

The cover features a dark blue background with a large, light blue, inverted triangle pointing downwards. Inside this triangle, numerous open books are shown in various colors (purple, pink, orange, yellow, green, cyan) as if they are flying or falling. In the bottom right corner, there is a silhouette of a person sitting and reading a tablet. A horizontal rainbow-colored line separates the author's name from the main title.

ЕЛИСАВЕТА ЦВЕТКОВА

ИНФОРМАЦИЯ, БИБЛИОТЕКИ, ОБРАЗОВАНИЕ

ПРИЛОЖЕНИЕ НА СЪВРЕМЕННИТЕ
МОБИЛНИ ТЕХНОЛОГИИ

ЗА БУКВИТЕ
30 ПИСМЕНОСЪ

Елисавета Цветкова

**ИНФОРМАЦИЯ, БИБЛИОТЕКИ, ОБРАЗОВАНИЕ.
ПРИЛОЖЕНИЕ НА СЪВРЕМЕННИТЕ МОБИЛНИ
ТЕХНОЛОГИИ**

Монография

**Академично издателство „За буквите – О писменехъ“
София, 2022**

Тази монография е резултат от изследванията по проект „Информационен портал относно мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечни услуги и ресурси“, по Договор № КП-06-М35/2 от 18.12.2019 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Министерството на образованието и науката на Република България.

Авторът носи цялата отговорност за съдържанието на сборника и при никакви обстоятелства не може да се приеме като официална позиция на Фонд „Научни изследвания“ или на Министерството на образованието и науката.

- © Д-р Елисавета Цветкова, автор, 2022
- © Проф. д.ик.н. Стоян Денчев, научен редактор, 2022
- © Проф. д.н. Ирена Петева, доц. д-р Красимира Александрова, проф. д.н. Таня Тодорова, научни рецензенти, 2022
- © Академично издателство „За буквите – О писменехъ“, 2022
ISBN 978-619-185-548-3

Elisaveta Tsvetkova

**HIGHLY SOPHISTICATED MOBILE TECHNOLOGIES
IN LIBRARY AND EDUCATION**

Monograph

**Academic Publisher “Za Bukvite – O Pismeneh”
Sofia, 2022**

© Elisaveta Tsvetkova, PhD, author, 2022
© Prof. DSc Stoyan Denchev, scientific editor, 2022
© Prof. DSc Irena Peteva, Assoc. Prof. Krasimira Aleksandrova, PhD,
Prof. DSc Tania Todorova, scientific reviewers, 2022
© Academic Publisher “Za Bukvite – O Pismeneh”, 2022
ISBN 978-619-185-548-3

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР	9
ВЪВЕДЕНИЕ	11
1. БИБЛИОТЕКИТЕ КАТО ИНФОРМАЦИОННИ И ОБРАЗОВАТЕЛНИ ЦЕНТРОВЕ В МИНАЛОТО И ДНЕС	15
1.1. Мисия и значение на библиотеките в зората на човешката цивилизация	15
1.2. Съвременната информационна среда и актуалната роля на библиотеките в нея.....	21
1.3. Мястото на библиотечните институции в реализацията на целите за устойчиво развитие на ООН според стратегиите на ИФЛА.....	29
1.4. Библиотеката като информационен център на бъдещето (Ами ако дисплеите угаснат?)	37
2. СЪЩНОСТ И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ТРАДИЦИОННИТЕ, ДИГИТАЛНИТЕ И МОБИЛНИТЕ ДИГИТАЛНИ БИБЛИОТЕКИ	49
2.1. Същност, функции и мисия на конвенционалната библиотека	49
2.2. Същност и основни характеристики на дигиталните библиотеки.....	54
2.3. Същност и приложение на мобилните дигитални библиотеки в образователното и информационното осигуряване	58
3. СВЕТОВЕН ОПИТ В ПРИЛАГАНЕТО НА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННО И ОБРАЗОВАТЕЛНО ОСИГУРЯВАНЕ ЧРЕЗ МОБИЛНИ ТЕХНОЛОГИИ (ЕВРОПА, САЩ).....	69
3.1. Европейски политики и практики за включване на мобилните технологии в информационното осигуряване	69
3.1.1. Стратегически политики в Европа в контекста на съвременните информационни технологии.....	69
3.1.2. Европейска дигитална библиотека „Европеана“	75

3.1.3. Съвременни подходи в информационния мениджмънт на Европейския парламент	79
3.1.4. Съвременни иновационни подходи в управлението и организацията на градските библиотеки – case studies (Мрежата на Градските библиотеки – гр. Загреб, Хърватия, и Столична библиотека – гр. София, България).....	85
3.2. Библиотечно-информационни политики и добри примери за мобилно осигуряване в САЩ.....	100
3.2.1. Библиотечно-информационни политики в САЩ.....	100
3.2.2. Американска дигитална обществена библиотека (Digital Public Library of America – DPLA	103
3.2.3. Библиотеката на Конгреса на САЩ (Library of Congress)	104
3.3. Мобилно информационно и образователно осигуряване, предоставяно от големите информационни доставчици Web of Knowledge, Proquest, WorldCat и Elsevier.....	108
3.4. Виртуални зали за четене и виртуални обучителни пространства – нови форми за достъп до недигитализирани документи и обекти от колекциите на културни институции	115
4. БИБЛИОТЕЧНО, ИНФОРМАЦИОННО И ОБРАЗОВАТЕЛНО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ („И ний сме дали нещо на светът...“, Иван Вазов).....	123
4.1. Законодателни и стратегически документи, определящи дейността на българските библиотеки, и въпросът за приложението на мобилни форми за информационно и образователно осигуряване в тях	123
4.2. Дигитално библиотечно, информационно и образователно осигуряване в българските библиотеки.....	152
4.2.1. Постигания на обществените библиотеки в България	158
4.2.2. Добри практики от българските университетски библиотеки...	166
5. СЪВРЕМЕННИТЕ МОБИЛНИ ТЕХНОЛОГИИ И ОБУЧЕНИЕТО	179
5.1. Същност, основни характеристики и приложение на мобилното обучение	179
5.2. Международни организации с отношение към включването на мобилните технологии в образователните политики. Форумът „Седмица на мобилното образование“ на ЮНЕСКО.....	188
5.3. Проекти и инициативи за популяризиране и прилагане на мобилно обучение.....	212

5.4. Перспективи пред мобилното обучение.....	221
6. НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОЕКТ „ИНФОРМАЦИОНЕН ПОРТАЛ ОТНОСНО МОБИЛНО ОБУЧЕНИЕ И МОБИЛЕН ДОСТЪП ДО БИБЛИОТЕЧНИ УСЛУГИ И РЕСУРСИ“.....	235
6.1. Резюме на проекта.....	235
6.2. Анализ на състоянието на изследваната проблематика.....	237
6.3. Цели на проекта, хипотези и подходи за постигането им.....	243
6.4. Очаквани резултати от изпълнението на проекта	245
6.5. План за реализация и разпространение на резултатите от научния проект.....	248
6.6. Изследване на отношението на библиотечните специалисти към мобилните дигитални библиотеки и мобилното образование и присъствието на тези форми в българското библиотечно-информационно осигуряване.....	251
6.7. Изследване на отношението на информационните потребители към мобилните дигитални библиотеки и мобилното обучение	263
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	279
ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА	281
ПРИЛОЖЕНИЯ.....	305
БЕЛЕЖКИ НА РЕЦЕНЗЕНТИТЕ	323

ПРЕДГОВОР

Настоящата монография *„Информация, библиотеки, образование. Приложение на съвременните мобилни технологии“* представлява плод на дългогодишната любов към книгата и нейния хилядолетен пазител – библиотеката, и научно дирене в тази област на нейния автор гл. ас. д-р Елисавета Цветкова.

Самостоятелната авторова разработка, изследваща теорията и практиката на библиотеките като информационни и образователни центрове, излага мисията и значението на библиотеките още от зората на човешката цивилизация до наши дни.

През личния си поглед върху книгите и библиотеките като *„две уникални човешки творения, които пазят миналото, градят настоящето и възпитават бъдещето на човечеството“* авторът представя модерната визия за развитието на библиотечните институции, която е в унисон със стратегиите на Международната федерация на библиотечните асоциации и институции (ИФЛА).

Монографията се основава на значителни по обем документални и доктринални разработки на водещи експерти в областта на библиотечното дело.

Още от първите ѝ страници драгият читател ще се потопи в една своеобразна магия, като си припомни мисията на конвенционалните библиотеки, ще се запознае със същността и основни характеристики на съвременните библиотеки, които все по-масово навлизат и намират приложение днес, а именно – дигиталните.

Авторът прецизно е изследвал световния опит в прилагането на библиотечно-информационното и образователното осигуряване чрез мобилни технологии. За целта той се е позовал на водещи политики, практики и стратегии, известни и широко разпространени в Европа и САЩ.

На базата на безспорната задълбочена теоретична подготовка и стъпвайки на богатия си практически опит, гл. ас. д-р Цветкова е постигнала забележителен резултат в изследването на проблемните въпроси.

Широките ѝ познания в областта на библиотечните науки са ѝ позволили да дефинира ясно и точно изследователските си задачи, чрез решението на които би могла да достигне до нови изследователски открития в контекста на разглежданата тематика, да генерира добавена стойност за науката и не на последно място –

основателно да защити претенциите на труда за научни и практически новости в изследваната от него предметна област.

И именно благодарение на богатата си научна и творческа кариера д-р Цветкова е съумяла да използва разностранни методологични инструменти, чрез които да представи цялостен и задълбочен преглед на феномена библиотека, но и да заинтригува своите читатели по един вълнуващ и неповторим начин.

Днес, в условията на динамично променящата се обществена среда, сякаш повече от всякога възниква необходимостта библиотеките да запазят своето традиционно място, същевременно адаптирайки се към съвременните технологични нововъведения, които предоставят редица нови възможности за развитие и усъвършенстване на библиотеките и повишаване на социалния им статус и роля.

И в допълнение, но не на последно място, от гледна точка на системата от човешки права, която на базата на историческото развитие на проблематиката определя три поколения права на човека, правото на информация се причислява към т.нар. трето поколение. То се смята за неделимо и пряко обвързано с другите права на човека. В същото време е и фактор за реализирането на немалка част от тях.

Добре известен е фактът, че два от основните белези, характеризиращи съвременното информационно общество, са, от една страна, демократичното използване на информационните ресурси, като достъпът до информация е не само узаконено право на гражданите, но са налице и технологичните възможности, позволяващи на гражданите да упражняват това свое право, а от друга страна, целенасоченото търсене на информация за вземане на най-различни решения се превърна в ежедневна потребност.

Във връзка с всичко изложено по-горе вярвам, че очертавайки бъдещата визия на библиотеките, които трябва не само да продължат да предоставят за ползване и популяризиране безценните си библиотечни фондове, но и да отговарят на постоянно възникващите информационни потребности на своите потребители, авторът на труда, който държите в ръцете си, е съумял да представи ново знание, което може не само да се използва и прилага от работещите експерти и специалисти в библиотечното дело, но и да бъде ценно и необходимо четиво за студенти и докторанти, които се обучават в редица дисциплини, свързани с управлението на знанието.

Проф. д.ик.н. Стоян Денчев

ВЪВЕДЕНИЕ

Монографията, която държите в ръце, е плод преди всичко на безграничната ми любов към книгите и техните изконни пазителки хилядолетия наред – библиотеките, които по едно щастливо стечение на обстоятелствата се превърнаха и в моя професионална съдба. Завърших специалност „Библиотечно-информационни науки“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 1999 г., в периода 2000 – 2015 г. работих като библиотекар и главен библиотекар в Библиотечно-информационния център на Химикотехнологичния и металургичен университет, от 2015 г. съм доктор по научната специалност „Книгознание, библиотекознание, библиография“ в професионално направление 3.5. „Обществени комуникации и информационни науки“ и преподавател в катедра „Библиотечен мениджмънт и архивистика“ на Бутиковия Университет по библиотекознание и информационни технологии, а от 2019 г. съм и заместник-директор на Библиотечно-информационния център към УниБИТ. Съдба...

Книгите и библиотеките – две уникални човешки творения, които пазят миналото, градят настоящето и възпитават бъдещето на човечеството, които носят духа на времето, в което са създадени, и същевременно сътворяват духовността на идните поколения. Магия, нали? Приказка, в която се потапям всеки ден...

Любовта към книгите и библиотеките, страстта към знанието са съществували и са споделяни през всички епохи навсякъде по света. Свидетелствата за това са многобройни – величествените и богато украсени библиотечни сгради, строени в най-централните части на градовете, изключително образованите и знатни личности, на които се поверяват създаването и управлението на библиотеките, превръщането на изработката на книги в изкуство и на самите книжни тела – в произведения на изкуството. Всичко това говори за осъзнато преклонение пред съкровищата от знания и за желание те да бъдат съхранени, ползвани и предадени на идните поколения. В своята хилядолетна история библиотеките са преминали през различни трансформации, повлияни от разнообразни обществено-политически, икономически или културни фактори, но винаги са оставали значима обществена институция.

Съвременното информационно общество и актуалната ин-

формационна среда, породена от него, отправят редица предизвикателства към библиотечните институции. Днес библиотеките отново трябва да актуализират основните си дейности и услуги, да адаптират материалната и техническата си база, обслужването и ресурсите си към съвременната информационна среда [1]. Съществуващата днес нова информационна екосистема изправя библиотеките пред необходимостта не само да запазят своето традиционно място, но и да бъдат неотменна и съществена част от новата информационна, образователна, културна и социална среда. За да запазят библиотеките своето място в новото информационно пространство, е необходимо да извършат редица градивни преобразования в своите дейности и политики. Оперативното и качествено осигуряване на информация изисква модернизиране на процесите за събиране, обработка и предоставяне на информация, както и съвременна и добре развита информационна инфраструктура.

Във връзка с това много полезни за библиотеките могат да бъдат съвременните технологични нововъведения. Новите информационни и комуникационни технологии, така широко разпространените вече мобилни технологии предоставят редица допълнителни възможности за библиотеките, осигуряват им средства за инициране на иновативни, актуални посоки на развитие и шанс не само да запазят, но и да повишат социалния си статус и роля.

Именно тези невероятни възможности, предоставяни от мобилните технологии за библиотечните институции, които изследвам вече седем години, се постарях да обобщя и анализирам в настоящата монография. Основната цел на монографичното ми изследване е да очертая посоката, в която трябва да се развиват и усъвършенстват библиотеките днес, а именно да събират, запазват, предоставят за ползване и популяризират безценните си съкровища, използвайки максимално адекватно всички възможности на съвременните информационни, комуникационни и в частност мобилни технологии. Защото това са актуалните потребности и изисквания на информационните потребители днес и те не биха се задоволили с по-малко.

Монографичният ми труд е насочен както към студентите и докторантите от библиотечните специалности на Университета по библиотекознание и информационни технологии, така и към специалисти от библиотечно-информационната сфера – директори,

библиотекари и разбира се, изследователи, посветили усилията си на библиотечните институции и образованието.

Силно се надявам, че тази монография, която е един от резултатите от изпълнението на проект със заглавие: „Информационен портал относно мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечни услуги и ресурси“, с договор № КП-06-М35/2 от 18.12.2019 г., спечелен в Конкурс за финансиране на фундаментални научни изследвания на млади учени и постдокторанти – 2019 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на МОН, с ръководител гл. ас. д-р Елисавета Димитрова Цветкова, ще допринесе за популяризирането на мобилното обучение и мобилните дигитални библиотеки и ще отвори нови хоризонти както пред библиотечните институции, така и пред читателите.

Защото магията трябва да продължи...

1. БИБЛИОТЕКИТЕ КАТО ИНФОРМАЦИОННИ И ОБРАЗОВАТЕЛНИ ЦЕНТРОВЕ В МИНАЛОТО И ДНЕС

1.1. Мисия и значение на библиотеките в зората на човешката цивилизация

Книгите и библиотеките са две уникални човешки творения, които, от една страна, провокират, а от друга, отразяват историческата, културната и духовната еволюция на човечеството. През дългите години възход хората не само са се учили да запечатват познанията си върху разнообразни материали – от глинени плочки, палмови листа, папирусни свитъци, пергаментови кодекси до хартиени страници и електронни носители днес, но и да ги съхраняват и предават от ръка на ръка, от поколение на поколение. Създадени преди хилядолетия съкровища от знания на писатели, философи и учени са достигнали до нас благодарение на многовековните усилия на библиотекари да запазят тези богатства в грижливо поддържани библиотеки.

През всички епохи навсякъде по света книгата и библиотеката са дълбоко уважавани и ценени. Книгите са възприемани като „лекарство за душата“, „храм на науката“, „източник на мъдростта“, „съкровищница“, а библиотеките са наричани „дом на плочките“, „приют на мислите“, „аптека за душата“, „книжовен палат“, „приют на мъдростта“. Известният британски писател Джордж Бърнард Шоу нарича знаменитата Александрийска библиотека „Паметта на човечеството“, а според руския писател Максим Горки книгата е „най-сложното и велико чудо от всички чудеса, сътворени от човечеството по неговия път към щастие и могъщество...“ [17].

Съществуването на библиотеки от древността до наши дни, непрестанното им развитие и обогатяване ясно показват значимата роля и влиянието на тези институции, уважението и отговорността, проявявани към тях. Свидетелства за това са величествените и богато украсени сгради, строени в най-централните части на градовете; изключително образованите и знатни личности, на които са поверявани създаването и управлението на библиотеки-

те; превръщането на изработката на книги в изкуство и на самите книжни тела – в произведения на изкуството. Всичко това говори за осъзнато преклонение пред съкровищата от знания и за желание те да бъдат съхранени, ползвани и предадени на идните поколения.

В хилядолетната си история библиотеките са преминавали през различни трансформации, повлияни от обществено-политически, икономически и културни фактори, но винаги са били важна обществена институция. Промените в общественото развитие на човечеството са водели до промяна и в дейността, устройството и функциите на библиотеките. Според руския изследовател Б. Володин в еволюцията на библиотеките може да се открият седем основни етапа.

Първият от тях се характеризира със зараждане на необходимост от създаване на материални носители на информация.

По време на втория етап обществата преминават от устно обучение към обучение чрез четене, което от своя страна поражда необходимост от съхранени писмени документи и разпространението им чрез преписване. Библиотеките се утвърждават като самостоятелни учреждения, изпълняващи характерни само за тях функции, и започват да служат на науката.

През третия етап библиотеката престава да изпълнява ролята на скрипторий. Увеличеното число копия създава възможност за разширяване на кръга обучаеми, а библиотеките се развиват в съответствие с античните идеали.

Четвъртият етап е епохата на Просвещението. Библиотеката се превръща в основен елемент в научната, образователната и културната политика на държавата. Все повече се разширява кръгът на приобщаваните към знанието граждани.

През петия етап, обхващащ XIX и началото на XX век, започналите през Просвещението в Европа библиотечни процеси обхващат постепенно и страните от Азия, Северна и Южна Америка. Потребността от повишаване на образователното ниво на обществата променя характера на библиотечното обслужване, като се търси все по-голям обхват на читателска публика. Библиотеките се специализират в определена област, но се търси и взаимодействие между тях.

Шестият етап обхваща периода между двете световни войни и се характеризира с промени в мащабите на библиотечното обслужване на регионално и държавно ниво.

Седмият етап е периодът на развитие на библиотеките в условията на глобална информатизация. При него, според Володин, границите между различните типове библиотеки се размиват и подходите при функционирането им стават все по-малко отчетливи. Всяка институция сама определя политиките си [7].

Въпреки че потребностите на различните типове общества променят донякъде библиотечните системи, основната мисия на библиотеките да съхраняват и предоставят информация и знания, се запазва през вековете.

Началото на историята на библиотеките е свързано със страните от Древния изток – Шумер, Асирия, Вавилон, Хетската държава, Египет. Първите сведения за съществуване на архиви и библиотеки датират от IV хилядолетие пр.н.е., от времето на държавата Шумер в Южна Месопотамия. Шумерите създават една от най-древните цивилизации в света, както и най-голямото достижение на този период – шумерската писменост. От откритите от археолози хиляди глинени плочки с най-древните писмени текстове разбираме какви текстове са били създавани – трудове по математика, история, селско стопанство, астрономия, медицина, законодателни документи (знаменитият „Законник на Хамурапи“), литературни произведения (епосът за Гилгамеш), култово-божествена литература, един от най-старите календари на Земята – лунният. Не по-маловажна е информацията, предоставяна от тях, за начина, по който са били систематизирани и подреджани библиотечните документи. От този период са намерени и разшифровани и първите библиотечни каталози, показващи как грижливо и с най-дребен почерк древният писар е изписал върху плочка заглавията, представляващи първият ред от текста на пазените произведения. Откритите текстове свидетелстват за съществуването на лични, храмови, училищни и дворцови библиотеки, като най-значими за времето си са безспорно дворцовите.

Библиотеката на царя на Асирия – Ашурбанипал (669 – 631 г. пр.н.е.), намираща се в столицата Ниневия, е най-голямата и най-известната, смятана за истинска перла на древността. Плочките, открити при археологически разкопки на царския дворец, наброявали почти 30 000. На гърба на всяка плочка имало печат – екс-либрис на царската библиотека. Книгите били подредени на стелажки по отдели на знанието, поддържали се образцово и добре систематизирани. В библиотеката на Ашурбанипал били събрани всички съчинения на месопотамската словесност. От исторически-

те сведения личат грижата и огромните усилия, полагани по това време за събиране, организиране и съхраняване на книжовното богатство и мъдростта на древността [17].

Не по-малко внимание и грижа са полагали и фараоните и пазителите на фондовете в Древен Египет. Библиотеките на Египет преживяват своя разцвет през II хилядолетие пр.н.е. Наричани „дом на живота“ и „лечебница на душата“, те са център на духовния живот на египтяните. Храмските библиотеки често били същевременно и училища, като най-добрите текстове служели за учебни материали. Длъжността на пазителите на библиотечните колекции се предавала по наследство и се заемала от сановници в двореца. Професията писар в „дома на книгите“ била на голяма почит. Знатните велможи и висшите чиновници предпочитали да ги изобразяват в позата на пишещи, със свитък в ръце. В Древен Египет думата „писар“ означавала не само писар или преписвач, но и „образован човек“, „интелигент“ [17]. Папирусите, които се пазели в библиотеките, съдържащи постиженията на научната мисъл на своето време, били систематизирани и грижливо съхранявани във великолепните храмови и дворцови комплекси. За значението и ролята на библиотеките в тези времена говори фактът, че египтяните имали богиня на писмеността – Сашета – покровителка на библиотеките, „велика владетелка на книгите“ [17]. В разкошно украсените библиотеки били изобразявани също боговете Ху – на словото, и Сиа – на познанието, за да закрилят домовете на мъдростта. Постиженията на Древен Египет във всички области оказват въздействие върху културата на Древна Гърция и Древен Рим, а „приютите на мъдростта“ са първообразите на Храма на Музите и Александрийската библиотека.

Следващият период от развитието на човечеството е Античността – време, в което елинистичната наука и култура бележат значителен напредък, а в центровете на елинистичната книжовност Александрия, Пергам, Антиохия, Сиракуза, Ефес, Родос и др. настъпва истински разцвет на библиотеките. Именно от Древна Гърция произлиза думата „библиотека“ – *biblion* означава книга, а *theke* – хранилище.

Първите сведения за антични библиотеки датират от VI – IV в. пр.н.е. В Атина през 387 г. пр.н.е. древногръцкият философ Платон основава философска школа, наречена Академия, а през 335 г. пр.н.е. един от най-великите мислителци на древността – Аристотел, създава собствена школа, наречена Лицей. Към тези

средища били организирани богати учебни библиотеки. Много от видните гръцки управници, учени, писатели и философи имали богати лични библиотеки. Известният философ Аристотел притежавал огромна за времето си сбирка от книги – 40 000 свитъка, която по-късно става част от комплекса Музейон, създаден от Теофраст, ученик и последовател на философа.

Епохата на елинизма е време, за което е характерен изключителен разцвет на науката, литературата, изкуствата, време, в което знанията са високо ценени и грижливо пазени и предавани. Най-значима роля за елинистичната култура имат градовете Александрия, столица на Египет, и Пергам, столица на Пергамското царство. Именно в Александрия през 295 г. пр.н.е., по време на управлението на династията на Птолемеите, като част от научния, книжовен, образователен и културен комплекс Музейон (Храм на Музите) е създадена една от най-известните и знаменити библиотеки в света – Александрийската. Александрийският храм на Музите бил забележителен архитектурен ансамбъл от университет, обсерватория, ботаническа градина, зоопарк и библиотека. Предполага се, че учащите са били няколкостотин, а преподавателите – около сто [17].

Александрийската библиотека се състояла от две сгради и притежавала около 700 000 папирусни свитъка на различни езици. Ръкописните свитъци се събирали от цял свят. В библиотеката било събрано не само всичко, създадено от гръцката цивилизация, но и значими произведения на редица римски, индийски, сирийски и еврейски автори, част от които били преведени. Учените имали на разположение разнообразна от гледна точка на научни области литература – философска, историческа, географска, художествена.

Начело на Музейона стоял жрец, а на библиотеката – главен библиотекар. За важността и значението на тези два поста говори фактът, че заемащите ги лица били назначавани лично от царя. По правило длъжността главен библиотекар заемали видни учени и поети. Честта да бъдат сред първите библиотекари в Александрийската библиотека, имали филологът Зенодот, ученият и поет Аполоний Родоски, ученият Ератостен, филологът Аристофан Византийски, както и обявеният за „баща на библиографията“ Калимах, оставил ни над 800 съчинения по история, граматика, поезия и каталог на най-голямото книгохранилище за онова време. Главните библиотекари имали помощници със строго оп-

ределени задължения по организацията и опазването на фонда.

Знаменитата Александрийска библиотека била опожарявана неколнократно по време на политически и религиозни борби, но и възстановявана. Окончателно била унищожена през 642 г. от арабска войска, начело с халиф Омар. Просъществувала почти десет века, събрала „паметта на човечеството“ от това време, библиотеката на Александрийския Музейон оставя дълбоки следи в историята на човешката култура. Днес всеки от нас може да се докосне да духа на библиотеката на целия свят благодарение на откритата през 2002 г. нова, уникална в архитектурно отношение Александрийска библиотека. Тя е създадена по проект на ЮНЕСКО и с финансовата подкрепа на много държави. В новата библиотека са вплетени множество символи и препратки към древната Александрийска съкровищница с цел да се запазят духът на някогашната „лечебница за душата“ и идеята за значимостта на световните културни ценности и универсални човешки знания.

Във всички периоди от развитието на човечеството библиотеките се радвали на особена почит и признание. Образованите владетели и аристокрацията ценели високо значението им за развитието на науката и културата. Полагали се много грижи за комплектуването на богати и всеобхватни фондове, назначавали се от самите владетели най-ерудирани учени, поети, писатели и общественици за пазители и организатори на дейността на библиотеките. Библиотекарите полагали неимоверни усилия, за да събират, размножават, систематизират, предоставят за ползване и запазват безценните библиотечни богатства. Сградите на библиотеките били едни от най-изящно сътворените архитектурни шедьоври, с прекрасна вътрешна декорация, строени в най-оживените и най-посещавани части на града. Тези тенденции са характерни както за античните библиотеки, така и за библиотеките през Средновековието, Възраждането, Просвещението, та до наши дни. Разбира се, всеки нов етап от развитието на човечеството води до промени в социалния, научния и културния живот на обществата, до нови функции и дейности на институциите, но мисията и значението на библиотеките се запазват през вековете непроменени. Библиотеките са били и ще бъдат едни от стожерите на напредъка и просперитета на човечеството.

1.2. Съвременната информационна среда и актуалната роля на библиотеките в нея

Съвременният етап от историческото развитие на човечеството се определя като информационно общество, общество на знанието и иновациите. Редица автори, като А. Тофлър, П. Дракър, К. Кларк и др., изследват процесите на развитие и промяна в обществото и доказват по безспорен начин настъпването на нова цивилизация – информационната. Съвременното общество се характеризира с качествено ново отношение към информацията. Информацията се утвърждава като основен ресурс за всички сфери – политика, икономика, образование, здравеопазване, култура и др. Процесът на изменения обхваща целия спектър на обществения живот, той е повсеместен и необратим.

Причина за тези процеси са големите технологични постижения от последните десетилетия на XX век – създаването и бурното развитие на комуникационните и компютърните технологии, появата и повсеместното навлизане на интернет в информационната среда. Учените И. Петева и Ст. Денчев определят интернет като „истински феномен на съвременната цивилизация“, намерил място във всяка страна и във всяка социална система, променил по радикален начин общуването между хората, направил общодостъпни огромни обеми от информационни ресурси, осигурил глобализирането не само на икономиката, но и на всички области на социалната практика [70]. Трансформациите и коренните промени, настъпващи в съвременното развитие на обществото, засягат всички сфери на живота и влияят както на отделния индивид, така и на общностите като цяло.

Същността на информационното общество е дискутирана в множество изследвания, публикации и официални документи през последните години. Като основни характеристики на информационното общество се открояват следните особености:

- знанията, информацията и технологиите имат най-голямо значение;
- в информационното общество преобладава умственият труд;
- информационните и комуникационните технологии се използват във всички икономически и социални сфери;
- повишава се заетостта в сферата на услугите;
- необходим е непрекъснат процес на обучение;
- икономическа, политическа и социална глобализация [70].

Република България е една от първите страни в Европа, която още през 1999 г. приема Стратегия и Национална програма за развитие на информационното общество, актуализирана през 2002 г. в съответствие с Плана за действие eEurope+ на страните кандидатки за членство в ЕС. В тези документи информационното общество се определя като „общество с качествено нова структура, организация и обществени отношения, основани на глобалния достъп и използване на информационни и комуникационни мрежи и услуги без национални, географски или други ограничения за обмен на информация, научни, духовни, културни и други постижения“ [60]. Документът определя националните приоритети в законодателен, технологичен, икономически и социален план и очертава основните произтичащи от тях дейности за постигане на едно добре развито информационно общество.

Според съвременните тълкувания понятието „информационно общество“ се определя като общество, в което създаването и използването на информация са основни видове дейност, а информацията се признава за най-значимия ресурс. Новите информационни и комуникационни технологии се установяват като базови, а информационната среда „заема“ своето подобаващо място наред със социалната. Знанията, от едно от спомагателните средства за производство в миналото, стават основни и водещи в процеса на развитие на съвременното информационно общество [23].

Изразът „информационна среда“ се използва в различни аспекти с общ, неконкретизиран характер. Най-общо казано, под това понятие разбираме обобщените процеси, свързани с третирането на информацията и условията, в които тя съществува. За да се конкретизира и изследва по-точно и задълбочено концепцията за информационна среда, Ст. Денчев предлага теория за информационната среда, според която наред с обобщената би трябвало да съществуват и частни, относително специфични информационни среди за означаване на едни или други информационни същности [23]. От структурна и функционална гледна точка всяка такава „частна“ среда представлява множество от три взаимно свързани компонента: информационни фондове, информационни технологии и човешки фактор, проявяващ се в интеракциите между субектите и оборудването. Измененията при всеки от параметрите влияе в една или друга степен върху общото състояние на средата.

Дефиницията, която Ст. Денчев дава на понятието „информационна среда“, е следната: „информационната среда представ-

лява съвкупност от информационни фондове, информационни технологии и интеракциите между хората и оборудването, осигуряващи социалната инфраструктура за общественополезна реализация на един или друг специфичен информационен процес в рамките на определена предметна област“. От своя страна компонентите на информационната среда притежават следните основни идентифициращи характеристики: субекти, оборудване, процедури, обекти (цели), комуникации, динамика, информация, вход, изход, ограничения и контрол [70]. За да съществува и функционира успешно средата, е необходимо да се осъществява интерактивна комуникация между отделните ѝ компоненти.

Именно библиотеките са един от ключовите елементи на съвременната информационна среда и на единното глобално информационно пространство. Неотменно изискване и условие за изграждането на информационно общество е правото за равен и демократичен достъп до информация. Като се има предвид, че една от основните функции на библиотечната институция е информационната, няма по-подходяща обществена структура за осигуряване на максимално открит достъп до информационни ресурси за цялото общество. Оперативното и качествено осигуряване на информация изисква модернизирани процеси по събиране, обработка и предоставяне на информация и развита информационна инфраструктура. Много автори отбелязват съществуването на тенденция за ограничаване на дейностите на библиотеките в традиционните им измерения под влияние на новите информационни технологии. Но всъщност същите тези технологии могат да предоставят нови, допълнителни възможности на библиотеките в информационното общество, които да инициират различни актуални посоки на развитие и да повишат социалния им статус и роля.

Съвременното информационно общество и актуалната информационна среда, породена от него, отправят редица предизвикателства към библиотечните институции. Наложената днес нова информационна структура изправя библиотеките пред необходимостта не само да запазят своето традиционно място, но и да бъдат неотменна и съществена част от новата информационно-образователна социална среда. За да намерят своето място в това информационно пространство, са необходими редица градивни преобразования в библиотечните дейности и политики – от кардинални промени в технологичните процеси, през организационно-функционалната структура, до промяна в квалификацията и

изискванията към експертите в библиотеките.

Днес сме на прага на един нов свят, в който създадените световни знания и информация са все по-значими и ценни, но същевременно все по-достъпни. Стремим се към постигането на интелигентен растеж и изграждането на общество, базирано на знанието. Взаимодействието между образованието, бизнеса и икономиката се очертава като приоритетно както в политическите, така и в социалните и икономическите програми. Акцентира се на връзката между образованието и трудовата заетост, социалното приобщаване и реализация. Цели се повишаване на качеството на научните изследвания и образованието чрез подобряване на образователната инфраструктура и технологичното развитие, чрез учене през целия живот, чрез програми за личностно развитие. Професионалното образование е все по-ориентирано към ефективен достъп до пазара на труда. Разширява се прилагането на съвременните технологии в образователния процес и се трансформират пътищата за достигане до знанието. В тази среда е невъзможно да не се променят интелектуалните дейности и търсения, както и образователните и културните потребности и възможности.

С навлизането на новите информационни и комуникационни технологии в обществения живот се осъществява радикална трансформация в мисленето, отношението и потребностите на хората. Създава се общество, в което знанието и информацията стават все по-важни. Развитието на информационните и комуникационните технологии променя както икономиката, така и социалния живот, културата и образованието. В съвременната образователна среда се очертават някои трайни тенденции:

- все повече се комбинират работа и учене – това поражда необходимостта от по-гъвкаво обучение, в което сградата на училището или университета не е толкова съществена за образователния процес;
- засилва се тенденцията за учене през целия живот – информацията и знанията се актуализират и променят непрестанно, появява се необходимост от редовно обновяване на базата от знания;
- хората, търсещи образование, са много различни – това предопределя използването на алтернативни, новаторски пътища за обучение, съобразени с различните нужди и възможности на конкретните обучаеми;
- образованието е подложено на постоянен бюджетен недостиг – затова то трябва да е достатъчно качествено, резултатно и ефективно;

- обучаемите днес искат да могат да направят информиран избор за това как и къде да се обучават.

Като цяло, днес образователната среда би трябвало да има следните характеристики: в центъра на вниманието да бъде човекът, който се обучава, или потребителят; да бъде динамична и интерактивна; да дава възможност на обучаващия се сам да избира начина и пътя за обучението си; да акцентира и подпомага развитието на компетенции като информационна грамотност, критично мислене и стремеж за учене през целия живот.

Такава културна или образователна среда създава активни потребители, без ограничения в търсенията си, със стремеж за решаване на проблеми и постоянно развитие на компетенциите си. Създават се потребности от постоянен и неограничен достъп до цялото акумулирано световно знание и информация, необходимост от трансформиране на пътищата и начините за получаване и усвояване на знания. Тези промени в потребителските нагласи и актуалните технологични възможности довеждат до създаването на електронно и мобилно обучение, на дигитални и мобилни дигитални библиотеки. Тези нови форми целят да оптимизират събирането, споделянето и използването на информация и знания, така че да отговорят максимално ефективно на потребностите на съвременното общество.

В информационното общество достъпът до информация и знания е основно човешко право, а информационните и комуникационните технологии създават възможности за свободното им използване. Но от друга страна, отсъствието на съвременни компютърни и информационни технологии в част от обществото е индикатор за проблема **„цифрово неравенство“** или **„дигитално разделение“**. Социалната дезинтеграция на отделния индивид или на дадена обществена група води до сериозни последствия за цялата обществена система. По-голямата наситеност с компютърни и комуникационни технологии създава предпоставки за засилване на различията между информационно „богатите“ и информационно „бедните“ обществени групи. В решаването на този социален проблем много важна роля може да имат именно библиотеките. Като едни от най-демократичните обществени институции, предоставящи достъп до знания и информация за всички в обществото, те могат да осигурят възможности за равноправно и справедливо използване на информационни и образователни ресурси, като по този начин намалят „информационното неравенство“.

Друго предизвикателство в информационното общество е липсата на достатъчна **информационна грамотност**. Все повече нараства ролята ѝ като фактор за интегрирането на отделната личност в обществото. Причините, обуславящи степента на информационна грамотност на отделната личност, са много разнообразни, но най-общо може да бъдат обобщени в две групи – финансови и социално-психологически. За втората група определящ е възрастовият признак. Различията и разграничаването между двете групи са основани на възможностите и желанието на лицата за пълноценно използване на технологиите. Според критерия степен на боравене с информационни технологии се открояват следните четири категории хора: *чужди на дигиталното* (Digital Aliens); *дигитални имигранти* (Digital Immigrants) – израснали без дигитални технологии, част от тази група сполучливо се възползва от тях, други ги приемат неохотно; *адаптиращи се към дигиталното* (Digital Adaptives) – те са се сблъскали с дигиталните технологии още в юношеството си и част от тях с удоволствие ги ползват; *дигитални местни жители* (Digital Natives) – те живеят потопени в дигиталните технологии и според изследователите са ключ към революцията в комуникацията [70].

Информационната и комуникационната грамотност днес се възприема като първостепенен фактор за възпитанието и образованието. В съобщение от Европейската комисия до Европейския парламент през 2012 г. се казва, че децата трябва да развиват своето критично мислене и грамотност в боравенето с цифровите технологии и медии, за да играят адекватна роля в едно приобщаващо общество. Те се нуждаят от възможност и насоки как да ползват подходящи за своята възраст инструменти, които ще им помогнат да използват интернет безопасно и отговорно. Мерките за осведомяване и развитие на уменията за безопасна работа с интернет следва да се съсредоточат върху приучаването на децата към самозащита и лична отговорност в интернет [70]. Не помаловажна е информационната компетентност за успешното интегриране в обществения живот на останалите възрастови групи. И ако децата имат възможност да получават необходимите им знания и в образователните институции, за възрастните най-подходящият и достъпен начин е самообучението, както и възползването от възможностите за информационно оgramотяване, предлагани от библиотеките.

Развитието на информационното общество и превръщането

на информацията и знанията в основен фактор за просперитет, както и бурното развитие на информационните технологии осигуриха лесен и бърз достъп до огромни масиви от информация. Глобализацията и достъпът до информационни мрежи означават за потребителите достъп до огромно количество информация и разнообразни средства за нейното получаване. Но наред с положителната страна на този процес се стигна и до редица предизвикателства, като невъзможността човек да намери и анализира правилната и необходима му информация в „необятното информационно море“, появата на „фалшиви новини“ и невярна информация, недостоверни източници, заливащи ни отвсякъде. В подобни ситуации все по-често е необходима квалифицирана помощ на информационен експерт за търсене, подбор, оценка и интерпретация на достоверни информационни ресурси. От тази гледна точка библиотеката се определя като информационен посредник в обществената инфраструктура. С развитието на тази функция на библиотеките днес на тях все по-често се гледа като на **„информационни брокери“**. Същността на информационното брокерство се изразява във възможността за ефективно „сканиране“, структуриране и представяне в синтезиран вид на необходимата на потребителя информация. Сканирането е свързано с възможностите за семантичен преглед, изучаване на информационната среда и извличане на релевантна информация. Структурирането предполага анализ и преценка на информацията от гледна точка на нуждите за решаване на даден проблем и може да се разглежда като преобразуване на първичната информация във вторична. Представянето е свързано с умението информацията да се предложи на потребителя в най-подходящата форма, за да го подпомогне при решаването на конкретния проблем [23]. Значението на библиотеката като информационен брокер нараства все повече със засилването на необходимостта от посредничество при намирането, оценката и обработката на необходимата, релевантна информация в огромните информационни масиви.

В контекста на всички тези промени в съвременната информационна среда неизбежно се променят и функциите и ролята на библиотеката. Като обществена институция, тя трябва да задоволява всички актуални потребности на обществото. Политиките на библиотеките трябва да са синхронизирани с обществените приоритетни области и да функционират в подкрепа на решаването на предизвикателствата в тях.

Днес, с активното използване на новите информационни и комуникационни технологии, **библиотечните институции могат да усъвършенстват обслужването си и да играят основна роля в редица обществени процеси:**

- да бъдат активни участници в съвременните образователни процеси, като предоставят нови и актуални подходи за обучение, електронни образователни ресурси, дигитални платформи за обучение и др.;

- да участват активно в развитието на науката и научните дейности чрез изготвяне на наукометрични и статистически анализи на национално ниво, подготовка и систематизиране на релевантна информация и др.;

- активно включване на новите компютърни и комуникационни технологии в дейностите и услугите на библиотеките – „виртуални“ читални, онлайн обслужване, електронна доставка на документи;

- изграждане на дигитални и мобилни дигитални библиотеки към традиционните, които да осигуряват непрекъснато обслужване на потребителите с нужните им ресурси;

- създаване на „зелени“, устойчиви и екологосъобразно изградени библиотеки, чиито дейности също се ръководят от екологосъобразни принципи;

- библиотеките могат да бъдат основни центрове за социално включване и ефективно удовлетворяване на обществените нужди и стремежи на всички обществени групи, като специално внимание се отделя на хората със специфични нужди – имигранти, хора с увреждания, незрящи, лишени от свобода и др.;

- библиотечните институции трябва да бъдат също ключова информационна точка и центрове за подпомагане на е-управлението (е-правителство + е-образование + е-здравеопазване + е-бизнес + е-правосъдие + е-демокрация) на страната, както и инструмент за активно участие на гражданите в обществения живот;

- да бъдат институция, съдействаща активно за общественото и икономическото развитие на страната, активно подпомагайки бизнеса, предприемачеството и внедряването на иновации.

Библиотечните институции са един от основните елементи на съвременното информационно общество и могат да решат редица обществени предизвикателства, стига да включат в своето образователно и информационно осигуряване и съвременните информа-

ционни и комуникационни технологии в отговор на препоръките в редица международни стратегически документи.

1.3. Мястото на библиотечните институции в реализацията на целите за устойчиво развитие на ООН според стратегиите на ИФЛА

Съвременното общество залага големи надежди за успешното си развитие днес на образованието, науката, иновациите, устойчивия икономически растеж, глобалното партньорство. В същото време то не би могло да се развива и да постигне очакваните резултати без съществуването на ефективна, висококачествена и сигурна информационна система. В целия свят днес функционират над 320 000 публични библиотеки и повече от 1 милион национални, парламентарни, университетски, научни, училищни и специални библиотечни институции, осигуряващи достоверна информация и умения за използването ѝ за всички граждани [175]. Библиотеките гарантират достъпа до информация, което ги превръща в ключови институции в информационния век, в който живеем. Те съхраняват и могат да предоставят надеждна информация, информационно-комуникационна инфраструктура, обучение за ефективно използване на информационни ресурси, както и запазване на информацията за идните поколения. Този потенциал може и трябва да бъде ефективно оползотворен при функционирането и развитието на днешното и утрешното общество. Библиотеките имат място и основна роля в преодоляването на глобалните предизвикателства на XXI век, в преобразяването на света и неговото устойчиво развитие.

През септември 2015 г. Организацията на Обединените нации (ООН) приема нов пакет от глобални цели за периода 2015 – 2030 г., очертавайки нов етап в международното развитие. Дефинирани като Цели за устойчиво развитие, тези 17 цели и 169 конкретни задачи наследяват осемте Цели на хилядолетието за развитие 2000 – 2015 г., детайлизирани с 21 задачи.

Новите цели и документът **„Да преобразим нашия свят: Програма 2030 за устойчиво развитие“** на ООН са продукт на най-широките консултации, провеждани в историята на ООН, като стремежът е да бъдат максимално всеобхватни и универсални. Дискусиите продължават две години и в тях се включват безпрецедентен брой представители на гражданското общество. Програ-

мата за развитие интегрира икономическите, социалните и екологичните измерения на устойчивото развитие, включвайки пет области от решаващо значение за човечеството и планетата: хората, планетата, просперитета, мира и партньорството.

В Преамбюла на приетата през септември 2015 г. Декларация „Да преобразим нашия свят: Програма 2030 за устойчиво развитие“ е отбелязано: „Този план ще се изпълнява от всички държави и всички заинтересовани страни в условията на партньорско сътрудничество. Решени сме да избавим човечеството от тиранията на бедността и лишенията, както и да излекуваме нашата планета и да обезпечим продоволствената ѝ сигурност. Решени сме да предприемем спешно необходимите стъпки за осъществяване на промени, за да насочим света по пътя на устойчивото развитие. Предприемайки това общо пътешествие, обещаваме никога да не бъде изоставен или забравен“ [20]. В документа се подчертава, че желаните промени изискват по-интензивно международно сътрудничество и глобално партньорство.

Новите 17 цели на Програма 2030 за устойчиво развитие засягат три основни аспекта – икономически, социален и екологичен, и целят:

- ликвидиране на бедността;
- подобряване на изхранването чрез устойчиво земеделие;
- здраве и добруване за всички, във всички възрасти;
- качествено образование за всички, за цял живот;
- равенство и овластяване на жените;
- достъп до вода и добри санитарни условия;
- достъп до модерни енергийни източници;
- устойчив икономически растеж, заетост и достоен труд за всички;
- подкрепа за устойчива индустриализация и иновации;
- намаляване на неравенството в страните, както и между тях;
- включващи, сигурни и устойчиви градове и селища;
- устойчиво потребление и производство;
- незабавни действия срещу климатичните промени;
- устойчиво използване на световните водни ресурси;
- поддържане на екосистемите и на биологичното разнообразие;
- мирни, включващи и отговорни общества за устойчиво развитие;
- глобално партньорство за устойчиво развитие.

Новите цели и задачи влизат в сила на 1 януари 2016 г. и ще насочват решенията, вземани през следващите 15 години. „Всички ние ще работим за изпълнението на Програмата в собствените си страни и на регионално и световно равнище, като се отчитат различните национални реалности, възможности и равнища на развитие и като се зачитат националните политики и приоритети“ [20] – се казва още в документа.

Ключът към постигането на всички цели в Програма 2030 е образованието. През май 2015 г. в Инчхон, Република Корея, е проведен Световен форум по въпросите на образованието и е приета Декларация от Инчхон, озаглавена „**Образование 2030: обезпечаване на всеобщо включващо и справедливо качествено образование и обучение в продължение на целия живот**“, която очертава новата визия за образованието до 2030 г. В нея се подчертава, че новата визия предполага промяна на живота на хората чрез образование, признавайки неговата важна роля като основна движеща сила за развитие и за осъществяване на останалите цели за устойчиво развитие, че образованието е обществено благо, едно от основополагащите права на човека и предпоставка за упражняването на останалите права. То е необходимо условие за мир, толерантност, реализиране на човешкия потенциал и за устойчиво развитие [143].

В двата цитирани документа международната общност се ангажира да съдейства за създаване на възможности за качествено обучение през целия живот за всички, при всякакви обстоятелства и във всички степени на образованието. Задължава се да развива науката, технологиите и иновациите. Подчертана е необходимостта от използването на информационните и комуникационните технологии за подобряването на образователните системи, разпространяването на знания, обезпечаването на достъп до информация, качествено и ефективно обучение и предоставянето на резултатни информационни услуги. Именно тук са мястото и ролята на библиотечните институции да се включат активно в новите процеси и да бъдат част от глобалното устойчиво развитие, следвайки Стратегическите планове на Международната федерация на библиотечните асоциации (ИФЛА) за периодите 2016 – 2021 и 2019 – 2024 г.

ИФЛА е обединеният глас на глобалната библиотечна и информационна общност, тя е организацията, която насочва и подпомага обществото в търсенето и оценяването на стойността на

информацията, знанието и културата. Основна цел на общността е да насърчава и подкрепя развитието, обучението, креативността и иновативността. В основата на дейността ѝ е застъпничеството, доказването на ценността и важността на висококачественото информационно обслужване, чийто резултат е социален, културен и икономически растеж. Инвестирайки своя опит и ресурси, общността работи активно за осигуряването на качествен и справедлив достъп до информация, както в дигитален, така и в традиционен формат.

Изпълнявайки своята мисия и цели и в отговор на приетата Декларация „Да преобразим нашия свят: Програма 2030 за устойчиво развитие“ на ООН, през декември 2015 г. **ИФЛА приема Стратегически план 2016 – 2021 г.**, чиято цел е да определи посоката и начина, по който библиотечно-информационните институции могат да се включат и участват в преобразяването и устойчивото развитие на света, в който живеем.

Стратегическият план на ИФЛА включва четири стратегически насоки за периода 2016 – 2021 г., всяка от които съдържа по няколко ключови инициативи за 2015 – 2016 г. [167]. Четирите стратегически направления са:

- Библиотеки в обществото;
- Информация и знание;
- Културно наследство;
- Изграждане на капацитет.

Първото стратегическо направление „Библиотеки в обществото“ предлага инициативи, водещи до изграждането на компетентни, информирани и активни общности, в които библиотеките са основните доставчици на информация, образование, наука, култура и социално включване.

Второто стратегическо направление „Информация и знания“ включва изграждането на модел за насърчаване на равния достъп до информация и знания, във всякакъв формат и на всяко място – модел, в който библиотеките са катализатор на иновациите и креативността.

Третото стратегическо направление „Културно наследство“ включва подкрепа за библиотеките и информационните институции в работата им като партньори в опазването на световното културно-историческо наследство в различните му форми, като се търси максимална координация в тези дейности на международно ниво.

Четвъртото стратегическо направление „Изграждане

на капацитет“ предвижда повишаване на влиянието и авторитета на библиотечните представители на национално, регионално и глобално ниво.

ИФЛА предвижда разработване на програма за ефективно застъпничество за библиотеките и включването им като основни участници в политическите, икономическите и социалните световни промени, в глобалното устойчиво развитие. Информацията, обучението и библиотечно-информационните институции имат ключова роля и значение за развитието на съвременното общество. Т. Тодорова откроява важната роля и на библиотечните асоциации за изпълнението на новите мисии на библиотеките в променящия се свят, като подчертава приноса им в дискусиите за основните тенденции в развитието на информационното общество, популяризирането на отворения достъп до научна информация, авторскоправни въпроси и др. [96].

Вторият стратегически план на ИФЛА се нарича Стратегия на ИФЛА 2019 – 2024. Този документ представлява крайгъгълен камък в пътуването на ИФЛА от Визия към Стратегия до Действие [166]. Той е резултат от един уникален обединяващ процес – „Глобална визия на ИФЛА“, стартиран през март 2017 г., който ангажира десетки хиляди библиотечни и информационни експерти от над 190 държави в дискусия за силните страни и възможностите на библиотечните институции. На тази основа професионалните звена и Управителният съвет на ИФЛА разработват Стратегията, опирайки се също на съществуващите силни страни на ИФЛА и ангажиментите ѝ към Целите на ООН за устойчиво развитие. Документът е одобрен от Управителния съвет на ИФЛА на 12 април 2019 г.

Мотото на Стратегията на ИФЛА 2019 – 2024 е „Нашата визия е за силна и обединена библиотечна сфера, създаваща грамотни, информирани и включващи общества“ [166]. В документа се казва още, че ИФЛА работи както за представяне на библиотеките на световната сцена, така и за укрепване на способността на нашите асоциации, институции и членове да предоставят библиотечни и информационни услуги, които подобряват живота [166].

Стратегията на ИФЛА 2019 – 2024 включва четири стратегически насоки за периода 2019 – 2024 г., всяка от които съдържа по четири ключови инициативи. Четирите стратегически направления са:

- Укрепване на глобалния глас на библиотеките;

- Вдъхновяване и подобряване на професионалните практики;
- Свързаност и подобряване на сферата;
- Оптимизиране на нашата организация.

Първото стратегическо е свързано с приоритетите на библиотечната общност, със застъпничество за библиотеките и техните ценности, както на регионално ниво, така и в световен мащаб. Четирите ключови инициативи в първото направление целят: да се покажат потенциалът и възможностите на библиотеките за постигане на Целите за устойчиво развитие; изграждане на силно присъствие в международните организации и приемането им като ценен партньор; съвместна работа с библиотечните асоциации и с библиотеките за идентифициране на ключовите законови и финансови предизвикателства, както и предприемане на мерки; дебати и формиране на обществено мнение относно отворения достъп и библиотечните ценности, интелектуалната свобода и правата на човека.

Второто стратегическо направление е свързано с вдъхновяване и обогатяване на библиотечните специалисти с иновативни практики и подходи. Конкретните инициативи, включени в това направление, са: създаване, комуникация и разпространение на ключови ресурси и материали, които вдъхновяват професионалистите; редовно организиране на информационни кампании и други комуникационни събития за ангажиране и привличане на библиотечни потребители; разработване на стандарти, насоки и други материали, които насърчават най-добрите професионални практики; осигуряване на инструменти и инфраструктура, които поддържат работата на библиотеките.

Третото стратегическо е свързано с обединените усилия на ИФЛА и всички библиотекари и библиотечни институции. ИФЛА ще предоставя платформи и възможности за иновации, учене и професионално развитие на всички нива, ще реагира на настоящите предизвикателства и възможности, ще работи за предоставянето на висококачествени услуги, отговарящи на нуждите на общността, за насърчаване на грамотността, иновациите, опазването на наследството и достъпа до информация за всички потребители. Ключовите инициативи са: предоставяне на отлични възможности за работа в мрежа и обучение; подкрепа за виртуални мрежи и връзки; засилване на влиянието на библиотечната гилдия на национално и регионално ниво; осигуряване на целенасочено обучение и професионално развитие.

Четвъртото стратегическо направление е свързано с повишаване на възможностите на организацията и пълноценното изпълнение на мисията ѝ. Тя се подготвя чрез разработването на амбициозни, но реалистични планове за постоянна стабилност и устойчивост. Ключови за това са усилията за разширяване и разнообразяване на членството, засилване на регионалното присъствие и активното ангажиране на членовете чрез ефективна професионална структура и голямо разнообразие от възможности за доброволчество. ИФЛА цели увеличаване на видимостта си и предоставяне на ефикасни, ефективни и иновативни услуги и поддръжка. Ключовите инициативи включват: насърчаване на дългосрочна финансова приемственост и стабилност на организацията; ефективно мобилизиране на човешките ресурси; подобряване на параметрите на членството в организацията; увеличаване на видимостта чрез иновативни комуникации.

Документът завършва с думите: „Вие бяхте ключът към разработването на нашата Стратегия и вие сте ключът към нейния успех. Да действваме!“ [166].

Подкрепата и застъпничеството за включването на библиотеките и осигуряването на достъп до информация като част от националните и регионалните планове за устойчиво развитие са начинът за участие на тези институции в постигането на Целите на Програмата за устойчиво развитие 2030. Библиотечните институции трябва да покажат, че могат да бъдат полезни при изпълнението на Новите 17 цели за развитие. Тези цели са универсални, но всяка страна е отговорна да разработи и приложи национална стратегия за постигането им, очакват се отчетност и показване на развитие в постигането на всяка от целите. Библиотечната общност във всяка страна има възможност да комуникира с политически и обществени лидери и да ги убеди, че библиотечно-информационният сектор, доброто и ефективно информационно осигуряване могат да бъдат партньор в постигането на приоритетите им. Застъпничеството е съществено за признаването на ролята на библиотеките като двигатели както на местното и регионалното развитие, така и в постигането на устойчиво развитие на национално и глобално ниво.

Доклада си, изнесен по време на откриването на Националната библиотечна седмица на 9 май 2017 г. в България, президентът на ИФЛА Дона Шийдър озаглавява „Библиотеките в обществото: Да преобразим нашия свят“. В него са застъпени пози-

цията, че библиотеките днес имат особено важна роля за постигането на Целите за устойчиво развитие до 2030 г., формулирани в новата Програма 2030 на ООН, и позицията на ИФЛА за началните стъпки за реализацията на активното включване на библиотеките в обществените процеси.

Президентът на ИФЛА подчертава факта, че всички правителства признават, че достъпът до информация и уменията тя да се използва ефективно, са необходими за устойчивото развитие и за информираното гражданство. Достъпът до информация е преобразяващ, тъй като води до по-добри решения и подобро разпределение на ресурсите [113]. Според ИФЛА „това е нашата част от партньорството“. Членовете на организацията декларират, че библиотеките могат да се включат в обществените процеси със следните действия:

- да осигуряват информация за основните права, обществените услуги, околната среда, здравеопазването, образованието, възможностите за работа и публичните разходи, като подпомагат местни общности и всеки отделен човек да ръководят собственото си развитие;
- да идентифицират релевантни и спешни нужди и проблеми сред населението и да насочват вниманието към тях;
- да свързват заинтересовани страни, преодолявайки регионални, културни и други бариери, за да улесняват комуникацията и обмена на решения за развитие, които могат да бъдат мултиплицирани за по-широко въздействие;
- да опазват културното наследство и да осигуряват постоянен достъп до него, до правителствени документи и обществена информация чрез националните библиотеки, архиви и други институции за публично наследство;
- да осигуряват публични форуми и пространство за по-широко гражданско участие и включване във вземането на решения;
- да предлагат обучения и умения, за да помагат на хората да получават и разбират информацията и услугите, които са най-полезни за тях [113].

Предоставяйки информация и подходящи услуги, библиотеките могат да повлияят значително за постигането на Целите за устойчиво развитие чрез:

- насърчаване на универсалната грамотност, включително дигиталната, медийната и информационната грамотност, и умения с подкрепата на специално подготвен персонал;

- преодоляване на проблеми с достъпа до информация и подпомагане на правителствата, гражданското общество и бизнеса да разбират по-добре местните информационни потребности;
- осигуряване на среда за научните изследвания и академичната общност;
- опазване и осигуряване на достъп до световната култура и наследство;
- осигуряване на мрежа от точки за достъп до правителствени програми и услуги и подпомагане на напредъка в дигиталното приобщаване чрез достъп до информационни и комуникационни технологии [113].

Достъпът до нови възможности започва с достъп до информация и знание. Публичният достъп до информационни ресурси дава възможност на хората да вземат информирани решения и да подобрят своя живот. Общностите, които имат достъп до постоянна и релевантна информация за всички, имат много по-добри възможности за качествено образование, култура, наука и иновации. Библиотеките гарантират информационна осигуреност на всички и могат да подпомогнат реализирането на всяка от 17-те Цели за устойчиво развитие на ООН.

В съвременното общество дигиталната, информационната и комуникационната грамотност са едни от базовите умения за формиране и развитие на всеки обществен активен и успяващ гражданин, а информационните и комуникационните технологии играят основна роля както в образователното и информационното осигуряване, така и във всяка друга сфера на обществения живот. Библиотеките са институциите, които могат да отговорят адекватно на съвременните обществени потребности и да се включат в промяната на света, в който живеем. Нужни са много усилия, за да се гарантират промяната, която желаем, и успешното бъдеще както на библиотеките, така и на обществото.

1.4. Библиотеката като информационен център на бъдещето (Ами ако дисплеите угаснат?)

Знанието и информацията са в основата на всички промени в човешката история. И ако днес сме стигнали до определено ниво на развитие, то е благодарение на възможността това знание да се предава във времето и пространството [34]. Съвременното общество се определя като „общество на знанието“ – среда, в която зна-

нието и информацията са основен ресурс за развитие и просперитет. Същевременно това е една непрекъснато променяща се среда, повлияна от глобализацията и от широкото навлизане на нови информационни и комуникационни технологии във всички сфери на живота. Днес можем все по-бързо и лесно да променяме света, като не забравяме мъдрите думи на **Махатма Ганди** „**Бъдещето зависи от това, което правим днес**“. Водещите световни практики показват, че за да се отговори на изискванията на информационното общество и единното европейско образователно пространство, е необходимо да се изпълнява последователна стратегия за развитие, насочена към изграждане на нови модели на организация на знанията и информационните ресурси [96].

Хилядолетия наред библиотеките са съкровищниците, в които се събират, съхраняват, систематизират и предоставят за ползване достиженията на човешкия дух, наука и култура. Във всеки етап от развитието на човешката цивилизация са осъзнавани необходимостта от съществуването на библиотеката и важната роля, която тя играе като средище на знанието, като образователен, културен и информационен център в обществото. Но тези културни средища са съществували хилядолетия и са съпътствали човечеството в неговото развитие именно защото са се променяли, защото са следвали обществените промени и актуалните потребности на хората във всеки исторически период. Зародили се само като хранилища на документи, постепенно те се превръщат в основни научни и образователни средища, за да станат днес важни и незаменими социални, културни, научни и образователни центрове с основна роля във всички съвременни обществени процеси.

Днес библиотеките трябва да са мястото, което предоставя всички необходими възможности за пълноценно развитие както на отделната личност, така и на обществото като цяло. За да продължат да бъдат необходима и важна институция в общественото развитие и в бъдеще, библиотеките трябва да се съобразят с променените условия в съвременната обществена среда и да отговорят с адекватни политики, дейности и актуални информационни ресурси. Запазвайки своите основни функции, библиотечните институции днес трябва да открият нови подходи, начини и средства за задоволяване на обществените потребности, да надградят традиционната си роля, без ни най-малко да я омаловажават, да открият нови пътища към съвременната, обществено активна и високателна публика.

Част от важните характеристики на библиотеката като съвременен информационен център са следните:

- библиотеката днес трябва да бъде част от живота на хората във всички възможни аспекти – образование, самоусъвършенстване, здраве, изкуство, култура, хоби, да предоставя необходимите условия и възможности за пълноценно развитие на отделната личност, съответно и на гражданското общество като цяло;

- за да бъдат максимално адекватни на днешната информационна среда, библиотеките трябва да използват активно възможностите на информационните и комуникационните технологии, като ги включват във всички подходящи за това процеси и дейности;

- безспорен е фактът, че днес библиотеките трябва да бъдат и дигитални, и мобилни. Това, разбира се, не омаловажава ролята на традиционните документи от библиотечните фондове, но съществуването на дигитални колекции като част от библиотечните ресурси, достъпни посредством мобилни устройства и технологии, е абсолютно задължително условие за видимостта, достъпността и активното участие в глобалната информационна среда на всяка библиотечна институция днес;

- изключително важно е спазването на демократичните принципи при информационното осигуряване – достъпността до информационните ресурси и услуги трябва да бъде осигурена за всички членове на обществото, независимо от техните раса, пол, националност, възраст, религия, език, икономически статус, образователно ниво;

- при изграждането и функционирането на всяка библиотека днес трябва да бъдат спазени принципите за устойчиво, еколого-съобразно развитие. Всички процеси – от построяването на библиотечна сграда, през избора на апаратура и оборудване, до библиотечните процеси при обслужването на потребителите – трябва да бъдат съобразени със законовите и нормативните изисквания за енергийна и екологична ефективност.

Всичко това добавя някои нови аспекти към мисията и функциите на съвременната библиотека, без да отменя изконните ѝ, утвърдени във времето и вече традиционни функции – информационна, образователна, културна и социална. Задоволяването на потребностите на обществото в тези четири посоки трябва да бъде в основата на дейностите и услугите, осигурявани за различните обществени групи.

Библиотечните институции имат четири основни функции – информационна, образователна, културна и социална.

Информационната функция на библиотеките е основна и съществено важна за съществуването им. Достъпът до информация и знания е основно човешко право, особено важно в съвременния свят, в който говорим за иновации и икономика на знанието. Превърнали се в основен ресурс в съвременното общество, знанията и информацията са събирани, предоставяни и предавани чрез библиотечните институции. Днес ролята на библиотеките за компетентното, релевантно, точно и сигурно информационно осигуряване е още по-съществена, тъй като съществуват някои аспекти в новата информационна среда, изискващи адекватната и компетентна намеса именно на подготвени информационни специалисти. Предизвикателствата при осъществяване на информационните функции на библиотеките днес са в следните направления:

- **Съществуват огромни обеми от информация, недостоверна информация и „фалшиви новини“** – както казва Ст. Денчев, като ефект от масовото предлагане на информация и масовия достъп до технологии, улесняващи достъпа до информация, хората се оказват потопени в „информационен поток“. Човешките възможности и умения за боравене с такъв огромен ресурс и полезното му използване се оказват ограничени. Достъпът до прекалено много информация, която хората не могат да осмислят и да извлекат полезното знание от нея в рамките на разумен отрязък от време, има същия ефект като липсата на информация [24]. Именно библиотеките са институциите, които имат задължението да систематизират, оценяват и предоставят на потребителите само достоверна, проверена и релевантна на търсенията информация, а библиотечните специалисти вече трябва да бъдат и „информационни брокери“;

- **Информационна и комуникационна грамотност** – изключително важна както за библиотекарите, така и за всеки гражданин на съвременното, завладяно от информационните и комуникационните технологии общество. Изследователите Т. Чакмак, Н. Озел и М. Йълмаз споделят в свое изследване, че Отворените образователни ресурси се превърнаха в новите информационни ресурси в учебна среда, базирана на обмен на информация и знания. Тези нови среди съдържат не само традиционни образователни материали, като съдържание на курса, учебници, задания и изпити, но и

нови уебсреди, които позволяват сътрудничество с потребители, като блогове, уикита, социални мрежи, подкастове, видеокастове и др. В допълнение към ефективното взаимодействие на потребителите, тези нови инструменти насърчават учащите и преподавателите да преподават, учат и правят изследвания. От друга страна, използването на Отворените образователни ресурси също изисква умения за цифрова грамотност: дефиниране, достъп, управление, оценка, интегриране, общуване, създаване на цифрова информация за учащите през XXI век. Цифровата грамотност има огромно въздействие върху процесите на учене през целия живот по отношение на достъпа до правилна информация чрез използване на надеждни информационни ресурси, следователно тя придобива все повече жизненоважна роля [130];

• **Авторскоправна грамотност** – в дигиталната епоха, в епохата на интернет трябва да бъде намерен точният баланс между правата на авторите и правата на потребителите на произведенията на интелектуален труд. Както подчертава Т. Тренчева, днес е особено важно да се създаде съвременна правна уредба, регламентираща субектите, участващи във веригата, доставяща интелектуални продукти до интернет потребителите [102]. Но за да бъдат правилно прилагани законодателните норми и информационният баланс, е необходима добра компетентност на библиотечните специалисти. Учените Т. Тодорова и Т. Тренчева подчертават в своя статия, че в условията на съвременната информационна среда придобива първостепенно значение постигането на висока авторскоправна компетентност и способност за прилагане на институционална авторскоправна политика от страна на професионалистите, работещи в библиотеките, архивите, музеите и другите културни институции [92]. Библиотечните специалисти са едни от хората, които могат да разясняват спазването на нормативните разпоредби относно авторскоправните въпроси;

• **Публичен достъп до информация** – главно задължение на библиотеката при изграждането на съвременното общество на знанието е да заеме такова място в обществената инфраструктура, че да осигурява конституционните права и свободи на гражданите за публичен достъп до информация, знания и образование;

• **Библиотеките като ключов елемент при реализацията на е-управление** – те са системите за обществен достъп, които могат да отговорят на потребността на обществото да бъде информирано, като осигуряват леснодостъпна и достоверна информация

за гражданите, бизнеса и различни държавни субекти [70];

• **Засилване на връзката между библиотеките и бизнеса** – развитието на обществените и икономическите отношения налага превръщането на библиотеките в информационни структури, предоставящи информация и услуги не само за гражданите, но и за икономическите субекти. Библиотеките могат да удовлетворяват редица потребности на малкия и средния бизнес, като организират тематични обучения, предлагат възможности за непрекъснато обучение през целия живот, осигуряват актуална информация за взети решения, актове и публикувани документи на Европейския съюз, на местната и централната администрация. От своя страна бизнес структурите биха могли да подпомагат финансово библиотеките, като по този начин си осигуряват все по-добри и качествени услуги.

По-ефективни и качествени услуги и информационно осигуряване са необходими и по отношение на образователните функции на библиотеките. През последното десетилетие са регистрирани редица предизвикателства и промени в глобалните образователни процеси. През декември 2015 г. ЮНЕСКО публикува трети, последен доклад от поредица работни документи върху бъдещето на обучението през XXI век, изследващ педагогически похвати и учебна среда, която може да допринесе за овладяването на проблемните моменти и да благоприятства развитието на компетенции и умения, необходими за подобряване на качеството на живот на бъдещите поколения [213]. Докладът отбелязва появата на глобално движение, което призовава за нов педагогически модел, адекватен на съвременните образователни потребности, за трансформации на формалното образование и включване на нови форми на обучение, необходими за справяне със сложните глобални предизвикателства. Експертите признават, че използваните досега образователни модели са изключително неефективни за преподаване в новата образователна среда, че е необходимо трансформиране на педагогическите похвати с цел придобиване на актуални за времето умения и компетенции. Привеждат се убедителни аргументи, че обучаваните се нуждаят от умения като критично мислене и способност да комуникират ефективно, да решават проблеми чрез преговори и сътрудничество, да са готови за справяне с различни предизвикателства. Преосмислянето и адаптирането на педагогиката са от ключово значение за идентифицирането и развитието на нови компе-

тенции, които днешните учаци трябва да притежават и развиват [213]. Обучението в бъдеще неминуемо ще се превърне в среда, в която обучаващите се избират свои собствени начини за получаване на информация и знания.

В тази образователна среда е необходимо библиотеките да синхронизират образователните си услуги с актуалните потребности на обучаемите, като се съобразят със следните тенденции:

- **Дистанционното и особено мобилното обучение ще бъдат едни от новите образователни модели** – взаимодействието между цифровите технологии и младите хора днес е постоянно явление. Мобилните технологии играят все по-голяма роля в образователните процеси. Когато се използват по подходящ начин, те могат да предложат различни форми на обучение, съобразени с днешния динамичен живот. Въпреки това много важно е технологиите да се възприемат не като единствено решение, а като средство в рамките на културата на обучение и развитие. Трансформирането на мобилните устройства в инструменти за учене предлага микс от различни технологии, превръщащи ученето в разнообразие от дейности, инструменти и материали, позволяващи непрекъснат мониторинг, подкрепа, диагностика и оценяване на образователния процес. Фактите, че технологиите стават все по-достъпни и функционални, че новите мобилни устройства вече могат да синтезират, анализират и съхраняват голям масив от данни, че се появяват нов тип данни, че езиковите бариери падат, че отпадат ограниченията по отношение на размера на екрана на мобилните устройства, като същевременно се подобрява енергийната мощност на устройствата, че дистанционното обучение навлиза все по-широко, давайки възможност за персонализиране, са все в полза на засилено развитие на мобилното обучение. Освен всичко изброено съществуват и икономически стимули за мобилното обучение. В негова полза е и съществуващото съревнование между образователните институции, както и все по-засиленото глобално взаимодействие. Библиотеките трябва да съобразят политиките си с тези тенденции и да синхронизират предлаганите ресурси и услуги с актуалните потребности на обучаемите;

- **Нови технологии и персонализиране на обучението** – съществуващата тенденция към персонализирано обучение ще продължи и през следващите години с помощта на мобилни устройства. Технологиите могат много ефективно да подпомагат обучаващите се в опознаването на света около тях и в намирането на

собствени решения на сложни проблеми, докато работят в сътрудничество с връстници или под ръководството на квалифицирани учители. Сензорните нововъведения в мобилни телефони, съчетани с новите технологии за визуализиране в класните стаи, ще отворят нови възможности за възприемане и разбиране на физически явления и други процеси от естествените науки. Характерната персонализация на мобилното обучение позволява на обучаемите с различни способности и с различен напредък в учебния процес да усвояват материала със собствени темпове. Персонализираното обучение притежава потенциал фундаментално да промени моделите на преподаване и учене, да направи образованието по-релевантно, ангажиращо и ефективно. Библиотеките от своя страна могат да се впишат в тази нова инфосреда, като предоставят възможности за работа с технологии за виртуална реалност, компютърно моделиране, 3D принтиране и други съвременни технологични постижения;

• **Широко навлизане на електронни образователни ресурси и приложения** – през последното десетилетие част от новостите в областта на дигиталните и мобилните технологии са съсредоточени около създаването на цифрово образователно съдържание, до голяма степен под формата на дигитални учебници, както и развитието на мобилни приложения и софтуерни платформи за достъп до образователни ресурси чрез мобилни устройства. Библиотеките също трябва да обогатяват колекциите си с подобни информационни ресурси, като, разбира се, не омаловажават нуждата от традиционни образователни документи и тяхното значение. Различните видове информационни носители трябва да присъстват равнопоставено и балансирано в библиотечните колекции – за всички тях си има време, място и потребител;

• **Новото място на библиотеките в науката** – една от основните задачи на библиотечните институции днес е да осигуряват достъп до знание, да насърчават иновациите и да подкрепят развитието на науката и бизнеса в страната. Особено важно е това за големите научни и университетски библиотеки. Като съвременни информационни инфраструктури, отговарящи на новите критерии за предоставяне и достъп до информационни ресурси, библиотечните центрове днес трябва да събират, организират и запазват създадено научно, изследователско и културно дигитално съдържание, като осигуряват възможности за неговото разпространение и използване на национално и международно ниво.

Предоставянето на широкоспектърна информация относно разнообразни научни изследвания и иновации, популяризирането и многократното използване на резултати и данните от реализирани проекти са само част от новите необходими дейности на институциите. Те също така трябва да осигуряват и подкрепят участие в национални и европейски програми, да работят за насърчване на иновативно предприемачество и ефективно използване на резултати от научни изследвания, да изготвят статистически данни за научноизследователска дейност и иновационни проекти. Като съвременни информационни центрове, библиотеките трябва да осигуряват електронни услуги, да насърчават свободния достъп до знание и да осигуряват достъп до информация на потребителите независимо от време и място.

Друга основна функция на библиотеките е културната.

И в този аспект от дейността на библиотеките може да се направят нововъведения и да се разширят услугите и възможностите, предлагани от библиотечните центрове. Културните дейности на библиотеките досега са свързани предимно с литературата, с четенето и книгите и се изразяват в срещи с писатели, в представяне на нови издания, литературни четения и други подобни инициативи. Но от полето на библиотечните дейности отсъстват останалите изкуства – изобразително изкуство, музика, архитектура, сценография, фотография, киноизкуство, танц, цирково изкуство, балет, театър. Библиотеката би трябвало да включи в дейностите си разнообразни инициативи, свързани с всяко от тези изкуства. Конкретните дейности могат да бъдат много разнопосочни:

- **кратки курсове за запознаване с теоретичната база** на всяко от гореизброените изкуства, разбира се, поднесени на различно научно ниво за различните възрастови групи;

- **пространства за практическо приложение на изкуствата**, например художествени ателиета, музикални зони с предоставени за свободно ползване музикални инструменти и други подобни възможности, отново съобразени с възрастта на потребителите;

- **пространства за креативно използване на свободното време** – специално отделени зони, в които хората могат да използват нови технологични постижения – апаратура за създаване на виртуална реалност, 3D принтери и скенери, роботи, да провеждат инициирани от тях самите групови проекти и занимания по интереси, както и да ги използват като спокойно място за работа или писане на художествена литература например;

- **зони за физическа и здравна култура** – за хармоничното развитие на всяка личност имат много голямо значение и физическата и здравната култура. Библиотеките могат да предоставят както основна здравна информация, така и зони за физическа активност – йога, пилатес, лечебна гимнастика и др.

Последната от основните функции на библиотеките, но не последна по важност, е социалната функция. Днес тази посока от дейността на библиотеките е много важна и актуална, тъй като засяга някои от най-наболелите проблеми на съвременното общество – бежанска криза, подпомагане на социално слаби и бездомни лица, ефективно включване в социалния живот на хора с увреждания или специфични нужди, имигранти и др. Две са основните актуални днес направления, в които библиотеките могат да се включат активно и да развиват разнообразни дейности:

- **Социално включване на застрашени от социално изключване лица и групи** – социалното изключване е процес, при който определени лица са изтласкани на ръба на обществото и са възпрепятствани от пълноценно участие в обществения живот по силата на своята бедност, поради липсата на основни компетентности, на възможности за учене или в резултат от дискриминация. Това ги поставя на трудно преодолима позиция и на дистанция от заетостта, доходите и образованието, както и от социалните и обществените мрежи и дейности. Социалното включване е процес, който осигурява на изпадналите в риск от бедност и социално изключване възможност и необходимите ресурси за пълноценното им участие в икономическия, социалния и културния живот, съответно и постигане на по-добро благосъстояние, смятани за нормални в обществото, в което живеят. Библиотеките, като социален институт, предоставящ безплатни услуги и ресурси, могат много активно да се включат с подходящи дейности за бездомни хора, имигранти, бежанци, хора с увреждания и други нуждаещи се;

- **Преодоляване на „дигиталното неравенство“** – развитието на обществата днес изисква достъп до информация, до информационни и комуникационни технологии, подкрепа за използването им и възможности за свързване с другите хора. В същото време голяма част от хората нямат тези възможности. В своя доклад, изнесен по време на откриването на Националната библиотечна седмица на 9 май 2017 г. в България, президентът на ИФЛА Дона Шийдър отбелязва, че „в света има повече от 350 000 обществени библиотеки и повече от 230 000 от тях, тоест 73% от библио-

теките в света, се намират в развиващи се страни и страни в преход. Бих искала да предложа всички ние и нашите библиотеки да бъдем най-добрите партньори в ангажирането на гражданите и свързването им с ресурси, от които те се нуждаят, за да подобрят живота си. Аз направих същото това предложение, когато ми бе дадена възможност да говоря пред посланиците в ООН. Библиотеките са мостът над дигиталното разделение, който носи предимствата и ползите от достъпа до информация за гражданите, които нямат достъп до технологии. В момента половината население на света няма достъп до онлайн информация. В нашето общество на знанието библиотеките осигуряват достъп и възможности за всички“ [113]. Достъпът до информация е основен стълб на устойчивото развитие, а библиотеките са вече утвърдени, съществуващи и ползващи се с доверие институции, предоставящи достъп до информация и знания. Няма по-естествено решение от това именно те да бъдат включени активно в преодоляването на проблема „дигитално неравенство“.

Всичко това са само част от възможните нови роли и отговорности на библиотечните институции. Те могат да бъдат доразвивани и обогатявани във времето, да се променят формите и начините за предоставяне на информационно и образователно осигуряване, но библиотечните институции трябва да продължат да участват адекватно в обществения, социалния и културния живот на хората. Библиотеката е културно средище, център, който обединява хората, място, където различията изчезват, институция, която предлага множество възможности за хармонично развитие на личността. Днес светът се нуждае именно от активни, знаещи, можещи и информирани граждани, каквито библиотеките създават.

2. СЪЩНОСТ И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ТРАДИЦИОННИТЕ, ДИГИТАЛНИТЕ И МОБИЛНИТЕ ДИГИТАЛНИ БИБЛИОТЕКИ

2.1. Същност, функции и мисия на конвенционалната библиотека

Манифестът на ЮНЕСКО за публичните библиотеки от 1994 г. започва с твърдението, че свободата, благодействието и развитието на обществото и на отделната личност са основните човешки ценности. Те могат да бъдат постигнати само от добре информирани хора, способни да упражняват своите демократични права и да играят активна роля в обществото. Конструктивното участие в развитието на обществото зависи от доброто образование, както и от свободния и неограничен достъп до знание, култура и информация. Публичната библиотека е вратата към знание на местно ниво, осигурява условия за непрестанно учене, независимо вземане на решения и културно развитие на отделната личност и на социалните групи. Този Манифест провъзгласява вярата на ЮНЕСКО в публичната библиотека като жителна сила за образование, култура и информация и като съществен фактор за укрепване на мира и духовното благо на хората в целия свят [167].

Всеизвестна истина е, че достъпът до информация и знания променя живота на хората. А библиотеките от древността до наши дни са местата за събиране, систематизиране и предоставяне на достоверна и леснодостъпна информация. **В споменатия вече Манифест на ЮНЕСКО публичните библиотеки са дефинирани като центрове за информация по места, които предоставят лесен достъп до всички видове знание и информация на своите ползватели [167].** Услугите на публичната библиотека се предоставят на основата на равен достъп за всички, без оглед на възраст, раса, пол, религия, националност, език или социално положение. Важно условие за ефективността на библиотеките е възможността те да отговарят адекватно на нуждите на потребители от всички възрастови групи. Библиотечните колек-

ции и услуги трябва да включват всички видове средства и технологии – както електронни, така и традиционни материали.

Променената същност и функции на библиотеката вследствие на навлизането на съвременните информационни технологии и на нови форми и носители на информация са отразени в **дефинирането на понятието „библиотека“ в Encyclopedia Britannica**. Основното определение е: „Библиотеката, традиционно, е колекция от книги, използвани за четене или учене, или сградата или помещението, в което се съхранява такава колекция“ [146]. Но тази дефиниция се допълва, като се отбелязва променената роля на библиотеките и те се описват като: „**Колекции от книги, ръкописи, списания и други източници на записана информация. Те обикновено включват реферативни произведения, като например енциклопедии, които предоставят фактическа информация, и индекси, помагачи на потребителите да намират информация в други източници; художествени произведения, включително поезия, романи, разкази, музикални произведения и снимки; факти, като например биографии, истории и други фактически доклади; периодични публикации, включително списания, научни списания и книги, публикувани като част от серия. Тъй като използването на записи, CD-ROM, аудиокасети и видеокасети се е увеличило, библиотечните колекции се допълват и с тези и други форми на съвременните медии**“ [146].

Промените в технологиите позволяват нови начини за създаване, съхраняване, организиране и предоставяне на информация. Това от своя страна води до промяна в очакванията на потребителите относно функциите и дейностите в библиотеките. Днес потребителите искат информация по-бързо, искат пълния текст на документа вместо библиографски данни, искат информация, която ясно и точно отговаря на техните въпроси. Завишените очаквания предизвикват библиотеките да отговорят, като разработват по-сложни системи за търсене на информация, въвеждат нови форми и начини за задоволяване на потребителските търсения.

Така, както библиотеките се променят, се променя и ролята на библиотекаря. Все по-често библиотекарите поемат ролята на преподаватели, за да научат потребителите си как да намират информация както в библиотеката, така и в електронните мрежи. Някои библиотекарите са експерти по компютри и компютърен софтуер. Други се занимават с използване на компютърните техноло-

гии за запазване на културно-историческото наследство на човечеството и популяризирането му сред по-широка аудитория. Библиотекарите вече трябва да бъдат търговци в информационната индустрия, дизайнери на нови информационни системи, изследователи и информационни анализатори.

Въпреки че библиотеките се променят в хода на историята, тяхната образователна и културна роля се запазва. Библиотеките остават отговорни за придобиването или предоставянето на достъп до книги, периодични издания и други медии, които отговарят на образователните, развлекателните и информационните нужди на своите потребители.

Според действащия в България в момента Закон за обществените библиотеки, приет през 2009 г., обществените библиотеки са образователни, информационни и културни институти с национално и местно значение, които събират, обработват, организират, съхраняват и предоставят за обществено ползване печатни и други произведения и информация, включително книжовното и литературното културно наследство [38]. В закона също се уточнява, че обществените библиотеки в България са Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, регионалните, общинските и читалищните библиотеки. Уточнени са и различните функции, които библиотеките изпълняват в зависимост от вида си. Но все пак съществуват няколко основни функции, изпълнявани от всички видове библиотеки, произтичащи от мисията на библиотечните институции.

Библиотеките са социален институт и мисията им, изразена в споменатия вече Манифест на ЮНЕСКО за публичните библиотеки от 1994 г., най-общо казано, е свързана с информацията, грамотността, образованието и културата [167]. Задоволяването на потребностите на обществото в тези четири посоки трябва да бъде в основата на функциите и услугите на всяка обществена библиотека. Изключително важно е спазването на демократичните принципи в тези процеси – достъпността до информационни ресурси и услуги трябва да бъде осигурена за всички членове на обществото, независимо от техните раса, пол, националност, възраст, религия, език, икономически статус, образователно ниво.

Целите на библиотечната институция по същество се определят от обществените потребности. Макар и зависеща от конкретния исторически период, **библиотеката винаги е имала три основни функции, определящи нейната същност: комуни-**

кационна – осигуряване на връзка между информацията и потребителите, **кумулятивна** – събиране на различни по форма и съдържание документи, и **мемориална** – запазване на събраните колекции за бъдещето.

Първоначално библиотеката е била отъждествявана с книгохранилище и основна нейна функция е било съхраняването на документи. Постепенно настъпват промени в ролята на библиотеките и днес като основни техни функции се определят информационната, образователната, културната и социалната.

Информационната функция е съвкупност от дейности за информационно осигуряване на потребностите на ползвателите. Целта на тези дейности е потребителят да получи качествен и релевантен на търсенето информационен продукт независимо от времето, формата и мястото на създаване и съхраняване на необходимата информация. В световен мащаб библиотеките предоставят позната и стабилна среда, некомерсиално пространство, достъпно за всички членове на обществото. Именно те са институциите, които могат да повлияят за намаляване на разделението между информационно богатите и информационно бедните граждани и да подпомагат икономическото и социалното развитие на обществото като цяло.

Образователната функция на библиотеката се състои в подпомагане на образователните процеси за всички възрастови групи. Библиотеките предоставят информационни ресурси и материали във форма, подходяща както за формалното, така и за неформалното образование. В тях се формират любов към книгата и навици за четене у децата от най-ранна възраст. Те са мястото, където тийнейджърите могат с удоволствие да се развиват и обучават чрез близките си технологии. Библиотеките са и институциите с най-активна роля в подпомагането на процесите за учене през целия живот, толкова актуални през последните години.

Културната функция е следващата основна за библиотеките и е съвкупност от дейности, насочени към приобщаване както към световните, така и към местните, регионалните и националните културни ценности. Традиционна е ролята на библиотеките за развитието и запазването на културната идентичност на местните общности, както и за нейното популяризиране. От друга страна, библиотеките са призвани да работят за насърчаване на межкултурния диалог, за запазване и предоставяне на широк достъп до културно-историческото наследство на отделните държави, за съхраняване на културните различия.

Социалната функция на библиотеките е свързана със социалното приобщаване на всички граждани и удовлетворяването на разнообразните им потребности. Като част от системата на социокултурното пространство, библиотеката се влияе от общественото развитие. Промяната в съвременната обществена инфраструктура определя промени в позиционирането на библиотеките в информационното пространство, така че да отговарят на настоящите обществени потребности. Ст. Денчев и Д. Христов определят библиотеката като организационна структура, заемаща определено място в системата на обществените взаимоотношения, изградена от взаимносвързани, взаимодействащи и взаимозависими цели и елементи на едно цяло, функционираща спрямо поставените задачи [22]. Те доказват, че съвременното историческо развитие определя социалната функция на библиотеката като „един от фундаменталните проблеми на библиотекознанието“ [22]. Библиотеките се разглеждат като ключови обществени институции за развитието на местните общности.

От разгледаните основни функции на библиотеката произтичат целите, които пораждаат и ръководят дейностите, предоставяни от библиотеките. **В Манифеста на ЮНЕСКО за публичните библиотеки от 1994 г. са формулирани някои от основните цели, стоящи пред обществените библиотеки.** Според документа в центъра на обслужването на публичната библиотека трябва да бъдат следните ключови цели, които се отнасят до информационното ограмотяване, образование и култура:

- създаване и стимулиране на навици за четене у децата от ранна възраст;
- подкрепа на индивидуалното и на официалното образование, както и на самообразованието на всички нива;
- създаване на възможности за персонално творческо развитие;
- стимулиране на въображението и творчеството у децата и младите хора;
- укрепване на съзнанието за културно наследство, оценяване на изкуството, научните постижения и иновациите;
- предоставяне на достъп до културните изяви на всички изпълнителски изкуства;
- насърчаване на межкултурния диалог и културното разнообразие;
- поддържане на устната традиция;

- осигуряване на достъп на гражданите до всички видове информация в обществото;
- предоставяне на адекватни информационни услуги на местните предприятия, асоциации и заинтересовани групи;
- развитие на информационни и компютърни умения;
- подкрепа и участие в програмите по ограмотяване за всички възрастови групи и насърчаване на такива дейности, ако е необходимо [167].

Реализирайки всички тези цели и функции, обществената библиотека се превръща в двигател на позитивни промени както в отделната личност, така и в обществото като цяло. Именно тя може да съдейства активно за създаването и функционирането на едно добре информирано, развито и демократично общество, подготвено за съвременната икономика на знанието и иновациите, адекватно на новата информационна среда от последните няколко десетилетия.

2.2. Същност и основни характеристики на дигиталните библиотеки

Съвременната дигитална среда изправя библиотеките пред много предизвикателства, но и отваря неограничени възможности за развитието и функционирането им. Мотивирани от новите перспективи, те могат да осигуряват актуални и адекватни на времето и обществените изисквания възможности за достъп и споделяне на знания и информация.

Един от най-перспективните начини за информационно осигуряване днес са дигиталните библиотеки. Първите дигитални библиотеки са създадени през 70-те години на миналия век в САЩ. Формирането на разнообразни колекции от електронни документи започва във военните, академичните и образователните организации, както и в големи промишлени корпорации. С настъпването на ерата на компютърните мрежи се създават изключително благоприятни условия за развитие на дигиталните библиотеки. Появата на интернет и неговите милиони потребители от цял свят увеличава неимоверно потенциалния брой посетители на електронните документални колекции. Броят на цифровите колекции расте в следващите десетилетия с изключително бързи темпове и първоначално обхваща САЩ, Япония, Русия, страните от Западна Европа, а днес вече покрива страните от целия свят.

Както за много сравнително нови понятия, така и за **определянето на понятието „дигитална библиотека“ съществуват множество дефиниции.** Тук ще посочим тази част от тях, които са представени от участниците в National Digital Library Federation. **Според тях дигиталните библиотеки се определят като:**

- разпределени информационни системи, позволяващи натрупване, съхраняване и ефективно използване на разнообразни колекции от електронни документи, достъпни в удобен за потребителя вид;
- система, осигуряваща достъп на потребителите до големи по обем масиви с информация (включително мултимедийна) и знания чрез компютърни комуникационни мрежи за предаване на данни;
- средство за осигуряване на достъп до разпределени хранилища на информация върху основата на създадена информационна среда, достигайки по-пълно възприемане на знанията и смисъла на съдържащите се в цифровите колекции документи;
- съвкупност от разпределени информационни ресурси, обединени от единен интерфейс, включвайки модул за администрация, апаратно-програмен комплекс, съдържателни ресурси (като реферативни бази от данни, средства за анализ на рефератите, достъп до пълнотекстови документи, хипервръзки към други ресурси в интернет) [68].

Като цяло, може да обобщим, че дигиталната библиотека е колекция от дигитални ресурси, достъпни посредством интернет и средства за мениджмънт на цялата система. За да функционира нормално, дигиталната библиотека трябва да включва минимум три основни елемента: хранилище за съхранение и управление на цифрови обекти; система за търсене – за бързо и лесно откриване на информация; и потребителски интерфейс, през който крайните потребители взаимодействат с цифровите обекти. Всяка дигитална библиотека трябва да изпълнява всички основни функции на традиционната и да ги надгражда.

В монографията си „Дигитални библиотеки и достъп до информационни ресурси. Защита на дигитални колекции“ Ив. Павлова определя следните **осем функции като основни за дигиталните библиотеки:**

- преобразуваща – усвояване и преобразуване на информацията;

- интеграционна – за осъществяване на вътрешносистемни връзки;
- търсеща – предоставяне на възможности за търсене;
- социална – спомага за социализацията на личността;
- образователна – осигурява възможност за образование и самообразование;
- културна – насочена към осигуряване на възможности за духовно развитие на читателите, натрупване, запазване и развитие на човешките ценности, цивилизация и култура;
- комуникационна – осъществява обмена на информация с помощта на информационни и комуникационни технологии;
- информационна – осигуряване на обществото с информация с цел да се обезпечи правото на всеки негов член на равен достъп до информационни ресурси и знания [68].

Както се вижда, много от изброените функции се припокриват с тези на традиционните библиотеки, но съществуват и някои **характерни свойства, присъщи само на дигиталните библиотеки, и те са:**

- осигурен достъп до електронни ресурси чрез глобалната мрежа интернет;
- интеграция на информационните ресурси на различни равнища;
- нееднородни и разпределени информационни ресурси;
- поддръжка на данни за системата и потребителите;
- развитие на системите за каталогизация;
- потребителски интерфейси с по-високо семантично равнище;
- многоезични текстови информационни ресурси и интерфейси на системите;
- възможност за по-ефективно търсене – повишаване на показателите пълнота и точност на информационното търсене, намаляване на информационния шум и информационните загуби;
- визуализация на данните;
- безопасно съхраняване и навременно актуализиране на лекциите от информационни ресурси [68].

Благодарение на използването на съвременните компютърни и комуникационни технологии, на глобалната мрежа интернет, **дигиталните библиотеки имат някои много съществени предимства** в сравнение с библиотеките, съхраняващи само традиционни носители на информация:

- липсват пространствени ограничения за достъпа до информация – хора от целия свят могат да намерят една и съща информация, без физически да променят местонахождението си;
- потребителите получават информация независимо от часовото време – 24 часа, седем дни в седмицата;
- определен дигитален ресурс може да бъде използван по едно и също време от множество потребители;
- съществено се повишава оперативността на предоставяне на необходимите на потребителя документи и данни;
- потребителят има възможност за достъп до разнообразни електронни ресурси от една точка благодарение на единен интерфейс;
- информационното търсене се осъществява по много повече ключови думи – дума, фраза, заглавие, предмет, име – и може да се извършва в целия текст на документа, а не само в метаданните;
- използването на електронни копия позволява запазването на доброто физическо състояние на оригинални редки и ценни документи;
- цифровата форма на документите позволява предоставяне както на текстова информация, така и на цветни изображения, графика и звук;
- документи, които са в ограничени количества или единични екземпляри, стават достъпни за значително по-голям брой потребители;
- облекчаване на библиотечно-информационното обслужване на хора със специфични нужди;
- електронните документи позволяват много повече възможности за работа с документите – четене, редактиране, съединяване, добавяне на друг текст или изображение;
- много по-икономично и по-удобно съхраняване на информацията;
- защита и по-широко популяризиране на ценни колекции чрез дигитализация.

Новите технологии осигуряват множество предимства за дигиталните библиотеки, но разбира се, съществуват и **някои предизвикателства, свързани с дигиталните информационни колекции**: защита от непозволен достъп; антивирусна защита; предотвратяване на изтичането на информация по технически канали; регулиране на въпросите, свързани с имуществените

права върху информацията; запазване на неприкосновеността на личната информация и др.

Въпреки тези неблагоприятни аспекти, за отстраняването на които се работи активно, новите информационни и комуникационни технологии промениха информационната среда и ще бъдат основно средство за осигуряване на информация и знания и в бъдеще. Библиотечните колекции отдавна вече включват електронни ресурси, библиотеките предлагат нови пътища за задоволяване на потребителските търсения. Иновативните информационни и знаниеви хранилища, актуалните методи за съхранение, обработка и трансфер на информация, предоставяни от дигиталните библиотеки, могат активно да подпомогнат научните изследвания и развитие, новата образователна среда, както и социалното и културното развитие на обществото.

2.3. Същност и приложение на мобилните дигитални библиотеки в образователното и информационното осигуряване

Съвременните информационни технологии трансформират нашето общество, променят начина, по който днес работим, учим, общуваме. Една от основните цели на европейските образователни политики в последното десетилетие е създаването на условия и предпоставки за формиране и развитие на ключови компетенции у младите хора по време на тяхното образование и осигуряване на възможности за продължаващото им развитие, за поддържане и актуализиране на знанията и уменията през целия живот. Подобряването на качеството и осигуряването на равен достъп до образование, квалификация и кариерно развитие на преподавателите, развитието на конкурентоспособно висше образование – това са все елементи от европейските стратегии за подобряване на качеството на живот и формиране на демократично общество, на икономика, основана на знанието, науката и иновациите. При осъществяването на тези приоритети все по-често се акцентира на използването и развитието на информационните и комуникационните технологии в търсенето на начини за ефективното им включване в социални и образователни дейности.

В съвременното общество дигиталната грамотност е едно от базовите умения на грамотния човек. Днес информационните и комуникационните технологии играят основна роля в обучението като

цяло, те имат съществено значение и за хората, които поради своя социално-икономически статус или специфични нужди са с ограничен достъп и са възпрепятствани да ползват традиционни образователни и информационни ресурси. Все по-ценни стават уменията за работа с информационни и комуникационни технологии, познаването на чужди езици и участието в общности и мрежи с културни, обществени или професионални цели. Широкото навлизане на съвременните мобилни технологии разкрива нови възможности за ефективното им включване в сферите на образованието, науката, достъпа до информация и в частност в библиотечната дейност.

Комуникационните технологии са създадени да генерират и пренасят информация от едно място на друго. Дигиталната информация може много лесно и бързо да се предава в мрежовото пространство, освен това би могла да бъде в различни формати – текст, аудио, видео или комбинация от тях. Изключително бързото развитие и масовото навлизане на новите технологии: компютри, камери, музикални плейъри, смартфони, планшети – всички видове дигитални устройства, ни превръщат в „дигитално общество“. Мобилните дигитални устройства са навсякъде около нас. Можем да осъществим контакт, да получим или изпратим информация независимо от времето или мястото, на което се намираме – достатъчно е да имаме съответното устройство и мрежа за пренос на информация. Различните устройства и приложения към тях ни осигуряват персонализирано, съобразено с индивидуалните нужди достигане до информацията. Тези възможности могат да бъдат ефективно приложени за повишаване на качеството и достъпността на образованието и науката, за въвеждане на нови форми на обучение, за подпомагане на неформалното образование и ученето през целия живот. Бариерите пред голяма част от хората със специфични нужди биха могли да отпаднат при възможността да ползват дигитални мобилни библиотечни и образователни ресурси. Мобилният достъп е сполучлив вариант при информационно обслужване на лица, лишени от свобода, при хора с двигателни проблеми, незрящи, пребиваващи в болнични заведения и др.

В съвременното изключително динамично общество едни от най-големите предимства на мобилните устройства са малките им размери и тяхната портативност. При тях не съществуват ограниченията на стационарната настолна техника. Освен всичко това мобилните технологии вече са навлезли в живота ни, те са част от нашето ежедневие, не е необходимо да опознаваме сложни техно-

логични операции, за да боравим с тях. Дори за децата ни те са забавление. Днес голяма част от знанията и опита си придобиваме през свободното си време (особено младите хора и подрастващите), като част от социалния и културния ни живот – чрез участие в социални мрежи, използване на дигитални медии, компютърни игри. Фокусирайки вниманието си върху тези начини за комуникиране, можем да намерим успешни нови подходи и за обучение. Изпитаните практики и доказалите своята ефикасност модели на обучение през „свободното време“, в неформална обстановка, могат да бъдат много ценни и полезни както за учителите, така и за учениците. Освен това обучението не е ограничено само в институциите – детска градина, училище, университет; то се възприема от цялата заобикаляща ни среда – дома и семейството, приятелите и работното място, срещите ни с хора през целия ни житейски път. Всичко това оказва своето влияние при изграждането на личността.

Съществена роля в цялата тази система трябва да има и библиотеката. Колкото по-съвременна, по-леснодостъпна е тя, толкова по-ефективна и полезна ще бъде дейността ѝ за потребителите. В съвременния дигитален свят една от новите разновидности на библиотеката е **мобилната дигитална библиотека, тоест дигитална библиотека, която предлага достъп до своите услуги и ресурси чрез мобилни технологии.** Дефиниции за дигитална библиотека вече бяха представени в предходната част на монографията. Понятието „мобилни технологии“ е дефинирано най-пълно и точно по време на първата „Седмица на мобилното образование“ на ЮНЕСКО, проведена в периода 12 – 16 декември 2011 г. в Париж, в централата на ЮНЕСКО. Експертите предлагат следната работна дефиниция: **ЮНЕСКО разбира понятието „мобилни технологии“ като комбинация от хардуер, операционна система, мрежи, софтуер, включително съдържание, платформи за обучение и специфични приложения.** Мобилните устройства се простират от базисните мобилни телефони до таблетите, MP3 и MP4 плейърите, електронните четци, смартфоните и др. [239]. Мобилните технологии еволюират изключително бързо и предоставят мигновен достъп до огромен и постоянно растящ обем от информация. Те осигуряват нови, променящи се възможности за комуникация и споделяне на знание между отделни лица или групи независимо от времето и физическата локация.

Мобилните телефони в частност са универсално достъпни. Затова ЮНЕСКО се интересува от техния потенциал за подпомагане на обучението, преподаването и образователните трансформации. Множество пилотни проекти вече са проучвали тази сфера и показват, че мобилните телефони могат да подпомогнат подобряването на грамотността, да повишат мотивацията на учащите, да разширят достъпа до възможностите за усъвършенстване на учители и да оптимизират комуникацията между родители, учители и ръководни органи.

Но мобилните устройства са само крайният елемент от системата мобилни технологии. **Освен тези приемници на информация са необходими и други елементи за осъществяване на връзката между източника и крайния потребител:**

- специализирани хардуер, софтуер, операционни системи и други приложения;
- високоскоростни мрежи за пренос на информация;
- специализирани платформи за образование, електронно съдържание на документи и информация;
- издатели, доставчици на информация в дигитален формат;
- библиотеки, предлагачи дигитални колекции и мобилен интерфейс;
- мобилни приложения.

Вече не са малко библиотеките, които предоставят мобилен достъп до ресурсите и услугите си. Информационните доставчици също акцентират на мобилните версии на своите платформи. Например компанията EBSCO представя IEEE Xplore Mobile Beta – услуга, която дава възможност от всеки мобилен телефон с връзка към интернет чрез страницата: <http://m.ieeexplore.ieee.org>, да се ползва електронната библиотека. След търсене и получаване на резултати, на предоставен имейл адрес се изпращат резултатите или при желание се получава целият текст на документа. Ако е направен абонамент за базата данни, материалът може да се използва пълнотекстово от основната страница на IEEE Xplore, а ако не е направен абонамент, може да се поръча и плати достъп чрез IEEE Xplore Digital Library.

Най-голямата библиографска база данни WorldCat (OCLC) също предлага достъп до услугите си посредством мобилна връзка. Освен че може да се направи справка за конкретно заглавие, системата автоматично предлага най-близката библиотека, при-

тежаваща книгата, и GPS навигация как да се стигне до нея.

Основните услуги, предоставяни от библиотеките и достъпни чрез мобилни устройства, са следните:

- търсене в библиографската база данни на библиотеката;
- търсене в електронни бази данни и получаване на пълния текст на документа;
- есемес обслужване: информация за наличност на книга, съобщение при изтичане на срока за ползване, презаписване чрез есемес, информация за работно време, есемес списък на заети заглавия и др.;
- мобилна инструкция за ползването на ресурси и услуги – може да бъде в аудио-, видео- или текстов формат;
- мобилна разходка в библиотеката – ако е в аудио- или видеоформат, може да бъде избран езикът за комуникация;
- мобилен достъп до пълния текст на библиотечни документи.

Мобилните дигитални библиотеки имат все по-широко приложение в сферите на образованието, науката, културата, социалното включване, както и за развитието и израстването на личността и обществото като цяло. Днес вече има редица реализирани проекти и инициативи за създаване, управляване и функциониране на мобилни дигитални библиотеки и мобилно обучение. В някои страни (САЩ, Великобритания, Германия) дигиталните образователни библиотеки в областта на инженерството, технологиите и науката се развиват като важен компонент на националната образователна инфраструктура. Не по-малко успешни проекти са реализирани и в областта на културата.

Последните новости в областта на мобилните технологии са съсредоточени предимно върху създаването на цифрово съдържание, до голяма степен под формата на дигитални учебници, достъпни чрез електронни четци, както и върху развитието на мобилни приложения (apps) и софтуерни платформи за достъп до образователни ресурси чрез мобилни устройства. Именно тези ресурси, обединени, систематизирани и електронно менажирани, изграждат дигитални и мобилни дигитални библиотеки, които от своя страна са в основата на проектите и платформите за мобилно обучение.

В рамките на съвременното образование в развития свят една от най-утвърдените и актуални тенденции днес е преходът към цифрови учебници и образователни материали. Електронните четци и приложенията за електронно четене продължават да се

развиват, четенето на електронни документи се превръща в удобно, достъпно навсякъде занимание. Новите подходи за създаването на учебни ресурси се движат далеч от обикновените дигитални репродукции на печатен текст. Дигиталните учебни материали са с визуално богат интерфейс, включват мултимедия и интерактивни елементи. Следващите поколения електронни четци, таблети и мобилни телефони вероятно ще предложат още нови и атрактивни възможности за обучение. Например електронни книги биха могли да позволяват по-социална форма на обучение, с група студенти, които си сътрудничат, обсъждат, поясняват и сравняват един или повече текстове, всеки работейки от индивидуалното си мобилно устройство. Бъдещите е-книги може да използват инструментите, вградени в мобилните устройства, като диктофон, фотоапарат, таймер, GPS (Global Positioning System) локатор, акселерометър, компас или датчик за наклон, за изследователско обучение – насочване на читателя чрез експерименти да достига до определени знания. Подобряването на качеството, намаляването на цените на мобилните устройства за четене и придвижването към цифрово учебно съдържание могат да увеличат осезаемо възможностите за образование на учащите по целия свят, особено на тези, които в момента нямат достъп до висококачествени физически учебни материали. Разработването на нови мобилни приложения и съдържание, стимулирането на значителни инвестиции в разработката на софтуер за мобилни устройства, отбелязаният значителен растеж на използването на приложения, свързани с образованието в развитите страни – всичко това са тенденции, които определят бъдещото развитие на образователните дейности във формалното и в неформалното обучение, както и нови библиотечни политики. Новата посока, в която се развива съвременната образователна среда, поставя в центъра на системата обучаемия. Мобилното обучение и мобилните дигитални образователни ресурси, обединени в библиотеки, са един от най-подходящите отговори на днешните потребителски търсения. Те предлагат разнообразни приложения и ресурси, приспособими към всеки обучаем, осигуряващи персонализирано обучение, каквото се очаква да бъде образованието в бъдеще.

Този тип среда за обучение, зародила се и бързо развиваща се през последните три десетилетия, има някои сериозни предимства пред традиционното образователно пространство. Ев. Ковачева констатира, че развитието на ИКТ и образователните науки осигу-

рява възможности за създаване на добре проектирани, интерактивни, ефективни, леснодостъпни, гъвкави, лесни за употреба среди за електронно обучение, които подпомагат обучение, насочено към учещия. Многообразието от адаптивности, които тези среди предлагат, дава възможност на учителите и обучаващите се да работят в среда, „която ги обгрижва и мисли за тях, и реагира адекватно на нуждите им“ [43]. Тези качества на базираните на информационните и комуникационните технологии пространства за обучение, включително основаващите се на мобилните технологии образователни подходи, отговарят на съвременните тенденции за промяна във фокуса на обучението – от насочено към обучаващия в насочено към обучавания. Променя се ролята на преподавателя от централна към подпомагаща. Фокусът е върху нуждите, интересите и стила на учене на обучаващия се, а учителят е този, който улеснява и управлява процеса на обучение. Традиционните пасивни методи на преподаване, при които фокусът на обучението е насочен към определена тема, предоставят се необходимите учебни материали, ресурси и задания към тях, вече не са достатъчно атрактивни за потребителите на образователни услуги. Интерактивните и активните методи на обучение навлизат все повече и заемат съществена част от съвременното обучение. Някои от активните методи на обучение са: проблемен подход на обучение; проектен подход на обучение; изследователски подход на обучение; обучение, базирано на компетенции, и др. [43].

При всички тези методи се използва технологично базирана, единна среда за обучение, осигуряваща цялостния учебен процес. Част от тази среда са и дигиталните, в частност мобилните дигитални, библиотеки, които предоставят голям обем информация и съвременни ресурси. Тези библиотеки се различават от традиционните най-вече по комуникационните си възможности. Предлаганите ресурси могат да бъдат в различни формати: текст, образ, звук, анимация. Големият обем информация, достъпна чрез електронната образователна среда, дава възможност на обучаващите се да развиват аналитичните си способности и своята дигитална грамотност.

Популяризирането на интернет в края на миналия век, развитието и усъвършенстването на информационните и комуникационните технологии и новите тенденции в образователните подходи са сериозен фундамент, върху който може да се създават, развиват и усъвършенстват съвременни, актуални и отговарящи

на нуждите, времето и средата библиотеки. За днешните условия такива са дигиталните и мобилните дигитални библиотеки. Техният потенциал се оценява от редица водещи институции в библиотечната и образователната сфера, като ИФЛА и ЮНЕСКО, работещи активно за популяризирането и развитието им чрез организирането на научноизследователски и приложни форуми.

Мобилните дигитални библиотеки имат всички предимства на дигиталните, но и редица допълнителни, които ги правят още по-търсени и ценени от потребителите. Тенденциите, които осигуряват тези надграждащи възможности на библиотеките, са следните:

- **Технологиите стават все по-достъпни и функционални** – въпреки че е трудно предвидимо какви ще бъдат следващите технологични иновации, сигурно е, че те ще имат голямо влияние и върху образованието. Вероятността за продължаване на настоящите тенденции в развитието на технологиите – подобрена функционалност и свързаност, по-голяма памет при по-ниски разходи, е очаквана и съвсем реална. Предвижда се увеличаване на предлагането и проникването на „умни“ мобилни устройства и облачно базирани услуги с разширени функции, които ще отворят един нов свят на подобрени възможности за предаване на информация;

- **Устройствата ще могат да синтезират, анализират и съхраняват голям масив от данни** – например в бъдеще устройства, свързани към облачни системи, ще са в състояние да синтезират значително по-големи количества от данни, а също така да ги анализират. Мобилните устройства ще могат по-бързо да управляват и обработват данни с много по-голям обем;

- **Поява на нов тип данни** – съвременните мобилни устройства вече имат различни видове сензори, чрез които могат да възприемат звук през микрофона, да определят местоположение чрез GPS, да установяват параметри на движение, скорост и посока. Текущи приложения на тези сензори включват мобилни приложения, които могат да анализират фазите на съня, да следят жизнените показатели и др. Тези сензори ще стават все по-достъпни в бъдеще, но неизбежно ще се появяват и нови, по-сложни и усъвършенствани. Новите видове данни, които те ще могат да синтезират, ще осигурят възможност за по-тесни връзки между учащите и техните устройства. Устройствата ще „познават“ своите собственици и ще са интелигентно свързани с тях, което ще позволява по-персонализирано обслужване;

- **Падане на езиковите бариери** – последните постижения в разпознаването на езикови конфигурации дават основание да се очаква, че в близко бъдеще мобилните устройства ще притежават възможности успешно и с висока степен на точност да превеждат както говор, така и текст. Ако приложенията за превод се подобрят значително, потребителите на информация ще имат достъп до много широк кръг от ресурси и съдържание. Това не само ще помогне на лица, които говорят регионални или малцинствени езици, да придобият достъп до множество материали, но също така ще позволи на ползватели, говорещи по-широко разпространени езици, да се възползват от достъпни само на малцинствени езици ресурси;

- **Изчезване на ограниченията по отношение на размера на екрана на мобилните устройства** – в момента екраните на мобилните устройства са малки по необходимост. Изображенията и текстът могат да бъдат или твърде малки, което предизвиква дразнене на очите, или прекалено големи, което изисква постоянно скролване. Този ограничаващ фактор е предизвикателство, но в близко бъдеще реалният размер на устройствата и този по време на работа ще бъдат различни. Вече са демонстрирани иновативни технологични решения на този проблем: технологии за гъвкав дисплей на Samsung или GoogleGlass – очила, които са в състояние да покажат много по-големи екрани, отколкото е физическият екран на съответното устройство, с отлична резолюция и 3D възможности [214]. Това би позволило да се вижда голямо и детайлно изображение в своята цялост или да се улесни четенето за по-дълъг период;

- **Подобряване на енергийната мощност на мобилните устройства** – ограниченията в енергийната мощност и капацитета на батериите на устройствата могат да бъдат пречка пред програмите за мобилно обучение, особено в развиващите се страни, където достъпът до електричество често е ненадежден или прекалено скъп. Очакват се много съществени подобрения в тази област – батериите да стават по-малки, по-евтини, по-дълготрайни и по-бързо да се зареждат, тъй като се появяват нови енергийни източници;

- **Широко навлизане на дистанционното обучение** – една от най-забележимите тенденции през последните години в технологично базираното обучение е навлизането и разпространението на Massive Open Online Courses (MOOCs). Най-вероятно тази тенденция ще продължи, като се има предвид политическата

подкрепа, която получават отвореността на науката и готовността на университетите да се възползват от тези курсове, като начин за увеличаване на броя на студентите. Мобилни технологии могат да подпомогнат тези практики и да позволят МООСs и други форми на дистанционно обучение да предлагат по-персонализирано обучение, оценяване и преподаване. Чрез мобилните технологии учащите ще могат да събират данни за своята практическа дейност, да споделят и обсъждат информация с преподаватели, наставници и връстници. Много подходящо е тяхното приложение и при екскурзии, обиколки на обекти на културно-историческото наследство, музейни посещения.

В съвременното информационно общество дигиталните и мобилните дигитални библиотеки се превръщат в основна съставна единица на колективната памет на културната, образователната и научната среда на днешния ден, а вероятно още повече на утрешния. Създаването на дигитална библиотечна среда е продължителен процес на събиране, класифициране, концептуализиране и използване на информацията паралелно с бързо развиващи се технологични постижения и иновации. Важни фактори, влияещи върху този процес, са езикът, използван от съответната общност, националната култура и традиции в дадената област. Развитието на национална и глобална дигитална образователна среда изисква участието на различни групи от обществото – преподаватели, учащи, представители на културната общност, изследователи, членове на професионални сдружения, доставчици на информация, както и представители на индустрията и управляващия елит. Взаимната обвързаност между интересите на различните членове на обществото предполага разработването на разумни, удовлетворяващи всички политики, водещи до устойчиво развитие и постепенна еволюция на създадената информационна среда.

3. СВЕТОВЕН ОПИТ В ПРИЛАГАНЕТО НА БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННО И ОБРАЗОВАТЕЛНО ОСИГУРЯВАНЕ ЧРЕЗ МОБИЛНИ ТЕХНОЛОГИИ (ЕВРОПА, САЩ)

3.1. Европейски политики и практики за включване на мобилните технологии в информационното осигуряване

3.1.1. Стратегически политики в Европа в контекста на съвременните информационни технологии

Библиотеките са едни от най-широко разпространените и популярни културни и информационни институции в Европа. Те имат изключително сериозни традиции, изградени и устояли във времето. Доказали са своето място в посрещането на потребностите от информация за различни обществени цели и са спечелили широката подкрепа и доверието на обществото. Благодарение на своята мисия и политика на обслужване те са едни от най-демократичните институции. Библиотеките играят ключова роля за осигуряването и разширяването на достъпа до информация за всички хора, както и за развитието на образованието, науката, икономиката и технологиите.

Днес Европа залага на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж – три взаимно подсилващи се приоритета, чрез които Европейският съюз поема отговорност за своето бъдеще, търси пътища за трансформация, за икономически и социален напредък. Бързите темпове на развитие на света около нас изострят дългосрочните предизвикателства, като глобализацията, недостига на ресурси и застаряването на населението. В стратегията „Европа 2020“ – един от основните стратегически документи за европейско развитие, отправна точка на законодатели, политици и професионалисти, ангажирани със създаването на правни инструменти и правителствени политики – се казва: „Европа може да успее, ако действа колективно, като Съюз. Нуждаем се от стратегия, която да ни помогне да излезем от кризата по-силни и да превърнем ЕС в

интелигентна, устойчива и приобщаваща икономика с високи равнища на заетост, производителност и социално сближаване. „Европа 2020“ предлага визия за социална пазарна икономика на Европа за 21-ви век“. [32]. В тази визия за Европа на XXI век много съществено значение имат образованието, информацията, социалното включване и новите информационни и комуникационни технологии. Всяка от тези области се преплита много тясно с функциите и ролята на библиотеките. Те са институциите, които могат активно да повлияят за ефективните и успешни промени и трансформации, търсени от европейското общество.

За да бъдат очертани общите тенденции в образователната и културната политика на Европа, които пряко рефлектират и върху библиотечно-информационните институции, ще анализираме в следващите редове два основни документа – споменатата вече „Европа 2020. Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж“ и „Програма в областта на цифровите технологии за Европа (Digital Agenda for Europe)“.

Стратегията **„Европа 2020. Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж“** е представена на общественото внимание през 2010 г., като амбициите на Европейската комисия са тя да помогне на Европа да излезе от икономическата и финансова криза, да постави ново начало и да я направи по-силна и независима. Програмата е за всички държави членки, но отчита различните нужди, изходни позиции и национални особености, така че да може да насърчава икономически растеж за всички. „Европа 2020“ предлага три взаимно подсилващи се приоритета при развитието на европейския регион:

- **интелигентен растеж:** изграждане на икономика, основаваща се на знания и иновации;
- **устойчив растеж:** насърчаване на по-екологична и по-конкурентоспособна икономика с по-ефективно използване на ресурсите;
- **приобщаващ растеж:** стимулиране на икономика с високи равнища на заетост, която да доведе до социално и териториално сближаване.

За да бъдат реализирани целите на Стратегията и да се стимулира напредъкът по всяка приоритетна тема, са предложени седем водещи инициативи:

- „Съюз за иновации“;
- „Младеж в действие“;

- „Програма в областта на цифровите технологии за Европа“;
- „Европа за ефективно използване на ресурсите“;
- „Индустриална политика за ерата на глобализацията“;
- „Програма за нови умения и работни места“;
- „Европейска платформа срещу бедността“.

Основна роля за развитието на Европа и за нейния интелигентен растеж „Европа 2020“ определя на знанията и иновациите, като водещи фактори за бъдещ растеж. Това изисква да се подобрят качеството на образованието, постиженията в областта на научните изследвания, да се насърчава разпространението на иновациите и знанията в рамките на Съюза, като се използват в максимална степен информационните и комуникационните технологии. Превръщането на иновативните идеи в нови продукти и услуги, които създават растеж, качествени работни места и помагат за решаването на европейските и световните предизвикателства пред обществото, е гарантирано при фокусирането върху програмните приоритети.

„Програма в областта на цифровите технологии за Европа“ е една от седемте водещи инициативи на стратегията „Европа 2020“ и е разработена, за да определи ключовата роля, която трябва да играе използването на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) за успешното осъществяване на европейските амбиции до 2020 г. Общата цел на Програмата е да се извлекат устойчиви и социални ползи от единен цифров пазар, основан на високоскоростен и свръхвисокоскоростен интернет и оперативно съвместими приложения. Целта на Програмата е да очертае пътя за максимално оползотворяване на социалния и икономическия потенциал на ИКТ главно чрез интернет – жизненоважна среда за икономическа и обществена активност: за извършване на стопанска дейност, работа, игри, общуване и свободно себеизразяване. Успешното изпълнение на Програмата ще стимулира иновациите, икономическия растеж и подобрения в ежедневието както за гражданите, така и за предприятията. „Поширокото внедряване и по-ефективното използване на цифрови технологии ще позволи на Европа да се справи със своите основни проблеми и ще осигури на европейците по-добро качество на живот – например чрез подобро здравеопазване, по-безопасни и по-ефикасни транспортни решения, по-чиста околна среда, нови медийни възможности и улеснен достъп до публични услуги и културно съдържание... Същевременно ИКТ вече оказват значи-

телно социално въздействие – така например фактът, че **в Европа повече от 250 милиона души ежедневно ползват интернет и практически всички европейци притежават мобилни телефони**, доведе до промяна в начина на живот“ [73]. Днес услугите се сближават и се преместват от физическия към цифровия свят, който е общодостъпен с всякакви устройства – били те смартфони, таблети, персонални компютри, цифрово радио или телевизия с висока разделителна способност. Този голям потенциал на ИКТ може да бъде оползотворен чрез добре функциониращ благоприятен цикъл от дейности. Необходимо е да се предоставят привлекателни услуги и съдържание в оперативно съвместима интернет среда без граници.

Въз основа на проведени консултации и анализи Европейската комисия установява седем значими пречки, които сериозно подкопават усилията за оползотворяване на потенциала на информационните и комуникационните технологии:

- разпокъсани цифрови пазари;
- липса на оперативна съвместимост;
- растяща киберпрестъпност и липса на доверие в мрежите;
- недостатъчни инвестиции в мрежи;
- недостатъчни научноизследователски и иновационни усилия;
- недостатъчна грамотност относно цифровите технологии и липса на умения за тяхното използване;
- пропуснати благоприятни възможности за справяне с предизвикателства за обществото.

Констатира се, че: „Чрез пълното оползотворяване на потенциала на ИКТ Европа можеше много по-добре да се справи с някои от най-тежките за обществото свои проблеми: [...] разработване на по-ефикасни публични услуги и приобщаване на хората с увреждания, цифровизация на културното наследство на Европа и неговото предоставяне на настоящото и на бъдещите поколения и т.н.“ [73].

Точно това са двете основни направления за промяна, в които библиотечните институции много адекватно биха могли да се впишат и да реализират своя потенциал.

В отговор на необходимостта от системно решаване на тези седем проблемни пункта са структурирани основните области на действие на мерките в Програмата, целящи позитивни промени и развитие:

1. Динамичен цифров единен пазар:

- премахване на пречките за достъп до съдържание;
- опростяване на онлайн трансакциите и на трансграничните сделки;
- изграждане на доверие в цифровите технологии;
- укрепване на единния пазар на далекосъобщителни услуги.

2. Оперативна съвместимост и стандарти:

- подобро установяване на стандарти в областта на ИКТ;
- насърчаване на по-доброто използване на стандартите;
- подобрена оперативна съвместимост чрез координация.

3. Доверие и сигурност

4. Високоскоростен и свръхвисокоскоростен достъп до интернет:

- гарантирано покритие с универсален широколентов достъп с растяща скорост;
- стимулиране на разгръщането на мрежи за достъп от следващо поколение;
- отворен и неутрален интернет;

5. Научни изследвания и иновации:

- увеличаване на усилията и ефективността;
- стимулиране на ИКТ иновациите чрез използване на единния пазар;
- промишлени инициативи за отворени иновации.

6. Повишаване на грамотността относно цифровите технологии, на уменията за тяхното използване и на приобщаването към цифровото общество:

- грамотност относно цифровите технологии и умения за тяхното използване;
- приобщаващи цифрови услуги.

7. Ползи от ИКТ за обществото в ЕС:

- ИКТ за околната среда;
- устойчиво здравеопазване и основаваща се на ИКТ подкрепа за достоен и самостоятелен начин на живот;

- насърчаване на културното многообразие и на творческото съдържание;
- електронно управление;
- интелигентни транспортни системи за ефективен транспорт и подобрена мобилност.

Предвидените конкретни мерки и действия за реализиране на програмата са много, но тук ще споменем само няколко, засягащи много тясно библиотечната и образователната сфера:

- опростяване на уреждането, управлението и трансграничното лицензиране на авторските права чрез:
 - подобряване на администрирането, прозрачността и паневропейското лицензиране за управлението на авторските права, като се предложи рамкова директива относно колективното управление на правата;
 - създаване на правна рамка за улесняване на цифровизацията и разпространението на произведения на културата в Европа, като се предложи директива за „осиротелите“ произведения, провеждане на диалог със заинтересованите страни с оглед набеязване на последващи мерки относно произведенията с изчерпани тиражи;
 - преразглеждане на Директивата относно повторната употреба на информация в общественния сектор и поспециално нейния обхват и принципите на плащане за достъп и използване;
- отреждане на водеща роля на електронното обучение в националните политики за модернизация на образованието и обучението, включително в учебните програми, оценяването на резултатите от обучението и професионалното развитие на преподавателите;
- разработване на онлайн инструмент за образование на потребителите относно новите медийни технологии. Този инструмент да предоставя специализирана информация и образователни материали за потребителите, преподавателите и други разпространители на информация в 27-те държави членки;
- насърчаване на нарастването на дела на младите жени и на връщащите се на работа жени в броя на заетите в ИКТ сектора чрез подкрепа за уеббазирани ресурси за обучение, основаващо се на игри, електронно обучение и социални мрежи;
- подпомагане на развитие на ново поколение, основаващи се на системата WWW, приложения и услуги, включително за много-

езични услуги и съдържание, чрез подкрепа за стандарти и отворени платформи посредством програми, финансирани от Европейския съюз.

Като цяло, целта на Програмата в областта на цифровите технологии е превръщането на Европа в движеща сила за интелигентен, устойчив и ориентиран към цялото общество растеж на световната сцена. Мястото и ролята на библиотеките са неоспорими в този сюжет, стига те да положат необходимите усилия, да се съобразят с актуалните потребности на своите потребители и да отговорят с адекватно задоволяване на потребителските нужди.

3.1.2. Европейска дигитална библиотека „Европеана“

Резултат от усилията на Европа за интелигентно и устойчиво развитие, за усвояване на потенциала на информационните и комуникационните технологии, за промяна в сферата на знанията, науката и културно-историческото наследство е създаването на европейската дигитална библиотека „Европеана“.

През септември 2007 г. със своя резолюция, приета с убедително мнозинство, Европейският парламент подкрепя създаването на европейска дигитална библиотека. Тържественото откриване на Европеана е на 20 ноември 2008 г. в Националната кралска библиотека в Брюксел в присъствието на председателя на Комисията Жозе Мануел Барозу, комисар Вивиан Рединг (информационно общество и медии), Кристин Албанел, министър на културата на Франция и председател на Съвета на ЕС на министрите на културата, министри, отговарящи за културата и аудиовизуалните въпроси в държавите членки на ЕС, както и представители на европейски културни институции.

Европейската комисия започва още през 2000 г. работата по преобразуването в цифрова форма на материали в областта на културата и онлайн достъпа до тях. Между 2000 и 2005 г. тя съфинансира научноизследователски проекти и стимулира по-добро сътрудничество между държавите членки, които желаят да осигурят онлайн достъп до своето културно наследство. През юни 2005 г. комисар Рединг прави европейската дигитална библиотека водещ проект в стратегията i2010 на ЕС за европейско информационно общество за растеж и работни места (IP/05/643). През септември 2005 г. Комисията очертава мерките, необходими за осигуряване на достъп на всички до европейското културно и научно наследство.

во (IP/05/1202). През 2009 – 2010 г. около 69 милиона евро са на разположение за научни изследвания в областта на дигитални библиотеки чрез програмата на ЕС за научни изследвания. През същия период по частта за информационното общество на програмата за конкурентоспособност и иновации са разпределени около 50 милиона евро за подобряване на достъпа до европейското културно и научно наследство. Полагат се усилия за привличане на частния сектор в бъдещото разрастване на европейската дигитална библиотека. Работата на Европейската комисия по „Европеана“ е подпомагана от група на високо равнище от експерти от общественения и частния сектор: от културни институции, сектора на информационните и комуникационните технологии и притежатели на права.

Създаването на европейската мултимедийна онлайн библиотека започва през 2005 г. от Европейската комисия в тясно сътрудничество с националните библиотеки и други културни институции на държавите членки, както и със силната подкрепа на Европейския парламент. „Европеана“ се администрира от Европейската фондация за дигитална библиотека, която обединява основните сдружения в Европа на библиотеки, архиви, музеи, аудио-визуални архиви и културни институции. „Домакин“ на „Европеана“, предоставящ необходимото офис пространство и компютърно оборудване, е Националната библиотека на Холандия – Koninklijke Bibliotheek. Над 1000 културни организации от цяла Европа предоставят материали за „Европеана“. Европейските музеи, включително Лувърът в Париж и Райксмузеум в Амстердам, предоставят изображения в дигитален формат на картини и други експонати от своите колекции. Държавни архиви осигуряват достъпа до важни национални документи. Национални библиотеки от цяла Европа допринасят с печатни и ръкописни материали, включително преобразувани в дигитална форма забележителни книги.

Днес интернет потребители от цял свят имат достъп на адрес: <https://www.europeana.eu/bg>, до 62 392 877 произведения на изкуството, артефакта, книги, видео и аудио от цяла Европа (данните са проверени на 1 септември 2021 г.) [149]. „Европеана“ разкрива нови начини за изследване на наследството на Европа: чрез интернет портал на всички езици в ЕС, всеки, интересуваш се от литература, изкуство, наука, политика, история, архитектура, музика или кино, разполага със свободен и бърз достъп до най-големите европейски колекции и шедьоври, обединени във вирту-

алната библиотека. „Европеана“ позволява търсене едновременно във всички преобразувани в дигитална форма колекции на европейски библиотеки, архиви и музеи, както и тяхното преглеждане. Това означава, че потребителите могат да извършват тематични проучвания, без да им се налага да посещават множество различни сайтове и ресурси и да търсят в тях.

При откриването на дигиталната библиотека „Европеана“ Жозе Мануел Барозу, председател на Европейската комисия, казва: „С „Европеана“ ние съчетаваме европейското конкурентно предимство в съобщителните и мрежовите технологии с нашето богато културно наследство. Сега европейците ще могат да ползват бързо и лесно чрез един-единствен портал невероятните ресурси на нашите великолепни колекции. „Европеана“ е много повече от библиотека: тя е истинско динамо, вдъхновяващо европейците от ХХІ век да се стремят да достигнат творческата сила на иновативни предци като съзидателите на Ренесанса. Само си представете възможностите, които предлага тя на студенти, любители на изкуството или учени за онлайн достъп до културните съкровища на всички държави членки, както и за съчетаването им и търсене в тях. Това е убедителна демонстрация на факта, че културата е в ядрото на европейската интеграция“ [148]. Вивиан Рединг, комисар по въпросите на информационното общество и медиите, допълва: „Европеана“ предлага пътуване във времето, през границите и към нови идеи относно това какво представлява нашата култура. Нещо повече – тя ще свърже хората с тяхната история, а чрез интерактивни страници и инструменти – и помежду им. Призовавам сега европейските културни институции, издателства и технологични фирми да пълнят „Европеана“ с още съдържание в дигитална форма. Ние следва да превърнем „Европеана“ в средство за интерактивно творческо участие на разположение на хората, които желаят да изваят свое собствено „късче“ европейска култура и да го споделят с другите“ [148]. Елизабет Нигеман, генерален директор на Германската национална библиотека и председател на Европейската фондация за цифрова библиотека – организацията, стояща зад „Европеана“, добавя: „Европеана“ осъществява по-тясна връзка между културните институции и поколението на потребителите на Web 2.0 – поколение, очакващо да може едновременно и на едно и също място да чете текстове, да гледа видеозаписи, да слуша звукозаписи и да разглежда изображения. Като предлага на младите хора цялостно

мултимедийно преживяване, тя ще ги свърже с културата, миналото и настоящето на Европа“ [148].

Основните ефекти и въздействия на европейската дигитална библиотека, нейното значение за обществото в световен мащаб са обобщени и от Т. Тодорова: „Европеана“ дава своя принос за разпространението на културата на различните държави членки и извежда на преден план общите елементи, като осигурява популяризирането на богатата и разнообразна европейска култура чрез интернет. Тя засилва значението на отделните дигитални колекции, като предлага „постоянни виртуални изложби“ на творби, съхранявани из целия континент. Порталът подпомага намирането на информация в различни формати (текстов, звуков, аудиовизуален и изобразителен) и позволява сравнение на различните перспективи на общата европейска история и наследство в отделните държави. „Европеана“ стимулира бъдещите инициативи за дигитализация в държавите членки. Тя дава възможност да се обозрат дигитализираните вече материали, и насочва към нови, незаети приоритетни усилия по дигитализация. Чрез единен интерфейс (на родния език на всеки потребител) „Европеана“ дава възможност гражданите да намират цифровизирано културно съдържание от утвърдени културни организации в целия Европейски съюз и да използват това съдържание за работа, забавление и обучение“ [95].

„Европеана“ е адекватният отговор на стремежите на европейското общество към ефективно оползотворяване на възможностите на новите информационни технологии, към глоболизиране на информационното пространство, към отваряне на нови възможности пред науката и образованието.

„Европеана“ предлага и мобилна версия на своя уебсайт, което я прави още по-достъпна и удобна за ползване. През 2013 г. изследователите David Nicholas, David Clark, Ian Rowlands, Hamid R. Jamali публикуват в *Journal of the American Society for Information Science and Technology* статията „Information on the go: A case study of Europeana mobile users“. В нея са представени резултатите от едно изключително интересно проучване относно използването и достъпа до сайта на „Европеана“ чрез мобилни устройства и чрез настолни компютри, като са засегнати и поведенческите особености на потребителите. Според данните от въпросното изследване само за една година, в периода от август 2010 г. до юли 2011 г., потребителите, ползващи сайта чрез мобилни уст-

ройства – таблети и телефони, са се увеличили четири пъти. Посещенията са предимно вечер или в почивните дни, тоест когато е най-удобно за ползвателите [195]. Според авторите на публикацията светът се намира в нова информационна революция: вездесъщият мобилен телефон сега се използва повече за търсене и ползване на информация, отколкото за разговори [195].

Днес мобилните телефони вероятно изпреварват компютрите като най-често използвано устройство за достъп до интернет мрежата, съответно и до информационни и образователни ресурси. Включването на възможности за мобилен достъп до библиотечно-информационните сайтове вече не е лукс, а необходимост и начин за достигане до много по-широк кръг потребители.

3.1.3. Съвременни подходи в информационния мениджмънт на Европейския парламент

Европейският парламент е обединеният глас на гражданите от всички страни членки на Европейския съюз (ЕС) и единствената пряко избирана институция, която ги представлява. По своята същност Европейският съюз представлява икономическо и политическо партньорство, което към момента включва 28 европейски страни. Създаден е след Втората световна война с цел насърчаване на икономическото сътрудничество и партньорство. Сред основните задачи на Европейския съюз е осигуряването на вътрешен пазар – пространство без вътрешни граници, в което е осигурено свободното движение на хора, стоки, услуги и капитали. ЕС се основава на принципите на правовата държава – всички негови действия се базират на договорите, подписани от всички държави членки. Поддържането на прозрачност и демократичност е основен приоритет.

Институциите на Европейския съюз са:

- **Европейски парламент** – има ключова роля при избирането на председателя на Европейската комисия. Споделя правомощията относно бюджета и законодателството на ЕС със Съвета на Европейския съюз;
- **Европейски съвет** – глобалните приоритети на ЕС се определят от Европейския съвет, който обединява националните лидери и лидерите на равнище ЕС. Той се ръководи от председател и включва националните държавни и правителствени ръководители и председателя на Комисията;

- **Съвет на Европейския съюз** – представлява правителствата на отделните държави членки. Председателството на Съвета се споделя от държавите членки на ротационен принцип;

- **Европейска комисия** – изпълнителният орган на ЕС, отговорен за предлагането и прилагането на законодателството на ЕС, за наблюдението на спазването на Договорите и за ежедневното функциониране на ЕС;

- **Съд на Европейския съюз** – най-висшата инстанция по въпросите на правото на ЕС;

- **Сметна палата** – одитира финансите на ЕС;

- **Европейска централна банка** – поддържа покупателната способност на еврото и по този начин – и ценовата стабилност в еврозоната.

Европейският парламент е уникална многонационална парламентарна асамблея, избрана пряко от гражданите. 751 членове на Европейския парламент представляват над 500 милиона граждани от 28 държави членки. Европейските граждани могат да участват в политическия процес, като гласуват на избори, като се свързват със своя представител в Европейския парламент, като внасят петиции или поставят начало на гражданска инициатива за изготвяне на законодателно предложение.

В основните правомощия на Европейския парламент са вземането на решения относно законодателството и годишния бюджет на ЕС – правомощия, които той споделя със Съвета на министрите. Парламентът има също правомощия за контрол и надзор над останалите институции на ЕС. И накрая, но не на последно място, Парламентът изразява проблемите на обществеността и поставя нови въпроси за разглеждане в европейския политически дневен ред. Във фокуса на вниманието са теми като защитата на околната среда, свободата на пътуване, безопасността на храните, защитата на потребителите, икономиката и др. Дори области като образованието и културата често са предмет на мерки на ЕС за подкрепа, като програмата „Еразъм+“, която предоставя на младите европейци възможности за обучение, доброволческа дейност, стаж или придобиване на професионален опит в чужбина.

Качественото и ефективно информационно осигуряване на Европейския парламент е сериозно предизвикателство. То трябва да задоволява потребностите на две основни групи потребители:

- делегатите в Европейския парламент и екипите им – една многонационална и многоезикова общност;
- всички 500 милиона избиратели на членовете на Европейския парламент.

Изключително важен принцип е поддържането на демократичност, прозрачност и широк достъп до информация за дейностите в институцията. Взетите решения, приетите директиви и обсъжданията по актуални въпроси трябва да са широко достъпни и да достигат до всички граждани на Европейския съюз.

Информационното осигуряване на Европейския парламент се осъществява от **European Parliamentary Research Service (EPRS)**. Създаването на тази структура отразява ангажимента на Европейския парламент да се гарантира, че всеки от неговите членове има достъп до висококачествена информация, анализи и проучвания в подкрепа на своята дейност и в същото време тази информация е на разположение на широката общественост, гарантирайки прозрачност, демократичност и популярност на работата на институцията.

Стартирайки през ноември 2013 г., European Parliamentary Research Service представлява важна стъпка напред в изследователския капацитет на Парламента. Мисията на EPRS е да осигури евродепутатите с независим, обективен, достоверен анализ и научни изследвания върху политически въпроси, свързани с Европейския съюз. Философията на информационната структура може да бъде обобщена в пет принципа:

- да бъде независима, обективна и авторитетна в дейността си;
- да предостави цялостна специализирана услуга във всички области на политиката;
- да бъде ориентирана към нуждите на потребителите и отзивчива към търсенията на членовете на ЕП;
- да предложи сигурна и надеждна информационна услуга и бърз отговор на запитванията;
- да осигури яснота и простота на всички дейности и услуги.

European Parliamentary Research Service е организиран в три дирекции:

- **The Members' Research Service** (Служба на ЕП за Парламентарни изследвания) е експертен център за изследвания, чиято мисия е да предоставя независими, обективни и компетентни анализи и изследвания върху значими за дейността на Пар-

ламентата въпроси, както на индивидуални, така и на колективни запитвания от евродепутати;

• **The Library** (Библиотека), осъществяваща управление и осигуряване на физически и онлайн достъп до парламентарните информационни източници и бази данни. Информационните ресурси на библиотеката са организирани в няколко колекции:

- Справочници по европейски въпроси на всички езици на ЕС;
- Документи, публикувани от и за Европейския парламент;
- Институции и политики на Европейския съюз;
- Право на ЕС, международно право, международни организации;
- Национални институции, право, общи факти и статистически данни за всички държави членки;
- Историческият архив на Парламента, съдържащ официалните публични документи на Европейския парламент и други архивни материали от 1952 г. насам, също се създава и управлява от Библиотеката. Тя предоставя достъп на обществеността до документите на ЕП и осигурява прозрачност на неговата дейност, осъществявайки комуникация и отговаряйки на въпроси на гражданите;

• **The Directorate for Impact Assessment and European Added Value** (Дирекция за оценка на въздействието и европейска добавена стойност), чиято роля е да подпомага комитети в по-доброто упражняване на контрол върху работата на Европейската комисия и другите институции на ЕС на всички етапи от законодателния цикъл, като по този начин се гарантира, че европейското законодателство е не само по-добро, но и по-добре прилагано.

Публикуваните от Дирекцията за изследователски услуги за членове анализи и информационните ресурси на Библиотеката обхващат всички области на политиката и законодателството на ЕС. **Достъпни са в систематизиран вид, както в традиционен, така и в електронен формат.** Чрез прилагането на гъвкави подходи към потребителите и значително засилване на съществуващия капацитет се осигуряват персонализирана информация и обслужване, предоставяни в най-кратки срокове. Тези подходи подкрепят и оказват положително влияние върху работата не само на отделните членове на Парламента, но и на институцията като цяло.

Информационното осигуряване на Европейския парламент е основано на най-актуалните и съвременни подходи при предоставянето на информация, съобразени с функциите и ролята на институцията. Намерени са правилните пътища както за задоволяване на информационните потребности на евродепутатите, така и за информиране на широката общественост относно европейските политики и законодателство. При предоставянето на информационни ресурси се използват всички възможности на новите информационни и комуникационни технологии, като се осигуряват онлайн достъп до документи, комуникация в режим въпрос – отговор, електронни ресурси с отворен достъп, дигитални колекции, блогове и други съответстващи на потребителските търсения подходи.

The Members' Research Service (Служба на ЕП за парламентарни изследвания) като цяло е изключително полезна и ефективна форма за подпомагане на дейността на евродепутатите, която наред с изготвяните основни анализи осигурява и персонализирани проучвания и изследвания при поискване от отделни членове на ЕП, база от аналитични и изследователски публикации относно политиките и темите на Европейския съюз, както и информационни срещи лично с отделни членове на Парламента. Тези документи и публикации са достъпни на страницата на Експертния център на ЕП (Think Tank) и в Блога на СЕПИ.

Експертният център на ЕП (Think Tank) предоставя за ползване на всички заинтересовани актуални документи, играещи определяща роля в изготвянето на ново законодателство на Европейския съюз, като осигурява различно ниво на задълбоченост на информацията – от представяне накратко, през проучване, до задълбочен анализ.

Блоговете на Библиотеката и на Службата на ЕП за парламентарни изследвания съдържат информация за новини и актуални събития, доклади и библиографски бележки за прояви на ЕС, информация за нови заглавия и ежемесечни обзори на публикации, свързани с ЕП. Блоговете са мястото, където може да се следят всички новости в политиката на европейските институции.

Регистърът за прозрачност, който се администрира от Библиотеката на ЕП съвместно с Европейската комисия, предоставя на гражданите пряк достъп до базите данни за организациите, които се опитват да повлияят на законодателния процес и из-

пълнението на политиките от страна на институциите на ЕС. Регистърът показва какви интереси се преследват, от кого и с какъв бюджет. Тъй като решенията, взети от ЕС, засягат милиони европейски граждани, те трябва да се вземат възможно най-открито. Процесът на вземане на решения трябва да бъде прозрачен, да се даде възможност за подходящ контрол и да се гарантира, че институциите на Европейския съюз са отговорни и политиките им отразяват реалните потребности на гражданите.

EuroparlTV е службата на Европейския парламент, която създава интернет видеоматериали, за да осведомява гражданите на ЕС относно дейностите на Парламента и за това как неговите членове въздействат върху политическите събития. Това е още един специфичен подход за информиране на голяма аудитория, като се използват най-широко достъпните медии. Програмите на EuroparlTV са налични в различни формати посредством онлайн база данни и са напълно интегрирани със социалните мрежи. За повечето видеоматериали има субтитри на всички официални езици на ЕС и всички програми са с два вида качество на изображението – за интернет и за излъчване по телевизията.

Парламентариумът, или Центърът за посетители на Европейския парламент, е още един от подходите за осигуряване на информация относно европейската интеграция, начините на работа на Европейския парламент и задачите, които решават членовете на Парламента. Центърът е динамичен и интерактивен, предлагат се преносими мултимедийни пътеводители, представената информация е достъпна на 24-те официални езика на Европейския съюз. Парламентариумът е отворен седем дни в седмицата и входът е безплатен. Организиран се разнообразни прояви и временни изложби. Посетителският център е забавният начин да се запознае всеки интересуващ се с идеите и ценностите в европейската политика, подходящ за всички възрастови групи.

Информационното осигуряване на Европейския парламент е реализирано чрез използването на разнообразни съвременни подходи за предоставяне на информационни услуги, удовлетворяващи нуждите на членовете на институцията и популяризиращи тяхната дейност и политика пред всичките 500 милиона избиратели. Адекватната информационна политика на институцията гарантира успешното функциониране на Парламента, както и демократичността и прозрачността на европейските политически и законодателни решения.

3.1.4. Съвременни иновационни подходи в управлението и организацията на градските библиотеки – case studies (Мрежата на Градските библиотеки – гр. Загреб, Хърватия, и Столична библиотека – гр. София, България)

Съвременната дигитална среда изправя библиотеките пред много предизвикателства, но и отваря неограничени възможности за развитието и функционирането им. Мотивирани от новите перспективи, те се стремят да подпомагат генерирането, споделянето и използването на знания и информация, така че сътрудничеството с обществото да бъде максимално ефикасно и полезно. С много интересни и добри библиотечни практики отговаря на тези предизвикателства **Мрежата на Градските библиотеки в гр. Загреб, Хърватия.**

Град Загреб е столица на Хърватия – една сравнително малка страна с територия 56 538 км² и население 4 460 000 души. Въпреки че днес страната се възстановява от политическа и икономическа криза – последствия от войната със Сърбия (1992 – 1996), избухнала след отделянето на Хърватия от бивша Югославия, – социалният и културният живот в страната и днес имат изключително важна роля. Хърватската култура е с тринадесетвековна история. В Хърватия са запазени множество паметници на културата, художествени произведения и научни трудове. На нейна територия има шест паметника на световното наследство и осем национални парка. В страната са родени редица световноизвестни творци на изкуството и учени, като скулптора Иван Мещерович, физиците Руджер Бошкович и Никола Тесла и много други. Хърватия се слави и със своите изобретатели, сред които са: Едуард Славолjub Пенкала (автоматична писалка) и Фауст Вранчич (парашут). Не по малко интересна и значима е хърватската литература (литературата на хърватски език). Тя е специфична със своята близост с книжовни източници и от Изток, и от Запад. Съчетавайки най-доброто от литературните влияния, тя предлага свой собствен образ, който да предаде не само историческите събития и фактологията на отделните епохи, но и обществените и културните течения. В хърватската литература се запазва тенденцията за уникалност и преработване на чуждото през призмата на вече наложените собствени стандарти. Макар да съществуват общи теми с останалите славянски литератури (неизбежно, при наличието на донякъде сходни исторически събития), хърватската

литература обосновава международната си роля, съчетавайки и развивайки различни тенденции, жанрове, епохи.

Разбира се, цялото това културно богатство се съхранява, опазва и популяризира от библиотеките, архивите и другите културни институции. Градските библиотеки в гр. Загреб – Zagreb City Libraries, представляват модерна и добре организирана мрежа от публични библиотеки. Тя обединява Градската библиотека, Библиотека „Bosidar Adzija“, 36 публични, 317 училищни и две мобилни библиотеки (два библиобуса). Централна роля в мрежата имат Градската библиотека, основана през 1907 г., и Библиотека „Bosidar Adzija“, създадена през 1927 г. Тези две библиотеки с най-дългогодишни традиции в библиотечната дейност през 1970 г. се обединяват и поставят началото на интегрирането и отварянето на нови библиотеки. Те остават водещи в планирането, функционирането и ръководството на цялостната библиотечна мрежа, осигурявайки професионална помощ и съвети, мотивация, въвеждане и развитие на съвременни технологии и информационни ресурси. Професионалните компетенции и обучение заемат ключово място в библиотечната политика не само на тази библиотечна институция, а въобще в националната политика на Хърватия. През 1997 г. е приет закон, според който само завършили библиотекарите могат да бъдат назначавани в библиотеките. Вече практикуващите библиотекарите трябва да се обучават и да положат изпити – първата крачка към тяхното бъдещо развитие в кариерата. Появяват се първите центрове за продължаващо обучение на информационни специалисти, създадени към Националната и университетска библиотека, Градската библиотека в Загреб и Хърватската библиотечна асоциация (2002 г.). Традиция в дейността на Мрежата на Градските библиотеки в гр. Загреб са редовните професионални семинари, работни срещи, професионални презентации и обучения.

Градските и училищните библиотеки в Загреб имат богата и разнообразна културна и социална програма, обхващаща всички възрастови групи. Започвайки от децата в предучилищна възраст, детските програми продължават с деца до 13-годишна възраст и завършват с групата на младежите. За всяка от тези групи се предлагат списъци с препоръчани книги; провеждат се разнообразни, съобразени с възрастта, мероприятия за насърчаване на четенето, индивидуалните таланти и интереси на подрастващите. Програмите развиват културните търсения на малчуганите, като

същевременно отстояват и осигуряват техните права за грамотност, обучение, информационно и личностно развитие. Предлагат се и много материали и полезни съвети в помощ на родителите.

Интересни културни прояви на библиотеките в Загреб, обхващащи всички възрастови групи, са „Книжен петък“ и „Месец на хърватската книга“:

- **„Книжен петък“** е литературна трибуна, провеждана от 4 ноември 1955 г., всеки петък от февруари до май и от октомври до декември в Градската библиотека. Почти всеки хърватски гражданин взема участие в нея. Като гости в „трибуната“ са присъствали също така световноизвестни писатели като Жан-Пол Сартър, Гюнтер Грас и др.;

- **„Месец на хърватската книга“** е традиционна проява, осъществявана главно в публичните библиотеки в Хърватия. Основна част от нея е национална викторина, целяща насърчаване и популяризиране на четенето за деца в училищна възраст. Все повече библиотеки се включват в инициативата: ако през 1995 г. в нея вземат участие 105 библиотеки с 500 събития, то през 2010 г. те вече са 180 библиотеки с около 2000 разнообразни дейности и прояви;

- важно място в културните функции на Zagreb City Libraries има и **издателската им дейност**. Те публикуват библиографии, професионални публикации, бюлетини с нови постъпления, календар с годишни събития, рекламни печатни материали – пътеводители, разделители, брошури и др.

Мрежата на Градските библиотеки в гр. Загреб работи също така по целенасочени програми за социална интеграция на възрастните хора и активното им участие в културни и социални събития. В проекта „65 плюс“ възрастни хора са както потребители, така и създатели на програмата – те не само придобиват нови умения, но и споделят знания и опит. Проектът включва следните дейности:

- **„Книга до вратата“** – доставка на книги и списания в домовете за възрастни хора в гр. Загреб, както и до други клиенти, които не са в състояние да посетят намясто библиотеката;

- **„Slikosat“** – безплатни арт ателиета за възрастни хора, насърчаващи творческото изразяване;

- **„Урок по информационна грамотност“** – безплатни семинари за ИТ грамотност на възрастни хора;

- **„Срещи между поколенията“** – лекции, семинари и чатс-

таи за деца в предучилищна възраст с активното участие на по-възрастното поколение, предаващо своите знания, мъдрост и опит;

- **„Изложба „65 плюс“** – изложба на произведения, чиито автори са възрастни хора;

- **фитнес упражнения** за възрастни хора.

Следвайки насоките на Европейския съюз и ЮНЕСКО за насърчаване на четенето, ученето през целия живот и социалното включване на деца, младежи и възрастни хора с увреждания, библиотеките в гр. Загреб реализират проекта **„Библиотека с отворени врати“**. Проектът включва инициативите:

- **„Стая за игри“** – включва деца в предучилищна възраст и малки деца в училищна възраст, които имат проблеми със слуха, речта, четенето, писането, и цели да подпомогне усилията на техните родители, учители и възпитатели;

- **„ReadingClub“** е предназначен за младежи и възрастни потребители с интелектуални и физически увреждания;

- **„Creative семинари и културни събития“** – визуални изкуства и театрални семинари, изложби, литературни събирания, театрални представления и дискусии – включват деца с увреждания, младежи и възрастни с интелектуални и физически увреждания;

- **„Запознайте се с музикални инструменти“** – музикални образователни срещи за незрящи и слабовиждащи деца и млади хора;

- доброволен труд на хората със специални нужди в библиотеката.

Друга изключително интересна и получила широк обществен отзвук инициатива е проектът **„Книга за покрив“**. Това е една от дейностите на Градските библиотеки в Загреб, в която се залага принципът на равните възможности в достъпа до информация, знания и културни ценности за бездомните хора. Проектът е резултат от съвместната дейност на библиотеките и eIFL (Electronic Information for Libraries) – международна неправителствена организация, подкрепяща достъпа до знания чрез библиотеките в повече от 60 страни по целия свят. Тя осигурява субсидия от 15 000 щатски долара и през 2011 г. програмата стартира. Целите на проектните дейности са:

- да се повишат знанията, уменията и самооценката на бездомните;

- да се даде възможност на бездомните да бъдат активно ангажирани в социални и културни дейности;
- да се повишат шансовете им за завръщане към пазара на труда;
- да се унищожат предразсъдъците и социалните бариери пред включването в обществения живот на тези, които са в периферията на обществото;
- да се промени стереотипът на библиотеките като места, където само се „подават“ книги, и да се представят като институции, които доминират, участват активно и могат да бъдат регулатор в социалните функции на обществото.

Изпълнението на проекта включва:

- дарения на компютри и принтер на приют за бездомни – Kosnica;
- провеждане на семинари за информационна грамотност за бездомни в приюта и в Градската библиотека, като се цели да се придобият умения за използване на компютър, търсене в интернет, писане и форматиране на CV-та и кандидатури за работа, намиране на информация за свободни работни места в интернет, електронна поща;
- прилагане на придобитите знания (намиране на информация за предложения за работа, писане на автобиография, изпращане на прикачени файлове по електронна поща и др.);
- организиране на конференция за проблемите на бездомните, която да привлече и приобщи местни авторитети, социални работници, психолози, мениджъри на приюти, доброволци и библиотекари;
- публикуване на книги по проблемите на бездомните с цел промяна на негативното отношение на обществото към тях;
- създаване на уебсайт, където бездомни да публикуват свои произведения – само за една година уебсайтът е посетен от повече от 8200 души.

Програмата – първата от този вид в Хърватия, привлича широк обществен интерес, медийно внимание, включително отразяване в най-гледаното телевизионно време, и получава много предложения за подкрепа. В рамките само на една година библиотеките в Загреб успяват да помогнат на 22-ма бездомни да намерят работа; обучават 63-ма в информационна грамотност; подготвят 10 доброволци да преподават информационна грамотност и

търсене на работа; организират център с книги и списания в приюта, който впоследствие се развива и обслужва от бездомни хора.

Успехът и значението на програмата се отразяват и в думите на Danijela Vidic, социален работник в приюта Kosnica: „Големият успех на тази програма е, че може да бъде видно подобряването на самооценката на нашите клиенти. Повечето бездомни хора са стигматизирани, което влияе негативно върху самооценката им и възпрепятства техния прогрес“ [177]. Чрез реализацията на този проект библиотеките в Загреб демонстрират своята чувствителност към проблемите на обществото и възможностите си да допринасят за решаването и преодоляването им. Библиотеките отдавна вече не са само хранилища на книги. Те могат да бъдат отговорен и активен фактор в социалния и културния живот на обществото и да предложат множество адекватни решения на съвременните социални проблеми, нужди и търсения. Имайки добра мотивация, културните институции и в частност библиотеките имат потенциала и възможностите да подобрят живота на хората. Успешното взаимодействие между различните видове институции и отговорните фактори в управлението на обществото са гаранция за по-сигурно бъдеще.

Не по-малко значение имат и мобилните библиотеки в мрежата на Градските библиотеки в гр. Загреб, Хърватия. Мобилното библиотечно обслужване на Zagreb City Libraries е въведено през 1976 г. То се осъществява от две мобилни библиотеки (два библиобуса) и обхваща 73 обслужвани точки. Извършва се на четири смени, наличният книжен фонд за заемане е около 60 000 книжни тома. На разположение на потребителите са и пет заглавия на периодични издания. Читателите, обслужвани от двете мобилни библиотеки, са около 5000. Регистрираните читатели могат да заемат до пет заглавия за срок от 30 дни.

Мобилното обслужване има важно значение за адекватното задоволяване на читателските потребности, за подкрепата и осигуряването на информация за хора със специфични нужди, за доброто и пълноценно функциониране на различните социални и информационни програми и инициативи на библиотеките в гр. Загреб.

Следвайки своята визия за библиотеката като активна институция и приемайки изграждането на онлайн общество с изцяло нови културни нужди, **Мрежата на Градските библиотеки в гр. Загреб стартира през 2008 г. най-значимия си проект за**

дигитализиране на хърватското културно наследство – Digitized Zagreb Heritage, осъществен с подкрепата на Министерството на културата на Република Хърватия.

Библиотеките в гр. Загреб съхраняват и опазват в колекциите си разнообразни редки, ценни и уникални документи и публикации за миналото на Загреб и Хърватия, достъпни само за четене в сградата на библиотеката. Целта на този проект за дигитализиране на ценни и редки ресурси е да се популяризират културното и научното наследство на Загреб сред децата и учениците, да се дадат достъп и информация на всички граждани на Загреб и Хърватия, както и на потенциални международни потребители. Създаването на тези дигитални издания позволява достъп до информация за видни граждани, институции, музика, литература, театър и други културни и спортни събития, отразяващи всекидневния живот на града.

Тъй като създаването и развитието на такава колекция изискват много време и усилия, се планира дългосрочна работа с набор от проекти, обхващащи различни тематични колекции от най-ценните библиотечни ресурси. Библиотекари, работещи в различни библиотечни отдели, селектират най-ценните и редки документи, оценявайки потребителските нужди и интереси, честотата на заемане и търсене, както и приоритетите в опазването на документите. Дигитализираните материали са обособени в няколко колекции:

- графични материали;
- картографски материали;
- книги;
- книги за деца и младежи;
- нотни издания;
- ръкописи;
- звукозаписи.

Пилотният проект от поредицата планирани стъпки за създаване на колекцията Digitized Zagreb Heritage се нарича **„Загреб на прага на модерната епоха“**. Чрез дигитализираното културно наследство той разказва историята на хърватската столица през периода 1860 – 1900 г., представя популярни места, паркове, институции, сдружения и известни личности от това време.

Интересно решение е обособяването и представянето на част от дигитализираните материали под формата на виртуални из-

ложби. Подбирайки ценни документи и интересни теми, най-често свързани с годишнини на известни писатели, художници, общественици, учени, както и значими събития, библиотеките създават тематични виртуални изложби, представени на сайта на Zagreb City Libraries. Цифровият вид на съдържанието дава възможност за представяне на тези изложби във виртуалното пространство и позволява достъп на широката общественост до тях чрез различни устройства, включително мобилни. Чрез използването на новите технологии се предоставя възможност на потребителите да „посетят“ виртуалните изложби с експонати от множество различни библиотеки, без да е необходимо до посетят самата библиотека, съхраняваща съответния оригинал.

Цифровите технологии добавят ново измерение към необходимостта от постигане на равновесие между защитата на интересите на притежателите на авторски права и от друга страна – на нуждите на потребителите и на съвременното информационно общество. Всички участници в процесите на създаването, разпространението и използването на информация трябва да са запознати с правата и задълженията, които имат към обектите на интелектуална собственост. При установяването на библиотечни политики, а също и при ползването на библиотечни ресурси е важно да се познава и спецификата на новите обекти на интелектуалната собственост, които имат пряко отношение към дигиталното представяне и разпространение на информацията – бази данни, мултимедийни продукти, звукозаписи, предаване чрез кабел или интернет.

Използването на материали от дигиталната библиотека и виртуалните изложби на Zagreb City Libraries е предмет на определени условия. Всички авторски права върху цялото дигитализирано библиотечно наследство се носят от Zagreb City Libraries. Според хърватския Закон за авторското право и сродните му права (обн. ДВ 167/03, 79/07) това съдържание е тяхно собствено интелектуално творение, тъй като те са извършили подбора, подреждането и създаването на базата данни. Съдържанието на тази база може да бъде ползвано само за лични, професионални или научни цели, без търговски характер и при условие че всички авторски и други права на собственост се спазват. Съдържанието на дигиталната библиотека не може да бъде копирано, възпроизвеждано или по друг начин разпространявано без изричното съгласие на Zagreb City Libraries. Всяко разрешено използване трябва да бъде придружено от уточнението, че авторски-

те права принадлежат на Zagreb City Libraries. Библиотеките си запазват правото по всяко време да променят условията за ползване и да преустановят използването (временно или постоянно) без предизвестие.

Информацията и интелектуалната собственост в модерния свят оказват влияние върху всички аспекти на икономическия и културния живот. Тези, които създават, съхраняват и могат ефективно да използват информацията днес, имат предимство пред останалите. Съвременният дигитален свят носи както нови образователни и културни възможности, така и нови етични, правни и социално-икономически норми, с които информационно грамотният човек трябва да се съобразява и които да спазва. Съвременният търсещ и активен потребител, изискващ нови пътища за информиране, би трябвало да показва достатъчно отговорно и коректно отношение както към обществото, така и към институциите, от които очаква адекватен, съвременен отговор на читателските си търсения.

Вторият обект на реализираните case studies е Столичната библиотека – гр. София, България. Историята на Столичната библиотека започва с провъзгласяването на гр. София за столица и с изграждането на Столичната община, когато се поставя началото и на сбирка от литература по градоустройство, икономика, счетоводство, речници, справочни и други издания, подпомагащи общинската дейност.

24 октомври 1928 г. се смята за рождена дата на Столичната градска библиотека. С уведомителна разпоредба на тогавашния кмет Владимир Вазов се създава Общински музей с три отдела: музей, библиотека и архив. Фактическото откриване е през лятото на 1929 г. в помещение на пл. „Славейков“ № 9. Книжният фонд на библиотеката тогава е 5311 тома. Първият директор е Коста Вълев – уредник на Общинската библиотека и музей. От 1995 г. библиотеката е юридически самостоятелна организация на Столичната община.

От 18 юли 1998 г. до 20 юли 2008 г. директор на Столичната библиотека е Георги Белчев. С неговото назначение започва изпълнението на стратегическата му програма – превръщането на библиотеката в модерен културно-информационен институт и във фактор за развитието на гражданското общество у нас, който съчетава интердисциплинарност по съдържание и интерактивност по форма и дейности. Така съхраняваните днес в Столичната

библиотека и филиалите ѝ универсални по вид, език и съдържание библиотечни фондове (около 1 милион библиотечни единици) осигуряват библиотечно обслужване на хиляди столичани, а изградената компютърна мрежа и интернет предлагат достъп до библиографски, пълнотекстови и административни български и чужди бази данни. Въвеждането на автоматизирана единна регистрация на читателите в Централната библиотека и филиалите ѝ улесняват още повече ползването ѝ. Статутът ѝ на регионален културен институт (от 1 юли 2000 г.) ѝ дава правата и задълженията да оказва помощ на всички библиотеки от Област София на методическо и организационно ниво [87].

Столичната библиотека развива интензивна международна дейност – чрез обмен на информация, съвместно участие в проекти по европейски програми и квалификация на специалисти със сродни библиотеки, поддържа връзки с фондации, сродни културни институции, чуждестранни културни и научни центрове, културните служби на чуждестранните посолства у нас дават възможност за непрекъснатото обновяване и обогатяване на фонда на чуждоезиковите читални. Важно място в дейността на библиотеката заемат културните връзки с българите от Западните покрайнини, както и методическата помощ за библиотеката на Културно-информационния център на българското малцинство „Цариброд“, Сърбия.

Особено място в културната дейност на библиотеката заема работата с деца. С цел да се привличат все повече малки читатели, специализираният Детско-юношески отдел работи по текущи програми чрез разнообразни форми, надхвърлящи чисто библиотечната му дейност.

Информационният мениджмънт на Столичната библиотека се основава на специализирания софтуер i-Lib PRIMA – Библиотеката в интернет. Това е нова версия на популярния онлайн каталог i-Lib, разработка върху платформата Apache/PHP/SQL. Предназначен е специално за представяне в интернет на библиотечни и документални бази данни във вид на „Виртуална библиотека“, включваща каталог и управление на дигитално съдържание (собствено и свободно публикувано в интернет).

Съществена част е инструментариумът за онлайн услуги и социални функции за регистрираните читатели.

Включва набор от модули с различна функционалност:

- интернет каталог, поддържащ всички съвременни методи за търсене;

- Navigator, управление на достъпа до дигитално съдържание;
- Google Interface, разширен достъп до допълнителни ресурси в интернет;
- My Library, система за съвременни онлайн услуги за читателите;
- EBSCO Interface, вграден достъп до ресурсите на EBSCO;
- индекс, онлайн навигация в данните и анализ на връзките между тях;
- мобилна версия на i-Lib PRIMA.

Заедно продуктите e-Lib PRIMA и i-Lib PRIMA осигуряват всичко необходимо за пълна автоматизация на съвременната библиотека [75]. Системата е мощно средство за вземане на важни управленски решения. Дава възможност за отваряне на библиотеката към нови технологии и услуги: самообслужване, онлайн обслужване, RFID системи за сигурност и контрол на фондовете.

Благодарение на активната си иновативна политика и добрата информационна осигуреност Столичната библиотека поддържа две дигитални платформи:

- **Дигитална платформа „Сердика“** – безплатен интернет ресурс, предназначен за широк кръг потребители. Съдържа пълните текстове на книги, периодични издания и статии, дигитални копия на картини и аудиозаписи от фонда на Столичната библиотека, документални изложби, представяни в библиотеката, както и колекции от различни видове документи по определена тематика. В платформата са включени и картички, снимки, филми, документи, свързани с историята и развитието на София, нейните училища, читалища и културни институции;

- **Дигитален архив на списание „Сердика“** – илюстрираното списание на Софийската община (1937 – 1952) е продължение на „Столичен общински вестник“. Дигитализирането му е осъществено през 2006 г. в рамките на съвместен проект между Столичната библиотека и фирма „Немечек“ – България. Достъпът до съдържанието на списанието е осигурен от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Столичната библиотека участва и в два успешни проекта за предоставяне на дигитализирано съдържание в сътрудничество с други културни институции – галерии, библиотеки, музеи и архиви в България.

Проектът „Дигитализация на културното наследство – достъпен портал към историческата памет“ се реализира по Програма БГ08 „Културно наследство и съвременни изкуства“, мярка 2 „Документиране на културната история“, финансирана по ФМ на ЕИП 2009 – 2014. Проектът е насочен към създаване на четири дигитализационни центъра, в които да се документира културната история на България, като по този начин се постигне по-голямо институционално и публично участие на българското културно наследство в общеевропейския културен обмен, а също така се допринесе за защитата и съхранението на културното наследство на България за бъдещите поколения. Културните институти, попадащи в обхвата на проекта, са Столичната библиотека, Музеят за история на София, Софийската градска художествена галерия и ОКИ Музей за история на София. Партньор по проекта е Норвежкия институт за изследване на културното наследство – Осло. Целта на проекта е запазването на фонда в културните институти по начин, който ще позволи по-лесна достъпност до уникалното културно наследство и ще осигури равен и свободен достъп на гражданите и гостите на столицата до качествен пакет културни услуги и до богатите уебколекции на новите дигитализационни центрове. Интерактивната експозиция ще осигури съхранението на оригиналните архиви и артефакти на Столичната библиотека, Софийската градска художествена галерия и Музея за история на София в иновативен технологичен формат, позволяващ лесен достъп до него от различни устройства и от различни географски места. Така ще се компенсират невъзможността фондът да бъде изложен в постоянни експозиции, а потребителите ще имат възможност да се докоснат до всички дигитализирани обекти на тези културни институти.

Посредством специално разработения софтуер на проекта всички дигитализирани единици ще бъдат приведени във формат, подходящ за публикуване в европейската мрежа за информация и обмен в областта на културното наследство – „Европеана“, чрез която ще се осигури достъп на академичните общности в Европа до дигитализираното съдържание на фонда. Уникалният дигитализационен център в Столичната библиотека с най-модерно оборудване и мощен софтуер включва свързван комплекс, специализиран скенер за редки и ценни издания и специализиран скенер за 3D издания.

Вторият проект е „Българската литературна класика – знание за всички. Неизвестни архиви и културни контексти“. Изпълнява се от Института за литература при БАН в партньорство с Националния литературен музей и Столичната библиотека по Програма БГ 08 „Културно наследство и съвременни изкуства“. Финансиран е безвъзмездно от Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство. Проектът цели събиране, систематизиране, познавателно обогатяване, дигитализиране и съхраняване за поколенията на културното наследство на 13 български литературни класици: Петко Р. Славейков, Иван Вазов, Михалаки Георгиев, Пенчо П. Славейков, Пейо Яворов, Елин Пелин, Николай Лилиев, Христо Смирненски, Асен Разцветников, Елисавета Багряна, Никола Вапцаров, Фани Попова-Мутафова и Димитър Димов, както и популяризирането му сред широката общественост, създаването на свободен достъп до него и превръщането му в източник на информация, идеи и методологически стратегии за бъдещи културно-образователни продукти.

Проектът предвижда създаването на три дигитални центъра за културно наследство в трите партниращи си институции и изработването на интегрален културно-образователен продукт, който да задоволява интереса към българското културно наследство на разнородна аудитория (широката общественост, учаци, специалисти, социални групи в неравностойно положение (роми), българските училища в чужбина). Продуктът включва: уеббазирано дигитално хранилище; сайт с нови литературоведски текстове и с непознати и уникални архивни материали; филми; виртуални колекции; презентации; семинари; лектории и др. Класиците на българската литература са представени чрез непознати и уникални материали от персоналните им литературни архиви – ръкописни и печатни документи, изображения на предметни артефакти, фотодокументи, единични листове от периодични издания, материали за културно-историческия контекст и творчеството им, съхранявани в Института за литература, Националния литературен музей и Столичната библиотека, и чрез цялостни литературоведски профили, които включват знание за културно-историческия и литературния контекст, биографична информация за авторите, познание за творчеството им, уникален библиографски каталог на публикациите от и за тях в българския периодичен печат. Така се конструира пълна, но достъпна в познавателно отношение представа за творческите фигури, литературното и културното им наследство, за неговия български и европейски контекст.

Освен дигитален достъп до своите ресурси Столичната библиотека предлага и мобилен. **Библиотеката е първата в страната ни, която от 2017 г. има традиционна мобилна библиотека – библиобус.**

Първата мобилна библиотека в света се появява във Великобритания през далечната 1859 г. и представлява конска каруца, натоварена с книги. Днес мобилните библиотеки варират от огромни кораби до модерно оборудвани автобуси.

От 2017 г. Столичната библиотека също разполага с мобилна библиотека. Нейният библиобус достига до отдалечените квартали в София, в които няма големи читалищни библиотеки и достъпът на хората до книжни ресурси е ограничен; до проблемните, изолирани социални групи; до домове за стари хора и сираци; до ромските общности; участва във фестивали, местни културни прояви и празници на училищата и общностите в района.

Библиобусът разполага с над 700 тома от най-новите и интересни книги: художествена, научнопопулярна и детска литература от съвременни и класически български и чуждестранни автори. Мобилната библиотека е част от кампанията на Столичната библиотека „Книгите идват при вас“.

В мобилната библиотека има компютър, който е свързан със системата на Столичната библиотека и нейните богати и пълни ресурси (достъп до електронния каталог, електронни бази данни, дигитални платформи). В библиобуса гостите могат да се възползват от всички предимства и възможности, които използват и в стандартна библиотека [87]. Може да бъде направена предварително онлайн поръчка с последващи доставки и заемане на книги и списания.

Библиобусът е притегателен център за хора, които са изолирани от обществото по социални или здравословни причини. Възрастни хора имат възможност да поддържат и задоволяват интелектуалните си интереси лесно и безплатно. Хора в неравностойно положение, които трудно достъпват централната градска част, имат възможност да четат. Ромски общности, които трудно се ангажират с посещение в училище, чрез интерактивните модели на достъп до книги могат да бъдат ангажирани и привлечени към света на книгите.

Много важна сред иновативните форми на библиотечно-информационното обслужване на библиотеката е **мобилната версия на сайта на Столичната библиотека**. От началната страни-

ца на мобилната версия на сайта на Столичната библиотека може да се зададе търсене в „Каталози“, както и в самия сайт на библиотеката. Поместена е информация за последните и най-актуални новини и културни събития, които се провеждат в библиотеката и/или в които тя взема участие. Ако се избере „Вход“ от менюто, получаваме препратка към каталога на библиотеката, където можем да използваме регистрацията, която сме направили след въвеждане на потребителско име и парола, или да се регистрираме, за да използваме пълноценно ресурсите на библиотеката. В долната част на менюто е поместена информация за локацията на филиалите, с които Столичната библиотека разполага. Много важна и полезна опция е „Как да стигнете до нас“. Подробно са описани локацията и маршрутите, както и какъв градски транспорт можем да използваме, за да стигнем до някои от филиалите. Поместена е и информация за работното време на филиалите, както и пълен ценоразпис на всички услуги, които се предлагат, и телефонен указател с номерата на всички служители в библиотеката. Едни от най-предпочитаните опции, които може да бъдат използвани, са „Дигитални ресурси“, „Колекции“ и „Библиографии“.

В Столичната библиотека е проведена опитна експлоатация (около един месец) през 2016 г., при която са натрупани интересни впечатления от използването на мобилното версия на сайта и електронния каталог:

- броят на онлайн потребителите непрестанно нараства и достига 3900 – около 14% от всички регистрирани читатели;
- 12 – 15% от тях ползват системата през мобилни устройства;
- активно се ползват функциите по запазване и презаписване на литература;
- над 50% от потребителите са връщащи се потребители, вече ползвали каталога и неговите функции;
- средното време на престой е около 7 – 8 мин, което показва, че потребителите влизат не за да се запознаят с каталога, а за да ползват реално услуги и ресурси на библиотеката по най-удобния за тях начин;
- в определени моменти каталогът се ползва едновременно от над 50 потребители, а дневният брой на посещенията значително надхвърля броя на посетителите на самата библиотека [46].

Тези числа, както и редица международни изследвания затвърждават убеждението, че читателите очакват от библиотеките

нов вид обслужване – мобилно, достъпно по всяко време и от всяко място. Новата версия на каталога отваря библиотеката и към неизчерпаемите ресурси на интернет. Вградените в софтуера технологии позволяват автоматично откриване на готово дигитално съдържание, налично в мрежата, само на базата на библиографски описания.

През годините са положени много усилия за подобряване на услугите, предоставяни от Столичната библиотека на читателите. Благодарение на внедрените съвременни технологии и софтуер, на предоставяните дигитални ресурси и мобилен достъп, на иновативните библиотечни политики Столичната библиотека днес е една от водещите библиотечни институции в България и пример за подражание.

3.2. Библиотечно-информационни политики и добри примери за мобилно осигуряване в САЩ

3.2.1. Библиотечно-информационни политики в САЩ

САЩ е една от страните с най-успешна информационна политика в световен мащаб, определяна като либерална, с минимално държавно регулиране. Наличието на либерално законодателство е предпоставката, която води до високи нива на библиотечно-информационното осигуряване и превръща страната в световен лидер в разглежданата сфера. То позволява създаването на различни конфигурации на библиотечни обединения, кооперирани инициативи, консорциуми, координационни планове, мрежи и др. Информационната инфраструктура и нейната регулация в САЩ през последните две десетилетия еволюират в контекста на глобалните промени, имащи отношение към развитието на информационно общество и икономика, основана на знанието. Характеризират се с най-новите технологични решения, със сериозна оценка и действия по отношение на реалностите и предизвикателствата на променящите се социални търсения, с отговорно отношение както на представителите на управлението на страната, така и на експертите и специалистите в информационните институции.

САЩ има специфичен подход за формирането и управлението на информационния и библиотечния сектор, който с право може да бъде нареден сред най-успешните и ефективни в международен план. В Европа библиотечните политики се дефинират от

държавни институции, докато в САЩ липсват подобни структури. Съществуват комисии към Конгреса на страната, които работят в полза на библиотеките и други информационни области, но те имат по-скоро експертен характер. Държавната намеса се изразява във въвеждане на механизми за инициране и реализиране на национални стратегии за формиране на ефективни библиотечно-информационни институции, инициативи и услуги. Тези механизми и лостове са пряко свързани с подкрепа и стимулиране на инициативността, предприемчивостта и иновативността на информационния пазар.

Нормативните документи, регулиращи информационния сектор, имат различно териториално покритие. На национално равнище са приети ограничен брой документи, които регулират дейността, финансирането и подкрепата предимно на библиотеките със статут на национални – Конгресната библиотека, Националната медицинска библиотека, Националната селскостопанска библиотека и др. На щатско ниво са приети нормативни актове, които определят функционирането на институциите в съответния щат. Всеки щат има свое специфично законодателство. Местните и институционалните власти са следващото законодателно ниво, с правомощия да създават документи, отнасящи се главно до публични, академични и училищни библиотеки. Специално внимание и много силна подкрепа в повечето нормативни документи се отдават на идеята за коопериране, взаимодействие, координиране и формиране на мрежи между различните библиотеки.

Изградената на базата на това законодателство библиотечно-информационна инфраструктура в САЩ е свободно координирана и ефективно работеща. Предпоставките за успеха и напредъка на американската информационна система са заложили в наличието на: силни и влиятелни библиотечни асоциации; добре развито библиотечно образование; високо ниво на стандартизация; силен стремеж към коопериране и развитие на библиотечни мрежи; сериозно финансиране и отговорна политика от страна на управляващите; масирано навлизане на новите информационни и комуникационни технологии в библиотечния сектор. Позитивен пример за отношението към библиотеките и за отговорната политика на управлението на страната е изказването на президента Барак Обама пред Конгреса при представянето на федералния бюджет за 2010 г.: „За да дадем на нашите деца добър начален тласък за преуспяване в глобалната икономика на информационната епоха,

ние ще обзаведем хиляди училища [...] и университети с учебни помещения [...] и библиотеки, достойни за XXI век“ [31]. Тези думи, изречени в един труден за страната момент, белязан от сериозна икономическа криза, и стоящите зад тях действия дават самочувствие на библиотечната гилдия, трасират стабилизирането на сектора, предопределят бъдещото развитие на библиотеките и библиотечните услуги в полза на обществото.

В основата на ефективния и добре развит библиотечно-информационен сектор в САЩ стоят три важни елемента – Американската библиотечна асоциация (ALA), библиотечното образование и библиотечната стандартизация.

Американската библиотечна асоциация, основана през 1876 г., е най-старата и най-голямата библиотечна асоциация в света. Тя има над 50 000 члена и обхваща по-голямата част от библиотеките в страната. Асоциацията е ангажирана и с акредитацията на магистърските програми във висшите училища. Библиотечното образование в САЩ се осигурява от около 50 библиотечни департамента към университетите. Библиотечната стандартизация има продължителна история и съществено значение за развитието на отделните библиотеки и за информационната инфраструктура. Стандартизацията се е утвърдила като един от важните инструменти за регулиране и функциониране на системата поради липсата на централизирано ръководство, мащабите на страната, възникването на разнообразни мрежи и обединения.

Три са най-големите библиотечни мрежи в САЩ – OCLC, RLIN, WLN:

- **OCLC (Online Computer Library Center)** – това е най-голямото библиотечно обединение. Обхваща около 72 000 библиотеки в САЩ и чужбина, в каталога си има над 30 милиона записа, като 30% от тях са въведени от Конгресната библиотека. Предлага богата гама от услуги – диалогов режим, пълнотекстови документи, бюлетини, консултантска помощ и др.;

- **RLIN (Research Libraries Information Network)** – създадена е от група научни библиотеки. Включва над 30 участници от водещи университети в САЩ. Обединението има в каталога си над 20 милиона записа и разнообразни услуги;

- **WLN (Washington Library Network)** – в тази мрежа участват 53 организации, обхващащи над 3 милиона записа в базата си. Тя е една от най-добре структурираните системи – около 85% от записите в нея са предоставени от Конгресната библиотека.

Основните участници и двигатели на тези обединения са университетските библиотеки. В САЩ съществуват около 2650 университета и колежа, като най-значими между тях са Харвардският, Йейлският, Илинойският, Мичиганският, Калифорнийският и др. Големите академични библиотеки към тези университети са базов елемент от националната библиотечна и информационна инфраструктура. Те разполагат с много добра ресурсна и технологична обезпеченост и предлагат информационно обслужване на много високо ниво. Постигнатото високо равнище се дължи преди всичко на значителни инвестиции, вложени в тази сфера. Основните канали за финансиране са: средства, отпуснати от правителството и местните власти; суми, набирани от платени услуги; средства, набирани от участието на библиотеките в мрежи; дарения. Значителни средства от бюджетите на академичните библиотеки се икономисват чрез кооперирането на институциите, което води и до подобряване на обслужването на потребителите. Днес американските университетски информационни центрове са превърнати в широко отворени и престижни средища на научната общност, предлагащи все по-голяма част от информационните си ресурси в дистанционен режим. Дигитализацията навлиза все по-широко и в тези библиотеки, притежаващи уникални колекции, с висока стойност не само за националната култура, но и със сериозно значение като част от световното културно наследство.

3.2.2. Американска дигитална обществена библиотека (Digital Public Library of America – DPLA)

Една от инициативите, предизвикали интерес и световен отзвук, е проектът за създаване на Американска дигитална обществена библиотека (Digital Public Library of America (DPLA)), целящ осигуряването на публичен достъп до мащабна цифрова библиотека. Тя стартира официално на 18 април 2013 г., след като е разработвана и подготвяна две години и половина. Идеята за дигиталната библиотека принадлежи на проф. Робърт Дарнтън, директор на Харвардската университетска библиотека. Нейната цел е чрез дигитализиране на американското културно наследство да се предостави широк достъп до него както в САЩ, така и в целия свят.

Американската дигитална обществена библиотека е средство за търсене, или обединен каталог, съдържащ дигитални копия на

документи, съхранявани в национални архиви, библиотеки, музеи и други културни институции. Включените в проекта културни организации осигуряват информацията и ресурсите за културното наследство на САЩ, а участващите фондации предоставят средства за дигитализацията на обектите. Основната идея е библиотеката да се поддържа от добре изградена и разпределена в цялата страна мрежа, която да позволява достъп в реално време на вече дигитализираните документи. Според данни от сайта на Американската дигитална обществена библиотека към 1 септември 2021 г. в колекциите на библиотеката се съхраняват 44 449 790 документа, които може да бъдат разделени в следните категории според своя формат: изображения; текст; движещи се изображения; физически обекти; звуци [142].

Въпреки неоспоримите си предимства новите електронни библиотеки са изправени пред определени предизвикателства, едно от които е да решат въпросите относно авторските права. Организаторите на Американската дигитална обществена библиотека се стремят, от една страна, да уважават правата на авторите, а от друга – да удовлетворяват интересите и нуждите на ползвателите и да включват и книги от XX век. Решението, което те намират, е в създаването на авторски алианс, чрез който авторите да дават съгласието си библиотеката да предоставя техните творби.

Американската дигитална обществена библиотека (DPLA) цели максимално разширяване на нейните колекции и максимално улесняване на достъпа до тях. Според думите на нейния изпълнителен директор DPLA осигурява „срещата на античната Александрийска библиотека със съвременната световна мрежа и дигитализираната Америка за благото на всички“ [31]. Разбира се, Американската дигитална обществена библиотека предлага и мобилна версия на сайта си, тоест е достъпна и чрез всички видове съвременни мобилни устройства по всяко време и от всяко място с интернет връзка.

3.2.3. Библиотеката на Конгреса на САЩ (Library of Congress)

Библиотеката, която не може да бъде пропусната при анализването на американската библиотечно-информационна система, е безспорно **Библиотеката на Конгреса на САЩ (Library of Congress)**. Това е най-голямата библиотека в света и реално

националната библиотека на Съединените щати. Намира се във Вашингтон, САЩ, и днес разполага с три сгради:

- „Томас Джеферсън“ – открита през 1897 г.;
- „Джон Адамс“ – открита през 1938 г.;
- Мемориалната сграда „Джеймс Мадисън“ – открита през 1981 г., която е най-голямата библиотечна сграда в света.

В своята книга „Глобална информационна инфраструктура“ Ал. Димчев представя следните данни за нея:

- библиотеката притежава 140 милиона библиотечни единици;
- от тях 30 милиона тома книги и брошури на 470 езика;
- притежава 36 милиона ръкописа;
- 4 милиона карти и атласа;
- има 2 – 2,5 милиона читатели годишно;
- 4500 души персонал;
- разполага с годишен бюджет около 300 милиона долара;
- има 22 читателски зали [31].

Библиотеката на Конгреса е основана през 1800 г. Основното ѝ предназначение е било да обслужва нуждите на Конгреса, в чиято сграда се помещава до края на XIX век. По време на Британско-американската война (1812 – 1815) първоначалната сбирка е унищожена и библиотеката е възстановена през 1815 г., когато Томас Джеферсън продава на Конгреса личната си колекция от 6487 книги. След период на упадък, в края на XIX век Библиотеката на Конгреса бързо започва да увеличава сбирката и значението си. Днес достъпът до библиотеката е публичен, но книги се заемат само от членове на Конгреса и Върховния съд и някои други висши държавни служители. Част от Библиотеката на Конгреса е Службата за авторско право на Съединените щати, която получава задължителни копия от всички книги и други издания в страната. В структурата на библиотеката е и Конгресната изследователска служба, която изпълнява заявки за проучвания на членовете на Конгреса. Фондът, който притежава библиотеката, и функциите, които тя изпълнява, я поставят на централно място в библиотечно-информационната структура на страната. Конгресната библиотека носи следните отговорности:

- обслужва структурите на властта и правителството;
- комплектува националната литература, както и книги, списания и други документи, излизаци в повечето страни по света;
- център за национална библиография;

- създава и предоставя на потребителите разнообразни бази данни и услуги;
- обезпечава пълна каталогизация на всички издания в колекциите си, като предоставя създадените записи на останалите библиотеки в САЩ, на мрежата на OCLC и др. Това води до огромен мултиплициращ ефект при ползването на нейните записи, тъй като само в мрежата на OCLC са включени 72 000 библиотеки от 170 държави;
- играе основна роля в създаването и внедряването на национални и международни стандарти.

В средата на 60-те години на миналия век Библиотеката на Конгреса разработва формата за машинночетими записи MARC. От 1971 г. той става държавен стандарт, а от 1973 г. се приема като международен. Това е един от най-значимите приноси на библиотеката за световната библиотечна практика.

Много голямо значение за съвременното информационно общество има дейността на Библиотеката на Конгреса по отношение на дигитализацията и онлайн достъпа до документи. За първи път тя предоставя онлайн достъп до дигитализирани материали от своите колекции през 1994 г. При цифровизацията библиотеката се концентрира върху своите най-редки колекции и тези, които не могат да се намерят другаде. Тя се превръща в портал към все по-богата съкровищница на дигитални фотографии, ръкописи, карти, звукозаписи, филми и книги, както и „дигитални по рождение“ материали, като уебсайтове. В допълнение, библиотеката поддържа и насърчава използването на дигитални библиотечни стандарти и осигурява онлайн изследвания и справочни услуги. Библиотеката предоставя една от най-големите колекции на нетърговско висококачествено съдържание в интернет. Чрез предоставянето на тези материали онлайн потребители, които никога не могат да посетят Вашингтон, получават достъп до съкровищата на библиотеката. Осигуряването на онлайн достъп също помага за запазването на редките и ценни материали. Широкото представяне чрез интернет на документалното богатство на библиотеката е включено като задача в много от последните ѝ проекти. При процеса на дигитализация специално внимание се отделя на по-старите ценни фондове, свързани с културното наследство и паметта на страната. Основните дигитални колекции са:

- Американска история и култура;
- Исторически вестници;

- Игрални изкуства (Performing arts – музика, театър, танц);
- Исторически звукозаписи;
- Печатни материали и фотографии;
- Ветерани – исторически проект;
- Законодателна информация;
- Уебсайт архивиране и др.

Освен богатата дигитална колекция Библиотеката на Конгреса на САЩ предлага и **няколко безплатни мобилни приложения на потребителите си:**

- **„U.S. Constitution: Analysis and Interpretation“** – мобилна версия на „Конституцията на Съединените американски щати: Анализи и интерпретации“;

- **„The Congressional Record“** – мобилна версия на ежедневното издание на записите на Конгреса;

- **„Library of Congress – Virtual Tour“** – мобилна виртуална разходка в Библиотеката на Конгреса на САЩ: „най-голямата библиотека в света и най-голямата сбирка от знания под един покрив. Независимо дали сте у дома, в класната стая, или на друго място, това приложение ще ви даде една виртуална обиколка, която е огледален образ на Библиотеката на Конгреса на САЩ“ [176];

- **„BARD Mobile“** – това мобилно приложение е услуга на Националната библиотечна служба за незрящи и хора с физически увреждания (NLS) към Библиотеката на Конгреса на САЩ, която предоставя достъп до брайлово писмо и говорещи книги. Приложението съдържа близо 50 000 книги, списания и музикални партитури в аудио- и брайлови формати, с нови селекции, добавяни ежедневно;

- **„Aesop for Children“** – мобилно приложение „Езоп за деца“ – интерактивна книга, предназначена да се ползва от читатели от всяка възраст. Книгата съдържа над 140 класически басни, придружени с красиви илюстрации и интерактивни анимации.

Мисията на Библиотеката на Конгреса на САЩ е да подкрепя Конгреса в изпълнение на конституционните му задължения и да подпомага развитието на знанието и творчеството в полза на американския народ. Със своята адекватна на съвременните нужди и потребности дейност тя подпомага развитието на знанието и творчеството не само на американската, но и на цялата световна обществено-културна, търсеща съвременен достъп до информация и култура.

Стратегическата роля, която играят информацията и навли-

защите през последните години нови технологии, подтиква правителството на САЩ да насочва активно своето внимание към подкрепа и провеждане на политики за развитие на информационната инфраструктура и за разширяване на достъпа до информационни ресурси. Различни институции и властите инвестират значителни средства в информационния сектор, което рефлектира директно върху състоянието на библиотеките и услугите, предоставяни от тях. Провежданите информационни политики са плод на сериозни, задълбочени и дългогодишни програми, проекти и стратегии. Управляващият елит в САЩ отчита важността на библиотеките, на библиотечната дейност и сериозната роля, която те играят за просперитета както на отделния човек, така и на обществото като цяло.

3.3. Мобилно информационно и образователно осигуряване, предоставяно от големите информационни доставчици Web of Knowledge, Proquest, WorldCat и Elsevier

Статията „Дигитални фондове, електронно обучение и библиотеки“ на Джай Джордан – президент и главен изпълнителен директор на OCLC, започва с думите: „През 70-те години библиотечните каталози започнаха да излизат онлайн буква по буква, книга по книга. Днес самите библиотечни фондове започват да излизат онлайн – бавно, но сигурно. Колежите, университетите и други организации се заеха с изграждането на дигитални репозиториуми, в които съхраняват интелектуалното си богатство. Е-обучението вече не обслужва само нуждите на дистанционното обучение, а открива широка гама от услуги, които подпомагат и разширяват цялата учебна програма на съответната институция. OCLC участва във всяко от тези начинания“ [25]. Това определение на ситуацията и перспективите пред образователните и библиотечните институции отразява посоката и тенденциите в развитието на съвременната библиотечна дейност. Създаването, развитието и осигуряването на достъп до дигитални, и в частност до мобилни, версии на библиотечните колекции, е адекватният отговор на търсенията на днешния читател и на добре развитата комуникационна среда, в която живеем. Навсякъде по света днес се реализират проекти за дигитализация с цел опазване на писменото

културно наследство и осигуряване на достъп до него. В резултат са натрупани огромни масиви от дигитализирани документи. Друга, не по-малка част от съвременните библиотечни колекции са документи, създадени в електронен вид. Фокусът при съвременното удовлетворяване на информационните нужди на изследователи, практики и обучаващи се се измества към дигиталните форми за предоставяне на качествена, разнообразна и бързо достъпна информация.

Тези нови перспективи на библиотечните експерти ги изправят пред необходимостта от създаване на нови стандарти, от взаимодействие между отделните институции, от решаване на правни и други казуси. В споменатата вече статия Джай Джордан обобщава също така, че „сме изправени пред вълнуващи перспективи в тази нова област на дигитализация на фондовете. Сега е моментът инициативите на OCLC да се концентрират върху създаването на стандарти по отношение на метаданните, взаимодействието между библиотеките, правните проблеми и други аспекти. Взаимното съдействие в решаването на тези проблеми, разбира се, ще бъде по-важно от всякога. Като работим заедно, можем да помогнем на хората да променят начина, по който провеждат своите изследвания, научна дейност и обучение, и тези промени ще бъдат от дълготрайна полза за човечеството в бъдеще“ [25]. Общата визия и споделените усилия, не само между отделни институции, не само в национален план, а в глобален мащаб, са единственият правилен подход при създаването и предоставянето на дигитални ресурси в днешната все по-отворена и комуникационно осигурена действителност. Мащабността и обединението на усилията – консорциумни обединения между библиотеки от различен тип, образователни институции, архиви, музеи, издателства, софтуерни компании, отговорни лица, вземащи решения в образователната и културната сфера – това е пътят за създаване на трайни, широко достъпни и ефективни проекти. Това е начинът да се гарантира националната и дори международната значимост и тежест на предприетите инициативи, както и успешната им реализация и устойчивост във времето.

Една такава съвместна инициатива е **Online Computer Library Center – OCLC** (Онлайн компютърен библиотечен център). OCLC е нестопанска, членска изследователска организация за компютърни библиотечни каталожни услуги, чиято дейност е посветена на обществената цел за по-добър достъп до световната

информация при редуциране на информационните разходи [199]. Работейки заедно, членовете на OCLC изследват тенденциите, определящи бъдещето на всички библиотеки. Те споделят данни, работа и ресурси по начин, който спестява време и пари, като същевременно подобрява обслужването на техните общности. Те работят за усиляване на въздействието на библиотеките, като се обединяват и мултиплицират усилията на всичките членове на организацията. Повече от 45 години OCLC подпомага библиотеките да си взаимодействат по начин, който осигурява информация за хората по-бързо и ефективно.

Хиляди библиотеки в света са активни членове на това глобално нестопанско обединение. В него членуват различен тип библиотеки от 113 страни. Академични, изследователски, обществени и специализирани библиотеки са сред тези, представени в рамките на кооперацията OCLC, както и библиотечни групи и консорциуми. Като работят заедно, те намират решения на най-неотложните въпроси в общността. Членовете и експертите на OCLC са посветени на популяризирането на библиотеките и насърчаването на ползването им.

Заедно, членовете на OCLC представляват сплотено ядро от библиотеки с общи данни, дейности и интереси. Това спомага за повишаване на колективното влияние на библиотеките и дава възможност да се развият партньорства и програми, които биха били невъзможни за самостоятелно постигане за повечето библиотеки.

Основана през 1967 г. като Колежански библиотечен център в Охайо (Ohio College Library Center), OCLC и членските ѝ библиотеки кооперативно създават и поддържат **WorldCat, най-големия в света публичен онлайн каталог (OPAC)**. WorldCat е обединен каталог, който представя колекциите на 72 000 библиотеки в 170 страни, участващи в Online Computer Library Center (OCLC). Той съдържа повече от 330 милиона записа, които представят над 2 милиарда физически и дигитални документа на 485 езика (към ноември 2020 г.). Това е най-голямата библиографска база данни в света. WorldCat е достъпен безплатно за библиотеки, но каталогът е основата за други, базирани на такси OCLC услуги, като споделяне на ресурси и управление на колекции.

Mobile Public Library е мобилната версия на WorldCat, достъпна от адрес: <https://mobilepl.worldcat.org/whatis/local/default.jsp>. Чрез нея WorldCat осигурява на потребителите си възможност да намират книги, филми, музика в най-близката си библиотека, използ-

вайки мобилното си устройство [190]. Освен Mobile Public Library обединеният каталог предлага още няколко мобилни приложения, създадени от партньори, но функциониращи чрез WorldCat. Тези приложения са:

- Book Crawler;
- CampusBooks;
- Disc Tracker;
- iBookShelf;
- iRecommend;
- My Box Office;
- My Library;
- RedLaser;
- Pic2shop Barcode Scanner.

Те осигуряват следните възможности на потребителите:

- да намерят конкретен търсен от тях документ и информация за най-близката библиотека, която го притежава и в която е наличен;
 - да намерят информация за интересуваща ги библиотека, включително местоположение, телефонен номер и адрес на електронна поща;
 - да се свържат с уебкаталог на библиотека през мобилно устройство и да открият интересуваща ги информация;
 - да се провери наличността на даден документ в определена библиотека.

Всички тези възможности осигуряват удобство на потребителите, пестят тяхното време и средства, предоставят съвременно и максимално удобно обслужване.

Мобилно обслужване осигурява и информационният доставчик **Web of Knowledge** (известен също като **ISI Web of Knowledge**). Web of Knowledge предоставя академична информация, свързана с цитиране, индексване, търсене и други услуги, комбинирани с уебсвързване и осигурявани от **Thomson Reuters**. Информационната база обхваща природни науки, социални науки, изкуство и хуманитарни науки. Тя предоставя библиографско съдържание и инструменти за достъп, анализ и организиране на изследователска информация. Възможно е едновременно търсене в множество бази данни:

- Biological Abstracts;
- Biosis Previews;

- CAB Abstracts;
- CAB Global Health;
- Chinese Science Citation Database;
- Conference Proceedings Citation Index;
- Current Contents Connect;
- Data Citation Index;
- Derwent Innovations Index;
- Essential Science Indicators;
- Food Science and Technology Abstracts;
- Inspec;
- ISI Highly Cited;
- Journal Citation Reports;
- MEDLINE;
- Web of Science:
 - Arts & Humanities Citation Index;
 - Book Citation Index;
 - Current Chemical Reactions;
 - Index Chemicus;
 - Science Citation Index Expanded;
 - Social Sciences Citation Index;
- The Zoological Record.

Като цяло, информационните бази включват:

- 23 000 академични и научни списания (включително Web of Science Journal);
- 23 милиона патента;
- 110 000 сборника от конференции;
- 9000 уебсайта;
- покритие от 1900 г. до наши дни (с Web of Science);
- повече от 40 милиона теми [143].

Thomson Reuters предоставя „Anywhere/Anytime Access“ (Достъп навсякъде/по всяко време) към Web of Knowledge. Информация за регистрацията и достъпа до мобилната версия на Web of Knowledge е достъпна на адрес: <http://wokinfo.com/about/mobile/>.

ProQuest е друга глобална информационна и технологична компания, предоставяща мобилен достъп до ресурсите и услугите си. Основана през 1938 г., ProQuest предлага решения, приложения и продукти за: библиотеки; ресурси и средства за подкрепа на научни изследвания и обучение; публикуване и разпространение; решения за придобиване, управление и разкриване на библио-

течните колекции. Компанията предлага инструменти за откриване и управление на цитирания, както и платформи, които позволяват на потребителите на библиотеките да намират, управляват, използват и споделят изследвания и съдържание, открити в авторитетни източници. Общата съвкупност от дисертации и дипломни работи, електронни книги, периодични издания, исторически колекции, държавни и културни архиви и други бази данни се оценява на над 125 милиарда цифрови страници. Достъпът до съдържанието се осъществява най-често чрез библиотечните интернет портали. ProQuest е част от Cambridge Information Group.

ProQuest се ангажира да подпомага изследователи и библиотекари по целия свят. Нейните иновативни по характер съдържание и технологии повишават продуктивността на учени, специалисти, студенти, както и на библиотеките, които ги обслужват. Чрез партньорството си със създателите на съдържание ProQuest управлява и опазва изключително богата и разнообразна информационна база. Дали исторически архиви, или днешни научни открития – информацията се комбинира с новите цифрови технологии, с което се подобряват възможностите за нейното откриване, споделяне и управление.

От края на юни 2012 г. ProQuest предоставя мобилен достъп до своите бази данни [203]. Тази първа версия включва основните характеристики и функционалности на основния сайт. Всички информационни бази на ProQuest са оптимизирани за мобилен достъп. Не е необходимо да се инсталират специални приложения. Устройствата, с които може да се осъществи мобилен достъп, включват: iPhone, iPod Touch, Android, BlackBerry и телефони с Windows. При използване чрез таблети се препоръчва основната версия. ProQuest Mobile отговаря на високите стандарти за качество, които компанията си е наложила и потребителите вече очакват от нея при реализацията на нови продукти и услуги.

Elsevier (Елзевир) е едно от най-големите издателства в света, което годишно издава около 1/4 от всички статии, публикувани в научните издания. Elsevier е водещ световен доставчик на информационни решения, които подпомагат сфери като наука, здравеопазване и технологии, като им предоставя възможност да откриват по-добри решения, а понякога прави революционни открития, които променят границите на познанието и човешкия прогрес. Elsevier предлага:

- уеббазирани цифрови решения – сред тях **Science Direct**,

Scopus, Elsevier Research Intelligence и Clinical Key;

- близо 2200 списания, които публикува, включително **The Lancet** и **Cell**;

- над 25 000 заглавия на книги, включително редица емблематични реферативни издания.

Компанията е част от Reed Elsevier Group PLC, водещ световен доставчик на професионални информационни решения в природните науки, медицината, правото и застрахователния бизнес.

Elsevier също предлага мобилен достъп до информационните си бази **Science Direct** и **Scopus**. В рубриката Research Highlights на сайта на Elsevier на потребителите са предоставени указания за начина, по който могат да изтеглят безплатни мобилни приложения, осигуряващи им възможност да бъдат в крак с последните новости в изследователската практика в медицината, природните науки и технологиите [145].

Приложенията систематизират информация от над 20 000 списания от всички големи издатели. Потребителите могат да открият търсена информация по различни показатели:

- търсене на съвпадение и релевантност по ключова дума сред всички статии;

- търсене по заглавие на едно или повече от над 20 000 списания от всички големи издатели;

- търсене по един или повече автори;

- търсене през списък с наскоро публикувани статии, които отговарят на потребителските критерии за подбор.

Когато търсенето приключи, с едно кликуване потребителят може да прегледа статията, пълното резюме или налична информация, свързана със статията. Друга възможност е намерената информация да се изпрати на електронната поща на потребителя и той да я прегледа в удобно за него време и място чрез предпочитани от него технологични устройства – таблет, настолен компютър, електронен четец и др.

Усилията на едни от най-сериозните информационни доставчици в световен мащаб – OCLC и WorldCat, Web of Knowledge, ProQuest, Elsevier – да осигурят и поддържат дистанционен и мобилен достъп до своите информационни ресурси, никак не са случайни. Те са адекватен отговор на съвременната информационна, образователна и научна действителност, характеризираща се с изключително бързо технологично развитие, предлагащо множес-

тво иновативни възможности; с нов тип информационни потребители, търсещи най-бързия и лесен достъп до качествени ресурси отвсякъде и по всяко време; с множество все по-добре развити източници на информация, създаващи силно конкурентна информационна среда.

3.4. Виртуални зали за четене и виртуални обучителни пространства – нови форми за достъп до недигитализирани документи и обекти от колекциите на културни институции

Виртуалният достъп до цифровизирани обекти отдавна не е новост в съвременното информационно общество. Информационните и образователни културни институции – библиотеки, музеи и галерии – от десетилетия вече предоставят част от своите колекции в дигитален формат. Дигитализирането на архиви и специални колекции, на музейни и галерийни експонати позволи отдалечен достъп до изследователски материали за студенти, учени и заинтересовани общности от цял свят. Дигиталните колекции, отразяващи физическите колекции на културните институции, са в основата на голямо разнообразие от международни и мултидисциплинарни изследвания. Те отвориха границите и предоставиха нови възможности за изследване на културното наследство в международен план.

Но културните институции не спират дотук. Въпреки всички удобства и изключителните възможности, които дигиталните колекции на културните институции предлагат, все пак те не предоставят пълен достъп до всички услуги и културни ценности, притежавани и опазвани от институциите. Именно затова библиотеките, музеите и галериите продължават активно да търсят нови и иновативни начини, чрез които да осигурят цифров достъп до своите колекции.

Докладът „Нови граници на дигиталния достъп“ („New Frontiers of Digital Access“) на Изследователски библиотеки в Обединеното кралство (Research Libraries UK) представя два от най-новите подходи, разработени и предложени от британски, американски и германски университетски библиотеки и културни институции:

- виртуални зали за четене (Virtual Reading Rooms – VRR);

• виртуални обучителни пространства (Virtual Teaching Spaces – VTS).

Тези нови информационни услуги възникват като отговор на предизвикателствата на пандемията от COVID-19, започнала в началото на 2020 г. Затварянето на библиотеки, архиви и музеи за изследователи по време на разгара на пандемията, ограниченият достъп по време на последвалите периоди на национална епидемична обстановка и правилата за социално дистанциране значително нарушиха възможностите на учените да провеждат изследвания.

Тази усложнена обстановка вероятно ще продължи и в обозримото бъдеще, тъй като според информацията на здравни експерти се очакват следващи вълни от инфекция по целия свят, текущи и периодични ограничения в международните пътувания и въвеждане на нови ограничителни мерки в отделните страни. Тези фактори изправят научните библиотеки, архивите, музеите и галериите пред необходимостта да намерят алтернативни средства за достъп до колекциите си, чрез които да подпомогнат потребителите в тези трудни времена.

В отговор на тези предизвикателства културните и изследователските институции в редица европейски страни и в САЩ експериментират с предоставянето на географски отдалечен цифров достъп до недигитализирани обекти от своите колекции чрез създаването на виртуални зали за четене (VRR) и виртуални обучителни пространства (VTS). VRR и VTS осигуряват отдалечен цифров достъп, медиран от човека, до обекти и колекции, които не зависят от цифровизацията. Чрез използването на онлайн предаване на живо чрез визуализатори, разположени във физическите читални, учените, учителите или определени обществени групи могат да преглеждат и изследват образователни и културно-исторически обекти и ценности, да се обръщат към информационните специалисти на институцията за отговарящо на нуждите им позициониране на изследвания обект или за други специфични за изследователската им работа въпроси и изисквания. Това е прагматичен отговор на затварянето на физическите пространства на институциите и невъзможността на студентите и изследователите да завършат обучението си намясто поради ограниченията за пътуване и достъп, свързани с COVID-19 кризата.

Създаването и внедряването на VRR и VTS изискват определени вложения в технически средства за визуализация и реорганиза-

ция на работата на съществуващия персонал, но от друга страна, тези услуги имат неоспорими предимства и се използват все по-активно. Докато първоначално те са насочени към изследователи и студенти на самата институция, впоследствие се отварят и за външни изследователи и студенти. Те са потенциално приложими за различни цели – от индивидуални изследвания, през групово преподаване, до обслужване на определени обществени групи, интересувани се от колекциите на конкретната институция.

Докладът „Нови граници на дигиталния достъп“ („New Frontiers of Digital Access“) на Изследователските библиотеки в Обединеното кралство (Research Libraries UK) представя резултатите от международно проучване относно разработването и предоставянето на виртуални зали за четене (VRR) и виртуални учебни пространства (VTS), проведено през май и юни 2021 г. от Мрежата за специални колекции и културно наследство на Изследователските библиотеки в Обединеното кралство (RLUK's Special Collections and Heritage Network – SCHN). Изследването е подкрепено и разпространено от редица национални и международни партньори на RLUK.

Проучването на Изследователските библиотеки в Обединеното кралство цели да се установят:

- степента, в която научноизследователските библиотеки, архиви и музеи (наричани в доклада „институции за съхранение на колекции“) създават виртуални зали за четене и виртуални учебни пространства в Обединеното кралство и в международен план;
- опитът на институциите за събиране на колекции при създаването на тези услуги, тяхното текущо използване и изисквания;
- възможностите и предизвикателствата, които тези услуги поставят пред институциите, персонала и потребителите;
- институционалният контекст, в който функционират тези услуги, включително как са финансирани и как се съвместяват с физическите услуги на място и цифровизацията;
- възможностите, които разработването и предоставянето на VRR и VTS услуги предоставят за сътрудничество между институциите за събиране на колекции [149].

Проучването отговаря детайлно на въпроси относно технологичните, пространствените и финансовите параметри, изискванията за персонал и умения както за VRR, така и за VTS услуги. Изследва се използването на тези услуги от изследователи и потребителски групи, как те са осигурени от институциите, и мотивацията за тях-

ното създаване и поддържане. Важна част от проучването са въпросите, свързани с възможностите за сътрудничество между културните и образователните институции, предоставящи въпросните услуги, за разработване и предоставяне на VRR и VTS услуги, включително във връзка със създаването на национална или международна мрежа между тях, обмена на умения и създаването на договорени стандарти за тяхното разработване и използване.

Отговори на изследването са получени от 32 институции, част от които са: Cambridge University Library (UK); Cardiff University (UK); Durham University (UK); Haverford College (USA); Imperial War Museums (UK); Leeds University Library (UK); Newcastle University (UK); Rijksmuseum Amsterdam (Netherlands); Royal Voluntary Service (UK); San Bernardino County Historical Archives (USA); Staatsbibliothek Bamberg (Germany); The Huntington Library, Art Museum, and Botanical Gardens (USA); The John Rylands Research Institute and Library (UK); University College London (UK); University of Birmingham (UK); University of Bristol Library (UK); University of Bristol Theatre Collection (UK); University of Edinburgh (UK); University of Glasgow (UK); University of Huddersfield (UK); University of Nottingham (UK); University of Reading (UK); University of Southampton (UK).

Част от тези институции вече предлагат VRR или VTS услуги, друга част възнамеряват да организират такива в близко бъдеще. Тези организации се различават по размер, същност, географско местоположение и заявена мисия и компетенции, но всички те са заинтересовани от развитието и предоставянето на виртуални зали за четене и виртуални обучителни пространства.

Въз основа на анализа на получените резултати от изследването експертите на **Изследователските библиотеки в Обединеното кралство формулират 11 основни констатации относно:**

- същността и особеностите на VRR или VTS услугите;
- разнообразието и характеристиките на аудиторията на тези услуги;
- различните подходи за прилагането им, включително потенциални;
- мотивацията и взаимодействието им с физическите изследователски услуги;
- сътрудничеството между експертите на институцията и изследователите;

- техническите изисквания и ресурсната обезпеченост на услугите;
- устойчивостта;
- сътрудничеството и мрежовия подход за подпомагане на откриваемостта и оперативната съвместимост.

Друг важен принос на експертите, подготвили доклада „Нови граници на дигиталния достъп“, е, че в него е **формулирано определение за тези нови услуги**, което гласи: **виртуалните зали за четене (VRR) и виртуалните обучителни пространства (VTS) осигуряват отдалечен цифров достъп, медиран от човека, до колекции, които не зависят от цифровизацията**. С използването на онлайн предаване на живо чрез визуализатори с висока разделителна способност, позиционирани в пространствата за физически изследвания, учени, учители и представители на обществеността могат да разглеждат обекти на културното наследство от колекциите на институцията, медирано от член на персонала, за да се даде възможност за тяхното проучване. Това са нововъзникващи услуги по поръчка, които осигуряват друг подход за достигане на потребителя до материали и обекти за изследване [194]. Като заключение от анализа на резултатите от цитираното проучване може да се обобщи, че този тип услуги имат сериозен потенциал и могат да отговорят много ефективно на специфични изследователски и образователни потребности и изисквания.

Виртуалните зали за четене (Virtual Reading Rooms – VRR) първоначално са разработени, за да предлагат отдалечен достъп до колекции за малък брой вътрешни изследователи или потребители по време на периоди на национално затваряне на институции, когато е разрешен достъп до сградите на институцията само за персонала, не и за потребителите. След отмяната на много от наложените ограничения тези услуги все повече се утвърждават като изследователски услуги по поръчка, които предлагат друга форма на отдалечен достъп до колекциите, наред с дигитализацията, както за вътрешни, така и за външни изследователи.

Броят на потребителите все още е скромнен, но непрекъснато расте с увеличаването на осведомеността за тези услуги. Те преминават от прагматичен отговор на определено предизвикателство към все по-утвърдена изследователска услуга. По този начин осигуряват допълнителни средства за цифров достъп и се смекчава част от риска от бъдещи пандемии и периоди на ограничаване на достъпността на колекциите.

Виртуалните обучителни пространства (Virtual Teaching Spaces – VTS) също възникват като прагматична алтернатива на обучението намясто по време на периодите на затваряне на институциите, но впоследствие се утвърждават като постоянно предоставяни услуги в институциите, както за подпомагане на обучението на ученици и студенти, така и за разширяване на участието и ангажираността на общността. Докато първоначално тези услуги се предоставят само дигитално, впоследствие редица институции създават хибридна среда за обучение, в която някои студенти присъстват физически в пространството на институцията, а други се присъединяват дистанционно чрез VTS.

Респондентите на споменатото вече проучване, реализирано от Изследователските библиотеки в Обединеното кралство, споделят, че използването на виртуални обучителни пространства е ценно допълнение към тяхното обучение, и дори се коментира въпросът за включването им в учебните програми на образователните институции [194]. Чрез тези услуги са предоставят подобрен практически опит, по-добра ангажираност на аудиторията, както и възможност за достигане на географски отдалечена публика.

Макар и прагматичен отговор на затварянето на културните и образователните институции по време на пандемията от COVID-19, създаването и разпространението на VRR и VTS услуги имат потенциал да окажат значително влияние върху изследователските и образователните подходи в съответните институции. Позволявайки на учените, студентите и различни обществени групи да се включат в VRR и VTS услуги, институциите създават възможности за оригинални изследвания и преподаване, като се използват физически отдалечени колекции, както и отзивчиво и човешки медирано взаимодействие.

Не по-маловажно е, че тези виртуални услуги предлагат нови възможности за сътрудничество между изследователи и институции в мрежи, както на национално, така и на международно ниво.

Виртуалните зали за четене и виртуалните обучителни пространства са услуги с относително нисък технологичен праг, както по отношение на хардуерните, така и по отношение на софтуерните изисквания. Реализацията им включва основно използването на съществуващи визуализатори и леснодостъпни пакети за видеоконференции, като Zoom, MSTeams и Skype.

Важно заключение от цитираното вече проучване е, че 86% от отговорилите институции предпочитат мобилните технологии за

осъществяването на VRR и VTS. Те посочват, че благодарение на използването на мобилни визуализатори могат да предоставят тези услуги от различни места и да предложат максимална гъвкавост [194]. Всичко това за пореден път доказва изключително важното място на съвременните мобилни технологии в информационното и образователното осигуряване на потребителските търсения днес.

Дигиталната информационна среда е факт и води след себе си редица предизвикателства, но и множество нови възможности във всяка сфера от обществения и личния живот. Неизбежно днес е включването на новите мобилни технологии и новите дигитални възможности в дейността на всички институции, включително образователните и информационните, както ни убеждават редица добре развити и иновативни библиотеки в Европа и САЩ.

4. БИБЛИОТЕЧНО, ИНФОРМАЦИОННО И ОБРАЗОВАТЕЛНО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ

(„И ний сме дали нещо на светът...“, Иван Вазов)

4.1. Законодателни и стратегически документи, определящи дейността на българските библиотеки, и въпросът за приложението на мобилни форми за информационно и образователно осигуряване в тях

Нормативно-законодателната база, при която функционира дадена система, е определяща за нейната ефективна дейност и устойчиво развитие. В България в това отношение има какво да се желае. Актуализирането и приемането на необходимите нормативни документи за реструктурирането на библиотеките в нашата страна и трансформирането им в модерни средища за посрещане и обслужване на библиотечно-информационните потребности на съвременното общество са жизненоважни.

Основният законодателен документ, регламентиращ дейността на българските библиотеки, е **Законът за обществените библиотеки**, който е в сила от 06.07.2009 г. след съответните процедури за обсъждане от Народното събрание на Република България. Този закон е особено важен за постигане на регулация по отношение на националната библиотечно-информационна политика, тъй като обществените библиотеки са гръбнакът на библиотечното обслужване в страната, те са и най-многобройните в страната. Те осигуряват информационното обслужване на голяма част от българското население и конституционното право на хората за достъп до информация. При разработването на Закона за обществените библиотеки, както и при създаването на другите документи са взети предвид насоките и препоръките на Съвета на Европа. Въведени са основополагащи идеи, възприети от ИФЛА и от библиотечните асоциации във водещи страни. Особено внимание е отделено на въпросите за демократизацията и свободата на достъпа до информация, както и на защитата на правата на гражданите в това отношение. Документът стъпва на междуна-

родно утвърдени документи, като Всеобщата декларация за правата на човека на Организацията на обединените нации, програмни документи на ЮНЕСКО и ИФЛА. Съгласуван е с основните конституционни норми, както и с наличната нормативна практика в страната. Направени са анализи и съпоставки на законодателни актове и стандарти за библиотеките в над 25 страни. Използвани са досегашният български опит и традиции.

Законът за обществените библиотеки:

- Регламентира основни положения относно учредяването, видовете, функциите, управлението и финансирането на обществените библиотеки;

- **Дава съвременно определение на обществените библиотеки – те „са образователни, информационни и културни институти с национално и местно значение, които събират, обработват, организират, съхраняват и предоставят за обществено ползване печатни и други произведения и информация, включително за книжовното и литературното културно наследство [...] Обществените библиотеки осигуряват правото на гражданите на равнопоставен и свободен достъп до библиотечно-информационното обслужване. Те съдействат за изграждането на гражданското и информационното общество [...] Обществените библиотеки предоставят безплатно основни библиотечни услуги.“ [38];**

- Определя кои са обществените библиотеки – Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, регионалните, общинските и читалищните библиотеки, – както и условията, на които трябва да отговаря такава библиотека, начините за откриване и закриване на библиотеки, тяхното финансиране, управление и взаимодействие в Националната мрежа на обществените библиотеки;

- **Чл. 9. (2) засяга мобилните библиотечни услуги:** „Обществените библиотеки могат да създават филиали, както и да организират подвижни форми за осигуряване на по-добро библиотечно-информационно обслужване на гражданите.“, но има само пожелателен характер и засяга само мобилно обслужване чрез превозно средство, не се споменава нищо за дигитално мобилно обслужване [38];

- Подробно са определени в Раздел II функциите и задачите на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ като национална библиотека на страната;

- Раздел III засяга функциите, задачите и управлението на регионалните библиотеки, Раздел IV – на общинските, а Раздел V – на читалищните;

- Предвижда се изграждане на Национална мрежа на обществените библиотеки чрез създаване на нов тип отношения и взаимодействие между тях;

- Към министъра на културата като експертно-консултативен орган се предвижда създаването на Национален съвет по библиотечно дело със следните функции: „1. предлага на министъра на културата стратегия за развитие на национална библиотечна мрежа; 2. координира дейността за развитието на библиотечните ресурси и библиотечно-информационното обслужване; 3. разработва и предлага политики за гарантиране достъпа на гражданите до документи и услуги чрез утвърждаване ролята на библиотеките в информационното общество; 4. предлага мерки за опазване и достъп до националното книжовно и литературно културно наследство; 5. предлага на Министъра на културата за утвърждаване Стандарта за библиотечно-информационно обслужване по чл. 8, ал. 2; 6. дава оценка за дейността на обществените библиотеки съгласно Стандарта за библиотечно-информационно обслужване и предлага мерки за постигане целите на библиотеките; 7. разработва и предлага проекти на нормативни актове.“ [38];

- Законът определя и видовете библиотечни услуги, като ги разделя на основни (предоставят се безвъзмездно) и специализирани (предоставят се възмездно);

- Въвежда се система от изисквания към професионалната квалификация, както и непрекъснато професионално образование на библиотечните специалисти;

- Предлага се съвременен модел за финансиране на различните видове библиотеки, въвеждане на допълнителни финансови инструменти, посочват се и дейности, за които могат да бъдат изразходвани акумулираните средства.

Във връзка със законопроекта на този Закон Ал. Димчев казва: „Крайната цел, която се преследва чрез законопроекта, е да се получи стабилитет на библиотечния сектор; да заработи в съответствие със съвременните тенденции и модели; да може да отговори адекватно на обществените информационни потребности и на интересите на гражданите; да се разшири и демократизира достъпът до информация; българските библиотеки да се включат

в международния обмен на информация, в проекти за дигитални библиотеки и коопериране в областта на информацията, съхранението, опазването и предоставянето на културното наследство“ [31]. Приемането на Закона за обществените библиотеки и неговото спазване целят да доведат до трайна регулация на библиотечния сектор, до откриване на нови възможности за развитие на по-целенасочени и адекватни политики по отношение на библиотеките. За съжаление, очакванията за по-активна намеса на държавата и местните власти, за поемането на съответните отговорности от тяхна страна, през изминалия период от приемането на документа не се реализират в достатъчна степен. Досега не са приети всички заложен поднормативни документи, с които да се нормализират функционирането, ролята, задачите и финансирането на библиотеките.

Един от приетите и публикувани поднормативни документи е утвърдената от Министерството на културата **„Наредба за съхраняването, ползването и разпореждането с документи от библиотечния фонд“** (Наредба № 3 от 18 ноември 2014 г., ДВ, бр. 98 от 28.11.2014 г.), която засяга единствено традиционните книжни документи [52]. В нея не се споменава нищо за електронни книги или дигитални колекции.

Много съществена част от тези поднормативни документи е **„Стандарт за библиотечно-информационно обслужване“**. През юни 2015 г. със Заповед на министъра на културата Вежди Рашидов този документ е утвърден. С него се определят условията за дейност на обществените библиотеки, които включват: показатели за регионалните, общинските и читалищните библиотеки; индикатори за измерване на ефективността на библиотечната дейност в регионалните, общинските и читалищните библиотеки; показатели и индикатори за Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Стандартът въвежда изискванията към характеристиките на определянето, функционирането, ползването и оценката на библиотечно-информационното обслужване в обществените библиотеки в страната. Осигурява се и възможност на гражданите да имат равнопоставен и свободен достъп до библиотечно-информационно обслужване. Освен това се гарантират минимум ресурси за библиотеките, за да могат да изпълняват функциите, определени в Закона за обществените библиотеки. Стандартът дава възможност за измерване и оценка на количеството и качеството на библиотечно-информационното обслужване и за съ-

поставимост на резултатите на българските библиотеки в международен аспект.

Стандартът за библиотечно-информационно обслужване е с най-голямо значение за реалното прилагане на Закона за обществените библиотеки. Идеята за въвеждане на такъв поднормативен документ е заимствана от опита на развитите страни, в които прилагането му дава много добри резултати. При изработването на проекта за Стандарт за библиотечно-информационно обслужване са отчетени особеностите на развитието на българските обществени библиотеки в годините на прехода. В него са включени показатели и индикатори, които регламентират условията, свързани с характеристиките на определянето, функционирането, ползването и оценката на библиотечно-информационното обслужване в обществените библиотеки. Заложените показатели имат характер на целеви стойности, които трябва да бъдат достигнати от всички обществени библиотеки, за да се гарантира равният достъп на гражданите до качествено библиотечно-информационно обслужване. Този документ засяга пряко както работата на всяка обществена библиотека, така и ангажиментите на читалищните настоятелства, местните власти и Министерството на културата, които трябва да предприемат необходимите мерки за тяхното постигане.

При неговото разработване са взети предвид международни документи и препоръки, както и действащите национални и международни стандарти, като: БДС ISO 2789:2012 Международна библиотечна статистика; ISO 11 620:2008 International Standard. Information and Documentation. Library Performance Indicators; проекта за актуализация на същия стандарт, който вече е приет; Насоките на ИФЛА за обществените библиотеки и др. [31].

Стандартът за библиотечно-информационно обслужване в обществените библиотеки е структуриран в две части:

- показатели и индикатори за регионалните, общинските и читалищните библиотеки;

- показатели и индикатори за Националната библиотека.

В уводната част са формулирани целите на документа:

- осигуряване на правото на гражданите на равнопоставен и свободен достъп до библиотечно-информационно обслужване;

- качествено и количествено измерване и оценка на библиотечно-информационното обслужване;

- постигане на съпоставимост на резултатите на българските библиотеки в международен аспект [85].

Качествените и количествените показатели и индикатори за измерване на библиотечно-информационното обслужване, включени в Стандарта, съответстват на основната мисия и роля на обществената библиотека. Те обхващат само основните библиотечни услуги, предоставяни от една обществена библиотека, без да засягат специализираните и други специфични дейности. По отношение на реализацията на Стандарта контролни функции има Министерството на културата. Мониторингът на изпълнението и приложението на Стандарта трябва да послужи за сравнителни анализи и оценка на ефективността на библиотечната дейност.

Първата цел на Стандарта е да осигури равнопоставен достъп на гражданите до качествени и еднакви по вид библиотечни услуги във всички райони на страната. Обществените библиотеки осъществяват информационно обслужване на териториален принцип за всички слоеве от населението. Библиотечната мрежа в България се характеризира с неравномерно териториално разпределение на обществените библиотеки в различните региони. Например около 50% от обществените библиотеки се намират в селища с до 1000 души, в които живее 17,4% от населението, а останалите 50% са разположени в селища, в които живее 82,6% от населението. Налице са диспропорция в териториалното разположение на обществените библиотеки и недостиг на точки за достъп до библиотечни услуги в най-гъстонаселените градове, както и в отдалечените, граничните и рядко населените райони [31]. Необходимо е да се предприемат мерки и да се оптимизира библиотечното обслужване. Стандартът осигурява изходна база за решаване на тези въпроси, защото като основен показател за откриването на нова библиотека е заложен броят жители на библиотека. Той дава нормативно основание при необходимост да бъдат откривани филиали, мобилни форми на обслужване или нови библиотеки, когато голяма група от населението няма удобен и непосредствен достъп до информационни услуги. Стандартът определя демографските условия за откриване и функциониране на библиотеки, филиали към тях и подвижни форми. Според него се предвижда откриване на нова библиотека в населени места с не по-малко от 1000 души население. В големите градове филиали е възможно да се откриват на 10 000 жители, при условие че на територията на общината не функционират други библиотеки, отговарящи на изискванията на Закона за обществените библиотеки. Мобилни форми на обслужване се предвиждат за труднодостъпни

места с население до 500 души, в които не функционират библиотеки. Но тук отново говорим само за мобилно обслужване чрез транспортни средства и по никакъв начин не се засяга въпросът за мобилно дигитално обслужване.

Следващият показател за качествено библиотечно-информационно обслужване е свързан с наличието на квалифицирани специалисти в библиотеките. В Стандарта е определена необходимата щатна осигуреност с квалифицирани библиотечни специалисти на базата на броя обслужвано население. За библиотеки, обслужващи до 1000 души, се предвижда минимум 0,5 щатна бройка, а за над 1000 души – минимум 1 щатна бройка на пълно работно време на всеки 2500 души. При специфични случаи и фактори, като повече от една сграда на библиотеката, по-голям брой помещения и липсваща връзка между тях, числеността на персонала се определя, като се вземат предвид конкретните особености и принципите за ефективно обслужване на потребителите.

Важно условие за качественото, ефективно и достъпно информационно обслужване е работното време на библиотеката. В Стандарта този показател е дефиниран според вида на библиотеките:

- за регионалните библиотеки – не по-малко от 50 часа седмично;
- за общинските библиотеки – не по-малко от 44 часа седмично;
- за читалищните библиотеки в населени места с до 1000 души население – не по-малко от 20 часа седмично;
- за читалищните библиотеки в населени места с над 1000 души население – не по-малко от 40 часа седмично [85].

Ключово значение за библиотечното обслужване имат пълнотата и актуалността на библиотечния фонд. В Насоките на ИФЛА за обществените библиотеки броят на закупуваните библиотечни материали се определя в зависимост от броя на жителите. В българския проект за стандарт тази зависимост е запазена, но показателите са значително занижени, тъй като са съобразени с възможностите на държавата ни. Специално внимание се отделя на справочните издания, които трябва да бъдат не по-малко от 10% от новонабавените библиотечни документи. С цел подобряване на достъпа на потребителите до библиотечните колекции е предвидено фондът, предоставен на свободен достъп, да бъде не по-малко от 60% от общия библиотечен фонд.

За осигуряването на съвременно библиотечно-информационно

обслужване, базирано на новите информационно-комуникационни технологии, основна предпоставка е добрата материално-техническа осигуреност на библиотечния център. Показателят, предвиден в Стандарта за определяне на тази осигуреност, е броят на компютърните работни места (ккм) за потребителите и за служителите на библиотеката. Броят и тук зависи от броя на жителите на населеното място:

- при население до 1000 жители – 1 ккм;
- от 1000 до 5000 жители – минимум 3 ккм;
- от 5000 до 10 000 жители – минимум 5 ккм;
- от 10 000 до 30 000 жители – минимум 8 ккм;
- над 30 000 жители – по 0,3 ккм на 1000 души [85].

Стандартът не регламентира каква част от компютърните работни места трябва да са с достъп до интернет, това зависи от възможностите на всяка конкретна библиотека.

Втората основна цел на Стандарта е свързана с измерването на ефективността на библиотечното обслужване и адекватното задоволяване на читателските потребности. Предвидени са следните индикатори за измерване на ефективността на библиотечната дейност в регионалните, общинските и читалищните библиотеки:

- обхватност на населението за ползватели на библиотеката;
- книгоосигуреност на жител;
- брой посещения (виртуални и физически) в библиотеката на жител, включително без да са абонати на библиотеката, на организирани културни събития, обучения и други инициативи;
- брой заемания на жител;
- обръщаемост;
- читаемост;
- процент удовлетворени читателски търсения и процент откази;
- брой културни и други библиотечни събития за година;
- брой участия на персонала в квалификационни форми за година;
- брой участия в регионални, национални и международни проекти за година;
- брой ползватели, обслужвани от щатен библиотекар [85].

В последния раздел на Стандарта са формулирани показатели и индикатори, засягащи дейността на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, които се припокриват с междуна-

родните критерии в съответните области. Включени са някои специфични показатели и индикатори, отразяващи уникалните функции на Националната библиотека – дигитализация на книжовните паметници; научна дейност; опазване на библиотечните колекции; издателска дейност и др.

Въпреки наличието на тези няколко документа, регламентиращи дейността на българските библиотеки, има много още какво да се желае по отношение на национални политики, поемане и изпълнение на ангажименти от управляващите, както на национално, така и на местно ниво. Библиотечните институции се стремят да синхронизират дейностите си с международните стандарти и съвременните изисквания на потребителите, но всички тези усилия се дължат на личната и професионалната отговорност на библиотечните специалисти, на спорадични дейности по проекти и се осъществяват при постоянно недостатъчно финансиране. Въпреки всички тези проблеми библиотечните мениджъри и експерти се опитват да развиват библиотеките в синхрон със съвременните тенденции и да опазват и съхраняват културните ценности.

Един от основните приоритети в политиката на Европейския съюз е опазването и популяризирането на културното наследство на европейските страни, в което водеща роля играят библиотечно-информационните центрове. Във връзка с това през 2011 г. Българската библиотечно-информационна асоциация предприема специализирано проучване на проблемите, свързани с опазването и популяризирането на книжовното наследство в българските библиотеки. Обхванати са 81 библиотеки. Изследваните въпроси са в областта на библиографския контрол, изграждането на електронни каталози, дигитализацията, финансирането на дейностите по опазването и съхранението на книжовното културно наследство, както и осигуряването на достъп до него. След направените изводи от проучването се стига до заключението: „понастоящем библиотеките не могат да изпълняват своята основна мисия: да събират, съхраняват, опазват и предоставят документи, представляващи обекти на българското книжовно наследство“ [62]. „Днес фондовете на библиотеките са фатално застрашени от влиянието на времето. Киселинното съдържание на хартията, върху която са създадени повечето библиотечни материали през втората половина на XIX и XX век, ги прави нетрайни и заплашва целостта на голяма част от колекциите им с унищожение. Необходимо е пред-

приемането на спешни мерки за реставриране, консервиране и дигитализиране на съществуващите документи с цел запазване на оригиналите и осигуряване на достъп до тях за широк кръг ползвател“ [62].

Въз основа на идентифицираните нужди ББИА предлага проект за **Национална стратегия и Програма за опазване на книжовното наследство в библиотеките и осигуряване на достъп до него**. Инициативата е част от проекта „Напредък и устойчиво развитие на библиотечния сектор в България“, подкрепен от Фондация „Америка за България“.

Обектите на книжовното културно наследство, съхранявани в българските библиотеки и предоставяни за свободно ползване в последните години като дигитални колекции, достъпни и чрез мобилни устройства, може да бъдат категоризирани в следните групи документи:

- ръкописни книги и фрагменти до края на XIX век;
- старопечатни книги (обхващат църковнославянски от XV до XIX век, български от периода на Възраждането (1806 – 1878) и други монографични издания, отпечатани преди 1800 г.);
- продължаващи издания от периода 1844 – 1878 г. (възрожденски вестници и списания);
- продължаващи издания от периода 1878 – 1944 г.;
- архивни материали, снимки, портрети и пощенски картички (ценни за културната и историческата памет на нацията);
- архив на българската книжнина (колекция, съхранявана по смисъла на Закона за задължително депозиране на печатни и други видове документи);
- чуждестранни редки и ценни книги, които са от значение за българската история и култура.

За да бъдат опазени, съхранени и в същото време широко достъпни и популяризирани всички тези обекти на българското книжовно културно наследство, проектът за „Национална стратегия и Програма за опазване на книжовното наследство в библиотеките и осигуряване на достъп до него“ поставя следните стратегически и оперативни цели:

Стратегическа цел 1: Съхраняване на националната памет:

Оперативна цел 1.1: Идентификация на книжовното културно наследство

Оперативна цел 1.2: Развитие на уникалните колекции

Оперативна цел 1.3: Осигуряване на условия и системи за физическото съхранение и опазване на оригиналите

Оперативна цел 1.4: Подобряване на условията за съхранение на Архива на българската книжнина

Стратегическа цел 2: Устойчиво развитие на опазването и съхраняването на книжовното наследство и осигуряването на достъп до него:

Оперативна цел 2.1: Създаване на механизми за управление на Програмата за опазване и съхранение на книжовното наследство и осигуряване на достъп до него

Оперативна цел 2.2: Усъвършенстване на действащото законодателство в областта на културното наследство (Закон за културното наследство, Закон за меценатството и Закон за авторското право и сродните му права)

Оперативна цел 2.3: Доработка на поднормативната база към Закона за обществените библиотеки

Стратегическа цел 3: Дигитализиране на книжовното наследство:

Оперативна цел 3.1: Създаване на дигитално съдържание

Оперативна цел 3.2: Трайно архивиране на дигиталните обекти

Оперативна цел 3.3: Международно представяне

Стратегическа цел 4: Изграждане на електронна инфраструктура:

Оперативна цел 4.1: Пълно библиографско описание и контрол в електронните каталози на документите, принадлежащи към книжовното наследство

Оперативна цел 4.2: Създаване на уебпортал „Българска дигитална библиотека“

Стратегическа цел 5: Библиотеките – активни участници в образователния процес, културния туризъм и информационния пазар:

Оперативна цел 5.1: Участие на библиотеките в процеса на формалното и неформалното образование и патриотичното възпитание

Оперативна цел 5.2: Включване на библиотеките в инфраструктурни проекти за културен туризъм

Оперативна цел 5.3: Участие на библиотеките в информационния обмен и пазар

Стратегическа цел 6: Човешкият капитал – гарант за изпълнение:

Оперативна цел 6.1: Създаване на необходимия брой квалифицирани специалисти по: консервация и реставрация, идентифициране на различни видове книжовни паметници, библиографиране, дигитализация и управление на тези дейности

Оперативна цел 6.2: Продължаваща квалификация на работещите в системата.

Особено важни са третата, четвъртата и петата стратегическа цел. Във връзка с третата цел – дигитализация на културното наследство: данните за дигитализирани документи, макар и променени днес, показват, че в голямата си част българското книжовно наследство не е дигитализирано и не е достъпно за обществото онлайн. За да бъдат изпълнени препоръките на Европейската комисия за българското съдържание в „Европеана“, трябва да бъдат положени още много усилия, като най-напред трябва да се създадат национално съгласуван план за дигитализация и общ национален регистър на дигитализираните обекти. В Стратегията ясно личат осъзнатите сериозни възможности на съвременните информационни и комуникационни технологии и усилията за включването им в дейностите за постигане на целите на програмата. Спомената е и възможността за мобилен достъп до дигитални обекти и виртуални издания, което способства за по-активното им популяризиране.

В Стратегията е отделено особено внимание и на участието на библиотеките във формалното и неформалното образование. В нея се предлага целево създаване на дигитални продукти за нуждите на образованието, които да бъдат използвани за онагледяване на преподавания материал. Дигиталната форма на културните ценности е съобразена със съвременните учаци, с техните потребности и навици. Бързото развитие на технологиите трябва да се използва като предпоставка за успешно развитие и ефективна дейност на библиотеките по отношение на опазването, съхранението и достъпа до българското културно наследство.

Макар до момента тази Стратегия да не е реализирана, тя съдържа множество ценни идеи и политики, засягащи съвременните подходи за опазване и популяризиране на книжовното наследство, включително мобилно и дигитално представяне на колекциите. С надеждата, че все пак в определен момент тя ще се реализира, е включена в този монографичен труд.

Друг важен документ, засягащ новите информационни и комуникационни технологии, тяхната роля и възможности в днешното динамично време, съвременните форми и подходи за ефективно им включване в образователната и научната сфера, е **Стратегията за ефективно прилагане на информационни и комуникационни технологии в образованието и науката на Република България (2014 – 2020)**, която има отношение както към образователния, така и към библиотечния сектор. Стратегията е подготвена от работна група към министъра на образованието и науката и е публикувана през януари 2014 г. Стратегията за ефективно прилагане на ИКТ в образованието и науката до 2020 г. задава основните цели, задачи, направления за информатизация на системата на образованието и науката в Република България до 2020 г., а също определя базовите принципи, подходи и условия за успешна реализация на процеса на информатизация. В увода на документа е посочена ключовата роля на образованието и науката в днешния глобален свят [89].

Стратегията трябва да отговори на въпросите: доколко сме готови като държава за активно участие в изграждането и развитието на икономика на знанието, какви са пречките и как можем ефективно да ги преодолеем със средствата на новите информационни и комуникационни технологии. Анализите показват, че за ефективното прилагане на технологиите е важна не само адекватна ИКТ инфраструктура, но и уменията да се бори добре с нея, съответните административни и нормативни процедури, както и наличието на адекватно модерно образователно и научно съдържание и информация.

Наблюдаваните и описани в Стратегията „сериозни проблеми“ са следните:

- отсъства системен и комплексен подход към решаването на задачите за информатизация на образованието и науката, като отделни задачи се решават в рамките на национални и отраслови програми, имащи свои специфични и несъгласувани цели, условия на реализация, поръчители и изпълнители;
- няма единна информационна и комуникационна среда, а бързата амортизация на компютърното оборудване и липсата на национална ИКТ инфраструктура за съхранение и обработка на образователна и научна информация са сериозна пречка пред развитието на ефективно образование и изследователска дейност;
- липсват интегрирани системи за управление на процесите

в образователната и научната област, няма реална автоматизация на административния ресурсоемък труд на преподавателя и учения, липсват адекватни политики за ИКТ развитие на местно, регионално и национално ниво;

- има съществен дефицит на квалифицирани ИТ специалисти, който рязко се усеща във всички отрасли на образованието и науката и е пречка за адекватното функциониране на постоянно развиващата се ИКТ инфраструктура и услуги;

- липсва система за постоянна квалификация на образователните специалисти за ефективно използване на съвременни ИКТ в учебната работа;

- налице е постоянно растящ оборот на документи на хартиен носител в системата на образованието и науката в противовес на световните тенденции за неговото намаляване;

- липсва достатъчно като количество, качество и съвместимост онлайн цифрово съдържание за адекватно провеждане на образователна и научна дейност в тон с навлизащите тенденции за дуално и продължаващо обучение и учене през целия живот;

- повечето потребители не разполагат с достатъчно умения за ефективна работа с ИКТ [89].

Разумното прилагане на модерни информационни технологии е в състояние качествено да промени процеса на развитие на образованието и науката. Така например:

- електронен учебник с интерактивни сюжети от реалния живот много по-лесно би спомогнал да се усвои дадено природно явление от илюстрация само с академични формули и схеми;

- изнасянето на една учебна дискусия в онлайн пространството би спомогнала да се разчупят стереотипите и ученикът и учителят много по-освободено да дискутират и анализират проблеми;

- развитието на модерна платформа за електронно обучение би подпомогнало родителите да добият представа какво учат децата им, и да бъдат активно съпричастни, а сходна технология би позволила на учения да извършва лесно и успешно научна дейност и от дома си, и т.н. [89].

Визията за внедряване на ИКТ в българското образование и наука е свързана с:

- развитие на единна модерна ИКТ среда за образование, наука и иновации;

- въвеждане на интегрирано цифрово управление във всички

сфери на образованието и науката и автоматизиране на административния труд на учителя, учения и преподавателя;

- приоритетно развитие на общодостъпно, универсално и съвместимо (стандартизирано) електронно съдържание (**включително достъп през собствени мобилни устройства**) и значително намаляване на хартиения документооборот в сферата на образованието и науката;

- развитие или възприемане на признати стандарти и метрики за ИКТ компетентност и поставяне на ИКТ уменията като елемент в кариерното развитие на кадрите в образованието и науката;

- въвеждане на национално външно оценяване на дигиталните компетентности на учениците при завършване на основното образование и сертифициране на ИТ уменията на учениците от профилираните и професионалните гимназии;

- определяне на измерими с ИКТ средства актуални метрики за образователно и научно развитие, както и синхронизиране с европейските и световните измерения и класификатори, референтни рамки, програми и др., включително постоянен мониторинг и активно въздействие с цел подобряване на позициите на България в научния и образователния обмен;

- постигане на координирано планиране и реализация на ИКТ проекти на образователните и научните институции на европейско, национално и регионално ниво – от отделни инициативи към реализиране на дългосрочни и приоритетни цели, с максимален брой обхванати лица и организации и постигане на икономии от мащаба;

- развитие чрез ИКТ средства на нови образователни и научни услуги, регистри и общодостъпна обществена информация с цел привличане на всички потенциални участници в подкрепа на стратегията – родители, институции, фирми, граждански организации и др. [89].

Мисията на Стратегията е цялостна модернизация и трансформация на сферите на образованието и науката чрез средствата на ИКТ и постигане на измерими и убедителни стойности на индикаторите за подобряване на качеството на образователната и научната дейност в страната вследствие на реализацията на Стратегията.

Основни цели на Стратегията са:

- създаване на равни възможности за всеки за получаване на качествени образователни услуги на нивото на съвременните

изисквания и тенденции независимо от местоживеенето и обучението, с използване на съвременни ИКТ;

- формиране на личности, адаптирани към живота в информационното общество с всички негови възможности, заплахи, предизвикателства и рискове;

- осъществяване на по-плавен, ефективен и управляем преход на обществото към икономика на знанието [89].

За постигане на указаните цели трябва да бъдат решени следните основни задачи:

- осигуряване на гарантиран, постоянен и универсален достъп до качествени образователни и научни ресурси и услуги;

- промени в нормативната база, регламентиращи всички видове обучение чрез средствата на ИКТ, легитимиращи и насърчаващи цифровото съдържание и активното внедряване на ИКТ в образованието и науката;

- ефективно включване в образователния процес на цялото многообразие от възможности и средства за достъп до информация, както в рамките на образователните институции, така и отвсякъде – от дома, на път и т.н.;

- осъзнаване и промотиране на ползите от въвеждането на ИКТ сред най-широки обществени групи и слоеве и активизиране на публично-частните партньорства за развитие на образованието и науката;

- ускоряване на интеграцията на България в европейското и световното образователно и научноизследователско пространство чрез средствата на модерните технологии и активизиране на иновативния капацитет на нацията в полза на общностното развитие;

- развитие у обучаващите се на мотивация за получаване на знания, непрекъснато самообразование и критично мислене посредством използване на модерни ИКТ.

Изключително важната роля, която Стратегията определя на мобилното образование, на дигиталните образователни ресурси и на новите подходи в съвременното обучение, е ясно подчертана в разглежданата Стратегия: „Съвременното общество, което определяме вече като информационно, сега стремително става и мобилно. Това означава, че достъпът до информация и услуги трябва да се осигурява постоянно, независимо от времето и местонахождението на потребителя. За осигуряване на мобилност се появиха нови класове компютърни устройства (лаптопи, смартфони,

таблети и др.) и нови технологии за работа с информационните ресурси и услуги (т.нар. „облачни“ технологии). Съвременният обучаващ се ученик, студент, докторант трябва да има постоянен достъп до електронни образователни ресурси и услуги. Това се отнася и за участниците в образователния и развоен процес на всички равнища: родители, учители, преподаватели и учени. Мобилността на всеки участник в образователния процес ще бъде в основата на мобилно образование в новото информационно общество. Необходимо начално условие за организация на мобилното, а впоследствие и повсеместно (ubiquitous, u-learning) образование е създаването на нормативна правна база, на методическо и технологично осигуряване. При по-нататъшното развитие на информационното пространство за повсеместно образование е необходимо да се осигури приоритет на образователните ресурси и услуги. Техническите средства в условията на мобилното и повсеместно образование са само инструмент за достъп до образователните ресурси и услуги“ [89].

Предложените мерки за реализирането на Стратегията са групирани в пет направления (ИКТ инфраструктура, ИКТ обучение, образователно цифрово съдържание, нормативна база, системи за управление) и са обобщени в общо **50 конкретни дейности**:

ИКТ инфраструктура:

- изграждане, разширяване и интегриране на единна опорна мрежа за нуждите на образованието и науката;
- изграждане, обновяване и поддържане на зони за безжичен достъп и комуникационна инфраструктура в училища, университети, институти, студентски общежития;
- създаване, обновяване и поддържане на национални и регионални облачни ИКТ инфраструктури за нуждите на образованието и науката;
- осигуряване на достъп до национални, европейски и световни образователни инфраструктури – GEANT и др.;
- осигуряване на екип и център за мониторинг на комуникациите в системата на образованието и науката;
- внедряване на специализирана видеострийминг инфраструктура, видеоконферентни системи и IP телефония;
- субсидиране на интернет достъп или изграждане на трайна оптична (fiber) свързаност до образователни и научни организации;
- преминаване към виртуализационни решения и платформи;

- осигуряване на лицензиран софтуер – операционни системи, офис пакети, среди за програмиране, антивирусен и графичен софтуер, специализиран софтуер за професионални и профилирани гимназии, лица със специални образователни потребности и др.;
- съфинансиране на организации от сферата на образованието и науката за внедряване на нови ИКТ продукти;
- закупуване на преносими компютри или таблети за учители, преподаватели, учени;
- осигуряване на субсидиран интернет (включително мобилен) достъп за иновативни научни работници, педагогически кадри и обучаеми;
- идентифициране, развойна дейност и внедряване на безплатни образователни програми и приложения [89].

Образователно съдържание:

- осигуряване на достъп до специализирани информационни бази данни (научна информация и др.);
- инициативи за дигитализация на налично образователно и научно съдържание;
- поддръжка на налични информационни каталожни ресурси с образователна насоченост и централизиран достъп до електронни периодични издания;
- лицензиране и локализиране на стойностни международни образователни ресурси и програми, достъпни онлайн;
- поддръжка и разширение на национален образователен портал с цифрово хранилище за образователни ресурси;
- създаване на обучителни сайтове, програми и системи за самообучение;
- национални кампании за стимулиране на създаването на електронно съдържание от ученици, учители, студенти, докторанти, преподаватели и учени;
- разработка на видеолекции и образователни филми, включително от ученици, учители, студенти, докторанти, преподаватели и учени;
- изграждане на национална система за паспортизиране, лицензиране, поддръжане и мониторинг на налично цифрово образователно съдържание;
- разработване или закупуване на е-помагала за нуждите на общото и професионалното образование;
- разработка на специализирани образователни програми за деца със СОП;

- създаване и поддържане на национална онлайн банка за тестове и задачи;
- финансиране на образователни онлайн игри и състезания, виртуални панорами, 3D модели и др. [89].

ИТ обучение:

- обучение по създаване и ползване на цифрово съдържание, създаване на информационни портали, уеббазирани и мобилни приложения;
- насърчаване на чуждоезиково обучение и работа в екипи (включително международни) чрез средствата на ИКТ;
- обучение и допълваща квалификация по ИКТ умения, включително ИКТ курсове за напреднали (системни администратори и др.) както и подготовка на талантиливи ученици в сферата на ИКТ;
- създаване и споделяне на добри педагогически практики с ИКТ средства (внедряване на ИКТ в класната стая като част от процеса);
- организиране на виртуални класни стаи и лаборатории и телеконферентни сесии за ученици, студенти и докторанти;
- изграждане на център за демонстрация и подготовка по нови ИКТ базирани образователни технологии;
- организиране на електронно училище и на електронен университет;
- създаване и финансиране на дейността на национален център за квалификация, сертифициране и тестване на ИКТ умения, включително онлайн;
- обучение по използване на ИКТ при деца със СОП и други специфични нужди;
- въвеждане на мерки за борба с интернет пристрастеността у подрастващите [89].

Системи за управление:

- ползване на удостоверителни услуги – поддръжка на електронни подписи на ръководен и административен персонал в образователни и научни организации;
- подкрепа за внедряване на цялостна управленско-информационна система в образователни и научни организации, включително безхартиен документооборот;
- финансиране на единна информационна система и специализирани регистри в сферата на образованието и науката (на дипломи, на научни степени и т.н.);
- осигуряване на целеви средства от МОН за ИКТ поддръжка в съответната организация – образователни институции, научни звена;

- консултации и централизиран helpdesk и call център по теми, засягащи ИКТ;
- разработване на гъвкава система от индикатори за оценка на въздействието на ИКТ върху качеството на образованието;
- разработване на национална система за онлайн изпити и външно оценяване;
- осигуряване на платформи за електронно обучение и контрол на занятията, управление на съдържанието и комуникация с родители и ученици [89].

Нормативна уредба:

- законодателство за ефективен баланс между защита на авторските права и свободно споделяне на сертифицирано образователно съдържание;
- подкрепа на законодателството за превенция на киберпрестъпленията и разпространението на зловредно съдържание;
- предоставяне на финансови и административни облекчения на компании, инвестиращи в ИКТ за образованието;
- развитие на национални стандарти за създаване на цифрови учебници и помагала и нормативна уредба, насърчаваща използването на цифрово съдържание в училище;
- създаване на подходяща нормативна уредба, регламентираща обучение по ИКТ и обучение чрез използване на ИКТ;
- нормативна уредба, обвързваща ИКТ компетенциите с квалификационните изисквания и кариерното развитие на педагогическите и научните кадри [89].

Внедряването на ИКТ ще допринесе за създаването в образователните институции на нова атмосфера, където най-важните елементи са култът към знания и критичното мислене. Такава атмосфера може да се получи като резултат от цялостна система от действия, близки и разбираеми за всички участници в образователния процес. „Реализацията на принципите на Стратегията, сама по себе си, поражда нов вид учебен процес – така нареченото мобилно (а в бъдеще и повсеместно) обучение. За реализацията на мобилно обучение са необходими:

- гъвкави образователни програми, изградени в съответствие със спецификата на изпълняваната задача, наклонностите и способностите на конкретния обучаващ се;
- включване в списъка на разрешените организационни форми за дистанционни (онлайн) групови и индивидуални занятия

тия и консултации, други мероприятия в даден формат;

- в отделни случаи нормативно фиксиране на пълна или частична замяна на печатните документи или дейности на хартия с електронни аналози (електронен дневник на класа; електронна домашна работа и др.)“ [89].

Това е един от малкото български документи, в които се говори за **мобилно образование и то се определя като нов, иновативен образователен процес**. Мобилното обучение се разглежда като един от пътищата за модернизация на образованието и науката в съвременния технологичен свят и за постигане на повсеместно обучение в бъдеще.

Най-новият стратегически документ, залагащ посоките на развитие на образованието в България, е „**Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030)**“, публикувана на 11 март 2021 г. Стратегическата рамка е изготвена от Министерството на образованието и науката в сътрудничество със заинтересовани страни и заедно със „Стратегията за развитие на висшето образование в Република България“ очертават общата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България до 2030 г. Стратегическата рамка е изготвена в синхрон с перспективите, заложи в актуални стратегически документи на глобално и европейско ниво, които очертават общосподелената визия за висококачествено, приобщаващо, ценностно ориентирано и продължаващо през целия живот образование, обучение и учене [88].

Образователните политики на национално ниво са съобразени с актуалните тенденции в съвременното европейско образование, които предполагат не само директен трансфер на знания от учителите към учениците, но и изграждане на умения за самостоятелно и критично мислене, за работа в екип и личностно развитие. Освен за висококачествена първоначална подготовка на педагогическите специалисти, са заложи възможности за тяхната последваща квалификация и кариерно израстване. Дейностите са с фокус прилагане на компетентностния модел и на иновативни методи на обучение. Необходими са още системни усилия за осъществяване на преход от преподаване на знания към усвояване на ключови компетентности.

Ключовите компетентности са осем и са определени в „Препоръка на Съвета на Европа от 22 май 2018 година относно ключовите компетентности за учене през целия живот“:

- езикова грамотност;
- многоезикова компетентност;
- математическа компетентност и компетентност в областта на точните науки, технологиите и инженерството;
- цифрова компетентност;
- личностна компетентност, социална компетентност и компетентност за придобиване на умения за учене;
- гражданска компетентност;
- предприемаческа компетентност; компетентност за културна осведоменост и изява [72].

Съществен акцент в Стратегията е поставен по отношение на възпитателната работа като неизменна част от цялостния образователен процес. Това отразява както утвърдената българска образователна традиция, така и визията за ключовите компетентности в нейните три основни измерения: знания, умения и нагласи. Възпитателната работа е в основата на формирането на нагласи на базата на усвоените знания и развитите умения в рамките на всяка от компетентностите, включително през процеса на обучение.

Комплексът от умения, необходими за живот в XXI век, непрекъснато се разширява и динамично се променя. Все по-осезаема става нуждата от социална и емоционална интелигентност. През следващите 10 години базовата и функционалната грамотност в областта на четенето, математиката, природните науки и технологии и дигиталните умения трябва да се доразвият. Заедно с това ще се налага акцент върху свързващите умения, като критично мислене, изказване на информирано мнение, инициативност, насоченост към решаване на проблеми и умения за работа в екип. Ще нараства търсенето на качества на личността като етично поведение, любознателност, адаптивност, лидерство, социална отговорност и приемане на различията. „Успехът на личността, както и благополучието на обществата все повече ще се определят от това в каква степен образованието формира у всеки човек ценности и изгражда ценностно ориентирано поведение“ [88].

В Стратегията се подчертава, че ако искаме сегашните и бъдещите ученици да се справят уверено с най-големите предизвикателства в света, е необходима промяна в начина на преподаване и усвояване на знанията и уменията при формирането на ценности и нагласи. За целта се налага преход от преподаване, запаметяване и възпроизвеждане на информация към използване на

интерактивни методи, активно взаимодействие между участниците в образователния процес, персонализиране на учебното съдържание и ориентиране към резултати. Това са задачи за учителя на XXI век. Все по-ясно се очертава необходимостта учителите да са креативни, иновативни и вдъхновяващи. Те трябва да умеят да мотивират младите хора за търсене на нови знания и формиране на изследователски и творчески интереси.

От изключителна важност днес е да се променят средата, изучаваните предметни области и методите на преподаване с темпове, съответстващи на или изпреварващи динамиката на променящия се свят. Дигитализацията и новите информационни технологии, в частност изкуственият интелект и мобилните технологии, променят света и структурата на професиите. Тази промяна изисква повишаване на нивото на цифровите компетентности и фокусиране на образователния процес върху математиката, технологиите и инженерните умения; върху работата с алгоритми, формирането на умения за гъвкавост и адаптивност.

Отчитайки качествено променената социална среда и роля на образованието, обучението и ученето в съвременните общества, както и постиженията и проблемите пред българското образование, **Стратегическата рамка формира следната Визия за образованието, обучението и ученето в Република България през 2030 година:** „през 2030 година всички български младежи завършват училищно образование като функционално грамотни, иновативни, социално отговорни и активни граждани, мотивирани да надграждат своите компетентности чрез учене през целия живот“ [88].

В резултат на направен SWOT анализ на актуалното състояние на образователната система са определени **девет приоритетни области за развитието на образованието и обучението до 2030 г.:**

- Ранно детско развитие;
- Компетентности и таланти;
- Мотивирани и креативни учители;
- Сплотени училищни общности и системна работа с родителите;
- Ефективно включване, трайно приобщаване и образователна интеграция;
- Образователни иновации, дигитална трансформация и устойчиво развитие;

- Реализация в професиите на настоящето и бъдещето;
- Учене през целия живот;
- Ефикасно управление и участие в мрежи [88].

Особено интересна за нас, от гледна точка на тематиката на настоящата монография, е **Приоритетна област 6: Образователни иновации, дигитална трансформация и устойчиво развитие**. Иновациите в образованието целят промяна на културата на преподаване и създаване на по-привлекателна среда за учене, както и повишаване на ефективността на образователния процес. Те стимулират креативното мислене и творчеството в процеса на обучение. Стратегията цели да се развият образователни иновации във всички етапи и степени на образованието и във всички сфери на училищния живот. Важно значение ще има свързването на детските градини и училищата, както и на учителите в мрежи и общности за иновации и креативност.

Дигиталните умения и компетенции са приоритет за целия образователен спектър. Достъпът до ИКТ за децата от ХХІ век е неразделна част от достъпа до образование [88]. Навлизането на иновации, базирани на ИКТ, в системата на образованието ще усъвършенства процеса на обучение и ще повиши неговата ефикасност и ефективност. В сферата на образованието ще се прилагат политики, насочени към изграждане и надграждане на образователна облачна среда и създаване на ресурси, както и към споделяне и интегриране на вече съществуващи и доказали се на национално и международно равнище ресурси. Ще се насърчава и формирането на умения у учениците да станат дигитални создатели, да моделират, програмират и развият дигитална креативност. Усилията са насочени към въвеждане на специализирани софтуерни решения за анализиране и оценяване на образователните резултати.

В Приоритетна област 6 са заложили шест основни цели с разписани конкретни дейности за постигането на всяка от тях:

- Цел 6.1. Насърчаване и развитие на култура за иновации;
- Цел 6.2. Иновации в образователния процес;
- Цел 6.3. Иновации в образователната среда;
- **Цел 6.4. Развитие на образованието в дигитална среда и чрез дигитални ресурси;**
- Цел 6.5. Образование за устойчиво развитие;
- Цел 6.6. Модернизиране на образователната инфраструктура към устойчиво развитие.

Част от дейностите, заложиени в Цел 6.4. Развитие на образованието в дигитална среда и чрез дигитални ресурси, включват:

- балансирано използване на дигиталните образователни решения и на традиционното учене съобразно възрастта на децата;
- развиване на уменията на педагогическите специалисти за преподаване в онлайн среда и за разработване и използване на дигитално учебно съдържание;
- формиране на компетентности у учениците и педагогическите специалисти за създаване, редактиране, обогатяване и актуализиране на дигитално съдържание;
- формиране на умения за безопасно използване на интернет, за разпознаване на рискове, заплахи, фалшиви новини и др.;
- създаване във всяка институция от предучилищното и училищното образование на високотехнологична образователна среда и условия за преподаване чрез използване на интегрирани образователни платформи и облачни технологии;
- създаване на условия за обучение в дигитални технологии в извънучилищните центрове за подкрепа за личностното развитие;
- увеличаване на броя на крайните електронни устройства в институциите от системата на предучилищното и училищното образование;
- обзавеждане на учебните кабинети със съвременно оборудване за работа с дигитално учебно съдържание и превръщането им в дигитални класни стаи;
- споделяне, интегриране и използване на вече съществуващи и доказали ефективността си безплатни дигитални образователни ресурси за ученици и учители;
- разработване и осигуряване за безвъзмездно ползване на дигитални образователни ресурси за учениците;
- осигуряване за безвъзмездно ползване на достъп до електронно четим учебник на съответните учебници – печатни издания за учениците от 1. до 7. клас;
- въвеждане и използване на системи с изкуствен интелект в училищното и професионалното образование и обучение [88].

Реализацията на Стратегията цели да доведе до следните резултати:

1. Институциите от системата на предучилищното и училищното образование през 2030 г. предлагат максимално сигурна,

здравословна, екологична и подкрепяща среда, където си дават среща образователни традиции, иновативни педагогически решения и дигитално развитие. Те непрекъснато се развиват като пространства за учене и развиване на интересите, за отдих и взаимодействие между деца, ученици, родители и местна общност, обединени от споделени ценности за постигане на общо значима цел – формиране на знаещи и можещи личности, способни да правят отговорни избори и да реализират целите си в динамична и конкурентна социална среда.

2. Педагогическият специалист през 2030 г. е компетентен, подкрепящ, диалогичен, отворен за иновации, с мисия и с нагласа за постоянно учене и развиване на личностните и професионалните си компетентности, да мотивира и да вдъхновява децата и учениците, да им помага да изграждат умения и компетентности, които да прилагат в различни житейски и професионални ситуации. Той помага на децата и учениците за тяхното когнитивно, творческо, личностно и емоционално развитие, работейки в партньорство с родителите и заинтересованите страни.

3. Децата и учениците през 2030 г. притежават компетентности и се стремят към личностно развитие и усъвършенстване през целия живот. Те притежават нагласа за успешна социална и професионална реализация и за принос към обществото. Те са активни граждани, които съхраняват традиционните ценности и работят за цялостно подобрене на социума и обществено благополучие [88].

Документът „Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030)“ залага редица важни и основополагащи принципи за постигането на актуална, отговаряща на европейските критерии образователна система, отразяваща необходимостта от активно включване на съвременните информационни и дигитални технологии в образователните процеси и изграждаща дигитално грамотни хора, способни да работят ефективно в съвременната информационна среда.

Като своеобразно надграждаща „Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030)“ може да се разглежда обнародваната в Държавен вестник на 8 януари 2021 г. „**Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 – 2030**“.

В нея се отбелязва, че едно от съществените предизвикателства, възникващи от промени извън сферата на висшето образова-

ние в България, е всеобщата дигитализация и развитието на образователни системи, които допълват или са алтернативни на класическото висше образование. Сред предизвикателствата, възникващи от процеси вътре в сферата на висшето образование в България, се откроява липсата на съответствие с потребностите на дигиталното поколение и с компетентностите, необходими за успешна реализация в условията на технологична революция [90].

За преодоляването на тези предизвикателства в Стратегията са заложили **10 цели** със съответни действия към тях:

- **Цел 1.** Разработване на устойчив механизъм за осъвременяване на съществуващите и създаване на нови учебни програми;
- **Цел 2.** Въвеждане на съвременни, гъвкави и ефективни форми и методи на обучение;
- **Цел 3.** Подобряване на организацията и ефективността на образованието във висшето образование;
- **Цел 4.** Интернационализация на висшето образование и включване в международни образователни и научни мрежи;
- **Цел 5.** Стимулиране на участието на младите преподаватели;
- **Цел 6.** Активизиране на научната дейност във висшите училища;
- **Цел 7.** Изграждане на ефективна връзка образование – наука – бизнес;
- **Цел 8.** Повишаване на ролята на висшето образование като активен фактор за регионално развитие;
- **Цел 9.** Подобряване на управлението и на системата за акредитация на висшето образование;
- **Цел 10.** Подобряване на структурата и ефикасността на висшето образование.

Както в останалите стратегически документи, така и в тази Стратегия много важно място е отредено на дигитализацията. В нея се отбелязва, че според Индекса за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото DESI, през 2019 г. България се нарежда на последното място сред европейските страни, като през 2018 г. е била на 26. място [90]. През последните години на XX век много области на социалния живот се реструктурираха около цифровата комуникация и медийните инфраструктури. Съществена част от тези дейности е свързана със системата на висшето образование, чиято мисия, динамика и резултати въз-

действат силно върху културата, материалния просперитет и сигурността на нацията ни. В този смисъл всяка промяна в нагласите, методите за управление и възприемане, а също и в скоростта на процеса заслужават специално внимание.

За да се променят методите, нагласите и обучителните подходи и да се постигне необходимото ниво на дигитална обезпеченост, **част от мерките, заложиени в Стратегията, са:**

- значително увеличаване на програмите за електронно дистанционно обучение, усъвършенстване и актуализиране на учебните програми и платформи за електронно дистанционно обучение, дигитализиране на съдържание и създаване на нови интерактивни дигитални ресурси;

- осигуряване на систематична технологична подготовка, която да помогне на университетските преподаватели в усвояването на базови и допълнителни технологии за преподаване и изследване;

- дигитализация на образователния процес;

- допълване на текстово базираните учебни материали с богат набор от визуални и звукови материали, които повишават интереса на студентите и ги подпомагат в усвояването на учебния материал;

- използване на личните мобилни телефони като мощно технологично средство в аудиторията наред с компютъра и таблета;

- обединяване на финансовите и интелектуалните усилия на университетите и държавата за създаването на онлайн библиотеки и дигитални ресурси, използвани във всеки момент, включително в час;

- прилагане на проектното обучение, включващо динамичен подход в аудиторията, за придобиване на по-задълбочени знания чрез активно проучване на предизвикателствата и проблемите в реалния свят, с фокус върху това, което е ново, активно, полезно и интересно;

- предлагане на дистанционни курсове с отворен достъп за студенти от цял свят [90].

Нуждата от спешна дигитализация на цялото образование, предизвикана от избухването на пандемията от COVID-19 през 2020 г., само илюстрира колко належащи и важни са промените във висшето образование и във всички останали сфери на живота в тази посока. Това, което днес изглежда наложено от извънредна

ситуация, може да се окаже масова практика през следващите години. Същевременно дигитализацията не отменя нуждата от пряк личностен контакт между преподавателя и студентите – тя по-скоро променя целите и съдържанието на този контакт (например начините на обменяне, анализиране и осмисляне на информацията), а оттам модифицира ролите на участниците и неговата организация.

Може да се обобщи, че през последните години дигитализацията се превърна в основно средство за осигуряване на достъп до по-качествено висше образование, за по-голяма интернационализация и за осъвременяване на методите за преподаване съобразно нагласите и интересите на младите поколения [90].

В обобщение на темата за законодателната и нормативната уредба на българските библиотеки и на въпроса за приложението на мобилни форми за информационно и образователно осигуряване може да се каже, че в нормативната регулация на библиотечния сектор в България има пропуски, а част от съществуващите законодателни документи са изгубили своята актуалност и са неприложими в много отношения към съвременните библиотечно-информационни дейности, каквито са и новите форми на информационно обслужване, включващи съвременните мобилни технологии. Те остават извън обсега на нормативно-законодателната рамка в България.

В същото време през последните години са разработени редица стратегически и програмни документи, основно в образователната сфера, в които ключов елемент са съвременните информационни технологии и техните необятни възможности за развитие на иновативно библиотечно и образователно осигуряване, за опазване и популяризиране на културното наследство, за предоставяне на нови форми за обучение и разпространяване на информационни ресурси.

Като цяло, дигиталните и мобилните форми за предоставяне на образователни и библиотечни услуги и ресурси заемат все по-важно място в документите, определящи насоките за развитие както на европейското, така и на българското общество.

4.2. Дигитално библиотечно, информационно и образователно осигуряване в българските библиотеки

Никога досега информацията не е имала такава ключова роля в развитието на човешката цивилизация, каквато има днес. Съвременните информационни и комуникационни технологии осигуряват свободен обмен на данни, знания и идеи между хората. Комуникацията е бърза и лесна, независеща от разстояния и време. Начините да се открива необходимата информация и да се споделя, са неизброими. Ал. Димчев обобщава: „Днес светът е информация. Днес светът е глобален. Две взаимодопълващи и взаимопроникващи се явления, които ни съпътстват и държат в тяхната орбита. Информацията променя света! Информацията, информационните и комуникационните технологии (ИКТ) изменят драстично нагласите, мисленето и начина на живот на отделния човек и на обществото като цяло. Те са новите „свещени частици“, заложени в началото на „вселената на знанието“. Те стоят в основата на глобалната информационна инфраструктура (ГИС), към която сме вперили поглед днес“ [31].

Светът вече е една глобална система, обвързана икономически, социално, културно и политически. В международните и националните стратегически планове се отделят основно място и внимание на програми за развитие на информационни и знаниеви инфраструктури. Страните и политическите лидери, осъзнаващи сериозния потенциал на такива структури и политики, инвестират огромни средства в изграждането и оптимизирането им. В международни стратегически документи се застъпват хуманни принципи за равен и демократичен достъп до информация и знания, за равнопоставеност при използването на ресурси и технологии. Още през 1967 г. Маршал Маклуън в книгата си „Медията е посланието“ пише: „около нас израства нова информационна ера – на глобална икономика, чиито основни източници на богатство са по-скоро знанието и комуникациите, отколкото природните ресурси и човешката работна ръка [...] Революцията на комуникациите накланя баланса на силата от институциите към отделния човек“ [31]. А съвременният конкурентоспособен човек е образованият – знаещ, можещ и мислещ.

Именно библиотеките са едни от институциите, които могат да създават и подпомагат информационно грамотни личности. Мисията на библиотеките в съвременните условия, залегнала в редица до-

кументи на европейски организации, се изразява в следното:

- да съдействат за развитието на новото информационно общество и обществото на знанието;
- да демократизират достъпа до информация и култура;
- да популяризират културното наследство;
- да стимулират творчески и културни прояви;
- да осигуряват нови онлайн услуги.

Ал. Димчев определя по следния начин промените в мисията и задачите на съвременната библиотека: „Трансформацията от Гутенберговата към Интернет галактиката, от физическото към виртуалното присъствие е шанс за реално демократизиране и универсализиране на достъпа до информация. Това налага едно ново тълкуване, а не толкова предефиниране на мисията на библиотеките в контекста на новата дигитална среда. Промяната в дигиталната епоха наложи към традиционните задачи на библиотеките да се добави още една много съществена – цифровизацията. Преходът от печатна към дигитална епоха е пряко свързан с качествено нова дейност на библиотеките: не просто пасивно събиране и съхраняване на информация, а активното ѝ дигитализиране, запазване и предоставяне. Целта е да бъде осигурен мобилен достъп до информацията предвид измененията в нагласите на потребителите. Това налага допълване на идеята за библиотеката като физическо хранилище с включването на новата ѝ функция – виртуалната“ [31].

Библиотеките трябва да отговорят адекватно на различните външни фактори на въздействие и да оправдаят граденото хилядолетия наред доверие на обществото към тях. Необходимо е да се намерят точното им място, роля и мисия в новата дигитална информационна среда. Макар заобиколени с множество конкурентни форми за предоставяне и осигуряване на информация, с разнообразни информационни ресурси, библиотеките имат своята ниша в глобалната комуникационна инфраструктура.

Библиотеките съпътстват развитието на човешката цивилизация още от дълбока древност. Те не само присъстват в общественото пространство, но винаги са били и едни от най-уважаваните и ценени институции. Въпреки че се променят времената, обществените нагласи, очакванията към тези културни средища, те успяват да еволюират, да преосмислят и пренастроят своето функционално развитие така, че да продължат да задоволяват обществените потребности и да се развиват в нови посоки.

Днес, когато сме свидетели на изключително бързо развитие на технологиите, особено през последните две десетилетия, информационните центрове отново пренастройват политиките си и се съобразяват с въздействието на различни външни фактори и влияния. Появата на нови информационни канали, нови информационни носители, променливи потоци от информация и знание, променени нагласи на потребителите – желание за моментален достъп до ресурси тук и сега, е в основата на необходимостта от преоткриване на библиотечните институции и търсене на нови модели за адаптиране и отговор на съвременните условия и нужди.

За да отговорят на изискванията на времето и потребителите си, библиотеките се развиват и обогатяват своите форми на съществуване – вече функционират дигитални и дори мобилни дигитални библиотеки. Чрез тях се осигурява възможност за неограничен по отношение на времето достъп до библиотечните ресурси и услуги, като много често достъпът е двадесет и четири часа, седем дни в седмицата, тоест непрекъснат. Отдалеченият и отвореният достъп също са резултат от съвременната адаптация на библиотеките. Те все по-точно и трайно установяват своята роля и място и още по-важното е, че успяват да запазят своето значение за обществото. Красноречив пример за това са думите на Нийл Геймън, английски писател на научна фантастика и комикси, който в своя публична реч със заглавие „Защо бъдещето ни зависи от библиотеките, четенето и мечтите“ казва: „Библиотеките дават свобода. Свободата да четеш, свободата на идеи, свободата на общуването. Те дават образование (който процес не приключва в деня, в който напуснем училището или университета), те дават развлечение, създават безопасни места и предоставят достъп до информация. Тревожа се, че сега, през двайсет и първи век, хората не разбират какво са библиотеките и какъв е смисълът от тях. Ако възприемате библиотеката като лавица с книги, тя може да ви се стори антична и остаряла в свят, в който основно, но не единствено, издаваните книги съществуват дигитално. Но това означава, че въобще не сме схванали същината на въпроса. Мисля, че причината е свързана с природата на информацията. Информацията има стойност, а правилната информация има огромна стойност. Библиотеките са места, в които хората отиват, за да търсят информация. Книгите са само върхът на информационния айсберг: те са там и вие можете безплатно и легално да си вземате книги от библиотеките. Повече от всякога деца заемат книги от

библиотеките – книги от всякакъв вид: книжни, електронни, аудиокниги. Но библиотеките са например места, където хората, които нямат компютри, които може би нямат интернет връзка, могат да бъдат онлайн, без да плащат нищо. Това е изключително важно, когато начините да си намерите работа, да кандидатствате за работа или за помощи, все повече стават изключително онлайн. Библиотекарите могат да помогнат на тези хора да се ориентират в този свят“ [12].

Библиотекарите също имат нова роля и функция в днешния информационен пъзел. Те трябва да отговорят адекватно на високите стандарти и да притежават необходимия потенциал и професионализъм. Необходимо е не само да притежават добра информационна грамотност и умения за работа с новите технологии, но и да владеят чужди езици, да менажират добре информационни потоци. В проучване от 2008 г. относно най-перспективните професии, публикувано в „US News and World Report“, библиотекарят се описва по следния начин: „Забравете за книжния плъх, сега професията е сред най-хайтек професиите по отношение на работата с книги и дигитална информация. Библиотекарят помага на потребителите при намиране на онлайн информация, решава какви дигитални ресурси да се набавят, организира достъпа до информация, формира дискуссионни групи...“ [31].

Как функционират в тази информационна среда съвременните български библиотеки и какви са тяхното място и роля в променящия се свят?

Към настоящия момент, юли 2021 г., библиотечно-информационната система в България включва: 1 национална библиотека, 51 университетски библиотеки, 27 регионални библиотеки, както и специални, училищни и читалищни библиотеки. Тъй като Националният статистически институт поддържа статистика за библиотеки с над 200 000 регистрирани библиотечни единици, много голяма част от библиотечните институции въобще не попадат в националната статистика. Според статистическите данни на НСИ за 2020 г. в България има общо 47 библиотеки с фонд над 200 000 регистрирани библиотечни единици, от тях 1 национална библиотека, 26 регионални библиотеки, 4 читалищни и градски библиотеки, 12 библиотеки към висши училища и 4 специални библиотеки [57]. Разбира се, това са една много малка част от библиотеките в България, но по-точна национална статистика, обхващаща всички информационни структури, липсва. Ето защо е

невъзможно да бъде представена абсолютно точна картина на библиотечния сектор в страната, но наличните статистически данни са достатъчни, за да се очертае едно постоянно намаляване на броя на библиотеките през последните 25 години. Това е изключително тревожна тенденция, която няма как да не се отрази негативно върху информационното осигуряване на населението, особено в контекста на описаните вече глобални промени и трансформации в съвременния информационен свят.

В своя монография от 2014 г. Александър Димчев пише, че българските библиотеки са на едни от последните места в Европа по базови параметри, свързани с развитието и финансирането им. Илюстрация в това отношение са данните за обществените библиотеки за последните години. Например за 2011 г. са намалени с 30% средствата за делегираните държавни дейности за библиотеките в сравнение с 2009 г. За периода 2007 – 2008 г. 18% от библиотеките не са закупили по нито една книга, а през 2009 и 2010 г. около 90% от библиотеките не са закупили нови издания. Националната библиотека, съгласно данните в отчета за 2010 г., е изразходвала за покупка на документи за своите фондове 49 500 лв. от предоставения ѝ бюджет, което е нищожна сума за подобна институция с национално и международно значение. Финансирането на най-голямата ни система от научни библиотеки, тази на Българската академия на науките, също е нищожно [31].

Липсата на адекватна нормативна уредба и недостатъчното финансиране изправят пред колапс и другите видове библиотеки – читалищни и училищни. Училищните библиотеки намаляват с всеки изминал ден, някои от тях са без каквато и да е дейност, съществуват само фиктивно. През последните години намалява и набавянето на нови книги. В много от тях не постъпват периодични издания и необходимата учебно-помощна литература. В голяма част от библиотеките няма достатъчно компютри и достъп до интернет. Липсва регламентираност на статута на училищния библиотекар – много често той е приравнен до помощния персонал или е учител, който съвместява две длъжности. Подценяването на значението и мястото на училищната библиотека води до сериозни последствия за подрастващите по отношение на тяхната грамотност, образование и възможности за развитие. Стига се до липса на изградени навици и отношение към информационните центрове, която с възрастта се задълбочава и стига до трайно отсъствие на интерес към четенето, библиотеките и търсенето на информация в тях.

Въпреки всички тези отрицателни факти и тенденции, през последните години се очертава и определен напредък в развитието на библиотечно-информационния сектор в България. В резултат на активната позиция на библиотечната колегия, на усилията на отделни библиотеки и представители на библиотечната професия информационните ни центрове започнаха да въвеждат в дейността си съвременните европейски стандарти и все по-резултатно търсят своето ново място и роля в обществената и образователната среда. Към значителна част от големите ни библиотеки вече са изградени дигитални и дори мобилни дигитални библиотеки. Много библиотечни центрове са оборудвани със съвременна апаратура и софтуер за дигитализация, за опазване на фонда, за автоматизация на библиотечните процеси. Библиотечните мениджъри осъзнават важната роля на европейските проекти и се възползват ефективно от възможностите, които те предлагат за управляването от тях институции.

Оценяват се също така значението и ролята на библиотечното образование, на добре подготвените и мотивирани информационни специалисти. Оптимизират се съществуващите университетски програми, като все по-голямо значение се отдава на мобилността на студентите и преподавателите, на опознаването на добри чужди библиотечни практики и професионален опит. В същото време се осъзнава и необходимостта от учене през целия живот, от непрекъснатото подобряване и доразвиване на уменията и знанията на библиотечните специалисти. За целта се организират квалификационни курсове, издават се учебни пособия, материали в областта на използването и прилагането на съвременните информационни технологии. Провеждат се национални и международни научни форуми и работни срещи, популяризиращи най-актуалните тенденции и политики в информационната област, обменят се опит и знания.

Безспорно една от **положителните насоки в развитието на библиотечно-информационната система на страната ни е създаването на дигитални библиотечни колекции, достъпни в електронен вариант, включително чрез най-новите форми на ИКТ – мобилни телефони и планшети. Всяка дигитална библиотека може да бъде използвана чрез мобилни устройства и да се разглежда като мобилна при този вид достъп.** Дигиталните библиотеки са отговор на нуждите на съвременните потребители от бърз и улеснен достъп до широк спектър от

информация. Те са и средство за популяризиране на националното културно наследство извън пределите на страната – в целия свят, благодарение на възможностите на технологиите на XXI век. В стратегическия документ със заключения на Европейския съюз относно дигитализацията и онлайн достъпността на културните материали и дългосрочното им опазване от 10 – 11 май 2012 г., държавите членки на ЕС се приканват да консолидират своите стратегии и очаквани резултати от дигитализацията на културни материали, да развият или следват активно приоритетите си за дигитализация; да провеждат мониторинг на дигитализацията, да създават регистри на дигитализираните обекти на национално равнище и да допринасят за създаването на регистри на европейско равнище; да координират организирането на дигитализацията и осигуряването на финансирането ѝ, като окуражават публично-частните партньорства между културните институции и частни субекти; да оползотворяват структурните фондове на ЕС, ако е възможно, за финансиране на дигитализационни дейности и др. [62].

4.2.1. Постижения на обществените библиотеки в България

Българските библиотеки, които имат дигитални колекции, са много малка част от общия брой библиотеки в страната, но все пак можем да се надяваме, че това е само началото на дигитализационния процес на културното ни наследство и обемът на дигитализираните ресурси ще расте в унисон със световните тенденции. Дигитални колекции се изграждат предимно от регионалните и университетските библиотеки, но разбира се, и Националната библиотека не прави изключение. Причина за това е фактът, че това са библиотеките, които имат необходимите технически и кадрови ресурси за осигуряването на дигитализационните процеси. В следващите редове ще акцентираме върху част от тези дигитални библиотечни колекции.

Най-представителната по отношение на българското книжовно наследство е дигиталната колекция на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Дигитализацията на книжовното наследство, съхранявано в Националната библиотека, започва през 2006 г., а през есента на 2007 г. сканираните изображения стават достъпни за ползване чрез сайта на библиотеката. До началото на 2018 г. са сканирани и са включени

в Дигиталната библиотека общо около 400 000 файла – ръкописи, старопечатни книги, непубликувани документи от Българския исторически архив и от Ориенталския отдел, портрети и снимки, графични и картографски издания, български вестници и списания от периода 1844 – 1944 г. – изображения и техните метаданни [58]. Търсенето се осъществява чрез специализиран софтуер Docus Ware. Дигиталните копия в пълния им обем се предоставят на свободен достъп. Дигиталната библиотека е структурирана в зависимост от вида и хронологичния обхват на документите в няколко колекции:

- Славянски ръкописи;
- Българският XIV век;
- Гръцки ръкописи;
- Други чуждоезикови ръкописи;
- Славянски кирилски печатни книги XV – XX век;
- Български старопечатни книги (1806 – 1878);
- Чуждоезикови старопечатни и редки книги XV – XXI век;
- Български исторически архив – Документи;
- Български исторически архив – Кореспонденция;
- Български исторически архив – Кондики;
- Фотографска колекция/Портрети;
- Арабски ръкописи;
- Турски ръкописи;
- Персийски ръкописи;
- Дефтери;
- Сиджили;
- Ориенталски документи/Европа;
- Ориенталски документи/Арабски страни и Иран;
- Ориенталски старопечатни книги;
- Оригинална графика;
- Печатна графика;
- Албуми и художествени каталози;
- Картографски издания;
- Продължаващи издания (1844 – 1878);
- Продължаващи издания (1878 – 1944);
- Целокупна България;
- Дигитален архив на списание „Сердика“ (1937 – 1952).

Дигиталната библиотека обхваща 27 разнообразни сбирки, предоставящи за ползване в дигитален формат ценни обекти на

културно-историческото наследство не само на България, но и в регионален и световен контекст. Обект на дигитализиране са преди всичко паметници, за чието опазване е от съществено значение да бъдат достъпни в електронен формат. Следват ръкописите, към които има силен изследователски интерес, както и фрагментите, информацията за които би улеснила идентифицирането им като части от ръкописи в други библиотеки и сбирки. Много от изданията са библиографска рядкост и представляват ценност за всяка световна библиотека.

Следващата съществена група библиотеки от библиотечно-информационната структура на страната ни са регионалните. Те имат ключова роля за информационното осигуряване на населението и за опазването на културното наследство. През последните години голяма част от тях успяха да организират и да представят в интернет пространството свои дигитални колекции, други в момента работят по създаването им. Част от първите български библиотеки с дигитални колекции са Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна, Народна библиотека „П. Р. Славейков“ – Велико Търново, Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив, Регионална библиотека „Христо Смирненски“ – Хасково, Регионална библиотека „Проф. Боян Пенев“ – Разград, и др. Някои от големите обществени български библиотеки вече имат и мобилна версия на своя интернет сайт. Една от тях е Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ – Габрово.

Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна е водеща институция в областта на дигитализационните процеси в нашата страна, създава Варненската дигитална библиотека. Проектът стартира през 2008 г. с включването на Регионалната библиотека като партньор в проекта EuropeanaLocal, който осигурява достъп до съхранявани колекции в библиотеки, музеи и архиви от културни институции в региони и малки населени места в Европа [77]. Това е подпроект към портала „Europeana“. Осъществяването му става възможно като следствие на натрупан професионален опит, участие на екипа от специалисти в други проекти, свързани с цифровизация и механично опазване на фондовете, повишаване на професионалната квалификация и индивидуалната специализация на библиотечните специалисти. Идеята за дигитализация се оформя не само като модерна алтернатива по отношение на опазването на фондовете, а и като процес на пълно „отваряне“ и достъпност на библиотечните колекции.

Варненската дигитална библиотека представя различни документи: фотографии от края на XIX – XX век, пощенски картички, снимки на лица, събития и сгради, емблематични за Варна и региона, а също и периодични издания, излизали след 1880 г. във Варна и притежание на библиотеката и други културни институти в града. Дигитализираната колекция съдържа както цифровизирани документи, така и метаданни с аналитичните описания на обектите. Чрез „Европеана“ дигитализираният образ на Варна се представя в целия свят. Библиотеката се преориентира от ограничен режим на ползване на уникалния ѝ фонд към неограничен достъп до дигитализираните документи, независимо от време и място на търсене. Дигитализирането на материалите и тяхното публикуване в глобалната мрежа правят възможно ползването им като част от световното културно наследство, достъпно за всички граждани в рамките на тяхното обучение, работа или свободно време, при гарантирана безопасност на оригинала. Свободата на достъпа до информация, която информационните технологии и интернет предоставят като възможност, преориентира професионалните усилия на специалистите във Варненската библиотека в нова посока. Идеята библиотеката не само да акумулира информация, но и да я организира, представя и разкрива така, че потребителят да достига до нея по възможно най-бърз и лесен начин, предполага различна визия за библиотеката днес.

Дигиталната библиотека се състои от следните основни колекции:

- Дигиталната колекция **„Варненски периодични издания“** включва 187 заглавия и е с времеви обхват от 1880 до 1944 г.;
- Дигиталната колекция **„Пощенски картички и фотографии от Варна XIX – XX в.“** включва 2500 обекта и е с времеви обхват от 1850 до 1944 г.;
- Уебпроект **„Стара Варна“**.

Материалите, подлежащи на дигитализация в Регионална библиотека „Пенчо Славейков“, са документи с отношение към културно-историческото наследство на Варна и региона и са с изтекло времетраене на авторското право.

Народна библиотека „П. Р. Славейков“ – Велико Търново е следващата регионална библиотека с дигитална колекция в интернет пространството. Дигиталната колекция е електронното лице на Народна библиотека „П. Р. Славейков“. Чрез нея може да се получи достъп до електронните онлайн каталози и да се изтег-

лят в PDF издания и библиографии, създадени от самата библиотека под формата на електронни книги [54]. Целта на Дигиталната библиотека е да отразява процесите по дигитализация, както и да предоставя за свободно ползване на обществото електронни издания, чиито авторски права принадлежат на Народна библиотека „П. Р. Славейков“ – Велико Търново.

Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив също разполага със съвременен дигитален център, създаден през 2008 г. като продължение на проект за опазване на културно-историческото наследство и предоставянето му на широк кръг потребители чрез цифрови образи на особено ценните писмени документи, притежание на библиотеката [53]. Центърът е оборудван с Book scanner OMNISCAN 5000 TT на немската фирма ZEUTSCHEL. В съчетание със сторидж сървър за съхранение на данни, дигитализираните документи безпроблемно се архивират и предоставят във всеки момент при търсене. Центърът работи за решаването на редица теоретични и практически въпроси, като:

- разработване на методика и най-добри практики за сканиране на избраните образци на научното и културното наследство;
- разработване на методика за цифрова обработка на сканираните изображения с оглед подобряване на тяхното качество;
- изследване на факторите, гарантиращи дългосрочното съхранение на информацията в дигиталната библиотека;
- осъществяване на връзка с други библиотеки за изграждане на обща мрежа за представяне и съхраняване на научното и културното наследство с национална значимост.

Дигитализацията позволява на библиотеката да обслужва традиционните си ползватели по нов начин. В социален аспект дигиталните технологии предлагат качествено нови подходи при осъществяването на универсално значими цели, като получаване на образование, извършване на научни изследвания и разработки, културно израстване и обогатяване. В изпълнение на тези цели Народната библиотека започва работа по дългосрочен проект за дигитализация на колекциите си от продължаващи издания. Целта е формирането на каталог, който да включва библиографска информация за продължаващите издания, съхранявани в четири от най-големите библиотеки в страната за периода до 1944 г.

Дигитализацията е основната първа стъпка за генериране на дигитално съдържание, което ще подпомогне създаването на дигитални колекции. Това е жизненоважна дейност за опазване и

съхраняване на колективното културно наследство. Ползите от дигитализацията включват възможността за по-широк и по-лесен достъп до документите и съхраняване на оригиналните издания, начин подобаващо да се оценят стойността и значението на притежаваните колекции. Критериите за подбор при формиране на дигиталните колекции са:

- значение на материалите за културното наследство на общността, региона, страната;
- уникалност на оригинала;
- физическо състояние на материалите и нужда от опазване на оригиналите чрез създаване на дигитални версии като алтернативи за ползване.

През 2009 и 2010 г. са дигитализирани продължаващите издания от Източнорумелийския период: вестниците „Марица“ (1879 – 1885), „Народний глас“ (1879 – 1885), „Независимост“ (1881), „Положение“ (1882), „Ред“ (1882), „Съединение“ (1883 – 1886), „Южна България“ (1883 – 1885), „Вестниче“ (1884 – 1885), „Самозащита“ (1885), „Борба“ (1885), „Борба за кокал“ (1885), „Народът“ (1885 – 1886), „Земледелец“ (1883 – 1885), „Българска илюстрация“ (1880 – 1882), „Кукуруигу“ (1883), „Таласъм“ (1890); Възрожденска периодика: „България“ (1859 – 1860), „Македония“ (1866 – 1872), „Съветник“ (1863 – 1865), „Турция“ (1864 – 1873); вестниците „Пловдив“ (1887 – 1907), „Юг“ (1918 – 1944), „Балбунарски новини“ (1932 – 1933), „Зора“ (1937).

Днес Дигиталната библиотека предлага богато и разнообразно цифрово съдържание, достъпно онлайн 24 часа, седем дни в седмицата, със следните колекции:

- **Периодични издания** – към момента колекцията предлага над 220 заглавия от периода 1859 – 1949 г. в резултат на работата по дългосрочен проект за онлайн пълнотекстово представяне на пловдивската периодика (общо около 500 заглавия). Приоритет са и заглавията с национално значение, съхраняващи се единствено в Пловдив;

- **Книги** – в колекцията са включени устави на професионални организации от Пловдив, българска възрожденска книжнина, реномирани научни издания на издателството на Пловдивската народна библиотека, първи издания на класиците на българската и чужда литература, първи преводи, редки и ценни издания, книги със старинна и оригинална подвързия и отпечатани по особен начин, издания с необикновен формат;

• **Графични издания** – достъпна е ценната сбирка „Проекти на монументални произведения“, представяща творби на художниците Димитър Киров, Йоан Левиев, Енчо Пиронков, Анастасия Кметова. Голяма част от проектите са знакови за Пловдив и България, много от тях са реализирани. Представяват изключителен интерес и са ценни при нужда от възстановяване на унищожени оригинали или реставрационна намеса;

• **Картографски издания** – ценна е най-старата карта на България, съставена от българин и отпечатана на български език – „Карта на сегашная Болгария, Тракия, Македония и на принадлежащите земи“, издадена от Димитър хаджи Руссет в Страсбург, 1843 г. Особен интерес представляват и „Карта на санджак Филибе“ от 1819 г. и 1876 г., „План на град Пловдив и околността“, 1827 г., „План г. Филиппополя“, 1878 г., „Планове на град Пловдив“ от Йосиф Шнитер и др.;

• **Архиви** – в колекция „Архиви“ ще бъдат показвани архивни документи от Българския исторически архив, които разкриват важни моменти от политическото, икономическото и културното развитие на България. Документите обхващат периода от XVII до средата на XX век.

Регионална библиотека „Христо Смирненски“ – Хасково предоставя на своите читатели **„Дигитална библиотека Хасково“**. Целта ѝ е да се съхранят литературното и културно-историческото наследство на Хасково и региона, както и да се предадат на поколенията. Проектът стартира в началото на 2012 г. с дигитализация на част от фонда, като първият етап е цифрова обработка на пощенски картички от Старо Хасково [79]. Тази колекция представлява уникална картина на обществения и културния живот на града от края на XIX и началото на XX век. Достъпът до дигиталната сбирка се осъществява чрез електронния каталог на библиотеката и „Европеана“. Следващият етап е дигитализация на местния периодичен печат от края на XIX и началото на XX век. Съдържанието на дигиталната библиотека в момента е представено в следните колекции:

- Книги;
- Периодични издания;
- Вестници;
- Списания;
- Архивни документи;

- Афиши и плакати;
- Юбилейни вестници;
- Картички;
- Фотографии.

Регионална библиотека „Христо Смирненски“ участва и в създаването на **Дигитална колекция по проект „Хасково и Одрин – Културно-исторически дестинации“**, който цели насърчаване на межкултурния диалог и подобряване на достъпа до културно наследство чрез по-широко използване на дигиталните технологии. Дигитализацията на културното наследство дава неограничени възможности то да се споделя, изследва и популяризира в една обща информационна среда и същевременно да се съхрани за бъдещите поколения.

Регионална библиотека „Проф. Боян Пенев“ – Разград също представя дигитална колекция на своята интернет страница, макар със сравнително ограничен обем за момента. Тя съдържа около 70 PDF файла на дигитализирани издания с местен характер от началото на XX век, с изтекли авторски права и със свободен достъп за ползване [78].

Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ – Габрово е първата регионална библиотека в България с мобилна версия на своя интернет сайт. Основното меню се състои от следните рубрики:

- Новини;
- За нас;
- Услуги и цени;
- Каталог;
- Контакти.

В допълнение, на началната страница може да се направи справка за работното време с читатели, за последни новини, контакти.

Регионална библиотека „Априлов – Палаузов“ е спечелила проект „Разработване и внедряване на информационен онлайн портал „Дигитална библиотека „Габровски периодичен печат“ и отпечатване на справочно-библиографско издание „Габровски периодичен печат 1872 – 2014“ в първата сесия за съфинансиране на проекти по Програма „Култура“ на Община Габрово. Проектът е одобрен от Експертната комисия и получава финансиране на стойност 5485 лева, като общата му стойност е 6860 лв. (собствен принос в размер на 1375 лв.). Идеята на проектното предложение е прово-

кирана от това, че местните периодични издания са уникална част от националното писмено културно-историческо наследство и тяхното представяне в дигитална библиотека осигурява както физическото им опазване, така и популяризирането им сред широк кръг потребители. Основната цел на проекта е опазване, съхраняване и представяне на писменото културно-историческо наследство на Габрово чрез използване на съвременни технологии на национално и международно ниво – от една страна, чрез създаване на траен дигитален архив с неограничен достъп, а от друга, чрез опазване на физическия носител посредством използване на дигиталното копие и предпазване на оригинала от унищожение [76].

Това са само част от създадените дигитални колекции и мобилни версии на сайтовете на българските обществени библиотеки. Експертните екипи на съответните библиотеки продължават да работят и тези колекции непрестанно се дообогатяват. И все пак единствените библиотеки в страната ни с дигитални колекции са Националната, част от регионалните и част от университетските библиотеки; училищните и читалищните за момента не могат да създават и поддържат подобни колекции по обективни причини.

4.2.2. Добри практики от българските университетски библиотеки

Друг основен тип библиотеки в българската библиотечно-информационна система са университетските и академичните библиотеки. Те са водещи информационни центрове, съвременни и добре развити в технологично и организационно отношение. Предоставят информация на високо професионално ниво и са пионери в много от предлаганите нови форми на информационни услуги и ресурси.

Точно такъв нов вид предоставяне на информация, един открояващ се феномен през последните години в научно-информационната сфера, е инициативата за „открит достъп“ до научна информация, характерен за университетските библиотеки. Движението за „открит достъп“ до научни публикации води началото си от 90-те години на ХХ век. Неговата цел е да се осигури възможност на учените за свободен и бърз достъп до научна информация в онлайн режим, както и да се премахнат финансовите бариери. Чрез публикуването на резултати от научни изследвания се цели да се осигури възможност новите идеи много

по-ефективно да стигат до всички участници в мрежата, до учениците от цял свят, занимаващи се с разнообразни изследователски проблеми. „Отвореният достъп (ОД) до научна информация е както голяма мощ на изследователите по целия свят, така и един от най-важните ресурси за напредъка на технологичните иновации. ЮНЕСКО насърчава и подкрепя отворения достъп до научно знание за всички, без ограниченията, налагани от лицензирането и авторскоправните бариери, в полза на глобалния знаниев поток, иновациите и социално-икономическото развитие“ [100].

Едно от определенията за „открит достъп“, което дефинира неговата същност доста точно, е възприетото по време на „Инициативата за открит достъп от Будапеща“, обогатено на научен форум в Бетездапрез 2003 г.: „Авторът(ите) и притежателят(ите) на авторското право предоставя(т) на всички ползватели свободно, неотменимо, навсякъде и винаги правото на достъп и лиценз за копиране, ползване, разпространяване, прехвърляне и публично представяне на произведението, и създаване и разпространяване на производни произведения във всякаква дигитална преносна среда за всякаква разумна цел, при коректно посочване на авторството, както и правото на малък брой печатни копия за лична употреба. Пълната версия на произведението и всички приложения, включително и копие от горното разрешение, е депозирано в подходящ стандартен електронен формат веднага след първоначалното публикуване в поне един онлайн депозиториум, поддържан от академична институция, научно дружество, държавна агенция или друга утвърдена организация, която се стреми към предоставяне на възможност за свободен достъп, неограничено разпространяване, оперативна съвместимост и дългосрочно архивиране (така например за биологичните и медицински науки такъв репозиториум е PubMed Central.)“ [31]. Откритият достъп и протичащите през последните години процеси в информационната сфера могат да доведат до изменение на философията на изследователската и научната дейност в посока към по-качествени и ефективни резултати. Очакванията от свободния достъп са да доведе до фундаментални промени и да наложи своето влияние върху цялата верига на научното знание.

Като по-значими и определящи причини за възникването на репозиториуми с отворен достъп и за търсенето на промяна в традиционно утвърдената схема за разпространение на научно знание и информация Ал. Димчев откроява следните:

- бързи промени на информационните технологии;
- експоненциално увеличаване на обема на данните, сведенията и публикациите в областта на изследователската дейност;
- непрекъснато растящи цени на научната информация (по данни на Асоциацията на научните библиотеки в САЩ цените на списанията за последните 15 години нарастват с 215%, което сериозно се отразява на бюджетите на библиотеките);
- бързо развитие на науката и необходимост от ускоряване на процеса на достигане на нейните изследователски резултати и постижения до учените (при традиционния издателски модел има забавяне в цикъла на издаване на научна литература – от предаването на ръкописите до тяхното публикуване и разпространение);
- динамични промени в издателския, книготърговския и дистрибуторския сектор;
- преминаване към масирана цифровизация на научната литература (над 95% от реномираните научни списания имат електронна версия, около 35% от научните монографични издания са в електронна форма и т.н.);
- трансформации в методите за създаване, съхранение, представяне и разпространение на информационните ресурси и продукти;
- поява на нови канали за информирание и търсене на възможности от страна на учените за въвеждане на „нов ред“ при организирането, съхранението и либерализирането на достъпа до научното знание и факти;
- търсене на възможности за преодоляване на „информационната изолация и неравенство в науката“;
- възникване на несъгласие в обществото да се плаща „два пъти“ на научните организации със средствата на данъкоплатците. От една страна, за финансиране на изследователската им дейност, а от друга, за откупуване от научните организации на резултатите от изследванията, субсидирани с правителствени фондове под формата на информационни продукти и издания от комерсиални издатели и дистрибутори на литература и бази данни [31].

Друг термин, свързан с отворения достъп, е **отворени ресурси за обучение (Open Educational Resources – OER)**. „Терминът е приет от ЮНЕСКО през 2002 г. и дефинира образователните ресурси, които се осигуряват с помощта на новите информационни и комуникационни технологии и са предназначени да задоволяват нуждите на студенти и преподаватели с нетъргов-

ска цел“ [100]. Р. Николов дефинира тази група образователни ресурси като: „цифровизирани материали, предлагани свободно на преподаватели, студенти и учещи на самостоятелна подготовка за многократно употреба с цел преподаване, учене и извършване на изследвания“ [65].

Т. Тренчева обобщава по следния начин значението на свободния достъп до научна информация: „Всяко ограничение в достъпа до научно знание води до застой в процеса на новите открития. Публикуването на резултати и достъпът до публикации са едно от важните условия за постигане на ефикасност в научноизследователския процес“ [100].

Един от водещите български примери за репозиториум с открит достъп за ползване е **Научният електронен архив (НЕА) на Нов български университет**. Той е първият по рода си в България. Създаден е през 2005 г. по проект, финансиран от програмата HESP на Институт „Отворено общество“, като част от международната инициатива OAI (Open Archives Initiative). Чрез научния архив университетът следва препоръките на Асоциацията на европейските университети (EUA) за утвърждаване на институционална политика, насърчаваща свободния обмен на знания. Съобразно правилника на репозиториума, в НЕА на НБУ депозират единствено автори, които са преподаватели (щатни и хонорувани) или докторанти на НБУ. В случай на съавторство е задължително поне един от авторите да бъде свързан с университета. Отговорността за съдържанието на депозиран документ се носи от лицето, което го е депозирало, в съответствие със „Споразумение за депозит в Научен електронен архив на НБУ“. Потвърждението за депозит се смята за своеобразен подпис на това споразумение [56].

Видовете документи, които може да бъдат депозирани в електронния архив, са:

- публикувани документи по какъвто и да било начин (традиционен или електронен);
- произведение на изобразителното изкуство;
- произведение на приложните изкуства;
- художествена фотография;
- изложба;
- музикална композиция;
- музикално изпълнение;

- немузикален звукозапис;
- видеозапис;
- театрална постановка;
- друг вид обект.

Научният електронен архив на Нов български университет (НЕА на НБУ) е единно отворено електронно пространство, което осигурява дълготрайно съхранение на електронни документи и съдейства за разпространение на научни резултати в глобалната мрежа интернет.

Библиотеката на Нов български университет има дигитална библиотека с шест основни колекции и мобилна версия на своя интернет сайт, предоставяща възможност за оптимален достъп чрез мобилни устройства [26]. Информацията, която може да бъде потърсена от началната страница на тази версия, е обособена в следните рубрики:

- Библиотечен каталог;
- Електронни ресурси;
- Нови заглавия;
- Научен архив;
- Попитай библиотекаря;
- Услуги;
- Работно време;
- Местоположение;
- Социални мрежи;
- Други каталози.

След избора на съответната рубрика, от менюто се отварят следващи екрани до пълното обслужване на потребителското търсене посредством мобилна връзка. Не е необходимо читателят да посещава сградата на библиотеката, а това пести време, енергия и транспортни разходи, като по този начин се осъществява и един от начините за редизайн на библиотечно-информационните процеси и въвеждане на щадящи околната среда практики, което превръща **библиотеката на НБУ в една от първите „зелени библиотеки“ в България**. Създаването на мобилна версия на сайта на библиотеката е само една от стъпките по „зеления“ път в унисон с изпълнението на стратегията за превръщане на НБУ в „зелен университет“. Във връзка с тези инициативи Р. Тодорова пише: „Движенията на т.нар. „зелени“ са морален кодекс на всички членове на гражданското общество. Голяма част от информа-

цията за опазването на околната среда е в ръцете на библиотеки-те и ако искаме гражданите да вярват в нашата институция, не можем да си позволим да останем встрани. Освен това общественият статут определя отговорността за непосредствено задоволяване потребностите на социума и поради тази причина библиотеката трябва да бъде участник при търсенето на решения за съхраняване на земните богатства“ [91].

Терминът „зелена библиотека“ има редица определения, но най-общото е, че това е пътят на намаляване на отрицателното влияние върху околната среда. През 2008 г. Моника Антонели в своя статия, посветена на движението за зелена библиотека, използва, освен „green library“, и термина „sustainable“. За значение на термина „устойчив“ тя цитира Oxford English Dictionary, където през 2012 г. той е определен като „форми на човешка дейност, предимно от икономически характер, които свеждат до минимум влошаването на околната среда, и се избягва изчерпването на природните ресурси в дългосрочен план“. Авторката отнася възникването на движението за зелени библиотеки към началото на 90-те години, като споменава инициативи като популяризиране на политики за опазване на околната среда, честване на Деня на Земята през цялата година, насърчаване на информационната грамотност по темата, рециклиране на касети от лазерни принтери и др. [91].

В началото на новия век „зеленият път“ вече е свързан с проектиране на сградите на библиотеките по начин, който ще намали употребата на вода и енергия, ще осигури здравословна среда за посетителите и ще намали влиянието върху околната среда. При новостроящи се сгради много внимателно се избира теренът, като се цели да не се нарушава екосистемата, сградата да бъде в близост до други обществени места и да е леснодостъпна с обществен транспорт, така че да се намалят въглеродните емисии. Смята се, че въглеродният двуокис е основният източник на парниковия ефект и първопричина за глобалното затопляне. Сериозно внимание се обръща на озеленяването на пространствата вътре в сградите и около тях, на спазването на стандартите за качество на въздуха и слънчевата светлина в затворените помещения.

Когато библиотеките ползват отдавна построени сгради и приобщаването им към зелените строителни технологии не е възможно, за да се включат към зелената идея, те могат да бъдат повече социално отговорни в управлението на ресурсите и библиотечните услуги – от покупката, през ползването от читателите, до отчисля-

ването на документи. Библиотеката на Нов български университет следва „зеления път“ чрез извършена оптимизация на процеси в библиотечно-информационното обслужване. Въведени са електронна регистрация на читателите с минимално използване на хартия, електронно заемане, връщане и удължаване на срока за ползване на документи, електронни са библиографските услуги, както и междубиблиотечното заемане и услугата „Моите списания“. Коммуникацията с потребителите се извършва по електронен път, включително посредством мобилни устройства. В подкрепа на зелената идея непрекъснато се обогатяват колекциите от електронни книги и списания. Създадена е първата в страната версия на библиотечен сайт за смартфони и таблети. Организиран се изложби, целящи да запознаят читателите с опазването на околната среда. Всички тези усилия Р. Тодорова обобщава с думите: „Библиотеката носи отговорност за задоволяване на информационните потребности на читателите. Отговорна е и за това как протича този процес. Чрез предприетите стъпки до сега и проектите за бъдещото си развитие, библиотеката на НБУ доказва, че може да постига своите цели и задачи при обслужването на читателите, като прилага щадящи околната среда технологии и разумно използва ресурсите си. Всяка стъпка напред по този път прави библиотеката по-зелена и спомага за превръщането на НБУ в зелен университет“ [91]. Дигиталните и мобилните библиотеки и образование са път към създаване на „зелени“ институции, път към отговорно и щадящо отношение към света, в който живеем.

С цел предоставяне на библиотечни услуги и обучение в интернет пространството, е създадена и **Дигиталната библиотека на СУ „Св. Климент Охридски“**. Изградена е по проект „SUDigital – Дигитални ресурси за проучване, опазване и популяризиране на българското културно-историческо наследство“ към Фонд „Научни изследвания“ на МОН. Периодът на реализация на проекта е от 2009 до 2014 г. Основната цел на проекта е подкрепата и насърчаването на научните изследвания в България като цяло и в СУ в частност, чрез осигуряване на достъп до основните информационни ресурси за българската културна и политическа история (извори, литература и други веществени паметници). За нейното реализиране се пристъпва към осъществяването на основната научна задача – създаването на единен информационен масив с данни за българската история и култура в рамките на качествено нова и актуална академична онлайн сре-

да, в която бързият достъп до информация е предпоставка и необходимо условие за успешна работа. Като инструмент за постигането на тази цел в интернет пространството е активен уебпортал: <http://lib.SUDigital.org/?ln=bg>, в който са налични публикувани всички описани и дигитализирани ресурси от научните колективи, обединени в проекта SUDigital. Дигиталната библиотека съдържа следните колекции:

- Ръкописни колекции (21 записа);
- Архиви (309): Документи на политически партии, движения и личности на българския преход 1985 – 2007 (3); Международният тероризъм в досиетата на ДС (98); Младешта и комунистическият режим в България (3); НАТО на Балканите (1); България и Студената война (58); България и Близкият изток (246);
- Стенографски дневници на Народното събрание (7);
- Трети конгрес по българистика (0);
- Научни трудове на преподаватели от Историческия факултет на Софийски университет „Св. Кл. Охридски“ (723): Студии и статии (640); Монографии (83);
- Книги (241): Книги след 1944 г. (52); Книги преди 1944 г. (189);
- Статии (18);
- Периодични издания (120): Вестници (3); Списания (18); Карикатури (99);
- Музейни колекции (88): Произведения на изкуството ЦСВП „Професор Иван Дуйчев“ (19); Официални документи (2); Фото архив (67);
- Карти (284);
- Фото архив (110);
- Теренни проучвания (46): Етнология (23); Западни покрайнини (23);
- Мултимедия (8): Видеоархив (2); Аудиоархив (5); Презентации (1);
- Дисертации и магистратури (49) [ограничен];
- Учебни ресурси (225) [ограничен] [27].

Част от ресурсите са с открит достъп, а други може да бъдат ползвани след потребителска регистрация, която следва да бъде получена от администраторите. Освен до собствени ресурси библиотеката предоставя достъп и до дигитални хранилища и научни издания на някои от най-престижните чужди университети:

- Достъп до научни издания в Харвардския университет (3417);

- Достъп до научни издания в Кеймбридж (7766);
- Дигитално хранилище на Университета в Тексас (4750);
- Дигитално хранилище на Университета в Източен Мичиган (223).

Библиотечно-информационният център (БИЦ) към Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ) също стартира Дигитална библиотека през декември 2020 г. Дигиталната библиотека е изградена с цел да подпомогне образователния и научния процес в университета, като предостави контролиран достъп до електронни информационни и образователни ресурси. Дигиталната библиотека е достъпна чрез бутона „Дигитална библиотека“ на сайта на Библиотечно-информационния център.

Дигиталната библиотека съдържа четири основни колекции, които ще бъдат дообогатявани периодично:

- Електронни учебни ресурси;
- За вътрешна употреба;
- Публична информация;
- Свободни електронни ресурси.

Колекциите „Електронни учебни ресурси“ и „За вътрешна употреба“ са достъпни само за студенти, докторанти, преподаватели и служители на УниБИТ след въвеждане на потребителско име и парола [4]. Потребителското име и паролата се получават в БИЦ на УниБИТ след регистрация като читател и подписване на декларация за спазване на Закона за авторското право и сродните му права.

Колекцията „Електронни учебни ресурси“ предоставя достъп до пълния текст на учебни материали в PDF формат. Търсенето на документи се осъществява чрез въвеждане в полето за търсене на ключова дума, име на автор или заглавие. Много важно предимство на дигиталната платформа е, че системата търси в пълния текст на документите, а не само в метаданните. Получените резултати са изключително точни и релевантни на запитването.

Дигиталната библиотека на Химикотехнологичния и металургичен университет – София стартира през 2012 г. и е реализирана по проект „Подходяща и рентабилна инфраструктура за ХТМУ – София“. Проектът се осъществява с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Регионално развитие“ 2007 – 2013, съфинансиран от Европейския съюз чрез Европейския фонд за регионално развитие. Една от целите на проекта е модернизацията

ция на информационното обслужване в университетския информационен център, във връзка с което са купени роботизиран скенер за книги, печатна машина с много висока скорост на печат и съответният софтуер за функционирането им. Чрез тях е създадена и предоставена в специализиран портал дигитална колекция, осигуряваща достъп до електронни ресурси, реализация на печат при поискване, възможност за съвместна изследователска работа, електронен информационен бюлетин [3]. Всичко това повишава качеството на информационното обслужване, на образователния процес и на научната дейност в университета. Част от ресурсите на Дигиталната библиотека са със свободен достъп, а останалите – предимно електронни учебни материали, може да бъдат ползвани само от студенти, преподаватели, докторанти и служители на университета. Достъпът до тях се осъществява след въвеждане на потребителско име и парола за достъп, получени при регистрация в библиотеката и подписване на декларация за спазване на Закона за авторско право и сродните му права. Дигиталната библиотека е достъпна и посредством мобилни устройства – планшети и мобилни телефони.

Безспорно най-съществената стъпка за България по пътя към отваряне на науката и предоставяне на по-широк достъп до дигитални и мобилни научни ресурси е стартирането през 2021 г. на **Българския портал за отворена наука (Bulgarian Portal for Open Science)**. Създаването на Българския портал за отворен достъп до научна информация е важна стъпка в процеса на развитието на отворената наука у нас. Порталът се поддържа от министъра на образованието чрез Националния център за информация и документация (НАЦИД) на основание чл. 2, ал. 24 от Правилника за устройството и дейността на НАЦИД, в изпълнение на Препоръка (ЕС) 2018/790 на Европейската комисия от 25 април 2018 година относно достъпа до научна информация и нейното съхранение [129].

Българският портал за отворена наука е част от изпълнението на мащабната задача да бъдат обединени и свободно достъпни всички резултати от научни изследвания в Република България, финансирани с публични средства. Наред с това се насърчава в портала и хранилището към него да публикуват всички учени, които желаят да предоставят отворен достъп до свои публикации, дори същите да не са финансирани с публични средства.

Чрез изграждането на портала се цели осигуряване на въз-

можно най-широк достъп до научни публикации, което от своя страна ще допринесе за развитието на науката и разпространението ѝ сред широката общественост и в международен план. Порталът е свързан с Европейския облак за отворена наука (EOSC), OpenAIRE, OpenDOAR и др. Планира се интегриране и в Google Наука. Веднъж въведени, метаданните могат да се експортират и обменят с други платформи.

В софтуерно отношение са използвани най-модерните решения, обсъдени и консултирани с водещи в световен план организации и експерти по отношение на отворения достъп и отворените данни. Използват се Dublin Core, Data Cite Metadata Schema COAR Controlled Vocabularies при описанието на публикуваните ресурси. Прилагат се извличане на метаданни и индексирание на публикации от външни хранилища чрез OAI-PMN. Гарантирана е оперативна съвместимост с Европейския облак за отворена наука (EOSC).

Платформата е адаптирана за работа и от мобилни устройства, без изискване за специфичен софтуер.

Хранилището има за цел да осигурява видимост и достъп до публикации с висока научна стойност. В общия случай това са публикации, одобрени за публикуване или вече публикувани, създадени от учени. Материали, създадени от студенти по време на обучението им като курсови или дипломни работи, не попадат в обхвата на националното хранилище.

До момента в нашата страна не е стартирала инициатива с подобен мащаб. Необходимостта от подобен портал се обосновава със стремежа за повишаване на видимостта на българските научни публикации в международен план. Общите усилия и координираните действия на всички заинтересовани лица са предпоставка за успеха и устойчивостта както на портала, така и на отворената наука в България.

Една не толкова мащабна, но полезна и интересна инициатива предприема Фондация НАБИС (Национална академична библиотечно-информационна система) с разработването на безплатно приложение за мобилни телефони „Невидимата Сердика“, осъществена заедно със Студентското общество за компютърно изкуство (СОКИ). Приложението дава възможност на потребителите да научат повече за скритите и най-впечатляващи исторически и архитектурни обекти в София посредством изображения, видеоматериали, 3D модели и подобрена информация от документални източници [48]. Каталогът на

НАБИС се популяризира чрез включването на връзки към книги и различни други публикации, свързани с представяните обекти.

Приложението „Невидимата Сердика“ дава възможност на потребителите да научат интересни истории и легенди за подбраните обекти, различни от стандартната информация в пътеводителите. Като начало са подбрани пет ключови обекта:

- Църквата „Св. София“;
- Ротондата „Св. Георги“;
- Античният амфитеатър;
- Ларгото (включително обектите около и под него);
- Гробниците под жълтите павета.

Като източници на по-голямата част от съдържанието в приложението са използвани стари книги и поместените в тях уникална информация, гравюри, изображения, чертежи и др. Идеята на приложението е да разкрие и направи достъпна за по-широк кръг потребители тази интересна, но малко известна информация и по този начин да направи най-вдъхновяващите обекти в София още по-привлекателни.

Друга цел на приложението е да популяризира каталога НАБИС, като включва линкове към книги и различни публикации, поместени в него и свързани с избраните пет обекта. Приложението „Невидимата Сердика“ може да е полезно не само за ползвателите на каталога НАБИС и библиофилите, но и за туристи и посетители на София, както и за ученици, студенти и преподаватели.

Представеният обзор на дигиталното библиотечно-информационно и образователно осигуряване в българските библиотеки обхваща само представителна част от добре развиващи се и успешно адаптиращи се към новата информационна среда библиотеки, представляващи малка част от библиотечно-информационната мрежа на България. На фона на общия брой библиотеки тези, които функционират съобразно съвременните информационни стандарти, са малко, но за това положение има обективни причини. Библиотечно-информационната система в България е изправена пред проблеми и трудности относно финансовата осигуреност, отчасти нормативно-законодателната база, материално-техническата и инфраструктурната обезпеченост, но въпреки това отбелязва напредък в развитието и адаптирането на библиотечните структури към съвременната глобална информационна действителност. За положителните тенденции принос имат както личният професионализъм и мотивация на специалистите, така и

координираният подход и взаимодействието с Българската библиотечно-информационна асоциация и библиотечно-информационното образование.

Мобилните форми на библиотечно осигуряване в България се проявяват чрез изградените дигитални колекции от публичните, научните и университетските библиотеки в страната. Те са изключително актуална, перспективна и ефективна форма за предоставяне на онлайн достъпни библиотечни услуги и ресурси за всички граждани при преодоляването на пространствени, времеви и други ограничения.

Дигитализацията и електронните услуги са в основата на философията за „зелена библиотека“, подкрепяща екологичните политики за устойчиво развитие. За съжаление обаче, все още дигитални пълнотекстови библиотеки създават и поддържат много малка част от информационните структури в страната, което затруднява информационното осигуряване, ограмотяването и развитието на българското информационно пространство.

5. СЪВРЕМЕННИТЕ МОБИЛНИ ТЕХНОЛОГИИ И ОБУЧЕНИЕТО

5.1. Същност, основни характеристики и приложение на мобилното обучение

Днес живеем в един нов свят, в който създадените световни знания и информация са все по-достъпни, но и все по-ценни. Стремим се към постигането на интелигентен растеж и изграждането на общество, базирано на знанието. Взаимодействието между образованието, бизнеса и икономиката се очертава като приоритетно, както в политическите, така и в социалните и икономическите програми. Акцентира се на връзката между образованието и трудовата заетост, социалното приобщаване и реализация. Цели се повишаване на качеството на научните изследвания и образованието чрез подобряване на образователната инфраструктура и технологичното развитие, учене през целия живот и програми за личностно развитие. Професионалното образование е все по-ориентирано към ефективен достъп до пазара на труда. Разширява се прилагането на съвременните технологии в образователния процес и се трансформират пътищата за достигане до знанието. В тази среда е невъзможно да не се променят интелектуалните дейности и търсения, както и образователните и културните потребности и възможности.

С навлизането на дигиталните технологии в обществения живот, се осъществява радикална трансформация в мисленето, отношението и потребностите на хората. Развитието на информационните и комуникационните технологии променя както икономиката, така и социалния живот, културната и образователната среда. Очертават се някои трайни тенденции:

- все повече се комбинират работа и учене – това поражда необходимостта от по-гъвкаво обучение, при което сградата на училището или университета не е толкова съществена за образователния процес;
- засилва се тенденцията за учене през целия живот – информацията и знанията се актуализират и променят непрестанно, поя-

вява се необходимост от редовно обновяване на базата от знания;

- хората, търсещи образование, са много различни – това предопределя използването на алтернативни, новаторски пътища за обучение, съобразени с различните нужди и възможности на конкретните обучаеми;

- образованието е с постоянен бюджетен недостиг, затова трябва да е достатъчно качествено, резултатно и ефективно;

- все повече обучаемите се държат като потребители – те искат да могат да направят информиран избор за това как и къде да се обучават;

- в момента има твърде много отпаднали от образователната система деца и младежи.

Като цяло, днес образователната среда би трябвало да изглежда така:

- в центъра на вниманието да бъде човекът, който се обучава, или потребителят;

- да бъде динамична и интерактивна;

- да дава възможност на обучаващия се сам да избира начина и пътя на обучението си;

- да акцентира и подпомага развитието на компетенции като информационна грамотност и стремеж за учене през целия живот.

Такава културна или образователна среда създава активни потребители без ограничения в търсенията им, със стремеж за решаване на проблеми и постоянно развитие на компетенциите им. Създават се потребности от постоянен и неограничен достъп до цялото акумулирано световно знание и информация, необходимост от трансформиране на пътищата и начините за получаване и усвояване на знания.

При анализирането на съвременния потребител на информация се открояват няколко негови характеристики: предпочитание за самозадоволяване на информационните търсения и желание за изграждане и контролиране на своя информационна среда. Потребителите не желаят да бъдат зависими от когото и да било, ако могат да се справят сами при търсенето на информация, без да губят време и средства. Тези промени и предизвикателства в потребителските нагласи и актуалните технологични възможности мотивират и довеждат до създаването на електронно обучение, на дигитални библиотеки и на един от най-новите образователни модели – мобилното обучение (m-learning). Тези нови образова-

телни форми целят да оптимизират събирането, споделянето и използването на знания, така че ползващите ги общности да бъдат максимално ефективни, продуктивни и полезни.

Мобилното обучение (m-learning) се дефинира от няколко различни школи и експерти, но най-пълното и точно определение се формулира по време на първата „Седмица на мобилното образование“ на ЮНЕСКО, проведена в периода 12 – 16 декември 2011 г. в Париж, в централата на ЮНЕСКО. Експертите, участващи в Седмицата на мобилното образование, подчертават, че е сериозно предизвикателство да се предложи универсална дефиниция или концепция за мобилно обучение, защото това е непредвидима и бързо променяща се сфера, феномен, включващ различни гледни точки. Въпреки това, за да дефинират параметрите на дискусиите, експертите на ЮНЕСКО предлагат следните работни дефиниции:

- **Дефиниция за мобилни технологии:** ЮНЕСКО разбира понятието „мобилни технологии“ като комбинация от хардуер, операционна система, мрежи, софтуер – включително съдържание, платформи за обучение и специфични приложения. Мобилните устройства се простират от базисните мобилни телефони до таблетите, MP3 плейърите, електронните четци, смартфоните и др. За целите на конкретното обсъждане ЮНЕСКО предлага разговорът за мобилните технологии да се ограничи до мобилните телефони. Експертите подчертават, че мобилните телефони еволюират изключително бързо и трябва да се вземе предвид как тази еволюция ще се развие през следващото десетилетие. ЮНЕСКО разбира, че интеграцията на мобилните телефони е предизвикателство за традиционните образователни парадигми. Тези телефони са много различни от тебешира и молива, защото предоставят мигновен достъп до огромен и постоянно растящ резервоар от информация. Те осигуряват нови, променящи се възможности за комуникация и споделяне на знание между отделни индивиди или групи независимо от времето и физическата локация. Мобилните телефони са универсално достъпни. Затова ЮНЕСКО се интересува от техния потенциал за подпомагане на обучението, преподаването и образователните трансформации. Множество пилотни проекти вече са проучвали тази сфера и показват, че мобилните телефони могат да подпомогнат подобряването на грамотността, да повишат мотивацията на учащите, да разширят достъпа до възможностите за усъвършенстване на учителите и да

оптимизират комуникацията между родители, учители и ръководни органи.

• **Дефиниция на ЮНЕСКО за мобилното обучение:** Дж. Тракслер отбелязва, че някои защитници на мобилното образование се опитват да го концептуализират, наблюдайки на неговата същност от гледна точка на технологии и устройства. Други се фокусират върху мобилността на обучаващите се и мобилността на обучението като цяло. За целите на ЮНЕСКО, в контекста на изготвянето на насоки за национални политики, **мобилното обучение се определя като обучение, фокусирано върху мобилността на учителните процеси и обучаващите се, но се уточнява, че е важна и мобилността на цялата образователна система и системно-осигурените дейности. Това включва както предоставяне на образование, така и администрация, управляващи органи и мениджмънт на цялата мрежа и дейности** [235].

Влиятелният изследовател в областта М. Шарпълс определя мобилното обучение като обучение далеч от една нормална среда за обучение или обучение, включващо употребата на мобилни устройства [207].

Полезна дефиниция на м-обучението се предлага от Гилдията за електронно обучение: дейност, която позволява на хората да бъдат по-продуктивни при взаимодействие, обмяна или създаване на информация, медирана чрез компактно цифрово преносимо устройство, извършвана редовно и имаща надеждна свързаност [207].

Според друга дефиниция: „мобилното обучение е обучение чрез използване на различни видове мобилни устройства и свързаните с тях технологии за подпомагане процеса на обучение. Този тип обучение дава редица предимства, между които достъпност, наличност, персонализация, сътрудничество и др.“ [98].

Задълбочен анализ и точни обобщения за мобилното образование от гледна точка на образователния процес и среда прави и българският изследовател Кр. Върбанова-Денчева: „Съвременници сме на реализирането на концепцията за мобилно обучение (Mobile learning, m-learning), която някои автори дефинират като естествено продължение на e-learning, а други – като мост между традиционното обучение и съвременното, базирано на компютърните технологии e-learning. За внасяне на яснота по въпроса е необходимо да се изходи от самата същност на процеса на обучение и получаване на знание. Промените в комуникационната среда от

гледна точка на инфраструктурата и съответстващите ѝ технологии и средства на образователната система се очертават в две направления: движение на веществени информационни потоци между обучаващ и обучаван и движение на невестествени потоци. В исторически план еволюцията на използваните методи и подходи в реализирането на образователния процес могат да се класифицират в зависимост от използваните комуникационни средства в три групи: устна (речева) комуникация, писмена (текстова, печатна комуникация), електронна комуникация. Аналогично на развитието на науките и в частност – на техническите науки, с развитието на технологиите всеки един от изброените методи олицетворява определен етап, който на пръв поглед отрича предходния, но на практика е симбиоза с него, осъществявайки прехода към следващото – качествено ново равнище на технологиите. Разглеждани от тази гледна точка, мобилните комуникации представляват хибриден модел, осигуряващ всички видове комуникации – човешки и между човека и различни обекти, реализирани на качествено ново технологично равнище. Необходимо е да се отбележи, че обучението прераства в качествено нова форма, наречена виртуална или още мобилна, като промените обхващат не само вида на протичащите информационни потоци, но и концепцията за съвременното образование“ [10]. Кр. Върбанова-Денчева определя електронното обучение като процес, който се основава на електронни системи и носители на информация за създаване и възпроизвеждане на първична информация, чието възникване и еволюция са обусловени от компютрите. Докато виртуалното обучение се основава на онлайн достъпа, осъществяван чрез интернет, чиято опорна мрежа е изградена от разнородни технически средства и съоръжения – от компютърни мрежи, включващи оптични кабели и сателитни връзки, базирани на електромагнитния пренос на сигнали, до компютъра, в качеството му на крайно телекомуникационно устройство за обмен на информация. Мобилното обучение от своя страна е дефинирано „като следващ етап от виртуалното обучение, но същевременно и като преход към качествено нова платформа за обучение [...] Целта на m-learning е персонификация на процеса на обучение, обусловена от достъпността, гъвкавостта, адаптивността и не на последно място – оперативността, осъществявани online чрез мобилен телефон, интегриран в интелигентните платформи“ [11].

Като цяло, **мобилното обучение се фокусира върху мо-**

билността на обучаемите и учителите, взаимодействащи си с преносими технологии. Негови основни характеристики са възможността за мобилност, малките размери на използваните средства и високата приспособимост на образователното съдържание. Мобилните технологии включват преносими компютри, МРЗ плейъри, мобилни телефони и таблети, но те се променят, доразвиват и видоизменят непрекъснато.

Електронната среда за обучение, зародила се и бързо развиваща се през последните три десетилетия, има някои сериозни предимства пред традиционното образователно пространство. Е. Ковачева констатира: „Развитието на ИКТ и образователните науки осигуряват възможности за създаване на добре проектирани, интерактивни, ефективни, лесно достъпни, гъвкави, лесни за употреба среди за ЕО (Електронно обучение), които подпомагат обучение, насочено към учещия“ [43]. Многообразието от адаптивности, които тези среди предлагат, дава възможност на учителите и обучаващите се да работят в среда, „която ги обгрижва и мисли за тях и реагира адекватно на нуждите им“ [43]. Тези качества на базираните на информационните и комуникационните технологии пространства за обучение, включително основаващите се на мобилните технологии образователни подходи, отговарят на съвременните тенденции за промяна във фокуса на обучението – от насочено към обучаващия в насочено към обучавания. Променя се ролята на преподавателя от централна към подпомагаща. Фокусът е върху нуждите, интересите и стила на учене на обучаващия се, а учителят е този, който улеснява и управлява процеса на обучение. Традиционните пасивни методи на преподаване, при които фокусът на обучението е насочен към определена тема, предоставят се необходимите учебни материали, ресурси и задания към тях, вече не са достатъчно атрактивни за потребителите на образователни услуги. Интерактивните и активните методи на обучение навлизат все повече и заемат съществена част от съвременното обучение. Някои от активните методи на обучение са: проблемен подход на обучение; проектен подход на обучение; изследователски подход на обучение; обучение, базирано на компетенции [43].

При всички тези методи се използва технологично базирана, единна среда за обучение, осигуряваща цялостния учебен процес. Част от тази среда са и дигиталните, в частност мобилните дигитални библиотеки, които предоставят обширен обем информация, съвременни ресурси и съдържание. Тези библиотеки се различа-

ват от традиционните най-вече по комуникационните си възможности. Предлаганите ресурси могат да бъдат в различни формати: текст, образ, звук, анимация. Големият обем информация, достъпна чрез електронната образователна среда, дава възможност на обучаващите се да развиват не само способностите си, но и информационната си грамотност.

Днес в световен мащаб са разпространени два основни модела за мобилно обучение в училищата:

- **Програми One-to-one (1:1)**, при които всеки ученик е обезпечен с лично устройство, без да са необходими разходи от страна на обучаемите или техните семейства;

- **Инициативи Bring Your Own Device (BYOD)**, които разчитат на притежаваното от учащия собствено устройство или на субсидирано такова от училищата за обучаващите се, които не могат да си ги позволят.

Моделът One-to-one по-често се използва в по-бедни страни и региони, докато стратегиите Bring Your Own Device се осъществяват в по-богатите общности, в които притежаването на мобилно устройство сред младите хора е повсеместно.

При модела One-to-one целта е да се предостави на всеки обучаем собствено мобилно устройство – преносим компютър, таблет или смартфон. Появата на по-евтини и по-малки такива устройства на пазара улеснява превръщането на тази цел в лесно постижима. Множество амбициозни инициативи от този тип – особено програмата One Laptop Per Child (OLPC), са насочени към учащите в развиващите се страни и към общности в нужда. Тази програма е успешна и по отношение на популяризирането, утвърждаването и насърчаването на прилагането на такъв тип образователни концепции сред политическите среди. В Латинска Америка този модел навлиза все по-широко и програмите One-to-one вече са основният фокус на много национални политики в областта на образованието в региона. В Северна Америка и Обединеното кралство са популярни инициативи за предоставяне на мобилни устройства, предимно планшети, на специализанти и студенти в последна година на обучение.

Основните бариери пред програмите One-to-one са високите разходи, свързани с покупката и осигуряването на устройство за всеки ученик, както и необходимостта да се работи в тясно сътрудничество с Министерството на образованието, за да се гарантира ефективно разгръщане. Освен това някои от тези инициативи са

съсредоточени повече върху осигуряването на достъп до технологии, отколкото върху обучението на учители и ученици да използват технологиите за улесняване на процеса на обучение. Въпреки големия потенциал на новите технологии, приеман от всички, остава актуален въпросът как най-добре да се използват те и какво да бъде съотношението между техническа обезпеченост, обучителни материали и обучение на преподаватели и ученици.

Ефективен начин за постигане на мобилна среда за обучение е използването на мобилни устройства, които учениците вече притежават. **Този модел, известен като Bring Your Own Device**, вече води до значителни промени във висшето образование и дистанционното обучение, като позволява на все повече студенти да получават достъп до учебни материали чрез мобилни технологии. Това е обещаващ метод за учащите по целия свят, макар че може да има драстични различия в отделните региони и държави. Въпреки че подходът е най-популярен в страни и общности, където притежаването на личен смартфон или таблет е широко разпространено, учащи и преподаватели от по-слаборазвити региони също са открили начини да се възползват от съвременните технологии. Проектът Nokia MoMath в Южна Африка например използва SMS (Short Message Service) характеристики на стандартни мобилни телефони, за да предоставят на учениците достъп до съдържанието по математика и подкрепя в усвояването на знания.

Прилагането на програмите BYOD също изисква да има установена стратегия, както и училищна и правителствена подкрепа. Предизвикателства са и сигурността, неприкосновеността на личния живот, адекватното професионално развитие на учителите, недопускането на цифрово разделение между студентите. Поради тези причини успешните BYOD инициативи са предимно във висшето образование и по-рядко – при началните и средните образователни институции. Въпреки тези предизвикателства съвременните мобилни технологии стават все по-достъпни и моделите BYOD могат да бъдат централен компонент в национални проекти и инициативи за мобилно обучение в бъдеще.

Приложението на мобилното обучение е възможно в редица сфери на обществения и личния живот:

- Използвайки широко разпространени мобилни средства, то може да бъде съществена част както от неформалното, така и от формалното образование. При приложението му във формална об-

разователна среда се комбинира използването на преносими устройства с традиционни ресурси. Чрез употребата на мобилните технологии може да се повиши груповата комуникация между обучаемите, както и тази с преподавателя, като се използват различни комуникационни приложения, интерактивни дисплеи или видео-изображения. Интерактивните технологии позволяват разнообразни манипулации на образователното съдържание. Достъпът до учебните дейности и информация чрез мобилни устройства осигурява непрекъснатост на обучението във и извън класната стая;

- Мобилното обучение може да бъде много ценно в бизнес средите, където загубата на време за посещение на традиционни образователни мероприятия е съществен проблем;

- Мобилните технологии и подходи може да бъдат много успешно включени в обучението през целия живот (Lifelong Learning) и самообучението (Self-learning), тъй като дават възможности за лесно, ефективно и съобразено с потребностите на обучаващите се обучение;

- Мобилното обучение е много подходящо и при обучение на хора в неравностойно положение, със специфични нужди и потребности;

- Мобилните устройства и обучение са приложими и за целите на повишаването на грамотността; за стимулиране на специфични – например математически – познания и участието в образователния процес на деца, подрастващи и младежи. За тях този образователен подход би бил много по-близък и естествен, отколкото традиционните.

През последните две десетилетия мобилното образование се развива от отделни изследователски интереси до множество значими проекти, провеждани от училища, университети, музеи, както в големи градове, така и в отдалечени райони в различни части на света. **Въпреки предизвикателствата и различните национални политики мобилното образование печели все повече привърженици и се превръща в един от приоритетите на световни организации, като ЮНЕСКО, и във фокус на техните политики, насоки и дейности.** В доклада от първата „Седмица на мобилното образование“, организирана от ЮНЕСКО, се казва: „Възможността за Web-връзка стана едно от новите човешки права. Ако отнемем това право на децата си, дали няма да ги лишим от достъп до учебниците на XXI век?“ [239].

Съвременните технологии предоставят невероятни възмож-

ности и успешно се интегрират както в образователната, така и в културната сфера, предоставяйки иновативни подходи за достъп до знания и информация и осигурявайки едни от основните човешки права.

5.2. Международни организации с отношение към включването на мобилните технологии в образователните политики. Форумът „Седмица на мобилното образование“ на ЮНЕСКО

Съвременните международни образователни и културни политики, инициирани от ЮНЕСКО, Съвета на Европа и Европейския съюз, залагат все по-големи надежди и очаквания на образованието и науката, подчертават ключовото им значение за конкурентна икономика, съвършено различна социално-икономическа среда и съответстващ им нов начин на живот. Приоритет в насоките за развитие са създаването на елитни образователни структури, развитието на иновативни технологии, осигуряването на високо качество на живот. Основни предпоставки за реализацията на тези насоки са насърчаването, подобряването и генерирането на знания чрез изследвания, разпространението на знания чрез образование и прилагането на знанията чрез иновации.

Едни от основните цели в стратегиите за развитие на обществото днес са създаването на условия и предпоставки за формиране и развитие на ключови компетенции у младите хора по време на тяхното образование и осигуряване на възможности за продължаващо развитие на тези компетенции, за поддържане и актуализиране на знанията и уменията през целия живот. Подобряването на качеството и осигуряването на равен достъп до образование, квалификацията и кариерното развитие на преподавателите, развитието на конкурентоспособно висше образование са все приоритети от европейските стратегии и програми за подобряване на качеството на живот и формирането на демократично общество.

При осъществяването на тези цели основен акцент неизменно е използването на новите информационни и комуникационни технологии, в частност на мобилните технологии – смартфони и таблети, търсенето на начини за ефективното им включване и използване в образованието. Вследствие на тези процеси през последните няколко десетилетия се появиха и нови форми на обуче-

ние – електронно, мобилно, смесено (Blended Learning) и др., при които основен елемент от обучението е мобилно устройство – смартфон или таблет.

Именно мобилното обучение се очертава като едно от възможните решения на редица образователни проблеми не само в Европа, но и в целия свят. ЮНЕСКО е една от организациите, оценили потенциала на мобилните технологии за преодоляване на образователните предизвикателства, и в последните години полага сериозни усилия за популяризиране на включването на мобилните информационни и комуникационни технологии в нови образователни подходи и политики.

Организацията на обединените нации за образование, наука и култура – ЮНЕСКО (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO), е специална организация на ООН, учредена през 1945 г., за да насърчава сътрудничеството между нациите в областта на образованието, науката, културата и комуникациите. Чрез кооперирани усилия ЮНЕСКО се стреми да насърчава универсалното зачитане на справедливостта, законите, човешките права и основните свободи. Мотото на организацията гласи, че „мирът е създаден не за да се нарушава, а за да подпомага интелектуалната и нравствената солидарност на човечеството“ [240]. Целта на организацията е да изгради мира в умовете на хората чрез образование, наука, култура и комуникации.

ЮНЕСКО работи за създаването на условия за диалог между цивилизациите, културите и народите, основан на взаимно уважение и зачитане на общите ценности. Чрез този диалог световната общност се стреми да достигне до глобално разбиране на устойчивото развитие, включващо спазване на правата на човека, взаимно уважение и намаляване на бедността и нищетата – тези основни задачи са в центъра на вниманието на ЮНЕСКО и на нейната дейност в съвременността. В основата на всички стратегии и инициативи на ЮНЕСКО са залегнали всеобхватните цели и конкретните задачи на световната общност, съгласувани на международно равнище, и по-специално Целите на хилядолетието за развитие. Възможността за постигане на тези цели се определя от уникалната сфера на компетенции на ЮНЕСКО, включваща образованието, естествените и социалните науки, културата, комуникацията и информацията.

Най-важната и широкообхватна програма на ЮНЕСКО зася-

га проблема с образованието. Мисията на ЮНЕСКО е да насърчава образованието като основно човешко право, да съдейства за подобряването на качеството на образованието и улесняването на политическия диалог, обмена на знания и подготовката на кадри. Насърчаването на равнопоставеността в образованието също е от съществено значение. Според данни на Статистическия институт на ЮНЕСКО (UNESCO's Institute for Statistics) около 774 милиона възрастни в световен мащаб са неграмотни и не могат да четат и пишат, над 75 милиона деца нямат достъп до начално училище, а резултатите от обучението са незадоволителни в много страни [179]. Достъпът до образование, включването на децата в образователните структури и качеството на образованието са основни предизвикателства пред политиките във всички страни.

Като водеща институция за координиране на глобалното движение за постигане на „Образование за всички“, ЮНЕСКО работи с широк кръг от партньори, за да превърне образованието в основен приоритет на международните, регионалните и националните програми. Организацията поставя специален акцент върху необходимостта от подобряване на качеството на обучение чрез въвеждане на по-добри политики за учителите; повече инвестиции за ограмотяването и обучението в ранна детска възраст; мобилизиране на повече ресурси за постигане на образователни възможности за всички.

Образование за всички (Education for All – EFA) е глобално движение за осигуряване на качествено основно образование за всички деца, младежи и възрастни. На Световния форум за образование в Дакар през 2000 г. 164 правителства се ангажират да работят за постигане на шест идентифицирани цели, които трябва да бъдат изпълнени до 2015 г. Целите на движението са:

- **Цел 1:** Разширяване и подобряване на образованието и цялостната грижа в ранна детска възраст, особено за най-уязвимите и в неравностойно положение деца;

- **Цел 2:** Гарантиране, че до 2015 г. всички деца, особено момичетата, деца, живеещи при тежки обстоятелства, и тези, принадлежащи към етнически малцинства, ще имат достъп до безплатно и задължително начално образование с добро качество;

- **Цел 3:** Гарантиране, че нуждите от обучение на всички хора, млади и възрастни, са изпълнени чрез равнопоставен достъп до подходящи за обучение и изграждане на жизнени умения програми;

- **Цел 4:** Постигане на 50-процентно подобрение в нивото на грамотност на възрастното население до 2015 г., особено за жените, и равнопоставен достъп до основно и продължаващо обучение за всички възрастни;

- **Цел 5:** Премахване на неравенството между половете в началното и средното образование до 2005 г. и постигане на равенство между половете в образованието до 2015 г., с акцент върху осигуряването на пълен и равнопоставен достъп на момичетата до основно образование с добро качество;

- **Цел 6:** Подобряване на всички аспекти на качеството на образованието и осигуряване на високи постижения за всички, така че признатите и измерими резултати от обучението да са постижими от всички, особено по отношение на грамотност, математическа грамотност и основни умения за живота.

Правителства, агенции за развитие, гражданското общество и частният сектор работят заедно за постигането на целите на ЕФА. ЮНЕСКО работи в сътрудничество с други четири организации: UNDP, UNFPA, UNICEF, Световната банка, и е координатор между партньорите, както и на дейностите по програмата. Като водеща агенция, ЮНЕСКО фокусира дейността си върху пет ключови области: политически диалог, мониторинг, застъпничество, мобилизация на финансиране, както и за развитие на капацитета.

Възможност за реализиране на шестте международно договорени цели за осигуряване на качествено образование за всички и отговор на нуждите от обучение, както на деца и младежи, така и на възрастни, ЮНЕСКО вижда във **включването на съвременните информационни и комуникационни технологии, в частност на мобилните технологии, в образователния процес**. Организацията лансира различни проекти и дейности, целящи да изследват как мобилните технологии могат да подпомогнат постигането на целите на програмата „Образование за всички“. ЮНЕСКО е отворена за партньорства, както това, което вече съществува от май 2011 г. с Nokia, ясно подчертаващо факта, че клетъчните телефони са не само устройства, но и „врата“ към по-добро образование и информираност за обществото.

В края на 2011 г. ЮНЕСКО стартира поредица от конференции за мобилни технологии и образование, наречени „**Седмица на мобилното образование**“ (**Mobile Learning Week – MLW**). Провеждани ежегодно в Париж, в централата на ЮНЕСКО, тези събития събират разнородна група от заинтересовани страни, ко-

ито споделят как достъпните и широко разпространени мобилни технологии могат да подпомагат и оптимизират обучението, както и да участват в реализацията на целите на движението „Образование за всички“. Целта на форумите е да се улеснят дискусиите и обменът на информация и творчески идеи относно използването на мобилните технологии за трансформиране на образователните процеси. Участници в конференциите са длъжностни лица от министерства на образованието, международни експерти и практики в областта на мобилното обучение, които споделят иновативни начини за обучение чрез мобилни технологии.

Първата „Седмица на мобилното образование“ на ЮНЕСКО през 2011 г. е организирана в партньорство с Nokia. Събитието се състои от симпозиум за мобилно обучение, форум за политики, интернет семинар и платформа за представяне на проучвания (Symposium on Mobile Learning, Policy Forum, Webinar & Research Track), като това разпределение се запазва и на следващите конференции.

Симпозиумът, който се провежда от 14 до 16 декември, е събитие със свободен достъп, събрало около 100 участници, включително министри на образованието, представители на научни организации, международни експерти и практики в областта на мобилното образование, както и много представители на технологични компании, разработващи мобилни устройства и приложения за тях: Nokia, Common Wealth of Learning Intuition, iLearn4Free, ICTP (International Centre for Theoretical Physics), SKTelecom, ISTE, mEducation Alliance, Alcatel-Lucent and France Telecom (Orange).

Основните цели на първата „Седмица на мобилното образование“ са три:

- предприемане на необходимите мерки с цел развитие на мобилното обучение;
- създаване на условия за използване на мобилните технологии;
- политика по отношение на иновациите в мобилните технологии за целите на образованието [182].

Седмицата на мобилното обучение през 2011 г. включва няколко сесии, в които основни теми са:

- цели на мобилното обучение и инициативата „Образование за всички“ (Education for All): мобилно обучение за образователни политики с перспективи;
- преглед на основите на политиките за мобилно обучение и бъдещи насоки;

- преподавателите и тяхното израстване с помощта на мобилните технологии;
- приложение на мобилните технологии в училищата, подпомагащи преподаването;
- достъпни и реализируеми решения за мобилни приложения, които да бъдат използвани от преподавателите;
- институционализация на развитието на ресурсите и предоставянето на мобилни технологии за преподавателите;
- предвидими сценарии, свързани с употребата на смартфони за професионалното развитие на преподавателите;
- дискусия за създаването на пилотни проекти за развитие на преподавателите в Нигерия, Сенегал, Мексико и Пакистан;
- панелна дискусия: „Ученето чрез смартфони“;
- тенденции в областта на мобилните технологии;
- образователно съдържание и приложения за мобилни телефони;
- разходи, мащаби и устойчивост на обучението чрез мобилни телефони – поглед в бъдещето [201].

Многообразието от теми показва колко навременно е организирането на подобна международна среща.

Седмица на мобилно обучение се провежда за втори път в периода 18 – 22 февруари 2013 г. в Париж, в централата на ЮНЕСКО, с партньорството на организацията GSMA (Глобална система за мобилни комуникации). Темата на Седмицата на мобилно обучение през 2013 г. е свързана с приложенията на мобилното обучение за постигане на целите на инициативата „Образование за всички“ (Education for All). Акцентът е поставен върху изследването на мобилното обучение, осигуряването на достъп до качествено образование за всеки, подобряването на нивата на грамотност на възрастни и младежи, приложението на мобилното обучение в учебния процес, качествено образование. В рамките на форума се провеждат отново симпозиум за мобилно обучение, форум за политики, интернет семинар и платформа за представяне на проучвания [183]. По време на симпозиума са представени гледните точки на водещи изследователи по въпросите, свързани с развитието на грамотността, как да бъдат подпомогани учителите, как мобилните технологии допринасят за равенството между половете [237].

В третата годишна конференция през 2014 г. участие в MLW вземат представители от над 60 държави, като фокусът е

насочен към изследване на това как учителите могат да използват мобилните технологии в образователния процес. Слоганът през 2014 г. е „Мобилните технологии като източник на сила за преподавателите“ („Empowering teachers with technology“) [133]. По време на уъркшопите се провеждат демонстрации на мобилно учебно съдържание, представени са иновации в мобилните технологии. Симпозиумът включва над 80 представяния на теми, посветени на новите образователни технологии. По време на форума за политики се обсъждат въпроси, свързани със споделянето на образователни ресурси чрез мобилно обучение [184].

През 2015 г. съместно с UN Women ЮНЕСКО организира четвъртата международна конференция MWL на тема „Използване на технологиите за повишаване силата на жените и момичетата“ [232]. По време на симпозиума се обсъждат приложението на мобилните технологии и подобряването на образованието чрез новите мобилни устройства (телефони и таблети). В резултат на протеклото събитие са представени новости в информационните и комуникационните технологии, прилагани в образователния процес и представляващи инструмент, чрез който се променя достъпът до знания съобразно икономическите и технологичните промени в света. През 2015 г. обект на изследвания са и теми, свързани с трудностите при интегрирането на мобилните технологии в образованието, проблемите относно равния достъп до знания, грамотността при жените, предимствата и недостатъците на мобилното образование [185].

Основната цел на водещото събитие на ЮНЕСКО през 2016 г., посветено на информационните и комуникационните технологии – Седмицата на мобилното обучение, е да осигури достъп до висококачествено образование, използвайки силата, развитието и достъпността на мобилните технологии. Специалисти по информационни технологии на световно ниво, професионалисти в сферата на образованието, представители на правителството, учени, ръководители на проекти и много други споделят практики как най-ползотворно да се предоставя качествен достъп на обучаемите до образованието, необходимо им за участие в икономиката на знанието.

Един от ключовите въпроси, засегнати по време на събитието, е как мобилните технологии могат най-добре да преодолеят предизвикателствата в образованието, като липса на съдържание, недобре разработени курсове, неадекватни учебни програми, не-

достатъчно обучени преподаватели и проблеми в управлението. В световен мащаб достъпът до евтини смартфони и планшети нараства, осигурявайки възможност тези технологии да бъдат използвани за достигането до нови обучаеми, за учене през целия живот и за съчетаване на образование и работа.

По време на събитието са дискутирани следните теми:

- превръщане на висококачественото образование в реалност;
- подобряване на педагогическите подходи и релевантността на обучението;
- подобряване на ръководството, планирането и оценката.

Темата на Седмицата на мобилното обучение през 2016 г. – „Иновации за качество“, потвърждава намеренията на ЮНЕСКО за реализиране на Четвъртата цел за устойчиво развитие, която се фокусира върху осигуряването на качествено образование до 2030 г. и подчертава ролята на информационните и комуникационните технологии за подпомагането на образователните системи и създаването на благоприятни условия за качествено и ефективно образование [238].

Седмицата на мобилното обучение през 2017 г. е ключовото събитие на ЮНЕСКО, засягащо информационните и комуникационните технологии в областта на образованието, и се провежда под мотото „Образованието при извънредни ситуации и кризи“. Основна цел на събитието е да се проучи как новите и достъпни технологии могат да повишат степента на образование в извънредни ситуации и кризисни условия и да разширят възможностите за учене на разселените хора, като същевременно улеснят тяхното включване в националните и общностните системи в сътрудничество с Върховния комисариат на ООН за бежанците (United Nations High Commissioner for Refugees) и Международния съюз по телекомуникации, специализираната агенция на ООН за информационните и комуникационните технологии.

Едно от малкото притежания, които бежанците вземат със себе си, напускайки домовете си, е мобилно устройство. В много случаи разселените хора имат достъп до смартфон, който често неслучайно се явява своеобразен „спасителен пояс“ в извънредна ситуация. Това устройство осигурява достъп до широк спектър от инструменти и услуги – от връзка с приятелите и семейството до възможност за запазване на документи и за достъп до информация, включително превода ѝ на майчин език.

Интегрирането на мобилните технологии в образованието е

много подходящо, тъй като позволява обучението да се осъществява там, където хората се намират, улеснява приобщаването им, изгражда устойчивост и осветява пътищата от несигурното настояще към обещаващо бъдеще. Въпреки впечатляващите иновации, свързани с употребата на мобилни технологии с образователна цел, липсват достатъчно устойчиви стратегии, които да осигурят прилагането на тези нововъведения сред уязвими общности с малко ресурси. Седмицата на мобилното обучение през 2017 г. търси отговор на въпроса как тези стратегии да бъдат умножени и да придобият по-широк отзвук, и задълбочава разбирането, че достъпните технологии подпомагат посрещането на образователните нужди на разселените хора при извънредни ситуации.

Седмицата на мобилното обучение през 2017 г. се организира, за да улесни международния обмен на полезни практики и да разшири концепцията, че технологиите могат:

- да засилят приобщаването в сферата на образованието;
- да запазят продължителността на обучението в случаи на конфликти и/или бедствия;
- да разкрият и да обогатят възможностите за обучение на бежанци;
- да улеснят приобщаването на обучаемите към нови институции и социални среди;
- да окуражат иновациите в образователния сектор, както и да подобрят влиянието и устойчивостта на хуманитарните действия.

Друга засегната тема е степента на подготовка на преподавателите. Съществува известно несъгласие по този въпрос между обучаващите и технологичните предприемачи. Обучаемите неизменно получават както заложените в учебните програми знания, така и такива, които не са предвидени в учебния план. Всеки обучаем произлиза от различна среда и има различни потребности, предпочитания и възможности. Не съществува компютърна програма, която да замени добрия преподавател. Проблемът е, че в световен мащаб осигуряването на добри учители е сериозно предизвикателство. Именно тук се проявява ролята на технологиите, която участниците в Седмицата на мобилното обучение през 2017 г. доказват, подчертавайки съществуването на програми за обучение на преподаватели, които използват обикновени технологии, за да помогнат на преподавателите да се справят с потребностите на обучаемите дори на места с крайно ограничени ресурси, като бежански центрове. Във връзка с обучението на преподавателите е важно да

се подобряват дигиталните им компетентности, тъй като много обучаеми по света, дори такива в бежански лагери, са израснали в дигиталната ера, но същото не се отнася за преподавателите. Широко се дискутира възможното положително влияние на осигуряването на напътствия за обучаващите от страна на опитни ръководители посредством мобилни технологии, като WhatsApp или WeChat. От значение е и въпросът за признаването на полученото образование, както и на придобитите сертификати [168].

Седмицата на мобилното обучение през 2018 г. се организира в партньорство с Международния съюз по телекомуникации, специализираната агенция на ООН за информационните и комуникационните технологии, която заедно с ЮНЕСКО основава Комисията за високоскоростен достъп. Събитието се провежда от 26 до 30 март 2018 г. в централата на ЮНЕСКО в Париж. Мисията му е осигуряването на платформа за споделяне на знания, иновации и добри практики, свързани с мобилното обучение, улесняването на дебатите по отношение на прилаганите политики и насърчаването на взаимопомощта в сферата на мобилното образование.

Обсъжданите въпроси засягат бързото развитие на високоскоростния достъп до интернет и повсеместно разпространената му употреба, дължаща се на мобилните технологии, както и влиянието на тези процеси за изграждането на дигитална икономика в световен мащаб. В подобна „свързана“ икономика стойността на произведеното се определя от връзките между хора, устройства и организации, възможни чрез употребата на новите технологии. Тази икономика води до т.нар. Четвърта индустриална революция (Industry 4.0). „Свързаните“ продукти и услуги непрекъснато се подобряват чрез технологични открития, произлизащи от областта на интернет на нещата (Internet of things, IoT), роботиката, изкуствения интелект и др. Това развитие ще промени икономическите модели в повечето сектори на добре развитите икономики през следващите 10 години и ще окаже влияние върху две трети от глобалния брутен вътрешен продукт. Тези тенденции се отразяват значително върху изчезването на работните позиции и откриването на нови работни места. Проучване на Световния икономически форум сред 15 развити и развиващи се страни показва, че повече от 5,1 милиона работни места ще бъдат загубени в периода 2015 – 2020 г. в резултат на възникналите промени на пазара. Въпреки това фокусирането върху автоматизацията и робо-

тиката предоставя една значително ограничена картина на възможностите и предизвикателствата в икономиката. Очаква се дигитализацията да промени напълно контекста, в който се организират икономическите процеси. В повечето „свързани“ общества обществените услуги се предоставят във все по-висока степен онлайн, под формата на електронно правителство (e-government), електронно осигуряване (e-service), електронно здравеопазване (e-health) и електронно обучение (e-learning). Тези „свързани“ услуги разкриват нови пътища за пълноценно развитие, предоставяйки по-широк достъп до социално-икономически възможности.

Съществува взаимно съгласие, че съвременният свят е в зората на революция, чиито дигитални концепции, като изкуствен интелект, включително автоматизирани системи, „големи данни“ (big data) и машинно самообучение, имат потенциала за позитивно влияние в областта на образованието. Въпреки това трябва да се вземат предвид въпроси, свързани с етиката, справедливостта и равенството, за да се гарантира, че всички млади хора могат да се възползват от навлизащите технологии. Седмицата на мобилното обучение през 2018 г. подчертава важноста на създаването на практически модели, основани на опит и доказателства, целящи развиването на необходимите умения за работа с мобилните технологии, както и споделянето, възпроизвеждането и разпространението на такива модели на местно, национално и международно ниво. Отбелязва се и спешната необходимост от задълбочени изследвания на ролята на мобилните технологии, включително инфраструктура и политики на приложение, на всяко ниво на образователната система. В съзвучие с ангажимента на международната общност за осигуряване на равни възможности на всички за висококачествено образование и за учене през целия живот се набляга на факта, че заинтересованите страни в областта на образованието трябва да действат стратегически и да съгласуват работата си, за да улеснят идентифицирането и развитието на уменията, необходими за просперитета на личността в „свързаното“ общество [187].

Седмицата на мобилното обучение на ЮНЕСКО през 2019 г., организирана от 4 до 8 март, е съсредоточена върху темите за изкуствения интелект и устойчивото развитие. Основна цел е разглеждането на възможностите и заплахите, свързани с употребата на изкуствен интелект в сферата на образованието. Подробно са дискутирани въпросът за прилагането на изкуствен ин-

телект с цел устойчиво развитие и предизвикателствата пред въвеждането на изкуствения интелект в образованието.

В заключение на проведените дискусии може да се твърди, че светът е изправен пред криза в образованието с повече от 200 милиона деца, които не ходят на училище, но и че именно образованието е ключът към устойчиво развитие, което може да бъде постигнато единствено ако успешно се използват предимствата на дигиталните технологии, включително изкуствен интелект, в контекста на неравното развитие в световен мащаб на инфраструктурата, необходима за прилагането на изкуствен интелект в образованието. Изразяват се опасения, че освен ако хората не действат внимателно, развитието на изкуствения интелект би могло да доведе до дигитална „пропаст“ както между държавите, така и вътре в самите тях. Трябва да се разработят рамки за действие и потенциални ограничителни мерки за контрол, за да се осигури достъп до образование чрез изкуствен интелект за всички, независимо от произхода, националността, културата, пола, статута на хора в неравностойно положение, сексуалната ориентация или възрастта, за да се гарантира, че маргинализираните групи не са изключени от настъпващите в образованието процеси.

Акцент се поставя и върху преодоляването на проблемите, възникващи при прилагането на изкуствен интелект в контекста на образованието, свързани с етиката, справедливостта, отчетността, поверителността, сигурността, приобщаването, достъпността, прозрачността, осведомеността, устойчивостта и човешките права.

Като резултат от дискусиите се стига до заключението, че човешката интелигентност, особено в класните стаи, трябва да бъде подпомагана, а не заменяна от технологиите. Употребата на изкуствен интелект не трябва да дехуманизира обучението, да омаловажава ролята на преподавателите или да накърнява основните човешки права, а да насърчава иновативни и приобщаващи изследвания, търсещи как да се осигурят пълноценното съдействие и себеактуализация на обучаемите, както и развитието на „уменията на двадесет и първи век“, като критично мислене и решаване на проблеми, общуване, съдействие, гражданство, изобретателност и иновативност [188].

На места по света, където по различни причини обучаемите имат ограничен достъп до качествено образование, изкуственият интелект може да има благотворно трансформиращо влияние, предоставяйки възможности за автоматично адаптивно обучение.

Друго възможно приложение на изкуствения интелект, което до момента често е било подценявано, е възможността за обучение на преподаватели.

Въпреки това предимствата на изкуствения интелект не са еднозначни. Малко вероятно е изкуственият интелект ефективно и напълно да замени преподаването, но се очаква прилагането му в образованието да доведе до промени в ролята на преподавателите, което обяснява защо е важно обучаващите да се включат активно в дискусиите по въпроса за изкуствения интелект в сферата на обучението.

От политическа гледна точка правителствата трябва да признаят, че в ерата на дигиталните технологии и изкуствения интелект нито една държава не би могла да отговори на предизвикателствата адекватно сама, необходими са сътрудничество на световно ниво и мултидисциплинарен подход.

През 2020 г. слоган на Седмицата на мобилното образование е „Изкуственият интелект и включването“, като акцентът е поставен върху приложението на изкуствения интелект в образованието и заложения в Програмата за устойчиво развитие до 2030 г. цели. Симпозиумът търси отговор на въпроси, отнасящи се до приложението на изкуствения интелект и цифровите иновации с цел качествено и ефективно обучение [189].

Събитието осигурява глобална платформа за демонстрация на обещаващи приложения и практики за приобщаване и равенство в областта на образованието благодарение на изкуствения интелект, както и за споделяне на движещи фактори, като иновативни механизми за финансиране и стратегии за партньорство [124].

Като цяло, по време на Седмицата на мобилното образование се инициират дискусии за посоката, перспективите и предизвикателствата относно мобилното образование. ЮНЕСКО насърчава участниците да обменят опит помежду си, да представят разнообразни инициативи и да споделят резултатите от различни проучвания, партнирайки си в опитите и усилията за по-ефективно включване на мобилните технологии в образователните модели по целия свят. Новата технологична среда дава основание за значителен ентузиазъм във връзка с ролята, която мобилните устройства могат да играят в подобряването на достъпа, качеството и справедливостта на образованието. Нещо повече, те имат потенциала и влиянието не само да подобрят достъпа и качеството, но и да предложат изцяло нови пътища и инициативи за обучение.

ЮНЕСКО има ясна визия за водещата роля, която изпълнява в създаването на благоприятна среда за развитието на мобилното обучение. Неслучайно една от основните цели на Седмицата на мобилното образование е именно подготовката и изработването на насоки за национални политики в тази област. Множество национални политики за интегрирането на информационните и комуникационните технологии в образованието включват насоки за професионално развитие и усъвършенстване на преподавателите, педагогически промени, усъвършенстване на учебните програми, оптимизация на системите за оценяване, реструктуриране на образователните институции и на технологичната инфраструктура.

Като резултат от работата по време на проведените Седмици на мобилното образование, са публикувани няколко серии работни документи със следните заглавия:

СЕРИЯ 1: Илюстриращи инициативи и приложение на политики:

- Преминаване към мобилно обучение в Латинска Америка
- Преминаване към мобилно обучение в Северна Америка
- Преминаване към мобилно обучение в Европа
- Преминаване към мобилно обучение в Азия
- Преминаване към мобилно обучение в Африка и Средния

изток

- Преминаване към мобилно обучение: Глобални теми

СЕРИЯ 2: Използване на потенциала на мобилните технологии в подкрепа на учителите и за подобряване на практиката:

- Мобилно обучение за учители в Латинска Америка
- Мобилно обучение за учители в Северна Америка
- Мобилно обучение за учители в Европа
- Мобилно обучение за учители в Азия
- Мобилно обучение за учители в Африка и Средния изток
- Мобилно обучение за учители: Глобални теми

СЕРИЯ 3: Основни въпроси за съобразяване и прилагане от създателите на политики и стратегии:

- Мобилно обучение и политики: Основни въпроси за съобразяване
- Бъдещето на мобилното обучение. Прилагане от създателите на политики и стратегии

СЕРИЯ 4: Мобилното четене:

- Четенето в мобилната ера
- Четене без книги.

Поредицата проведени ЮНЕСКО седмици на мобилното образование имат за цел да се превърнат в международен форум за търсене, обсъждане и демонстриране на успешни и верни пътища за интегриране на мобилните технологии в образователните политики на отделните страни, а също така за изпълнение на целите на програмата „Образование за всички“. Отговаряйки на предизвикателствата на съвременните образователни проблеми, иновативните информационни технологии обогатяват формалното обучение и като цяло, го правят по-достъпно, гъвкаво и мотивиращо. Заради своята портативност и повсеместно разпространение мобилните устройства могат да повлияят положително върху преподаването и обучението, да ускорят решаването на предизвикателствата, свързани с грамотността, равнопоставеността и достъпа до образование в световен мащаб.

Както обобщава Л. Ледесма в един от докладите на ЮНЕСКО за Седмицата на мобилното образование: „Необходимо е да бъдат създадени нови образователни култури в отговор на възможностите и предизвикателствата на дигиталния свят“ [239]. Мобилното образование е една от успешните крачки по дългия път, който светът трябва да извърви към позитивни промени в съвременната образователна и информационна сфера.

Друга водеща международна организация, в чиито обсег на интерес са актуалните днес информационни възможности и предизвикателства, съвременните библиотеки и новите пътища за развитие на информационната сфера, е **Международната федерация на библиотечните асоциации и институции – ИФЛА (International Federation of Library Associations and Institutions – IFLA)**.

ИФЛА е независима, неправителствена организация с идеална цел и с повече от 1400 члена от почти 150 страни, която представлява интересите на библиотечните и информационните служби и техните ползватели. Основана е по време на международна конференция в Единбург, Шотландия, през 1927 г. Основната посока, в която ИФЛА работи, е разширяването на достъпа на световната общност до информационни ресурси и културно наследство в бързо променящата се дигитална среда. Водещите направления в дейността на организацията обхващат:

- достъп до дигитално съдържание;
- международно лидерство;
- напредък;
- културно наследство;
- многоезичие.

Целите на ИФЛА са:

- насърчаване на постигането на високи стандарти за осигуряване и предоставяне на библиотечни и информационни услуги;
- подпомагане, изграждане и широко разпространение на разбирането за високата стойност на добрите библиотечни и информационни услуги;
- представяване на интересите на членовете на федерацията по целия свят.

Чрез професионални програми, разработване на ръководства и стандарти, издаване на публикации и организиране на събития в целия свят ИФЛА развива компетенциите на своите членове и определя бъдещето на библиотечно-информационните специалисти и на професията като цяло. Статутът на федерацията като световна организация на библиотечните и информационните институции е гаранция, че техният глас е представен чрез официални отношения в международното пространство.

През 2013 г. Международната федерация на библиотечните асоциации и институции публикува **IFLA Trend Report „Riding the Waves or Caught in the Tide?“** („На гребена на вълните или настигнати от прилива?“) – доклад, целящ да отрази и подпомогне ориентирането на обществото в променящата се глобална информационна среда, в която времето се движи изключително бързо. Докладът очертава основните промени в информационната екосистема и нейното въздействие върху различни сектори на обществото и аспекти на обществения живот.

Докладът на ИФЛА очертава основните насоки на развитие в информационната сфера и е ориентиран към безпрецедентния обем на информация и скоростта, с която тя се създава онлайн. Той е резултат от консултации със специалисти, заинтересовани лица и организации от редица области на знанието, посветени на изследване и обсъждане на очертаващи се тенденции в нашата нова информационна среда. Това не е статичен доклад, а динамично и развиващо се множество от онлайн ресурси, предназначени за участието на библиотечните и информационните профе-

сионалисти в дискусиите. На онлайн платформата на доклада има множество подробни данни, които библиотеките могат да използват, споделят и надграждат, включително библиография и литературен обзор на съществуващи доклади за насоките на развитие, специализирани статии и кратки изложения на дискусии.

Докладът на ИФЛА за основните насоки на развитие на информационното общество **идентифицира пет най-общии тенденции в глобалната информационна среда, които обхващат:**

- достъпа до информация;
- образованието;
- неприкосновеността на личната информация;
- гражданското участие;
- технологичните преобразувания.

Макар в него да се посочват съществуващи и вероятни бъдещи тенденции, които са характерни за новата дигитална парадигма, той не предсказва бъдещето на библиотеките, не дава насоки за тяхното развитие, дори провокира библиотечната общност с думите: „И тук е необходимо вашето участие. Може би най-неотложният въпрос пред професията днес е как да се развият библиотеките, за да продължат да бъдат релевантни на новия информационен ландшафт“ [49]. Дванадесет месеца ИФЛА очаква включването на свои членове от цял свят в популяризирането и доизграждането на доклада. Организацията подпомага организирането на симпозиуми, работни групи, семинари и други дейности за определяне и обсъждане на информационните тенденции, които са характерни за съответните региони. Целта е резултатите от тези регионални дискусии да бъдат включени в онлайн платформата, за да могат библиотеките от цял свят да продължат обсъждането онлайн, да комуникират и да търсят общи пътища за развитие.

В Доклада на ИФЛА са изведени петте основни тенденции, които ще променят нашата информационна среда:

- **Тенденция 1:** Новите технологии едновременно ще разширяват и ще ограничават кръга на имащите достъп до информация;
- **Тенденция 2:** Образованието онлайн ще демократизира образованието и ще предизвика преобразования в системата на обучение в световен мащаб;
- **Тенденция 3:** Границите на личното пространство и защитата на личните данни ще бъдат определени наново;
- **Тенденция 4:** Хиперсвързаните общества ще се вслушват в

нови гласове и групи и ще създават възможности и условия за тяхната активност;

• **Тенденция 5:** Глобалната информационна икономика ще бъде преобразена от новите технологии.

Цялостната концепция на доклада се състои в подготвяне на световната общност и в частност на библиотечната за откриващите се нови възможности, но същевременно и за евентуални опасности, произтичащи от развитието и напредъка на технологиите и промененото световно информационно пространство. „Разпространението на хиперсвързани мобилни устройства, мрежови сензори в софтуерните приложения и инфраструктурата, триизмерен печат и технологии за езиков превод ще преобразят глобалната информационна инфраструктура“ се казва в доклада [49]. Бързото развитие на информационните технологии е съпроводено от противоречия, които се отразяват на ролята на библиотеките и предоставяните от тях услуги навсякъде по света. Как библиотеките ще управляват развитието си при постоянната поява на нови технологии, застрашаващи неприкосновеността на личния живот? Новите технологии преобразяват информационната структура, но с всяко ново поколение дигитални книги, приложения, бази данни, мобилни и дори вече вградени в дрехите технологии граници на неприкосновеността на личния живот и опазването на данните се определят отново, а заедно с тях се променят и отговорностите на библиотеките за тяхното управление. Библиотеките, които предоставят на ползвателите си електронно заемане на ресурси и достъп до абонаменти за други дигитални ресурси, разполагат с ценни лични данни. Какви са техните отговорности по отношение на опазването на тези данни? Ако библиотеките са само канал за достъп към създатели и разпространители на съдържание, може ли те да се превърнат в част от нов бизнес модел на извличане на знания от информация? Определянето на нови граници и компромисни модели между неприкосновеността на личния живот, от една страна, и разширяването на възможностите за улеснен и бърз достъп до информация и знания, от друга, е предстоящо предизвикателство пред обществото със световно значение.

Друго предизвикателство, породено от непрекъснатото разширяващата се дигитална вселена, е продължаващото да нараства напрежение и противоречията, свързани с притежаването на интелектуална собственост и технологичните новости. Необходими са адаптации в системата на авторскоправното законодателство,

които да отразяват новите модели на ползване на информацията, подкрепящи както създанието, творческото развитие и икономическата устойчивост, така и равния и справедлив достъп до информация. В днешния свят на хиперсвързаност достъпът до информация е вход към здравеопазването, образованието и ресурсите за трудова заетост, както и към социална, политическа и икономическа свобода. Недостатъчните умения за четене и дигиталната неграмотност обаче могат да възпрепятстват достъпа до ресурси онлайн и е възможно да доведат до увеличаване на дигиталното разделение и неравенствата в световен мащаб. Множество нови потребители на интернет както от развитите, така и от развиващите се страни днес променят дигиталния облик на света.

Наред с предизвикателствата, с необходимостта от решаване на определени казуси и спорни въпроси, новите информационно-технологични възможности носят в себе си и невероятен потенциал за градивни промени в съвременната действителност. Разпространението на ново поколение технологични устройства ще преобрази глобалната информационна икономика. Съществуващите бизнес модели на много производства ще бъдат подложени на градивно разпадане благодарение на иновационни устройства, които ще позволяват на хората да бъдат икономически активни до по-късна възраст независимо от местоположението си. „Мобилните устройства стават основно средство за достъп до информация, съдържание и услуги. Така, с увеличаването на достъпа до здравни и образователни ресурси и до услугите на електронното управление и финансовите услуги, се създават възможности за оформяне на нови обществени и икономически групи“ [49]. Напредъкът в областта на изкуствения интелект позволява на устройствата в мрежа да съчетават гласовото разпознаване, автоматичния превод и синтеза на речта, за да поддържат превод на реч на много езици в реално време. Възможностите на технологиите за триизмерен печат от дигитални чертежи да се създават използвани предмети, дават ново измерение на стойността на достъпа до информация и предизвикват градивно разпадане на световното индустриално производство. Развитието по отношение на надомния труд, системите за здравни и социални услуги с помощта на телекомуникации, преносимите компютърни устройства и интуитивните потребителски интерфейси, които се задействат от глас, движения на ретината или докосване, помага на хората да бъдат икономически и социално активни до по-късна възраст. Разбира-

емо е, че от новите технологии се очаква да постигнат съществен напредък и по отношение на равния достъп до информация в целия свят, не само в развиващите се страни, но и в редица обществени и икономически групи. Налице са възможности да се намалят бариерите за достъп до информация за възрастните, хората с увредено зрение, мигрантите и хората в неравностойно икономическо или социално положение.

Едно от най-важните следствия от променената информационна инфраструктура е посоченото в заключението на Доклада на ИФЛА: „образованието става глобално и мобилно“. Втората очертана тенденция за развитие гласи: „Образованието онлайн ще демократизира образованието и ще предизвика преобразования в системата на обучение в световен мащаб“ [49]. Експертите предвиждат все по-бързо и по-широко навлизане на онлайн ресурсите в образователния процес, което ще направи възможностите за обучение повече, по-евтини и по-достъпни. Значението на ученето през целия живот и неформалното и неофициално обучение ще получават все по-голямо признание и разпространение. „Отворените образователни ресурси онлайн (OER), технологиите на адаптивно обучение, дистанционните университетски курсове онлайн (МООС) и игровите подходи към обучението ще преобразят глобалния образователен ландшафт през следващото десетилетие. В близко бъдеще курсовете онлайн ще бъдат в услуга на повече хора, отколкото всички студенти, които днес посещават университетите в целия свят“ [49]. В съвременната технологична среда иновативните методи за изграждане на знания и умения стават все по-достъпни и ценни. Въвеждат се по-разгърнати стратегии и все повече се повишават признаването и официалното одобрение на неформални и неофициални процеси на обучение.

В условията на глобализирана икономика и бързо променяща се технологична среда, в която повече възрастни хора придобиват нови умения и познания, дигиталните възможности за учене през целия живот стават все по-съществени. Предизвиканата от онлайн образованието вълна, която разрушава традиционните методи на обучение, облагодетелства учещите се с драстично намаляване на разходите и разширяване на достъпа до неограничени възможности за обучение. Въвеждането на университетски курсове онлайн, платформи за взаимоучение, наставнически мрежи, кооперирано обучение, сътрудничество и неформална подкрепа е част от прилагането на новите образователни подходи, изградени

на базата на дигитална среда. Съчетаването на дигитални инструменти и човешка подкрепа преобразява образователното пространство и поставя ресурсите онлайн и методите на адаптивно обучение в основата на усвояването и оформянето на знанията на всеки обучаем.

Широкото възприемане на принципите за отворен достъп до научни публикации прави достъпни за целия свят милиони рецензирани статии, с което подпомага учените в споделянето и взаимното надграждане на откритията им. От тяхното сътрудничество се раждат нововъведения във всички области на познанието и обществения живот.

Тези изводи и основни насоки за развитие са обобщени и представени на широката общественост по време на Световния библиотечен и информационен конгрес в Сингапур през август 2013 г. За изготвянето на доклада Trend Report ИФЛА се обръща към специалисти и заинтересовани лица от различни дисциплини (експерти по обществени науки, образование, икономисти, юристи и представители на техническите науки) с молба да помогнат при идентифицирането на най-общите насоки на развитие, които ще засегнат нашата бъдеща информационна среда. Като краен резултат от усилията на експертите на ИФЛА се създава динамично, развиващо се множество от онлайн ресурси, с които се цели насърчаване на последващите дискусии и дебати в глобалната библиотечна общност за бъдещите приоритети в развитието на информационните институции.

Най-целенасочената организация, фокусирана изцяло върху мобилното обучение, е **Международната асоциация за мобилно обучение (International Association for Mobile Learning – IamLearn)**. Това е международна професионална асоциация с нестопанска цел за ангажираните в образователния сектор преподаватели от целия свят. IAmLearn е глобално призната и професионално свързана общност от професионалисти и учени, работещи в областта на мобилното и контекстуалното обучение. Нейният фокус е върху насърчаването и достигането на високи постижения в научните изследвания, разработването и прилагането на мобилно и контекстуално обучение [168].

Дейността на Асоциацията е насочена към стимулиране на комуникацията, взаимодействието и сътрудничеството с националните асоциации и общности в областта на мобилното обучение. IAmLearn е фокусирана върху подкрепа за споделянето и сътруд-

ничеството на членовете си, като използва редица комуникационни канали, фокусирани върху свързването на изследователи, преподаватели и практики.

IAmLearn е фокусирана върху изграждането на бъдещето на обучението чрез прилагане на технологиите в образованието и обучението. Тя предоставя редица ресурси, включително собствена електронна книга, съсредоточени върху насърчаването на ефективно мобилно и контекстуално обучение [162].

Като силен популяризатор на резултатното мобилно образование, IAmLearn моделира съвместни подходи в цялата си дейност, включително възможности за съвместни проекти между членовете ѝ. Това включва възможности за сътрудничество по създаването на електронни книги и други дейности за популяризиране на обучението чрез мобилни технологии.

Членове на IAmLearn са международно признати лидери в мобилното и контекстуалното обучение. На всички членове се предоставя достъп до специализирана директория, която дава възможност на членовете да си сътрудничат и да се свързват с други членове на тази общност. В допълнение, IAmLearn поддържа активно сътрудничество с други професионални организации, с което допринася и за обогатяване на информационната база, достъпна за членовете.

IAmLearn организира ежегодно mLearn международна конференция и менажира уебсайт, чиято цел е да се акумулира и разпространява информация за новости в областта на мобилното обучение.

Конференцията mLearn е водещата международна конференция за мобилно и контекстуално обучение, организирана от IAmlearn, която ежегодно привлича участници от повече от 60 държави. Това е форум за практики и изследователи, където те могат да споделят знания, изследвания и практики, да обсъждат критични въпроси, свързани с устойчивото бъдеще на мобилното обучение. Конференцията се провежда всяка година на различно място по света. До момента тя е провеждана в Холандия, Финландия, Австралия, Южна Африка, Катар, Канада, Кипър, Турция и Съединените американски щати.

Основните цели на конференцията са:

- насърчаване на глобалното развитие на мобилното обучение;
- стимулиране на критични дебати и споделяне на теории, подходи, принципи и приложения на мобилното обучение;

- споделяне на местни и международни разработки, опит и извлечени поуки;
- насърчаване на работата в мрежа и развитието на бизнес възможности;
- насърчаване на изучаването и прилагането на мобилни приложения в преподаването и обучението;
- стимулиране и подпомагане на професионалното усъвършенстване и развитието на нови умения за преподавателите;
- осигуряване на форум за образование и трансфер на знания;
- улесняване на диалога, споделянето и работата в мрежа между различни култури по отношение на оптималното използване на нововъзникващите технологии.

Това събитие обединява някои от водещите изследователи и практики в областта на мобилното обучение. Неговата аудитория обхваща:

- преподаватели и изследователи от всички сектори;
- висши учебни заведения;
- доставчици на обучение;
- специалисти в индустрията;
- търговски дружества и търговци;
- производители на мобилни устройства и доставчици на услуги;
- доставчици и създатели на хардуер и софтуер;
- обществени и доброволчески организации;
- доставчици и създатели на съдържание;
- образователните власти;
- правителствени ведомства;
- телекомуникационни оператори;
- издатели;
- всички останали с интерес към мобилното обучение.

Конференциите mLearn има установена връзка с официалното списание на IAmLearn, „Международен журнал за мобилно и смесено обучение“ (IJMBL). Това е водещото списание за мобилно обучение, индексирано в Scopus и PsycINFO. След конференциите презентиращите имат възможността да представят своите доклади в специален брой на IJMBL.

„Международен журнал за мобилно и смесено обучение“ (IJMBL) предоставя форум за изследователи, практики и преподаватели в тази област, за да споделят своите знания и опит

в съчетаването на електронно обучение и мобилно обучение с други образователни ресурси. Списанието предлага поглед върху широк спектър от теми, като споделяне на знания, мобилни игри за учене, електронно обучение и др. Благодарение на нивото си IJMVL се индексира в редица престижни информационни бази, като Web of Science Emerging Sources Citation Index®, Scopus®, Compendex® и PsycINFO®. IJMVL съдържа полезни статии за тези, които се стремят да учат, анализират, подобряват и прилагат технологии в мобилното и смесеното обучение, обхващайки теоретични, технически и педагогически проблеми в това обучение.

Основната мисия на „Международен журнал за мобилно и смесено обучение“ (IJMVL) е да даде представа и разбиране за ролята на иновативната теория и практика на обучение във все по-мобилна и широко разпространена технологична среда [169]. IJMVL обединява водещи експерти в областта на мобилното обучение, както в технологичната, така и в педагогическата практика, и им помага при разработването и разпространението на нови подходи към мобилното и към смесеното обучение.

Векове наред концепцията за библиотека е била тясно свързана с тази за обучение, тъй като именно библиотечните институции са отговорни за натрупването и предаването на знанията и опита на човечеството. На този етап от развитието си, под влияние на научната и техническа революция, включваща бързо променящите се информационни технологии за обработка и съхранение на информация, библиотеките са изправени пред множество предизвикателства поради значителните промени в средствата за достъп до информация и знание, както и в образователните методи [144].

Мобилните библиотеки и мобилното образование се очертават като едно от възможните решения на образователните проблеми не само в Европа, но и в целия свят. Редица организации оценяват високо потенциала на мобилните технологии за преодоляване на образователните предизвикателства и в последните години полагат сериозни усилия за популяризиране на включването на мобилните информационни и комуникационни технологии в нови образователни подходи и политики, с което целят да постигнат по-ефективно и съобразено с нуждите на съвременните обучаеми обучение.

5.3. Проекти и инициативи за популяризиране и прилагане на мобилно обучение

Съвременните информационни и комуникационни технологии, образованието и науката са тясно свързани през последните няколко десетилетия. Като резултат от успешната им симбиоза се появяват редица иновативни форми и методи на обучение, оценяване, преподаване, използващи активно новите възможности на съвременните технологични решения.

Мобилните смартфони, таблетите и персоналните компютри вече са неразделна част от живота на хората. Те осигуряват техните социални контакти, обучение, културни търсения и др. Научният и обществен интерес към включването на мобилните комуникационни технологии в подкрепа на образованието се засилват с всеки изминал ден.

През последните 20 години са реализирани редица проекти и инициативи за популяризиране и прилагане за мобилното обучение. Те отразяват постиженията в научните изследвания, развитието и прилагането на мобилното образование в различен контекст и в разнообразна среда.

Първият пример, който илюстрира всичко това, е GSMA's Mobile Education. Инициативата на GSMA mPower Youth има за цел да ускори приемането на мобилни образователни решения, по-специално използването на преносими устройства, като електронни четци и таблети, в общообразователните училища. Тази глобална инициатива има за цел да се отстранят пречките и да се оценят възможностите в този развиващ се сектор. Макар образователните системи в различните страни или дори в отделни региони да са специфични и зависими от местната власт, експертите на GSMA вярват, че в световен мащаб координираната дейност, изготвянето на обща визия, обмяната на опит и добри практики са от жизненоважно значение, за да се разберат и оценят възможностите на мобилното образование. Инициативата mPower Youth цели осъществяването на диалог между операторите на мобилни мрежи, производителите на мобилни телефони, системните доставчици, институциите от образователния сектор, организациите и заинтересованите страни. Очакваният резултат от тяхното взаимодействие е да се улесняват проучванията и да се изготвят ефективни и устойчиви бизнес модели за мобилно образование [156].

Project Mobilise цели активизиране на учителите да използват и преподават чрез мобилните комуникационни технологии. Насърчава творческото обучение чрез мобилни телефони и други портативни мултимедийни устройства. Проектът е разработен в резултат на наблюдението, че докато повечето деца идват на училище в Нова Зеландия с мощни комуникационни мобилни устройства, то учителите не са готови да ги използват в обучението. Учителите се чувстват безсилни пред новите технологии и се притесняват, че техните ученици знаят повече от тях и че ще загубят контрол, ако мобилните телефони са позволени в училищата. Проектът има за цел да промени това чрез подкрепа на учителите, за да могат те да използват и преподават креативно чрез мобилните комуникационни технологии, да обичат това, което правят, и да осигурят по-добри възможности за обучение на децата, които вдъхновяват [202].

MoLeNET – Mobile Learning Network (MoLeNET), е уникална съвместна инициатива, финансираща и подкрепяща 104 проекта с участието на около 40 000 ученици и над 7000 служители. Това е съвместен подход за въвеждане и подкрепа на мобилното обучение в областта на образованието. MoLeNET предоставя технически и педагогически съвети и подкрепа, разработва материали, стимулира непрекъснатото професионално развитие, наставничеството, улесняването на партньорства и подкрепата за работа в мрежа и за споделяне на ресурси, изследвания и оценки [132].

Nokia Mobile Learning for Mathematics е проект, който има за цел да подкрепи ученето и преподаването на математика чрез мобилни устройства и да подобри качеството на образованието, да направи математиката интересна и актуална за децата. Проектът се осъществява сред гимназиалните учители и ученици в градските и селските райони в Република Южна Африка и Финландия. Проектът стартира през 2009 г. и обхваща около 40 000 ученици и 700 учители. Платформата е разработена, за да бъде използвана както в класната стая, така и извън нея, и в същността си е окуражаващо неформално обучение. В резултат на проекта са отчетени положителни промени в ученическите нагласи спрямо изучаването на математиката, както и по-добри резултати от обучението [198].

weSPOTProject е проект, финансиран от Европейската комисия, който се фокусира върху изследователски базираното обучение, подкрепено от технологиите и основано на собствени изс-

ледователски подходи. Той има за цел съчетаването на научно обучение и преподаване със съвременни учебни програми и методи. weSPOT дава възможност на учениците и младите хора между 12- и 25-годишна възраст да се обучават чрез по-интерактивни, изследователски подходи, които да ги държат мотивирани от собственото им любопитство и да им помагат да развият и обогатят личните си знания, сътрудничество и мотивация. Очаква се проектът да стане европейски модел за изследователски умения и изследователска работа, да доведе до разработване на диагностичен инструментариум за измерване на изследователски умения чрез мобилни приложения, както и да разшири социалното сътрудничество в областта на научните изследвания [244].

p-LearNet е тригодишен изследователски проект, финансиран от Френската национална изследователска агенция (ANR) в областта на телеком изследванията. Проектът проучва използването на иновативни технологии за повсеместно обучение в рамките на професионалната дейност. Основните области – адресати са търговията на дребно и секторът на медицината [161].

Mystery at the Museum е първият закрит проект със симулация, създаден по програмата MIT Teacher Education Program. В тази игра екипи, състоящи се от биолог, технолог и детектив, трябва да работят заедно за разкриване на престъпление [193].

MOTEL – този проект има за цел разработването на мобилна форма – заявление за подпомагане на мобилността на студенти и изследователи в Университета в Берген, Норвегия. Докато мобилната подкрепа за студенти и изследователи включва цял спектър от въпроси, проектът се фокусира върху три аспекта: 1) геомаркиране, използвано за обмен на съобщения и данни; 2) оперативна съвместимост между различни устройства, както и между различни формати; 3) лесно повторно използване на данни, както и механизми за конвертиране между формати [161].

Security and Access control for Mobile Learning in Classrooms – проектът въвежда мобилно образователно приложение от областта на безжичните класни стаи за преподаватели и студенти. Контролът на достъпа и сигурността е нужен, за да позволи на преподавателите да следят за ефективната работа в класната стая [161].

UBICO (Ubiquitous and Pervasive Technologies on Collaborative Learning) е проект, който взема за отправна точка нарастващата тенденция, че днес сме оборудвани с преносими ус-

тройства, като мобилни телефони и различни мултимедийни устройства. Тези устройства дават възможност за връзка към различни източници на информация и общности, по всяко време и в движение. Проектът се интересува от практическото приложение на технологиите за подпомагане на споделено обучение [161].

The role of mobile learning in European Education – целта на този проект е да се събере информация за безпрецедентното притежаване на мобилни устройства в европейското образование и обучение. Поради тази причина първата целева група са създателите на решенията в Европейската комисия и в 27-те страни членки на ЕС, на които резултатите от проекта ще бъдат предоставени. Други целеви групи са учениците и институциите в страните партньори. Проблемът е, че учениците използват своите мобилни телефони непрекъснато, но все още не и за целите на своето образование [161].

Teenagers and mobile phones – това е проект за норвежките тийнейджъри и техните мобилни телефони. Какво означават мобилните телефони за младежите? Как те използват технологиите, кога ги използват и защо? Как могат да бъдат включени технологиите в обучението? Изследването се стреми да разбере как младите хора със сложни технологични умения оформят нашия свят и бъдещето [161].

SILO – проектът цели стимулиране на учениците в началното училище, на възраст 10 – 12 години, да научат повече за историята на Берген чрез мобилна компютърна игра. Играта е разработена специално за тази цел и включва географско обозначаване, позициониране и цифрови карти за подпомагане на геймплейъра. Освен това този тип натуралистично изследване на играта се използва като основа за последващо развитие и достигане до общи изводи за обучение на място, където мобилната игра е част от образователната действителност [132].

MOBILearn – този проект изследва нови начини за използване на мобилната среда, за да отговори на нуждите на учащите да работят самостоятелно или с други хора. Създадената по проекта нова мобилна обучителна архитектура ще подкрепи създаването, брокерството, доставянето и предоставянето на учебно и информационно съдържание, използвайки интелигентна среда, персонализация, мултимедия, мигновени съобщения (текст, видео) и бази данни [191].

Equator – проектът е EPSRC финансирано интердисципли-

нарно изследователско сътрудничество между осем институции в цяла Великобритания. Фокусира се върху интеграцията на физическото и цифровото взаимодействие, особено за безжични и мобилни приложения. Университетът в Нотингам е водещ партньор. Един от научноизследователските подходи на проекта е учене чрез игра. Включва използването на мобилни и безжични технологии в подкрепа на съвместното обучение [161].

CONNECT предлага да се създаде среда за обучение, която съчетава ефективни стратегии на неформалното обучение с примерни формални учебни занимания в атрактивна среда за обучение и използва съвременни информационни и комуникационни технологии в обучението по природни науки. Три сектора са от изключително значение: наука, образование и технологии. **CONNECT** има за цел да съчетае науката, преподавана в училищата, с науката, развивана в научни центрове или музеи, с помощта на най-новите технологии. Проектът създава мрежа от музеи, научни центрове и училища в цяла Европа, за да се развиват, прилагат и оценяват подходи за обучение, които се градят върху силните страни на формални и неформални стратегии. Проектът **CONNECT** се финансира от ЕК по Шестата рамкова програма [132].

Concept Demonstrator for children's second language learning – Sharp Laboratories of Europe, със седалище в Оксфорд, е проект, финансиран от LSRI за L-Mo (Language – Mobile), и има за цел да направи изучаването на чужди езици забавно и ефективно. Екип от езикови, образователни, компютърни експерти и дизайнери разработва иновативни технологии за обучение и практикуване на чужди езици за деца. Малките деца, които учат чрез модели, ритми и игри, обикновено постигат по-добри резултати и се наслаждават повече при този тип обучение, отколкото при традиционните методи. Експертите съчетават своите познания за преносими технологии, мобилно обучение и езиково развитие, за да направят изучаването на чужд език като компютърна игра.

COLLAGE – проектът предоставя на учениците от средните училища и техните учители мобилна платформа за обучение чрез игри. Забавление, интердисциплинарна работа, сътрудничество и предизвикателство отвъд четирите стени на класната стая, създава нови възможности за учене [161].

Това са само малка част от множеството проекти за обучение посредством мобилните информационни и комуникационни технологии. Но те са достатъчно представителни, за да покажат посоката,

в която се развива адекватното и ефективно съвременно обучение.

Подобни платформи за електронно обучение вече са разработени и на български език и може да бъдат използвани чрез мобилни устройства – електронни четци, таблети, телефони.

Образователният сайт Уча.се е най-представителният пример от българските образователни платформи. Това е български интернет базиран образователен сайт, който залага на най-новите съвременни образователни методи за обучение, предлагайки интерактивни видеоуроци, дискуссионни форуми, обратна връзка между ученици и преподаватели, мотивираща среда за обучение. Сайтът стартира през 2012 г. и две поредни години печели Националната награда за най-добър образователен сайт. До момента – 01.12.2021 г., чрез него са достъпни 21 000 видеоурока, изгледани вече повече от 88 015 053 пъти [105]. Образователните предмети, по които има създадени уроци в платформата, са: химия, математика, физика, биология, история, география, български език, човекът и природата, човекът и обществото, английски език – начално ниво, английски език, немски език, музика. Информацията в сайта е насочена към учениците от 1. до 12. клас. Мисията на създателите му е да помогнат на всички български ученици да учат бързо, лесно и интересно с новите технологии. От 2013 г. платформата предлага достъп до видеоуроците и чрез мобилно приложение [106].

Граматика БГ е интернет платформа за обучение на български език. Тя има за цел да помогне на учениците от 5., 6. и 7. клас в работата им по учебната дисциплина български език, да даде обща представа за частите на речта и частите на изречението, да обясни най-често допусканите правописни грешки. В раздела „Домашни работи“ може да бъдат намерени решени и обяснени задачите по български език от всички учебници, одобрени от МОН. В раздела „Термини“ не само се намират обяснени термините, изучавани в училище, но и чрез многобройни препратки (линкове) може да се използва пълноценно информация от учебници. Сайтът предлага и онлайн тестове по български език на тема правопис и езикови правила [18].

Khan Academy е нестопанска образователна организация, която предлага висококачествено обучение за всеки, навсякъде. Khan Academy предлага практически упражнения, инструкции, видеоклипове, както и индивидуално обучение, което дава възможност на

учениците да учат със свои собствени темпове във и извън класната стая. Областите, в които се предлагат образователни ресурси, са математика, природни науки, компютърно програмиране, история, история на изкуството, икономика и др. Мисията на Khan Academy е да направлява учащите – от детската градина до възрастни обучаеми, използвайки най-съвременните, адаптивни технологии, които идентифицират силните страни и пропуските в обучението. Khan Academy си партнира с институции като НАСА, Музея на модерното изкуство, Калифорнийската академия на науките, MIT, за да може да предложи специализирано съдържание [172].

Всички описани проекти и инициативи са много малка част от множеството реализирани проекти за мобилно обучение в световен мащаб.

За да открие най-успешните проекти за обучение чрез мобилни технологии, ЮНЕСКО инициира през 2018 г. т.нар. UNESCO-Fazheng проект със заглавие „Добри практики в мобилното обучение“. Проектът, ръководен от ЮНЕСКО и китайската организация Fazheng, цели:

- да идентифицира, анализира и оцени най-добрите цялостни практики за мобилно обучение в училище;
- да информира създателите на учебни политики и участниците в образователните процеси за наученото от училища в други държави и да се проведат консултации за прилагането на модели на основата на мобилното обучение в училищата;
- да се развие стратегия в съответствие с Четвъртата цел за устойчиво развитие, която цели подпомагането на планирането на необходимите мерки за прилагане на мобилно обучение в училищата [118].

Проектът също така се стреми да убеди правителствени представители, специалисти в областта на образованието и мобилното обучение, ръководители на проекти, учени, учители, директори на училища и икономически партньори да споделят по време на международни и местни конференции иновации и стратегии, свързани с мобилното обучение. Целта е да се повиши степента на обучение и да се изгради рамка за действие при бъдещо планиране и откриване на електронни училища [118].

За да реализира тези цели, през 2018 г. ЮНЕСКО призовава за предложения на институции, отговарящи на следните критерии:

- индивидуални или групови училища;
- осигуряващи основно и/или средно образование;

- демонстриращи модел за мобилно обучение, приложен в цялото училище – практики за обучение, преподаване и управление на училището, основани на мобилното обучение;
- моделът за мобилно обучение е приложен за различни класове и предмети;
- способни са да представят придружаващи доказателства въз основа на данни, за да докажат ефективността на приложените модели за мобилно обучение [118].

ЮНЕСКО получава повече от 100 предложения и след преглед и подбор на заявленията от специално сформирана експертна група в рамките на проекта, са публикувани седем проучвания, споделящи примери за успешно реализирани инициативи за мобилно обучение, приложени в цялото училище. Избраните примери са от Уругвай, Южна Корея, Испания, Хърватия, Китай и Бразилия.

Първият от тях е **Plan Ceibal от Уругвай**. Инициативата, предприета от правителството на Уругвай, цели да се минимизира дигиталното разделение в държавата и да се насърчат приобщаването и равенството, за да се осигури възможност за утвърждаване на уругвайските образователни политики чрез технологиите [127].

Вторият проект е **CEIP Ponte dos Brozos от Испания**. Според ръководството и преподавателите в училището технологиите не са единственият път за прилагане на нови процеси в преподаването и обучението, но са много ефикасно средство за целта. Променяйки образователните процеси, това училище се стреми към модернизация, иновация и подобряване на качеството на образованието благодарение на технологиите, които благоприятстват прехода към обществото на знанието [127].

Третият избран проект е **SMART Education Schools от Южна Корея**. Инициативата за интелигентно образование включва промяна на ролята на учениците, които се разглеждат не като получатели, а като създатели, и на тази на учителите, които трябва не да предават знания, а да улесняват усвояването им. Политиките на тази инициатива се основават на онлайн оценка на постиженията, самостоятелно обучение по изготвена програма и прилагане на индивидуализирано обучение, свързано с личните предпочитания и бъдещата област на професионална реализация на обучаемите [127].

Четвъртият избор е подходът на **Beijing Royal School в Китай**. Кралското училище в Пекин е международно средно училище, което се отличава с това, че повечето от учениците му про-

дължават образованието си в чужбина, най-вече в САЩ, Великобритания, Канада и Австралия. В съответствие с програмата „Образование 2030“ Кралското училище в Пекин залага на мобилното обучение като средство за развитие на образованието за глобално гражданство на когнитивно, социално-емоционално и поведенческо ниво [127].

Петият избран пример е инициативата **CARNET от Хърватия**. Инициативата за електронни училища (e-schools), работи за изграждането на система за развиване на „дигитално зрели“ училища и цели дигитализацията на преподаването и икономическите процеси в 10% от хърватските училища [127].

Шестата отличена инициатива е **mSchools, отново от Испания**. Това е многолика образователна програма, която позволява на учениците и учителите да въведат употребата на мобилни технологии в класната стая, разкривайки нови методи за преподаване и учене, които подобряват постигнатите резултати и съответно реализацията на пазара на труда на обучаемите на по-късен етап [127].

Последният пример е **Colégio Miguel de Cervantes в Бразилия**. Това училище дава възможност на своите ученици да станат представители на обществената метаморфоза чрез мобилното обучение [127].

Всички тези инициативи са представени в публикацията на ЮНЕСКО от 2019 г. „Добри практики в мобилното обучение. Прочувания от проекта UNESCO-Fazheng“ [126]. ЮНЕСКО е организацията, която най-активно подкрепя мобилното образование и провежда редица инициативи за неговото популяризиране в световен мащаб и по-широкото му включване в образователните политики по света.

Днес живеем в силно развита информационна среда, която предоставя неограничени възможности знанията и информацията да бъдат все по-достъпни, но същевременно и все по-значими и ценени. Стремим се към постигането на интелигентен растеж и изграждането на общество, базирано на знанието. Взаимодействието между образованието, бизнеса и икономиката се очертава като приоритетно както в политическите, така и в социалните и икономическите програми. Акцентира се на връзката между образованието и трудовата заетост, социалното приобщаване и реализация. Цели се повишаване на качеството на научните изследвания и образованието чрез подобряване на образователната инфраструктура и технологичното развитие, чрез учене през целия живот, чрез

програми за личностно развитие. Професионалното образование е все по-ориентирано към ефективен достъп до пазара на труда. Разширява се прилагането на съвременните технологии в образователния процес и се трансформират пътищата за достигане до знанието. В тази среда е невъзможно да не се променят интелектуалните, образователните и културните потребности и търсения.

Адекватен отговор на тези търсения е мобилното обучение, което осигурява редица нови възможности и предимства, задоволява индивидуалните потребности на обучаемите, мотивира чрез нови интерактивни подходи за усвояване на знания и комуникация.

5.4. Перспективи пред мобилното обучение

Технологиите променят света, в който живеем, по невъобразим начин. Мобилните устройства проникнаха в ежедневието ни, предлагайки несравним достъп до информация и невероятни възможности за комуникация. Мощността, функционалността и достъпността на тези устройства се увеличават с всеки изминал ден.

Защо техният потенциал да не бъде използван в подкрепа на преподаването и обучението по един нов и отговарящ на съвременните търсения начин? Инициативи от цял свят доказват изключително сериозния потенциал на иновативното мобилно обучение. По един или друг начин тези проекти подпомагат обучавашите се да научат нещо важно за себе си. Дали ще помогнат на жена в Индия с ежедневни аудиосъобщения да превърне своите знания в икономическа печалба; дали ще дадат възможност на ученици в Сингапур да преодолеят пропастта между дома и училището; дали ще помогнат на деца в Ню Йорк да събират данни, за да се превърнат в „миниучени“; или ще обезпечат пенсионер в Бангладеш с достъп до стотици аудиоуроци и викторини на английски език, мобилните устройства са променили живота и обучението на милиони хора по света по начин, немислим дори преди десетилетие.

И все пак, въпреки вече 20-годишните изследвания и програми, мобилното обучение все още не успява да окаже значително и дългосрочно въздействие върху образованието. Как може това да се промени? Какво може да се направи, така че в близките години да се предприемат стъпки и действия, основани на резултатите от опита на практики и изследователи, за повишаване на качеството на образованието и осигуряване на устойчиви възмож-

ности за обучение за всички? Отговорът на тези въпроси е именно в популяризирането на мобилното образование чрез научноизследователски и приложни форуми, в доказването на потенциала на мобилните технологии за образователни цели както на управляващите структури, така и на обществото като цяло.

Когато гледаме към следващото десетилетие и по-далеч, изглежда ясно, че бъдещето на мобилното обучение е в един свят, където технологиите са все по-достъпни и комуникацията е все по-лесно постижима. Въпреки това само съществуването на технологиите, независимо от тяхната вездесъщност и полезност, не е достатъчно и определящо за това мобилното обучение да бъде от полза на голям брой хора. Разработването на ефективни модели за мобилно обучение изисква цялостно разбиране на въпроса как технологиите се пресичат със социални, културни и все повече икономически фактори. Самата технология е безспорно важна, но още по-важно е как хората използват и възприемат технологиите. Този аспект не бива да се пренебрегва. Само защото мобилните устройства носят потенциал да помогнат за подобряването на уменията и ограмотяването на жените в бедните на ресурси общности, не означава, че тези устройства всъщност ще бъдат използвани в тази посока. Всъщност много по-малка е вероятността жените по света, в сравнение с мъжете, да притежават и използват мобилни устройства. В много общества жените са лишени от възможността за използване на мобилни технологии за всякакви цели, включително обучение. Преносимите устройства често са забранени в училищата и другите центрове на образование въпреки значителния си, добре установен потенциал за повишаване на качеството на живота. Такива забрани създават впечатление, че мобилните устройства са пречка за обучението. Подобни възгледи въздействат на начина, по който хората възприемат технологиите и си взаимодействат с тях. През следващите години изпълнението на проекти за мобилно обучение и на педагогически модели, свързани с него, трябва да акцентира не само на предимствата и ограниченията на мобилните технологии, но и на осведомеността за това как тези технологии се вписват в по-широката социална и културна структура на обществото.

Образованието и технологиите могат и трябва да си сътрудничат и да се развиват с взаимна подкрепа. Хората са склонни да мислят, че образованието е непрекъснато изоставащо спрямо технологиите. Всъщност има множество примери, в които образова-

нието стимулира и е причина за техническите иновации. Редица специалисти от образователната сфера смятат, че иновациите в педагогиката влияят на развитието на технологиите. Въпреки че важни стъпки вече са в ход, има още много да бъде направено през следващите години, за да се гарантира, че технологията е свързана с образованието и обучението е свързано с технологиите.

При този безпрецедентен темп на технологични промени е трудно да си представим как ще изглежда мобилното обучение след около 10 години, да не говорим за след две десетилетия. Но проучването на тези въпроси е важно, тъй като бъдещето ще бъде моделирано от решенията, взети днес. Чрез подходящи социални и политически механизми мобилното обучение има потенциала да преобрази образователните парадигми, възможности и резултати.

Предизвикателството тези промени да бъдат реализирани през идните години и мобилното образование да бъде интегрирано в преподавателската и образователната дейност, се застъпва много широко през последните няколко години в световен мащаб. Световно признати организации и експерти в областта на образованието се стремят да организират форуми с изследователска и практическа насоченост, да популяризират потенциала на мобилните технологии, да осигурят на политиците и други заинтересовани страни инструмент за по-добро управление и развитие на образователния сектор. Провеждат се редица конференции, семинари, срещи, на които се обсъждат добрите възможности за включване на мобилните технологии в решаването на световни образователни проблеми и предизвикателства. Основното заключение от тези форуми може да бъде обобщено така: мобилните технологии могат да променят образованието и да осигурят неговата достъпност, равенство и високо качество във всичките му форми и за всички.

В обобщение на резултатите от изследванията и мненията на специалисти от различни области може да бъдат изведени някои основни стимулиращи фактори, както и евентуални бариери пред бъдещето на мобилното обучение.

Факторите, които оказват благоприятно влияние върху развитието на мобилното обучение, са следните:

- **Технологиите стават все по-достъпни и функционални** – въпреки че е трудно предвидимо какви ще бъдат следващите технологични иновации, сигурно е, че те ще имат голямо влияние и върху образованието. Вероятността от продължаване на настоящите тенденции в развитието на технологиите – а именно подоб-

рена функционалност и свързаност, по-голяма памет при по-ниски разходи, е голяма. Предвижда се увеличаване на предлагането и проникването на „умни“ мобилни устройства и облачно базирани услуги с разширени функции, които ще отворят един нов свят на подобрени възможности за мобилни решения за обучение. Успешни днес инициативи ще може да бъдат повторени в по-голям мащаб. Много експерти си представят деня, когато всеки обучаем в света ще има достъп до мощен таблет със сензорен екран, до хардуер и свързаност, която позволява бърз и безпроблемен достъп до интернет или други подобни мрежи;

• **Устройствата ще могат да синтезират, анализират и съхраняват голям масив от данни** – в бъдеще устройства, свързани към облачни системи, ще са в състояние да синтезират значително по-големи количества от данни, а също така да ги анализират. Мобилните устройства ще могат по-бързо да управляват и обработват данни, в много по-голям обем, отколкото настоящите. Тази повишена способност за събиране, синтезиране и анализиране на данни ще осигури нови възможности и в областта на обучението и анализа на образователни резултати;

• **Поява на нов тип данни** – съвременните мобилни устройства имат различни видове сензори, чрез които могат да възприемат звук през микрофона, да определят местоположение чрез GPS, да установяват параметри на движение, скорост и посока чрез акселерометър. Вече съществуват мобилни приложения на тези сензори, които могат да анализират фазите на съня, да следят жизнените показатели и др. Тези сензори ще стават все по-достъпни в бъдеще, но неизбежно ще се появяват и нови, по-сложни и усъвършенствани. Новите видове данни, които те ще могат да синтезират, ще осигурят възможност за по-тесни връзки между учащите и техните устройства. Устройствата ще „познават“ своите собственици и ще са интелигентно свързани с тях, което ще позволява по-персонализирано обучение чрез мобилни технологии;

• **Падане на езиковите бариери** – последните постижения в разпознаването на езикови конфигурации и появата на приложения като Apple's Siri application, Nuance's Dragon software and Google's Google Voice message transcription service дават основание да се очаква, че в близко бъдеще мобилните устройства ще при тежават възможности успешно и безпроблемно да превеждат както говор, така и текст с висока степен на точност. Ако приложенията за превод се подобрят значително, учащите ще имат достъп до

много широк кръг от образователни ресурси и съдържание. Това не само ще помогне на обучаеми, които говорят регионални или малцинствени езици, да придобият достъп до множество материали, но също така ще позволи на ползватели, говорещи по-широко разпространени езици, да се възползват от достъпни само на малцинствени езици ресурси;

- **Изчезване на ограниченията по отношение на размера на екрана на мобилните устройства** – в момента екраните на мобилните устройства са сравнително малки по необходимост. Този ограничаващ фактор е предизвикателство към мобилното обучение. Но в близко бъдеще реалният размер на устройствата и този по време на работа ще бъдат различни. Вече са демонстрирани иновативни технологични решения на този проблем – технологии за гъвкав дисплей на Samsung или Google Glass – очила, които са в състояние да покажат много по-големи екрани, отколкото е физическият екран на съответното устройство, с отлична резолюция и 3D възможности [214]. Това би позволило на обучавашите се да виждат голямо и детайлно изображение в неговата цялост или да се улесни неговото четене за по-дълъг период;

- **Подобряване на енергийната мощност на мобилните устройства** – ограниченията в енергийната мощност и капацитета на батериите на устройствата могат да бъдат пречка пред програмите за мобилно обучение, особено в развиващите се страни, където достъпът до електричество често е ненадежден или прекалено скъп. Очакват се драстични подобрения в тази област – батериите да стават по-малки, по-евтини, по-дълготрайни и по-бързо да се зареждат, тъй като се появяват нови енергийни източници;

- **Широко навлизане на дистанционното обучение** – една от най-забележимите тенденции през последните години в технологично базираното обучение е навлизането и разпространението на Massive Open Online Courses (MOOCs). Най-вероятно тази тенденция ще продължи, като се има предвид политическата подкрепа, която получава, и отвореността и готовността на университетите да се възползват от тези курсове като начин за увеличаване на броя на студентите. Мобилните технологии могат да подпомогнат тези практики и да позволят MOOCs и други форми на дистанционно обучение да предлагат по-персонализирано обучение, оценяване и преподаване. Дистанционното обучение ще бъде в състояние да се разшири в области, които обикновено изискват обучение на място, като медицина и много други форми на професионално обучение. Чрез мо-

билните технологии учащите ще могат да събират данни за своята практическа дейност, да споделят и обсъждат информация с професори, преподаватели, наставници и връстници. Много подходящо е тяхното приложение и при екскурзии, обиколки на обекти на културно-историческото наследство, музейни посещения;

- **Възможност за персонализирано обучение** – настоящата тенденция към персонализирано обучение ще продължи и през следващите години с помощта на мобилни устройства. Технологиите могат много ефективно да подпомагат обучаващите се при опознаването на света около тях и намирането на собствени решения на сложни проблеми, докато работят в сътрудничество с връстници или под ръководството на квалифицирани учители. Сензорните нововъведения в мобилни телефони, съчетани с новите технологии за визуализиране в класните стаи, ще отворят нови възможности за възприемане и разбиране на физически явления и други процеси от естествените науки. Вече съществуват приложения, които използват възможностите на мобилни устройства за заснемане на изображения, срещнати в ежедневието, и последващо анализиране на данните. Характерната персонализация на мобилното обучение позволява на обучаемите с различни способности и с различен напредък в учебния процес да усвояват материала със собствени темпове. Персонализираното обучение притежава потенциал фундаментално да промени моделите на преподаване и учене, да направи образованието по-релевантно, ангажиращо и ефективно;

- **Нови форми за оценяване** – според експертите в областта на мобилното образование технологиите ще играят все по-важна роля в процеса на оценяване. Самооценката също ще се използва все по-често при оценяването в проекти за мобилно обучение, извеждайки на преден план акцента върху самооценката и подобряването на процеса на самообучение. Отчитането на този процес ще даде на изследователите надеждни резултати за елементите на проекта, които са били най-полезни за учениците, както и за контекстите, в които тези елементи са били полезни. Цялостната оценка на инициативите ще даде по-богато и позадълбочено разбиране за това как мобилните устройства могат да подкрепят обучението;

- **Мобилно програмиране** – през следващите години учениците не само ще използват мобилни устройства за подпомагане на своето образование, но и ще програмират сами устройствата си. Те ще могат да разработват, създават и адаптират мобилни при-

ложения, съобразени с индивидуалните им желания и потребности. Предизвикателство пред създателите на политики е да успеят да поддържат сегашното ниво на ентузиазъм относно възможностите за програмиране и да насърчават включването на мобилното програмиране във формалното образование, не само в областта на компютърните науки, но и в широк кръг от дисциплини;

• **Икономически стимули за мобилно обучение** – инвестициите в образованието като цяло и по-специално в мобилното обучение стават все по-привлекателни за бизнес инвеститорите. Но докато от гледна точка на бизнеса дискусиия за бизнес възможностите на мобилното образование е целесъобразна, то от образователна перспектива се повдига въпросът дали целта за увеличаване на достъпа на по-бедни общества може да бъде реализирана, докато същевременно се води силна бизнес политика. Това е много важен въпрос, защото проучванията сочат, че в много аспекти образователните резултати, постижения и участие, включително достъпът до средно образование, са в корелация с доходите на домакинство. Ако „стойността“ на мобилното обучение стане силно пазарно определяна, се поема риск голяма част от потребителите да бъдат изключени. Тези предизвикателства ще се засилват през следващите години и политиците и други отговорни лица ще трябва да намерят начин за постигане на баланс между пазарно ориентираната обосновка и социалната справедливост, насърчавани от ЮНЕСКО и други организации;

• **Съревнование между образователните институции** – светът става все по-конкурентен, образователните институции са подложени на значителен натиск от необходимостта да се повиши качеството на преподаването и обучението, за да нарасне и броят на обучаемите. Едновременно с това разходите за образование, особено за висше образование, се увеличават с постоянни темпове. Интегрирането на технологиите в образователните процеси се разглежда като една от възможните стратегии за намаляване на разходите, при поддържане или увеличаване на качеството. Тъй като все повече хора започват да осъзнават ползата от смартфоните и други широко разпространени мобилни технологии, те ще очакват образователните институции да разширят включването на технологиите в образователната среда, за да могат да предлагат все по-достъпно и висококачествено образование;

• **Глобално социално взаимодействие** – днес в много класни стаи по света се реализират съвместни проекти с ученици от дру-

ги училища или от други страни, подпомагани от мобилни технологии. Технологиите все повече се използват като средство за запознаване на обучаеми с различни култури и гледни точки. Например British Council's Schools Online project, част от по-голямата Connecting Classrooms global education programme for schools, подкрепя партньорства между училища във Великобритания и развиващите се страни, използвайки технологиите [134]. Този тип проекти се увеличават и очакванията са през следващите години мобилните технологии да позволят още по-високи нива на международно сътрудничество, включително създаване на колективна компилация от огромна глобална база данни за образователни цели.

Всички тези фактори оказват влияние върху навлизането на мобилните технологии в образованието. Въпреки скептицизма на част от обществото, съществуващ само допреди няколко години, днес общественото мнение е значително променено благодарение на усилията на експерти, изследователи и практики, реализиращи успешни проекти в тази област. Тъй като новите модели на мобилното обучение се появяват и усъвършенстват непрекъснато, много страни и институции започват да насърчават използването на мобилни устройства в училищата и в други образователни институции. Успоредно с това устройствата стават все по-евтини и достъпни, все по-познати и удобни за възпитатели и учаци. Но въпреки всички благоприятни фактори, подпомагащи интегрирането на мобилното обучение в образователните политики по света, съществуват и определени предизвикателства, които трябва да бъдат преодоленни.

Барьерите, затрудняващи развитието и по-широкото навлизане на мобилното обучение в образователните процеси в световен мащаб, са следните:

- **Негативно възприемане и неуспешни модели** – въпреки че противопоставянето на мобилното обучение не е така изразено, както в началото, все още има преподаватели и родители, които не са убедени, че мобилните устройства имат значителен потенциал за трансформиране на обучението, и понякога с право. Тъй като по-голямата част от инициативите за мобилно обучение са с малък обхват и краткотрайни, много учители все още не са били свидетели на ползите от мобилното обучение в собствените си класни стаи. Понякога инициативите са толкова фокусирани върху осигуряването на мобилни устройства за учащите, че въпросът за това как точно тази технология ще допринесе за подобряването на резултатите от обуче-

нието, е извън обсега на проекта. Тези липси на планиране са довели до добре документирани неуспехи, които са повлияли негативно върху възприемането на мобилното обучение както сред педагозите, така и сред политиките. Неуспехите представляват реална опасност за бъдещето на мобилното обучение. Докато мобилните технологии и новите образователни модели не бъдат възприети от преподавателите, мобилното обучение няма да бъде утвърдено във формалното образование;

• **Недостатъчно примери за растеж и постоянство при инициативите за мобилно обучение** – въпреки все по-нарастващото разпространение и прилагане на мобилните устройства и все по-сериозната оценка на техния потенциал за подобряване на образованието, широко разпространеното и устойчиво мобилно обучение във формална среда остава само стремеж. Повечето проекти за мобилно обучение до този момент са експериментални в своята същност, като са фокусирани върху изследването как мобилните технологии могат да подкрепят нови и иновативни учебни практики. Тези инициативи са обикновено краткосрочни, малки, пилотни проекти, които не са способни да достигнат до голям брой учащи в продължение на дълги периоди от време. Общо взето, има малко примери за мобилно обучение, които засягат хиляди учащи, въпреки че съществуват и доста проекти, които представляват образци, добри примери за бъдещо следване. Като цяло, експертите в тази област очакват повече добре финансирани, последователни, мащабни и видими усилия в сферата на мобилното обучение. За да има широко разпространение и въздействие този тип обучение, от съществено значение са мащабите и добрата реализация на проектите. Ключови условия, за да се гарантират успешното осъществяване и устойчивостта на инициативите във времето, са отчитането и съобразяването с реалностите и ограниченията на съществуващата образователна и информационно-комуникационна инфраструктура, както и със социалните и културните особености на различните страни и региони, в които се реализира образователната програма;

• **Недостиг на локални инициативи и централизирани национални политики за мобилно обучение** – докато мобилният достъп е достатъчно надежден както в развитите, така и в развиващите се страни, то устройствата, които се използват, и инфраструктурата около тези устройства често са драстично различни. Различни са и образователните потребности и пропуски,

които може да бъдат решени чрез технологиите. Навлизащото мобилно обучение от глобална гледна точка може да бъде опасно, защото различните региони и общности изискват различни интервенции, които отразяват и отчитат локалните социални и културни особености. Освен това мобилното обучение често разчита на наличието на висококачествено дигитално съдържание. Въпреки очакваните значителни подобрения в технологиите за превод настоящият недостиг на съдържание на местни езици, като видео и мобилни приложения, е много вероятно да се окаже сериозен проблем;

• **Цензура, неприкосновеност на личния живот и поверителност** – бъдещето на мобилното обучение зависи от един глобално свързан свят, в който информацията е свободно достъпна за всички. Но има правителства по света, които ограничават достъпа до информация, блокират определени сайтове, а понякога и забраняват достъпа до интернет за цели региони. Най-общо казано, цензурата може да отрича или да ограничава възможностите за мобилно обучение. От друга страна, развитието на мобилното обучение, което включва големи масиви от данни и образователни анализи, повдига важни въпроси относно достъпа до данни, собствеността на информацията и неприкосновеността на личния живот. Справедливото оползотворяване на възможностите, предлагани от тези информационни масиви, изисква деликатен баланс между правото на знания и правото на неприкосновеност на личния живот на всеки гражданин.

Реализирането на потенциала на мобилното обучение е сложно начинание. Въпреки големия напредък, реализиран през последните две десетилетия, са необходими още много усилия през следващите години до пълното оползотворяване на предимствата на мобилното обучение в световен мащаб. Предизвикателствата пред стъпниците на мобилното обучение са както по отношение на използването му за постигане на целите на програмата на ЮНЕСКО „Образование за всички“, така и на насърчаването на неговата интеграция в общото образование, на подкрепата на международните програми за образование както днес, така и в бъдеще.

Справянето с предизвикателствата пред мобилното образование включва няколко ключови стъпки:

• **Изграждане на силни и устойчиви междусекторни партньорства** – една от основните критики на проектите за мобилно обучение е, че са локални и с малки мащаби. Реализиране-

то на по-мощни проекти, излизачи извън рамките на пилотната фаза, обхващащи по-големи територии и по-устойчиви във времето, изисква партньорство между практикувачи, образователни експерти, изследователи, обучители, софтуерни и хардуерни специалисти, телекомуникационни компании, образователни министерства и други заинтересовани страни, които са от съществено значение за екосистемата на мобилното обучение. Само един сектор не би могъл да постигне ефективно изпълнение на изискванията на тази система. Политиците трябва да играят ключова роля за насърчаване на междусекторни партньорства, които са необходими, за да се систематизират отделните действия, да се насърчат иновациите и да се гарантират създаването и разрастването на успешните проекти. В идеалния случай силни партньорства следва да бъдат осъществени дори преди пилотните проекти, дори преди проектните дейности. Различните сектори трябва да работят съвместно на колкото е възможно по-ранен етап на инициативата. Успехът на програмите на Nokia MoMath и Text4baby се дължи в голяма степен на техните богати и разнообразни партньорства между организации в различни сектори, включително местните и националните правителства, неправителствени организации и телекомуникационни компании. Важно е да се отбележи, че макар партньорствата между публичния и частния сектор да са от решаващо значение за бъдещето на мобилното обучение, рентабилността не трябва да бъде ключов фактор за инвестиции. Качеството на образователните възможности трябва да бъде базисният критерий за внедряване и растеж на мобилните технологии в образователното пространство;

- **Свързване на анализите за мобилно обучение с образователните теории** – анализите на обучението се състоят в измерване, събиране, анализиране и отчитане на данни за учащите се и образователния процес с цел разбиране и оптимизиране на средата и получените резултати. При мобилното обучение анализите се допълват с изучаване на това как учащите използват мобилните технологии и какво може и трябва да се предприеме, за да се използват в бъдеще пълните възможности на технологиите и да се разработват нови теории за обучение чрез мобилни устройства. Мобилните устройства притежават възможност и автоматично да записват данни за персоналното използване и напредък на учащите, с което осигуряват информация за анализи на преподаватели, изследователи, а също така на отговорните лица,

вземачи решения. Технологичните нововъведения правят по-лесно събирането на по-големи и разнообразни групи от данни. През следващите години основно предизвикателство ще бъде разработването на методи за анализиране на тези бази от данни и свързването им с теорията и практиката на обучението. Политиците от своя страна би трябвало да гарантират етичното използване на тези данни, така че да се осигурят благоприятни предпоставки за педагогическите изследвания, като в същото време се гарантира неприкосновеността на личния живот и дигиталната собственост;

• **Подготовка на преподавателите за участие в мобилно обучение** – пълното реализиране на потенциала на мобилното обучение изисква нови роли за учителите и съответно адекватно обучение на учителите. Една от най-силните бариери пред развитието на мобилното обучение е липсата на обучени специалисти, които ефективно да включат мобилните технологии в практиката си. Учителите се нуждаят от обучение, професионално развитие и изграждане на капацитет за включване в иновативни проекти за образователни интервенции. Политиците трябва да разработват стратегии за подпомагане на педагозите в задълбочаването на техните разбирания за сложните отношения между мобилни технологии, педагогика, проектиране и изпълнение на програми. ЮНЕСКО и Nokia вече предприемат стъпки в тази посока чрез проекта Teacher Development with Mobile Technologies Project, който изследва как мобилните технологии могат да се интегрират в националните програми за обучение на учители по начин, който подобрява качеството на преподавателската практика в глобален мащаб [211]. Подобни проекти през следващите години биха помогнали на преподавателите наистина да възприемат мобилните технологии като средство за напредък в обучението;

• **Популяризиране на мобилното обучение за всички** – в съответствие с програмата „Образование за всички“ понятието „мобилно образование за всички“ се фокусира върху необходимостта от разработване на инициативи за мобилно обучение за всички независимо от възможностите за достъп до формално образование. Мобилното обучение има голям потенциал за подпомагане на хора, които са ограничени в достъпа до образование поради социално-икономически обстоятелства или физически увреждания. Една от основните предпоставки за успех в насърчаването на мобилното обучение за всички е, че то отговаря на търсе-

нията на целите на програмата „Образование за всички“ [212].

Мобилното образование би могло както да служи на общности, които не оказват сериозно влияние върху глобалната икономика, така и да подкрепя научни изследвания в академична среда. Необходими са политически гаранции, че маргинализираните общности не са изключени от възможностите за мобилно обучение, както и че инициативите са предназначени да отговарят на нуждите на всички учащи, а не само на тези, които могат да платят за тях. Споделянето на информация ще бъде от решаващо значение за насърчаването на мобилното обучение за всички през следващите години. Експертите и изследователите в тази област трябва да изградят пълна и всеобхватна картина на реалното състояние и на добрите практики в системата, както и да създадат механизми и пространства за обмяна на знания и опит.

Очертаните тенденции и перспективи, стоящи пред мобилното обучение днес, вероятно ще се променят с течение на времето. Но взетите днес решения ще са в основата на политиките за образование през следващото десетилетие, ще окажат влияние върху характера на образованието в глобален мащаб. За да подготвят почвата за тези решения, за да ги насочат в правилната посока, много експерти и изследователи в областта на образованието и технологиите очертават някои от най-разпространените тенденции, популяризират възможности и инициативи, насърчават новаторски форми на обучение. Много голяма част от тези експерти смятат, че мобилното обучение вече е на прага на много тясно интегриране с образованието, както във, така и извън училищата. Ученици и учители вече използват мобилни технологии в различни контексти, могат активно да ги включват и в разнообразни образователни практики. Мобилните устройства вече са засегнали почти всяка област от живота на съвременното общество – от социалната и културната до банковата и политическата. Мобилните технологии, използвани първоначално главно като устройства за комуникация и развлечение, днес играят важна роля в обществото като цяло. Широкото им навлизане и разпространение поражда и дискусиите за включването им в образователната сфера.

Въпреки предизвикателствата и различните национални политики мобилното образование печели все повече привърженици и се превръща в един от приоритетите на редица световни организации. Стремешът е да се насочи вниманието към необходимостта да се създават национални политики за мобилно обучение;

да се предизвикват дискусии и да се популяризират водещите примери за начините, по които мобилните технологии подпомагат обучението, учителите и тяхното професионално развитие, както и изявата и самостоятелното мислене на учениците.

Популяризирането на този вид обучение, на успешни проекти и инициативи в тази посока е изключително важно, за да може то да достигне до колкото е възможно повече учени, специалисти, преподаватели и други заинтересовани страни в областта на образованието, до политици и управляващи, които да оценят потенциала на мобилното обучение и да го включат в образователните си политики.

6. НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОЕКТ „ИНФОРМАЦИОНЕН ПОРТАЛ ОТНОСНО МОБИЛНО ОБУЧЕНИЕ И МОБИЛЕН ДОСТЪП ДО БИБЛИОТЕЧНИ УСЛУГИ И РЕСУРСИ“

Популяризирането на мобилното обучение и мобилните дигитални библиотеки е една от основните цели, които си поставя и екип от изследователи от Университета по библиотекознание и информационни технологии – гр. София, работещ по проект със заглавие: „Информационен портал относно мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечни услуги и ресурси“. Проектът е с Договор № КП-06-М35/2 от 18.12.2019 г., спечелен в Конкурс за финансиране на фундаментални научни изследвания на млади учени и постдокторанти – 2019 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на МОН, с ръководител гл. ас. д-р Елисавета Димитрова Цветкова.

6.1. Резюме на проекта

Съвременното общество се определя като информационно общество, общество на знанието и иновациите и се характеризира с качествено ново отношение към тях.

Библиотеките са един от ключовите елементи на съвременната информационна среда и на единното глобално информационно пространство. Качественото осигуряване на информация изисква модернизирани процеси за събиране, обработка и предоставяне на информация и развита информационна инфраструктура. Новите информационни технологии предоставят иновативни, допълнителни възможности за библиотеките да инициират различни, актуални посоки на развитие и да повишат социалния си статус и роля.

В България проблемите на мобилния достъп до информация и знания са частично разглеждани, но до момента няма проведено изследване относно съществуването както на мобилни дигитални библиотеки, така и на мобилни форми за обучение в стра-

ната. Не са проучвани и отношението и компетентността на специалистите в тази сфера. Няма изградена информационна точка, която да събира, систематизира и разпространява информация по темата.

Основната цел на настоящия проект е чрез системно изследване на проблематиката, свързана с мобилното обучение и мобилния достъп до библиотечни услуги и ресурси, както в България, така и в други европейски страни, да се достигне до нови научни знания и продукти, обединени и представени в общ информационен интернет портал, чрез който да се разкрият и обобщят положителните промени, които информационните технологии предизвикват в съвременното общество по отношение на новите възможности за достъп до обучение и информация чрез активната роля на мобилните дигитални библиотеки.

Специфични цели на проекта са: провеждане на научни изследвания, които да доведат до получаване на ново теоретично знание, научно-приложни резултати и ново образователно съдържание; стимулиране на научния потенциал и развитието на постдокторанти, докторанти и студенти; популяризиране на мобилните форми на обучение и информирание сред библиотечната общност и в образователните среди; популяризиране на мобилния достъп до дигитални колекции на културните институции в страната като съвременен подход за социализацията на българското книжовно културно наследство, за стимулиране на научните изследвания в областта и за запазване на културната идентичност на обществото.

Хипотезата, на която се основават заложените в проекта дейности и задачи, е, че повишаването на информираността и компетенциите както на потребителите, така и на информационните и образователните специалисти и запознаването с водещ чужд опит в тази сфера са ключов фактор, за да могат библиотечните и образователните институции да синхронизират предоставяните от тях услуги и ресурси със световните стандарти в областта и да отговорят адекватно на съвременните информационни и образователни потребности на българското общество.

Насочените фундаментални изследвания, предложени в настоящия проект, отговарят на едно от националните обществени предизвикателства: културно-историческо наследство, национална идентичност и развитие на културата на обществото.

6.2. Анализ на състоянието на изследваната проблематика

Съвременното общество се определя като информационно общество, общество на знанието и иновациите и се характеризира с качествено ново отношение към тях. Информацията се утвърждава като основен ресурс за всички сфери – политика, икономика, образование, здравеопазване, култура. Процесът на изменения обхваща целия спектър на обществения живот, той е повсеместен и необратим.

Причина за тези процеси са големите технологични постижения от последните десетилетия на XX век – създаването и бурното развитие на комуникационните и компютърните технологии, появата и повсеместното навлизане на интернет в информационната среда. Трансформациите и коренните промени, настъпващи в съвременното развитие на обществото, засягат всички сфери на живота и влияят както на отделния индивид, така и на общности-те като цяло.

Според съвременните тълкувания понятието „информационно общество“ се определя като общество, в което създаването и използването на информация са основни видове дейност, а информацията се доказва като един от най-значимите ресурси. Новите информационни и комуникационни технологии се установяват като базови, а информационната среда заема своето подобаващо място наред със социалната. Знанията, като едно от спомагателните средства за производство в миналото, стават основни и водещи в процеса на развитие на съвременното общество.

Библиотеките са един от ключовите елементи на съвременната информационна среда и на единното глобално информационно пространство. Неотменно изискване и условие за изграждането на информационно общество е правото на равен и демократичен достъп до информация [2]. Като се има предвид, че една от основните функции на библиотечната институция е именно информационната, няма по-подходяща обществена структура за осигуряване на максимално открит достъп до информационни ресурси за цялото общество. Оперативното и качествено осигуряване на информация изисква модернизирани процеси за събиране, обработка и предоставяне на информация и развита информационна инфраструктура. Новите информационни технологии предоставят нови, допълнителни възможности за библиотеките да инициират

различни актуални посоки на развитие и да повишат социалния си статус и роля.

Съвременното информационно общество и актуалната информационна среда, породена от него, отправят редица предизвикателства към библиотечните институции. Наложената днес нова информационна структура изправя библиотеките пред необходимостта не само да запазят своето традиционно място, но и да бъдат неотменна и съществена част от новата информационно-образователна и социална среда. За да намерят своето място в това информационно пространство, са необходими редица градивни преобразувания в библиотечните дейности и политики – от кардинални промени в технологичната осигуреност, през организационно-функционалната структура, до нови изисквания и мотивация на експертите в библиотеките.

Създадените световни знания и информация днес са все по-значими и ценени, но същевременно и все по-достъпни. Постигането на интелигентен растеж и изграждането на общество, базирано на знанието, са световни цели. Взаимодействието между образованието, бизнеса и икономиката се очертава като приоритетно както в политическите, така и в социалните и икономическите европейски програми. Акцентира се на връзката между образованието и трудовата заетост, социалното приобщаване и реализация. Цели се повишаване на качеството на научните изследвания и образованието чрез подобряване на образователната инфраструктура и технологичното развитие, учене през целия живот, програми за личностно развитие. Разширява се прилагането на съвременните технологии в образователния процес и се трансформират пътищата за достигане до знанието. В тази среда е невъзможно да не се променят интелектуалните дейности и търсения, както и образователните и културните потребности и възможности.

С навлизането на новите информационни и комуникационни технологии в обществения живот се осъществява радикална трансформация в мисленето, отношението и потребностите на гражданите. Новата културна и образователна среда създава активни потребители без ограничения в търсенията си, със стремеж за решаване на проблеми и постоянно развитие на компетенциите си. Създават се потребности от постоянен и неограничен достъп до цялото акумулирано световно знание и информация, необходимост от трансформиране на пътищата и начините за получаване и усвояване на знания.

Тези промени в потребителските нагласи и актуалните технологични възможности довеждат до създаването на електронно и мобилно обучение, на дигитални и мобилни дигитални библиотеки. Новите форми целят да оптимизират събирането, структурирането, споделянето и използването на информация и знания, така че да отговорят максимално ефективно на потребностите на съвременното общество.

В последните десетилетия в образователната и информационната сфера се формират три основни тенденции: глобализация, информационна революция и право на достъп до информация и образование за всички. Съвкупността от влиянието на тези фактори довежда до необходимостта от осигуряване в настоящата реалност на възможности за безпрепятствено възползване от потенциала на неограничения обмен на информация и знания – процес, в който библиотеките са ключови участници. Този спектър от въпроси провокира научноизследователските интереси и определя актуалността на редица проблеми от областта на библиотечно-информационните науки, компютърните науки, формалното и неформалното образование, педагогиката, социологията и други научни области, разглеждани в контекста на съвременното информационно общество.

В съвременните образователни и културни политики, иницирани от ЮНЕСКО, Съвета на Европа и Европейския съюз, една от основните цели е създаването на условия и предпоставки за формиране и развитие на ключови компетенции в младите хора по време на тяхното образование и осигуряване на възможности за продължаващото им развитие, за поддържане и актуализиране на знанията и уменията им през целия живот. Подобряването на качеството и осигуряването на равен достъп до образование, квалификация и кариерно развитие на преподавателите, развитието на конкурентоспособно висше образование са приоритети от европейските стратегии и програми за подобряване на качеството на живот и формиране на демократично общество, на икономика, основана на знанието, науката и иновациите. В осъществяването на тези цели се акцентира на използването на информационните и комуникационните технологии, в частност на мобилните технологии, в търсенето на начини за ефективното им включване в културни, социални и образователни дейности.

„Програма в областта на цифровите технологии за Европа“ е една от седемте водещи инициативи на стратегията „Европа 2020“ и е разработена, за да определи ключовата роля, която трябва да

играе използването на информационните и комуникационните технологии за успешното осъществяване на европейските амбиции. В нея се казва, че новите информационни и комуникационни технологии вече оказват значително социално въздействие, че в Европа повече от 250 милиона души ежедневно ползват интернет и практически всички европейци притежават мобилни телефони [73]. Това води до промяна в начина на живот – услугите се изместват от физическия към цифровия свят, който е общодостъпен с мобилни устройства – смартфони, планшети и др.

Осигуряването на мобилен достъп до информационни и образователни ресурси е ключов момент и в образователните политики на ЮНЕСКО. Възможност за реализиране на международно договорените цели за осигуряване на качествено образование за всички и отговор на нуждите от обучение както на деца и младежи, така и на възрастни ЮНЕСКО вижда във включването на съвременните информационни и комуникационни технологии, в частност на мобилните технологии, в образователния процес. Организацията лансира различни проекти и дейности, целящи да изследват как мобилните технологии могат да подпомогнат постигането на целите на програмата „Образование за всички“. В края на 2011 г. ЮНЕСКО стартира поредица от ежегодни конференции за мобилни технологии и образование, наречени „Седмица на мобилното образование“ (Mobile Learning Week – MLW). Целта на форумите е да се улеснят дискусиите, обменът на информация, както и да се популяризират идеи относно използването на мобилните технологии за трансформиране на образователните процеси.

Мобилното осигуряване на информация е във фокуса и на световната библиотечна общност. През 2013 г. ИФЛА публикува доклада „На гребена на вълните или настигнати от прилива: Да се ориентираме в променящата се информационна среда“, където се посочва, че мобилните устройства стават основно средство за достъп до информация, съдържание и услуги, че отворените образователни ресурси онлайн (OER), технологиите на адаптивно обучение, дистанционните университетски курсове онлайн (МООС) и игровите подходи към обучението ще преобразят глобалния образователен ландшафт през следващото десетилетие [49].

ИФЛА разработва и Стратегически план 2016 – 2021 г., в който се предвижда създаване на програма за ефективно застъпничество за библиотеките и включването им като основни участници в политическите, икономическите и социалните световни

промени, в глобалното устойчиво развитие и изпълнението на Новите 17 цели за устойчиво развитие от Програмата за устойчиво развитие 2030 – „Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development“ [217].

Темата за мобилните дигитални библиотеки и мобилното обучение е в съответствие и с националните приоритети в областта на науката, образованието и опазването и популяризирането на националното културно-историческото наследство. Новите информационни и комуникационни технологии, тяхната роля и възможности в днешното динамично време, съвременните форми и подходи за ефективното им включване в образователната и научната сфера са в основата на Стратегията за ефективно прилагане на информационни и комуникационни технологии в образованието и науката на Република България (2014 – 2020), на проекта на Българската библиотечно-информационна асоциация (ББИА) за „Национална стратегия и Програма за опазване и достъп до книжовното културно наследство“, на Националната научна програма „Културно-историческо наследство, национална памет и обществено развитие“ (КИННПОР), както и на Стратегията за развитие на българската култура (2019 – 2029) [89], [62], [59], [74].

Засягането на научната проблематика на настоящия проект във всички цитирани национални и европейски стратегически документи, както и в редица други ясно доказва значимостта и актуалността на разглежданите изследователски проблеми. Включването на мобилни дигитални библиотеки и мобилно обучение в съвременната информационна среда като начин да бъдат посрещнати актуалните търсения и нужди на съвременния потребител на информация и знания е от съществено значение за развитието на съвременните виждания и политики в българската информационна, образователна, научна и културна среда.

Проектът „Информационен портал относно мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечни услуги и ресурси“ цели да допринесе за популяризирането на мобилните форми на обучение и информирание сред библиотечната общност, в образователните среди и не на последно място, сред политическия и бизнес елит в страната. Пораждането на дискусии, повишаването на компетенциите и прилагането на водещ чужд опит в тази сфера са ключов фактор, за да могат библиотечните и образователните институции да отговорят адекватно на съвременните информационни потребности на обществото.

Резултатите от изследванията ще повишат информираността и ще подпомогнат професионалната дейност на представители на различни културни, образователни, общински и държавни институции – библиотеки, образователни структури, архиви, читалища, музеи и др. Полученото ново знание ще бъде основа за засилване на изследователските търсения в областта на библиотечно-информационните науки, компютърните науки, формалното и неформалното образование, педагогиката, социологията, разглеждани в контекста на съвременното информационно общество.

Тематиката на изследването има важна роля и значение в процеса по съхраняването, опазването и популяризирането на културното наследство на Република България, в утвърждаването на българската национална идентичност, тъй като библиотеки те са едни от основните институции, съхраняващи и популяризиращи българското документално културно наследство. Интердисциплинарните изследвания имат важна роля за формирането на нови знания в процеса по съхраняването и обогатяването на информационния фонд на човешката културна памет. Научните изследвания в областта на обществените и хуманитарните науки, и по-специално на културното наследство, към този момент са открити като приоритетни в съвременната държавна образователна и културна политика.

За значимостта на проекта допринася и фактът, че той ще концентрира и обедини усилията, идеите, методите и знанията на постдокторанти, докторанти, млади учени и изследователи с различен профил на професионална ангажираност, които в процеса на изследване ще обменят информация, опит, знания и добри практики. Интердисциплинарният подход към научната проблематика създава условия за благоприятна научна комуникация, обусловена от засилената комуникативност при организацията и провеждането на съвместното проучване. Това ще доведе до ново осмисляне на фундаменталните резултати на едно по-високо ниво и ще позволи да се изгради нов подход в изследването, обработването и анализирането на информацията.

Създаденият по проекта интердисциплинарен, електронен, информационен, научноизследователски и учебен ресурс в областта на обществените и хуманитарните науки със сигурност ще има положителен ефект върху развитието на интердисциплинарния научноизследователски процес и обвързването му с университетските образователни програми. Получените резултати ще бъ-

дат от полза както за членовете на научния колектив, така и за студенти от ОКС „бакалавър“, ОКС „магистър“, за докторанти и млади учени от Университета по библиотекознание и информационни технологии, за представители от други висши учебни заведения в страната и чужбина, които чрез прекия достъп до създадената база данни с резултатите от изследването ще имат възможност да задълбочат своите познания в различни области на науката, да генерират нови научни хипотези, да подготвят свои научни разработки и др.

Актуалността и значимостта на изследваната проблематика също така се определят от възможността за достъп до актуална информация в електронен формат, обединена и систематизирана в една информационна платформа относно мобилния достъп до информация и знания, каквато до момента липсва в страната. В условията на глобализация и бързо развитие на информационното общество това е от особено значение за развиването на съвременните виждания и разбирания за провеждане на научни изследвания, за международен научен и информационен обмен и комуникация.

6.3. Цели на проекта, хипотези и подходи за постигането им

Основната цел на проекта е чрез системно изследване на проблематиката, свързана с мобилното обучение и мобилния достъп до библиотечни услуги и ресурси, както в България, така и в други европейски страни, да се достигне до нови научни знания и продукти, обединени и представени в общ информационен интернет портал, чрез който да се разкрият и обобщят положителните промени, които информационните технологии предизвикват в съвременното общество по отношение на новите възможности за достъп до обучение и информация чрез активната роля на мобилните дигитални библиотеки, което от своя страна да засили интереса и разпространението на тези форми за информиране в образователната, научната и културната сфера в Република България.

Първата специфична цел на проекта е провеждане на научни изследвания, които да доведат до получаване на ново теоретично знание, научно-приложни резултати и ново образователно съдържание, които ще бъдат обективирани в: тематичен информационен уебпортал, съдържащ специализирани бази данни,

нормативни документи, полезни интернет ресурси и др.; 1 монография; научни доклади и публикации в реферирани научни издания; ново учебно съдържание, насочено към студенти в бакалавърска, магистърска и докторска степен.

Втората специфична цел на проекта е стимулиране на научния потенциал и развитие на постдокторанти, млади учени, докторанти и студенти, реализирано чрез включването им в международно признати организации, научни форуми и работни групи за насърчаване на комуникацията, обмяната на информация, знания, опит и добри практики, като по този начин ще се повиши капацитетът и на научната организация – Университета по библиотекознание и информационни технологии.

Третата специфична цел на проекта е популяризиране на мобилните форми на обучение и информироване сред библиотечната общност, в образователните среди и не на последно място, сред политическия и бизнес елит в страната, с което ще се катализира по-широкото приложение на последните достижения на информационните технологии в научноизследователската, образователната и информационната сфера в страната.

Четвъртата специфична цел на проекта е популяризиране на мобилния достъп до дигитални колекции на културните институции в страната като съвременен подход за социализация на българското книжовно културно наследство, за стимулиране на научните изследвания в областта и за запазване на културната идентичност на обществото.

Хипотезата, на която се основават заложените в проекта дейности и задачи, е, че повишаването на информираността и компетенциите както на потребителите, така и на информационните и образователните специалисти и запознаването с водещ чужд опит в тази сфера са ключов фактор, за да могат библиотечните и образователните институции да синхронизират предоставяните от тях услуги и ресурси със световните стандарти в областта и да отговорят адекватно на съвременните информационни и образователни потребности на българското общество.

Спецификата на изследваната проблематика – мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечно-информационни ресурси и услуги – предполага интердисциплинарност на проектното предложение и на използваните подходи. За да бъдат реализирани ефективно и пълно изследователските цели и задачи на настоящия проект, са необходими съвместните усилия, знания и

умения на учени и специалисти от областта на библиотечно-информационните науки, компютърните науки, формалното и неформалното образование, педагогиката, социологията, културологията, интелектуалната собственост и др. С прилагането на съвременни научни подходи ще бъдат представени вижданията, идеите, знанията, методите и специфичните изследователски техники, с които си служат членовете на научния колектив.

За постигането на поставените цели и на свързаните с тях задачи **в изследването ще бъдат използвани следните методи и подходи:**

- комплексен подход, който дава възможност обектите да се изследват цялостно и да се установят тенденциите в тяхното развитие;

- общонаучните методи на анализ и синтез, систематизация и обобщение на документални източници, както и сравнителният метод ще бъдат използвани за очертаване на реалното състояние на проблема у нас, в страни от Европейския съюз и по света;

- наблюдение, събеседване, консултации;

- онлайн базирано анкетно проучване по изследваната проблематика сред респонденти от библиотечни институции и сред потребители;

- графично изобразяване и таблично представяне на обработената и обобщена информация;

- при създаването на концептуален модел на информационен портал за популяризиране на мобилните дигитални библиотеки в образователната, научната и културната сфера в Република България ще бъде приложен методът моделиране.

Проектът и изследваната проблематика са пресечна точка на проблемите от обществените, хуманитарните, социалните и информационни науки и съответно изискват информационните методи и подходи за решаване на изследователските задачи.

6.4. Очаквани резултати от изпълнението на проекта

Реализирането на основната цел на проекта, изразяваща се в системно изследване на проблематиката, свързана с мобилното обучение и мобилния достъп до библиотечни услуги и ресурси както в България, така и в други европейски страни, ще доведе до

нови научни знания и продукти, обединени и представени в общ информационен интернет портал, чрез който ще се разкрият и обобщят положителните промени, които информационните технологии предизвикват в съвременното общество по отношение на новите възможности за достъп до обучение и информация чрез активната роля на мобилните дигитални библиотеки, което от своя страна ще засили интереса и разпространението на тези форми за информиране в образователната, научната и културната сфера в Република България.

Провеждането на научните изследвания по проекта ще доведе до получаване на ново теоретично знание, научно-приложни резултати и ново образователно съдържание, които ще бъдат обективирани в:

- тематичен информационен портал, свободно достъпен в интернет пространството, съдържащ следните информационни бази:
 - **Информационна база:** Мобилни дигитални библиотеки;
 - **Информационна база:** Проекти и инициативи в областта на мобилното образование;
 - **Информационна база:** Институции – лидери в областта на мобилните библиотеки и образование;
 - **Информационна база:** Научни форуми, свързани с мобилни дигитални библиотеки и мобилно образование;
 - **Информационна база:** Нормативни документи в областта;
- 1 монография;
- научни доклади и публикации в реферирани научни издания;
- ново учебно съдържание, насочено към студенти в бакалавърска и магистърска степен на УниБИТ.

Популяризирането на мобилните форми на обучение и информиране сред библиотечната общност, в образователните среди и не на последно място, сред политическия и бизнес елит в страната ще катализира по-широкото приложение на последните достижения на информационните технологии в научноизследователската, образователната и информационната сфера в страната. Мобилният достъп до дигитални колекции на културните институции в страната ще се припознае като съвременен подход за социализацията на българското книжовно културно наследство, за стимулиране на научните изследвания в областта и за запазване на културната идентичност на обществото ни.

Информационният портал, създаден в изпълнение на проек-

та, ще осигури възможност на хора в неравностойно положение да получат равен и безпрепятствен достъп до информация, знания, библиотечни услуги и обекти на културното наследство.

Акумулираните нови знания при реализирането на проекта ще бъдат добра основа и за бъдещи научни разработки в областта на обществените и хуманитарните науки.

Насочените фундаментални изследвания, предложени в настоящия проект, отговарят напълно на едно от обществените предизвикателства, определени в Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017 – 2030 г.: културно-историческо наследство, национална идентичност и развитие на културата на обществото. Библиотечните институции, обект на настоящите изследователски проучвания, са свързани изцяло с цитираните приоритетни области, съхраняват и популяризират документи и обекти от културното наследство на страната.

Като институции, предоставящи информация във всяка област от обществения живот, може да се каже, че те засягат частично и останалите приоритетни области и обществени предизвикателства, както и редица приоритети от европейски политики.

Работата по проекта неминуемо ще повиши квалификацията на членовете на проектния екип:

- при генерирането и придобиването на нови знания и мотивация в екипа, ще бъде постигната по-висока адаптивност на бъдещите изследователи към конкурентната и динамична среда;
- участието в научни форуми на членовете на научния колектив ще спомогне за осъществяване на партньорски взаимоотношения и научно сътрудничество на национално и международно ниво;
- интердисциплинарността на научните изследвания, заложи в проекта, ще осигури мобилност и условия за активно сътрудничество на постдокторантите, докторантите и студентите, като по този начин ще допринесе за пълноценното им въвеждане в академичната и научна среда и ще даде възможност за бъдещи научноизследователски прояви;
- създаденият по проекта информационен портал ще продължи да функционира и да се развива и след края на проекта, като ще бъде използван и за нуждите на образованието – за развитието на научни разработки, за личностно, професионално и научно израстване на учени, докторанти и студенти.

Повишаването на капацитета на кандидатстващата органи-

зация в резултат на изпълнението на проекта ще се гарантира от следното:

- повишаването на квалификацията на членовете на проектния екип ще рефлектира и в повишаване на капацитета на университета, в който членовете на екипа работят;
- създадените по проекта научни резултати ще бъдат свободно достъпни за всички, интересувани се от проблематиката на проекта, и ще могат да се използват от всички студенти, докторанти и учени от университета;
- членството на представител на УниБИТ в Международната асоциация за мобилно обучение ще позиционира университета като водеща институция в сферата на мобилното обучение в българската научна и образователна среда;
- създаденият по проекта информационен портал ще бъде полезен за редица културни и образователни институции, особено за българските библиотеки, което ще инициира и добогатява традиционно доброто сътрудничество на университета с тях, ще провокира бъдещи съвместни инициативи и ще наложи УниБИТ като водеща иновативна структура в информационното пространство както в България, така и в света.

6.5. План за реализация и разпространение на резултатите от научния проект

Планът за реализация и разпространение на резултатите от научния проект е неделима част от проектното предложение и обхваща процеса на организация и провеждане на дейностите по информация и публичност, свързани с реализацията на проекта, представянето на същността му и заложените цели, популяризирането на постигнатите резултати.

Реализирането на основната цел на проекта, изразяваща се в системно изследване на проблематиката, свързана с мобилното обучение и мобилния достъп до библиотечни услуги и ресурси както в България, така и в други европейски страни, ще доведе до нови научни знания и продукти, обединени и представени в общ информационен интернет портал, чрез който ще се разкрият и обобщят положителните промени, които информационните технологии предизвикват в съвременното общество по отношение на новите възможности за достъп до обучение и информация чрез активната роля на мобилните дигитални библиотеки, което от

своя страна ще засили интереса и разпространението на тези форми за информирание в образователната, научната и културната сфера в Република България.

Провеждането на научните изследвания по проекта ще доведе до получаване на ново теоретично знание, научно-приложни резултати и ново образователно съдържание, които ще бъдат обективирани в:

- тематичен информационен портал, свободно достъпен в интернет пространството, съдържащ следните информационни бази:
 - **Информационна база:** Мобилни дигитални библиотеки;
 - **Информационна база:** Проекти и инициативи в областта на мобилното образование;
 - **Информационна база:** Институции – лидери в областта на мобилните библиотеки и образование;
 - **Информационна база:** Научни форуми, свързани с мобилни дигитални библиотеки и мобилно образование;
 - **Информационна база:** Нормативни документи в областта.
- 1 монография;
- научни доклади и публикации в реферирани научни издания;
- ново учебно съдържание, насочено към студенти в бакалавърска и магистърска степен на УниБИТ.

Всички тези обективирани резултати от реализацията на проекта ще бъдат и средствата за разпространение на резултатите от него сред широката научна и културна общественост.

Екипът на настоящия проект ще разпространи резултатите от изследването сред учени от различните области на науката, сред специалисти в областта на библиотечно-информационните науки, образованието, културното наследство, информационните технологии и др., като участва активно с доклади, научни съобщения, постери и презентации на национални и международни форуми.

В последната дейност на проекта са заложени организиране и провеждане на национален научен семинар с цел повишаване на информираността по проблематиката на проекта и популяризиране на резултатите от дейностите по него. На семинара ще бъдат поканени представители на всички големи български библиотеки – Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Столичната библиотека, всички регионални и всички университетски библиотеки в страната, както и учени, специалисти, постдокторанти, млади учени, докторанти и студенти от УниБИТ. Основен

акцент в програмата на семинара ще бъде популяризирането на създадения информационен портал, на реализираните по проекта дейности и на самия проект като цяло.

Популяризирането на мобилните форми на обучение и информизиране сред библиотечната общност, в образователните среди и не на последно място, сред политическия и бизнес елит в страната ще катализира по-широкото приложение на последните достижения на информационните технологии в научноизследователската, образователната и информационната сфера в страната. Мобилният достъп до дигитални колекции на културните институции в страната ще се припознае като съвременен подход за социализацията на българското книжовно културно наследство, за стимулиране на научните изследвания в областта и за запазване на културната идентичност на обществото.

Резултатите от настоящото изследване ще бъдат от полза не само за научната общност, но и за българските културни и образователни институции, което осигурява тяхната продължителност и трайност във времето. Дейностите и резултатите, свързани с реализацията на проекта, са насочени към различни целеви групи, като: представители на образователни и културни институции, научноизследователски центрове, лица в неравностойно положение и всички заинтересовани лица, ангажирани с проблемите по осигуряването и разпространението на информация и знания, както и с изучаването и социализацията на културното документално наследство.

Информационният портал, създаден в изпълнение на проекта, ще осигури възможност на хора в неравностойно положение да получат равен и безпрепятствен достъп до информация, знания, библиотечни услуги и обекти на културното наследство.

Планът за реализация и разпространение на резултатите на проекта предвижда и популяризирането на подкрепата от Фонд „Научни изследвания“ към МОН във връзка с изпълнението на проекта чрез поставяне и разпространение на логото и други отличителни знаци на Фонда върху документацията на проекта, рекламните материали и всичко, което произхожда от реализацията на изследването и проекта.

6.6. Изследване на отношението на библиотечните специалисти към мобилните дигитални библиотеки и мобилното образование и присъствието на тези форми в българското библиотечно-информационно осигуряване

Съвременното общество залага големи надежди за успешното си развитие на образованието, науката, иновациите, устойчивия икономически растеж и глобалното партньорство. Но то не би могло да се развива и да постигне очакваните резултати без съществуването на ефективна, висококачествена и сигурна информационна система.

В целия свят днес функционират над 320 000 публични библиотеки и повече от 1 милион национални, парламентарни, университетски, научни, училищни и специални библиотечни институции, осигуряващи достоверна информация и умения за използването ѝ за всички граждани [175]. Библиотеките гарантират достъпа до информация, което ги превръща в ключови институции в информационния век, в който живеем. Те съхраняват и могат да предоставят надеждна информация, информационно-комуникационна инфраструктура, обучение за ефективно използване на информационни ресурси, както и запазване на информационните източници за идните поколения. Този потенциал трябва да бъде ефективно оползотворен при функционирането и развитието на днешното и утрешното общество. Библиотеките имат място и основна роля в преодоляването на глобалните предизвикателства на XXI век, в преобразяването на света и неговото устойчиво развитие.

Но за да бъдат ефективен участник в тези промени, библиотеките трябва да развиват актуални съвременни политики и да интегрират в дейността си новите информационни и комуникационни технологии (ИКТ), в частност мобилните технологии. Именно мобилният достъп до библиотечно-информационни и образователни ресурси е най-често използваният днес подход за информационно търсене. Съвременните мобилни телефони се използват много често за достъп до информация, отколкото за провеждане на разговори. Днес много библиотеки предоставят мобилен достъп до своите услуги и ресурси, но в България все още има какво да се желае в тази посока. Осъзнаването на ползите от включването на мобилните технологии в библиотечните услуги и ресурси повишава авторитета на библиотечните институции и отговаря адекватно на текущите изисквания и нужди на читателите.

Всички тези особености на съвременната информационна среда определят **актуалността** на проведеното в периода юни – юли 2021 г. **анкетно проучване на тема „Мобилни дигитални библиотеки и мобилно обучение“**. Изследването е реализирано в изпълнение на една от дейностите по проект със заглавие: „Информационен портал относно мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечни услуги и ресурси“, с Договор № КП-06-М35/2 от 18.12.2019 г., спечелен в Конкурс за финансиране на фундаментални научни изследвания на млади учени и постдокторанти – 2019 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на МОН, с ръководител гл. ас. д-р Елисавета Димитрова Цветкова. Актуалността на анкетното проучване се обуславя и от основния принцип на информационното общество, който определя достъпа до информация като основно човешко право, а информационните и комуникационните технологии са основни инструменти, създаващи предпоставка за свободното му упражняване.

Основната цел на анкетното проучване на тема „Мобилни дигитални библиотеки и мобилно обучение“ е да се проучи и анализира до каква степен са включени мобилните форми за достъп до знания и информация в българските библиотеки, какво е отношението на библиотечните специалисти към тези информационни подходи, както и доколко са информирани и подкрепят ли те международните политики за мобилен достъп до обучение и библиотечни услуги и ресурси.

В рамките на емпиричното изследване целта се постига чрез решаването на следните **изследователски задачи**:

- да се установи до каква степен са включени мобилните форми за достъп до знания и информация в българските библиотеки;
- да се регистрира какви са конкретните форми на мобилно библиотечно-информационно осигуряване, предоставяни от българските библиотечни институции;
- да се установи и анализира нивото на информираност на библиотечните специалисти по въпросите за мобилните дигитални библиотеки, както и да се установи отношението им към проблема;
- да се установят нивото на познаване и отношението на библиотечната общност към мобилното образование и обучение през целия живот;
- да се анализират информираността на библиотечните специалисти относно съществуващите политики за мобилно обучение в европейското информационно и образователно пространство и отношението им към тях.

За да бъде реализирана целта и да бъдат решени поставените изследователски задачи, е разработена специално за нуждите на конкретното емпирично изследване **анкетна карта с три основни панела:**

- ЧАСТ 1. Мобилни дигитални библиотеки и мобилно обслужване на читателите;
- ЧАСТ 2. Мобилно образование и обучение през целия живот;
- ЧАСТ 3. Политики за мобилно информационно обслужване и мобилно образование.

Анкетната карта включва закрити, полуоткрити (посредством прилагане на петстепенната скала на Ликерт) и открити въпроси (вж. Приложение № 1).

Методологията на изследването е реализирана чрез он-лайн форма на въпросник от структуриран тип, който е **разпространен чрез служебните имейли на повече от 1000 библиотечни специалисти** от различни по профил и големина библиотеки в България. При изследването са обхванати Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Столичната библиотека, всички 26 регионални, всички 51 университетски, общински, научни и над 900 читалищни библиотеки в страната. Изследването е проведено в периода **юни – юли 2021 г.**, а емпиричните данни са въведени и обработени със **статистическия софтуер IBM SPSS Statistics 21**. При обработката на емпиричните данни са използвани едномерни честотни разпределения и качествен контент-анализ на свободните отговори на респондентите. Валидно попълнените анкетни карти са **132**.

Библиотечните специалисти, участвали в проучването, имат следния професионален и демографски профил:

- **пол** – мъже (n=6, 4,5%) и жени (n=126, 95,5%);
- **възраст** – от 22 до 66 г. (x=49.48, sd=9.68);
- **образование** – средно/средно специално (n=26, 19,7%), бакалавър (n=41, 31,1%), магистър (n=59, 44,7%) и доктор (n=6, 4,5%);
- **местоживеене** – София (n=8, 6,1%), областен град (n=34, 25,8%), друг град (n=30, 22,7%) и село (n=60, 45,4%);
- **специалност** – библиотечно-информационни науки (n=81, 61,4%), филология (n=15, 11,4%), ИКТ (n=10, 7,6%), инженерни науки (n=5, 3,8%), културно-историческо наследство (n=3, 2,3%), педагогика (n=3, 2,3%), икономика (n=3, 2,3%), история (n=2, 1,5%) и други (n=10, 7,4%);

- **месторабота** – читалищна библиотека (n=93, 70,5%), университетска библиотека (n=22, 16,7%), регионална библиотека (n=14, 10,6%), общинска библиотека (n=2, 1,5%) и научна библиотека (n=1, 0,7%);

- **длъжност** – библиотекар (n=77, 58,3%), технически сътрудник/секретар (n=18, 13,6%), ръководител на отдел или звено (n=17, 12,9%), директор/заместник-директор (n=13, 9,8%), организатор на събития (n=3, 2,3%), работник в библиотека (n=3, 2,3%) и непосочил (n=1, 0,8%);

- **трудов стаж** – по-малко от 1 година (n=2, 1,5%), 1 – 5 години (n=14, 10,6%), 6 – 10 години (n=20, 15,2%), 11 – 15 години (n=13, 9,8%), 16 – 20 години (n=16, 12,1%), повече от 20 години (n=67, 50,8%).

Първата част от изследването се отнася за мобилните дигитални библиотеки и мобилното обслужване на читателите и цели да се установи до каква степен са включени мобилните форми за достъп до знания и информация в българските библиотеки, да се регистрира какви са конкретните форми на мобилно библиотечно-информационно осигуряване, предоставяни от българските библиотечни институции, както и какво е отношението на библиотекарите към този тип услуги.

Резултатите от проведеното изследване показват, че в повечето библиотеки – 53%, не се предлага мобилно обслужване на читателите. Сред мобилните услуги най-разпространени са: мобилната версия на сайта на библиотеката и онлайн услуги – 34,1%, доставка на книги по домовете – 11,4%, използване на мобилно приложение – 5,3%, имейл/есемес обслужване – 2,3%, мобилна библиотека на обществени места – 1,5%, и др., като въпросът дава възможност за повече от един отговор (вж. таблица 1).

Резултатите от таблица 2, получени чрез въпрос с множество опции, разкриват, че сред най-разпространените библиотечни услуги, достъпни чрез мобилни устройства, са: търсене в библиографска база данни на библиотеката – 28,8%, търсене в електронни бази данни и получаване на пълния текст на документа – 28%, есемес обслужване – 27,3%, и др. Отново прави впечатление, че немалък процент от включените в изследването библиотеки не предлагат мобилни информационни услуги на потребителите – 44,7%, нямат изградена и представена в интернет пространството дигитална колекция – 79,5%, не работят върху изграждането на дигитална колекция – 72%, нямат мобилна версия на дигиталната колекция – 83,3%, не ползват чуждестранни мобилни дигитални библиотеки – 76,5%, или

български мобилни дигитални библиотеки – 56,1%, което може да се дължи и на обстоятелството, че в проучването е съществен дялът на малките читалищни библиотеки – 70,5%.

Таблица 1. *Разпределение на отговорите на въпроса „Осъществява ли Вашата библиотека мобилно обслужване на читатели под някаква форма?“*

	Отговори		Процент от случаите
	N	Процент	
Да, чрез мобилно приложение	7	4,9%	5,3%
Да, чрез мобилна версия на сайта на библиотеката и онлайн услуги	45	31,7%	34,1%
Да, чрез доставка на книги по домовете	15	10,6%	11,4%
Да, чрез мобилна библиотека на обществени места	2	1,4%	1,5%
Да, чрез имейл/есемес обслужване	3	2,1%	2,3%
Не	70	49,3%	53,0%
Общо	142	100,0%	107,6%

Таблица 2 предоставя информация за библиотечните услуги, достъпни чрез мобилни устройства.

Таблица 2. *Библиотечни услуги, достъпни чрез мобилни устройства*

Мобилни библиотечни услуги	Отговори		Процент от случаите
	N	Percent	
Търсене в библиографска база данни на библиотеката	38	17,1%	28,8%
Търсене в електронни бази данни и получаване на пълния текст на документа	37	16,7%	28%
Есемес обслужване	36	16,2%	27,3%
Мобилна инструкция за ползването на ресурси и услуги	20	9%	15,2%
Мобилен достъп до пълния текст на библиотечни документи	17	7,7%	12,9%
Мобилна разходка в библиотеката	11	5%	8,3%
Имейл обслужване	4	1,8%	3%
Библиотеката не предлага мобилно обслужване на читателите.	59	26,5%	44,7%
Общо	222	100%	168,2%

Неслучайно едва 14,4% от респондентите смятат, че мобилните услуги на българските библиотеки за потребителите са достатъчно популярни и достъпни и че се използват пълноценно възможностите на съвременните дигитални технологии в тяхната дейност – 17,4% (вж. фиг. 1).

Фиг. 1. Удовлетвореност от мобилните услуги на българските библиотеки

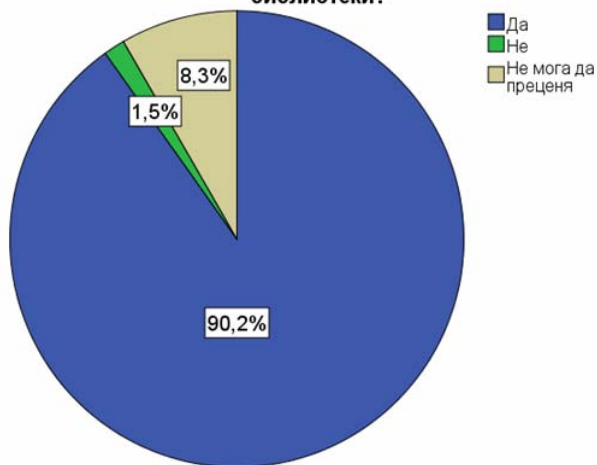
Много показателно за състоянието на проблема и за отношението на библиотечните специалисти е мнението им, изразено чрез отговора на въпроса „Смятате ли, че е нужно разширяване на мобилните и информационните услуги, предлагани от българските библиотеки?“. Отговорът на 90,2% от анкетираните е, че е необходимо разширяване на мобилните и информационните услуги (вж. фиг. 2).

Втората част на изследването засяга мобилното образование и обучението през целия живот. С въпросите в нея се цели да се установят нивото на информираност и отношението на библиотечната общност към мобилното образование и обучение през целия живот.

По отношение на мобилното образование и обучение през целия живот данните разкриват, че половината от респондентите изразяват мнение, че донякъде са запознати – 50%, 23,5% са като цяло запознати, а 26,5% не са запознати с идеите на мобилното

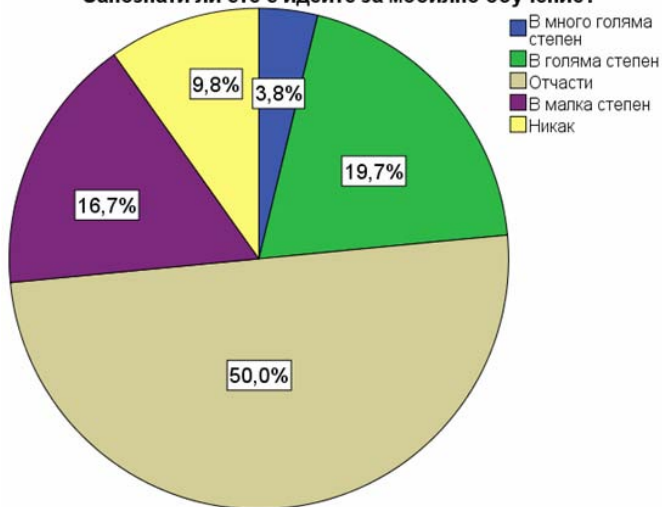
образование, но 84,8% подкрепят включването на ИКТ в образователния процес (вж. фиг. 3 и 4).

Смятате ли, че е нужно разширяване на мобилните и информационните услуги, предлагани от българските библиотеки?

Фиг. 2. Необходимост от разширяване на мобилните и информационните услуги, предлагани от българските библиотеки

Запознати ли сте с идеите за мобилно обучение?

Фиг. 3. Отговори на въпроса „Запознати ли сте с идеите за мобилно обучение?“

Фиг. 4. Разпределение на отговорите относно включването на информационните и комуникационните технологии в образователния процес

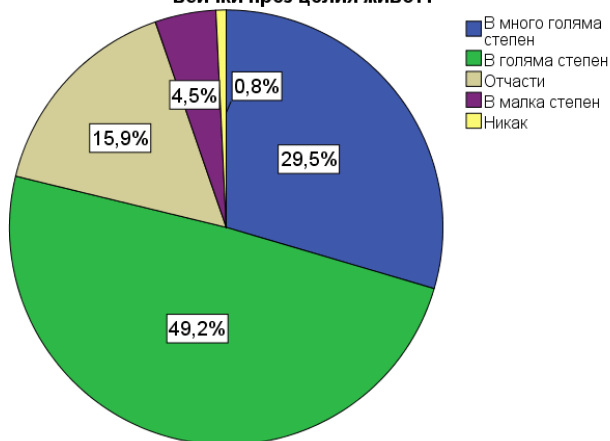
По-колебливи са оценките на библиотечните специалисти относно включването на мобилни устройства в обучителната информационна среда: 53% одобряват използването на мобилни устройства във формалното образование, а 53,3% изразяват съгласие за използването на мобилни устройства в неформалното образование.

Налице е обаче значим консенсус сред библиотечната общност за ролята и мястото на библиотеките в съвременното информационно общество, като 78,8% подкрепят участието на библиотечните институции в постигането на достъп до образование и информация за всички през целия живот, включително чрез разпространението на мобилните дигитални библиотеки и мобилните форми на продължаващо обучение (вж. фиг. 5).

Третата част на изследването проучва информираността и отношението на библиотечните специалисти към политиките за мобилно информационно обслужване и мобилно образование както на национално, така и на международно ниво.

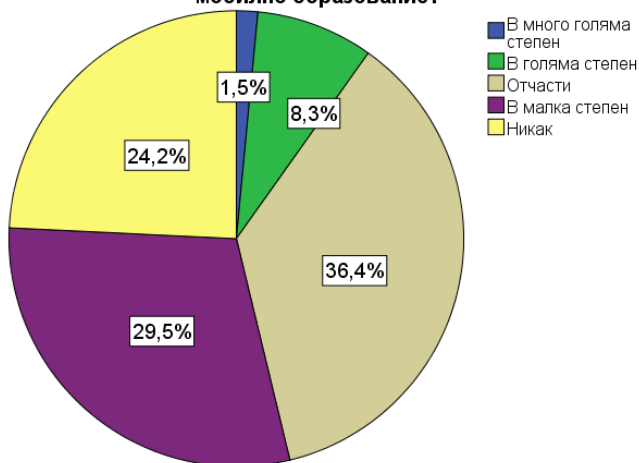
Прави впечатление, че повечето респонденти не са запознати – 54,3%, отчасти са запознати – 36,4%, и едва 9,3% са запознати с националните стратегически документи и политики, подкрепящи развитието на дигиталните библиотеки, мобилните дигитални библиотеки и мобилното образование (вж. фиг. 6).

Подкрепяте ли участието на библиотечните институции в постигането на достъп до образование и информация за всички през целия живот?

Фиг. 5. Подкрепа за участието на библиотечните институции в постигането на достъп до образование и информация за всички през целия живот

Запознати ли сте с национални стратегически документи и политики за развитието на мобилни дигитални библиотеки и мобилно образование?

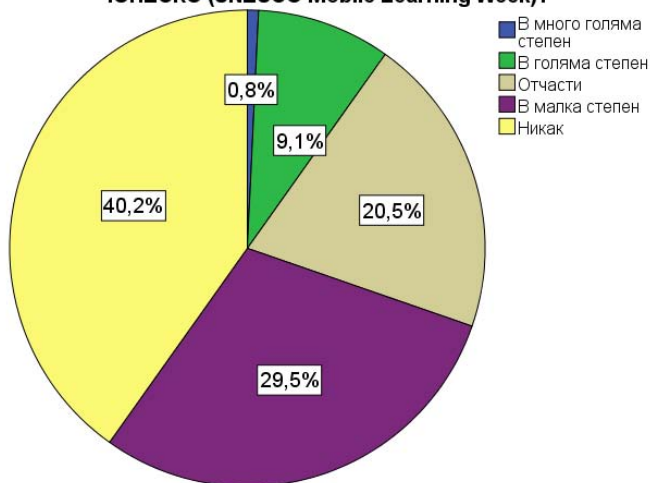

Фиг. 6. Информираност относно национални стратегически документи и политики за развитие на мобилни дигитални библиотеки и мобилно образование

Подобни тенденции се очертават и в отговорите на въпроса дали библиотечните специалисти са запознати с целите на „Сед-

мицата на мобилното образование“ на ЮНЕСКО (UNESCO Mobile Learning Week), като: 69,6% не са запознати, 20,5% са отчасти запознати и само 9,9% споделят, че добре познават инициативите на това събитие (вж. фиг. 7).

Запознати ли сте със Седмицата на мобилното образование на ЮНЕСКО (UNESCO Mobile Learning Week)?

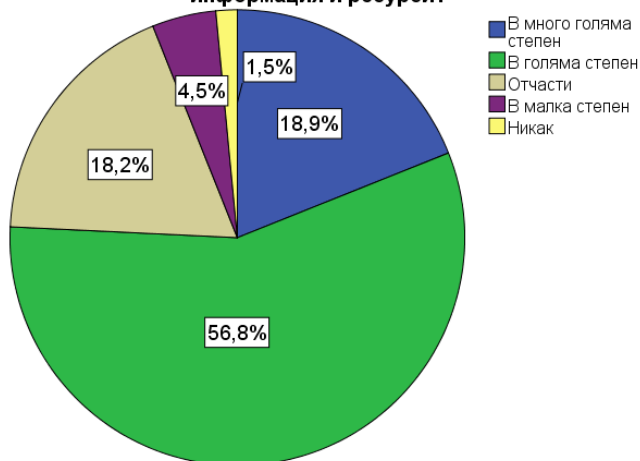
Фиг. 7. Информираност относно „Седмицата на мобилното образование“ на ЮНЕСКО

Установяват се обаче сходни професионални нагласи по отношение на ползите от мобилното информационно обслужване и мобилното образование: 73,5% са съгласни, че мобилното обучение и мобилният достъп до библиотечни услуги и ресурси насърчават четенето, информационната грамотност и дигиталната компетентност сред младите генерации. 88,6% изразяват мнение, че новите информационни технологии предоставят нови, допълнителни възможности за библиотеките да инициират различни актуални посоки на развитие и да повишат социалния си статус и обществен престиж. 87,1% са убедени, че чрез мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечни услуги и ресурси библиотеките активно участват в съхраняването и социализацията на националното и световното културно-историческо наследство. 85,6% смятат, че приложението на съвременните ИКТ отговаря на актуалните информационни потребности и предизвикателства и затвърждава ключовата роля на библиотеката като културна, образователна, духовно-нравствена и възпитателна институция, а 90,9% са убе-

дени, че мобилните образователни и библиотечни услуги са ефективен начин за достъп до ресурси и информация в кризисни ситуации, както при случая с пандемията от COVID-19.

Сред възможностите за ефективно посрещане на предизвикателствата на съвременното информационно образование и обучение е създаването на информационен портал за мобилни услуги сред библиотечната общност и в образователните среди, което да улесни достъпа до информация и ресурси за потребителите: 75,8% споделят, 18,2% отчасти споделят и 6% не споделят това мнение (вж. фиг. 8).

Създаването на информационен портал за мобилни форми на обучение и информиране ще улесни ли достъпа до информация и ресурси?

Фиг. 8. Мнения на респондентите относно създаването на информационен портал за мобилни форми на обучение и информиране

Сред водещите функционалности и съдържание, които трябва да притежава един информационен портал за мобилни библиотечни услуги, за да е в полза на потребителите, изведени чрез контент-анализ на свободните отговори на респондентите, се открояват: лесен и достъпен интерфейс, лесна навигация и инструменти за търсене на информация, разнообразна библиотечна, културна и образователна информация, пълнотекстов достъп до дигитални копия на книги и документи, богат библиотечен каталог, достъп до ресурси на различни библиотеки, наличен списък на мобилни дигитални библиотеки и линкове към полезни сайто-

ве, постоянна актуализация и поддръжка и др.

В края на емпиричното проучване библиотечните специалисти изказват идеи относно възможностите за внедряване, популяризиране и подобряване на мобилните услуги в българските библиотеки, за да се постигнат световните стандарти. Сред най-често срещаните предложения са: изграждане на единен информационен портал и унификация на библиотечните системи, обучение и повишаване на квалификацията на библиотечния персонал, повишаване на финансирането и субсидирането на библиотечно-информационните центрове, особено в малките населени места, техническо обезпечаване и внедряване на иновативни ИКТ, провеждане на активна държавна политика за имплементиране и популяризиране на мобилните библиотечни услуги и т.н.

Основните изводи от реализираното национално изследване, направени след задълбочен анализ, може да бъдат формулирани така:

- Включването на мобилните технологии в информационното осигуряване и библиотечното обслужване е естествено и необходимо в съвременната информационна среда. Именно то е в състояние да отговори на актуалните читателски търсения и нужди, както и да удовлетвори потребностите на библиотечните специалисти да работят в отговаряща на европейските и световните тенденции информационна среда;

- Въвеждането на мобилните информационни технологии в съвременната образователна система, както във формалните, така и в неформалните форми на обучение, е логичният отговор на глобалното образователно и информационно пространство и на нуждите на новото поколение, обучаващо се в него;

- Открояват се две много съществени бариери пред адекватното функциониране на библиотечните институции в страната ни в съответствие с новата информационна среда, а именно липсата на достатъчно финансиране и на национални стратегии и политики за развитие в тази посока. В същото време се разкриват позитивното отношение на респондентите към поставените проблеми, тяхната готовност и желание да се развиват библиотечните институции в съответствие с европейските и световните информационни тенденции;

- Библиотечната общност оценява възможностите и добрите перспективи пред мобилните и дигиталните форми за осигуряване на информация и знание и подкрепя тяхната реализация и развитие и в българските библиотеки.

В обобщение на анализа на резултатите от проведеното изследване може да се твърди убедено, че именно мобилният достъп до библиотечно-информационни услуги и ресурси е адекватният на времето и потребителските търсения подход за достъп до информация и знания, а създаването на единен информационен интернет портал, който да обединява информацията по тези проблеми, е един от пътищата за популяризиране и по-активно използване на възможностите на мобилните технологии в библиотечната сфера и като цяло, за подобряване на качеството на обслужване на библиотечните потребители.

6.7. Изследване на отношението на информационните потребители към мобилните дигитални библиотеки и мобилното обучение

С навлизането на новите информационни и комуникационни технологии в обществения живот се осъществява радикална трансформация в мисленето, отношението и потребностите на гражданите. Новата културна и образователна среда създава активни потребители без ограничения в търсенията си, със стремеж за решаване на проблеми и постоянно развитие на компетенциите си. Създават се потребности от постоянен и неограничен достъп до цялото акумулирано световно знание и информация, необходимост от трансформиране на пътищата за получаване и усвояване на знания.

Тези промени в потребителските нагласи и актуалните технологични възможности довеждат до създаването на електронно и мобилно обучение, на дигитални и мобилни дигитални библиотеки. Тези нови форми целят да оптимизират събирането, структурирането, споделянето и използването на информация и знания, така че да отговорят максимално ефективно на потребностите на съвременното общество.

Съвременните потребители на информационни и образователни услуги изискват редица промени в подходите за осигуряване на достъп и възможности за ползване на информационни ресурси. Влиянието на глобализацията и на модерните информационни технологии поражда необходимост от включване на иновативни подходи за предоставяне на информация и знания, каквито са мобилните дигитални библиотеки и мобилното обучение. Потребителите днес ясно осъзнават като едно от основните си човеш-

ки права правото на достъп до информация и образование и търсят оптималните възможности за безпрепятствено възползване от потенциала на неограничения информационен обмен.

Всички тези особености на съвременната информационна среда и променените потребителски нагласи определят **актуалността** на проведеното сред информационни потребители в **периода юни – юли 2021 г. анкетно проучване на тема „Мобилни дигитални библиотеки и мобилно обучение“**. Изследването е реализирано в изпълнение на една от дейностите по проект със заглавие: „Информационен портал относно мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечни услуги и ресурси“, с Договор № КП-06-М35/2 от 18.12.2019 г., спечелен в Конкурс за финансиране на фундаментални научни изследвания на млади учени и постдокторанти – 2019 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на МОН, с ръководител гл. ас. д-р Елисавета Димитрова Цветкова. Актуалността на настоящото анкетно проучване се обуславя и от ключовата роля на библиотечните институции в глобалното информационно общество и ролята им на основна фигура, която трябва да отговори на читателските потребности с нови, актуални решения за достъп до информация, включително предоставяне на мобилен достъп до информационни и образователни услуги за потребителите.

Основната цел на анкетното проучване на тема „Мобилни дигитални библиотеки и мобилно обучение“ е да се проучат и анализират актуалните нужди и търсения на потребителите на информация и знания по отношение на библиотечните и образователните услуги, до каква степен информационните потребители използват мобилни устройства за четене, обучение и достъп до информационни ресурси, какво е отношението им към включването на мобилни дигитални услуги и обучение в библиотечното обслужване, както и доколко са информирани и подкрепят ли международните политики за мобилен достъп до обучение и библиотечни услуги и ресурси.

В рамките на емпиричното изследване целта се постига чрез решаването на **следните изследователски задачи**:

- да се установи степента на използване на мобилни устройства от потребителите в ежедневието им и от друга страна, използването им конкретно за четене и търсене на информация;
- да се установи и анализира нивото на информираност на информационните потребители по въпросите за мобилните диги-

тални библиотеки, както и да се установи отношението им към проблема;

- да се установят нивото на познаване и отношението на потребителите към мобилното образование и обучение през целия живот;
- да се анализират осведомеността на информационните потребители относно съществуващите политики за мобилно образование в европейското информационно и образователно пространство и отношението им към тях;
- да се обобщи мнението на потребителите за участието и ролята на библиотечните институции в постигането на достъп до образование и информация за всички през целия живот, включително чрез реализирането на мобилни дигитални библиотеки и мобилни форми на продължаващо обучение.

За да бъде реализирана поставената цел и да бъдат изпълнени набелязаните изследователски задачи, е разработена специално за нуждите на конкретното емпирично изследване анкетна карта с три основни панела:

- ЧАСТ 1. Мобилни устройства, приложения и мобилни дигитални библиотеки;
- ЧАСТ 2. Мобилно образование и обучение през целия живот;
- ЧАСТ 3. Политики за мобилно информационно обслужване и мобилно образование.

Анкетната карта включва както закрити, така и полуоткрити (посредством прилагане на петстепенната скала на Ликерт) и открити въпроси (вж. Приложение № 2).

Обект на изследването са студенти, като активни потребители на информационни ресурси и дигитални услуги.

Методологията на изследването е реализирана чрез онлайн форма на въпросник от структуриран тип и чрез приложението Google Forms, посредством които в периода юни – юли 2021 г. са **рекрутирани 136 студенти** от Университета по библиотекознание и информационни технологии, София, с различен професионален и социално-демографски профил:

- **пол** – мъже (n=52, 38,2%) и жени (n=84, 61,8%);
- **възраст** – 18 – 25 години (n=58, 42,6%), 26 – 29 години (n=11, 8,1%), 30 – 39 години (n=36, 26,5%), 40 – 50 години (n=29, 21,3%) и над 50 години (n=2, 1,5%);
- **образование** – със средно образование (n=53, 39%), средно специално образование (n=42, 30,9%) и висше образование (n=41, 30,1%);

- **местоживеене** – София (n=107, 78,7%), областен град (n=15, 11%), друг град (n=9, 6,6%) и село (n=5, 3,7%);

- **образователно-квалификационна степен** – обучаващи се в ОКС „бакалавър“ (n=120, 88,2%), ОКС „магистър“ (n=8, 5,9%) и в научна и образователна степен „доктор“ (n=8, 5,9%).

Анкетното проучване е **изпратено до 1943 респонденти**, като са обхванати студентите от двата факултета на Университета – Факултета по библиотекознание и културно наследство (ФБКН) – n=71, 52,2%, и Факултета по информационни науки (ФИН) – n=65, 47,8%.

Емпиричните данни са въведени и обработени със статистическия софтуер IBM SPSS Statistics 21. При обработката на емпиричните данни са използвани едномерни честотни разпределения и качествен контент-анализ на отговорите на отворените въпроси.

Първият панел на анкетното проучване засяга въпросите, свързани с мобилните дигитални библиотеки и мобилното обслужване на читателите. Въпросите целят да се установи степента на осведоменост относно мобилните и дигиталните библиотеки в България и по света, както и отношението на потребителите към тях. Друга основна задача, която е решена в тази част на изследването, е да се установи и анализира степента на ползване на мобилни устройства от потребителите в ежедневието им, както и степента на ползване на мобилни устройства конкретно за четене и търсене на информация.

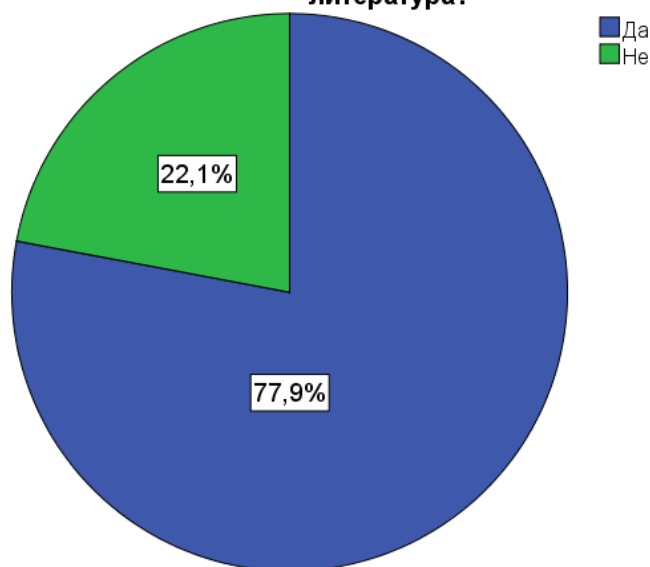
Проведеното изследване разкрива, че сред най-често използваните мобилни устройства в ежедневието на младите хора са: телефон – 91,2%, лаптоп – 80,9%, следват iPhone – 19,9%, таблет – 18,4%, електронен четец – 13,2, и iPad – 2,2%, като въпросът предоставя възможности за повече от един отговор (вж. таблица 3). Тези данни показват изключително високо ниво на мобилна осигуреност на потребителите в синхрон със съвременните информационни тенденции.

Много показателни са отговорите на въпроса „Ползвате ли мобилно устройство (телефон, таблет, iPad, iPhone, електронен четец) за четене на художествена литература?“, на който 77,9% от респондентите отговарят положително (вж. фиг. 9).

Таблица 3. Разпределение на отговорите на въпроса „Какви мобилни устройства ползвате в ежедневието си?“

	Отговори		Процент от случаите
	N	Процент	
Телефон	124	40,4%	91,2%
Лаптоп	110	35,8%	80,9%
Таблет	25	8,1%	18,4%
iPad	3	1,0%	2,2%
iPhone	27	8,8%	19,9%
Електронен четец	18	5,9%	13,2%
Общо	307	100,0%	225,7%

Ползвате ли мобилно устройство (телефон, таблет, iPad, iPhone, електронен четец) за четене на художествена литература?

Фиг. 9. Разпределение на отговорите на въпроса „Ползвате ли мобилно устройство (телефон, таблет, iPad, iPhone, електронен четец) за четене на художествена литература?“

Интерес представлява също така въпросът какви библиотечни услуги, достъпни чрез мобилни устройства, използват изследваните лица, зададен отново с възможност за множество отговори. Резултатите са представени в таблица 4.

Таблица 4. Използване на библиотечни услуги, достъпни чрез мобилни устройства

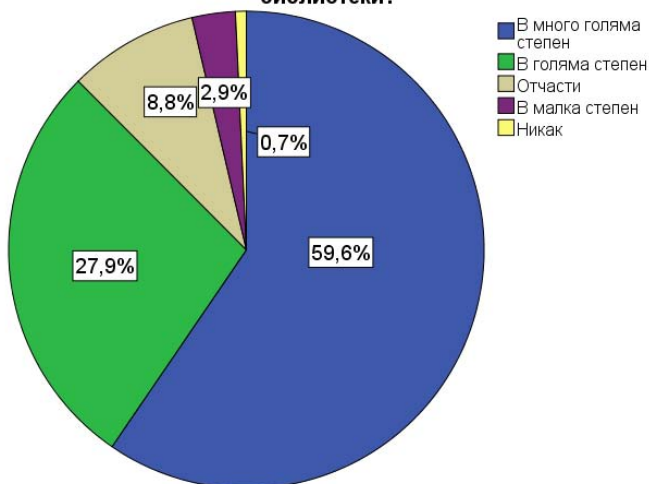
Мобилни библиотечни услуги	Отговори		Процент от случаите
	N	Процент	
Търсене в електронни бази данни и получаване на пълния текст на документа	76	25,1%	56,3%
Търсене в библиографска база данни на библиотеката	75	24,8%	55,6%
Мобилен достъп до пълния текст на библиотечни документи	50	16,5%	37%
Мобилна инструкция за ползването на ресурси и услуги	35	11,6%	25,9%
Мобилна разходка в библиотеката	33	10,9%	24,4%
Есемес обслужване	10	3,3%	7,4%
Не съм използвал(а).	24	7,9%	17,8%
Общо	303	100%	224,4%

Както се вижда от таблица 1, преобладават студентите, които са активни потребители на мобилни услуги по отношение на търсене в електронни бази данни и получаване на пълния текст на документа – 56,3%, търсене в библиографска база данни на библиотеката – 55,6%, мобилен достъп до пълния текст на библиотечни документи – 37%, и т.н. Неслучайно респондентите одобряват създаването на мобилни дигитални библиотеки – 87,5%, отчасти одобряват – 8,8%, и едва 3,7% изразяват своето неодобрение (вж. фиг. 10).

Изследваните лица обаче споделят, че мобилните услуги на българските библиотеки не са достатъчно популярни и достъпни за потребителите – 61,8%, възможностите на съвременните дигитални технологии в дейността на българските библиотеки не се използват пълноценно – 60,3%, и е нужно разширяване на мобилните и информационните услуги, предлагани от българските библиотечни институции – 88,2% (вж. фиг. 11).

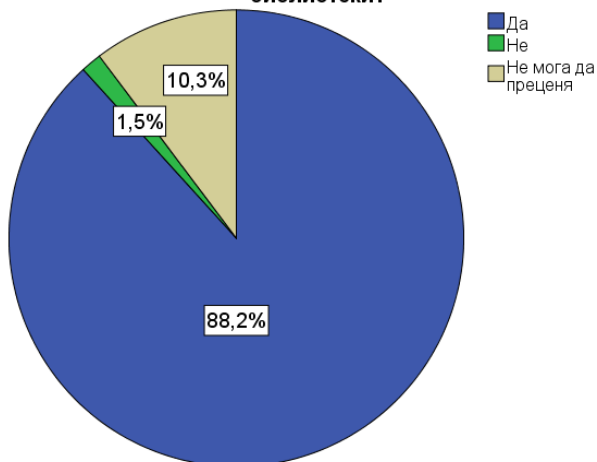
Таблица 5 показва степента на удовлетвореност на потребителите от качеството и възможностите на предлаганите мобилни услуги в българските библиотеки.

Одобрявате ли създаването на мобилни дигитални библиотеки?

Фиг. 10. Отношение на респондентите към създаването на мобилни дигитални библиотеки

Смятате ли, че е нужно разширяване на мобилните и информационните услуги, предлагани от българските библиотеки?

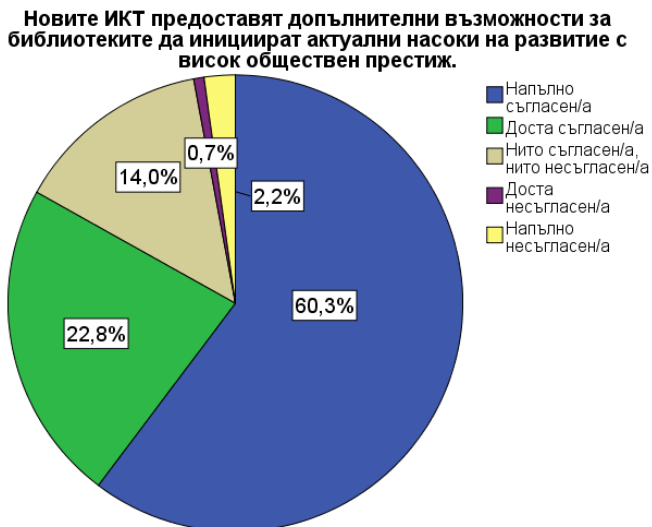

Фиг. 11. Разпределение на отговорите на въпроса „Смятате ли, че е нужно разширяване на мобилните и информационните услуги, предлагани от българските библиотеки?“

Таблица 5. *Степен на удовлетвореност от качеството на предлаганите мобилни услуги от българските библиотеки*

Удовлетвореност	Н	Процент	Кумулативен процент
Напълно удовлетворен(а)	9	6,6%	6,6%
Като цяло удовлетворен(а)	38	27,9%	34,6%
Нито удовлетворен(а), нито неудовлетворен(а)	73	53,7%	88,2%
Като цяло неудовлетворен(а)	15	11%	99,3%
Напълно неудовлетворен(а)	1	0,7%	100%
Общо	136	100%	

От таблица 2 се установява, че повече от половината участвали в проучването лица дават неутрални отговори – 53,7% (нито удовлетворен, нито неудовлетворен), което разкрива необходимостта от разширяване и подобряване на мобилните библиотечни услуги, които активно се търсят от новите „дигитални поколения“, особено в ситуацията на глобална пандемия от COVID-19. В потвърждение на това са силно позитивните оценки на респондентите, че мобилното обучение и мобилният достъп до библиотечни услуги и ресурси насърчават четенето, информационната грамотност и дигиталната компетентност сред младите поколения – 75%; новите информационни технологии предоставят нови, допълнителни възможности за библиотеките да инициират различни актуални посоки на развитие и да повишат социалния си статус и обществен престиж в съвременното информационно общество – 83,1% (вж. фиг. 12); чрез мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечни услуги и ресурси библиотечните институции активно участват в съхраняването и социализацията на националното и световното културно-историческо наследство – 77,9%; приложението на съвременните информационни и комуникационни технологии (ИКТ) отговаря на актуалните информационни потребности и предизвикателства и затвърждава ключовата роля на библиотеката като културна, образователна, духовно-нравствена и възпитателна институция – 68,4%, както и че мобилните образователни и библиотечни услуги са ефективен начин за достъп до ресурси и информация в кризисни ситуации, особено при случая с COVID-19 – 89%.

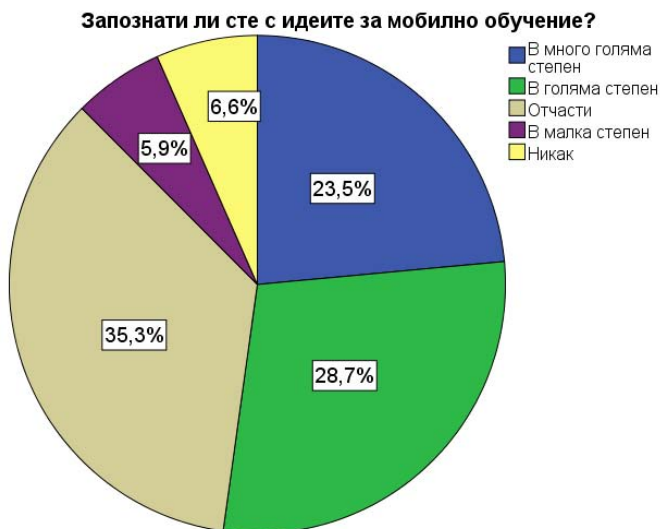
Фиг. 12. Значение на новите информационни технологии за библиотеките в съвременното информационно общество

Втората част на анкетното проучване се отнася до въпросите за мобилното образование и обучението през целия живот. Целта на тази част от проучването е да се установят информираността и отношението на информационните потребители относно мобилното обучение и ученето през целия живот.

Прави впечатление, че изследваните студенти до голяма степен са запознати с идеите на мобилното образование – 52,2%, отчасти са информирани – 35,3%, или в малка степен/никак не познават възможностите на мобилното обучение като средство за личностно развитие през целия жизнен път – 12,5% (вж. фиг. 13).

Същевременно съвременните младежи напълно одобряват включването на ИКТ в образователния процес – 84,6%, отчасти одобряват – 10,3%, а незначителен дял от тях одобряват в малка степен или въобще не одобряват използването на ИКТ в педагогическата практика – 5,1% (вж. фиг. 14).

Респондентите също така демонстрират близки нагласи за необходимостта от включване на мобилни устройства като полезно дидактично средство във формалното образование – 67,6%, 22,1% отчасти подкрепят и 10,3% изразяват колебливо мнение, а в неформалното образование 65,4% напълно споделят, 26,5% отчасти споделят и само 8,1% имат негативно отношение (вж. таблици 6 и 7).

Фиг. 13. Информираност на респондентите относно идеите за мобилно обучение

Фиг. 14. Разпределение на отговорите на въпроса „Подкрепяте ли включването на информационните и комуникационните технологии в образователния процес?“

Таблица 6. *Одобрение на респондентите на използването на мобилни устройства във формалното образование*

Одобрявате ли използването на мобилни устройства във формалното образование?

	Брой	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
В много голяма степен	47	34,6%	34,6%	34,6%
В голяма степен	45	33,1%	33,1%	67,6%
Отчасти	30	22,1%	22,1%	89,7%
В малка степен	10	7,4%	7,4%	97,1%
Никак	4	2,9%	2,9%	100,0%
Общо	136	100,0%	100,0%	

Таблица 7. *Одобрение на респондентите на използването на мобилни устройства в неформалното образование*

Одобрявате ли използването на мобилни устройства в неформалното образование?

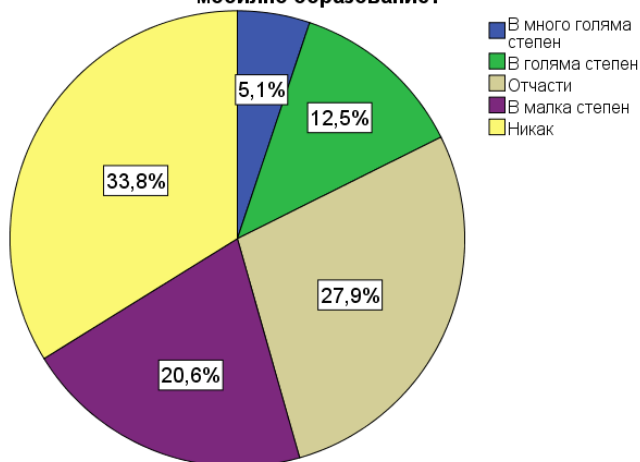
	Брой	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
В много голяма степен	47	34,6%	34,6%	34,6%
В голяма степен	42	30,9%	30,9%	65,4%
Отчасти	36	26,5%	26,5%	91,9%
В малка степен	6	4,4%	4,4%	96,3%
Никак	5	3,7%	3,7%	100,0%
Общо	136	100,0%	100,0%	

От посочените дотук данни може да се направи изводът, че трябва да се обърне внимание на осведомеността на потребителите относно политиките за мобилно образование и в същото време да се подчертае тяхната позитивна нагласа към използването на неограничените възможности на ИКТ и в частност на мобилните устройства в образователните процеси.

Третата част от анкетната карта съдържа въпроси, свързани с политиките за мобилно образование както на национално, така и на европейско ниво и ролята на библиотечните институции в тях. Целта на проучването е да изясни информираността на информационните потребители по тези въпроси и отношението им към тях.

От анализа на получените в хода на изследването данни прави впечатление, че голяма част от студентите не са запознати – 54,5%, 27,9% са отчасти запознати и едва 17,6% като цяло са запознати с национални стратегически документи и политики, подкрепящи развитието на дигиталните библиотеки, мобилните дигитални библиотеки и мобилното образование (вж. фиг. 15).

Запознати ли сте с национални стратегически документи и политики за развитието на мобилни дигитални библиотеки и мобилно образование?

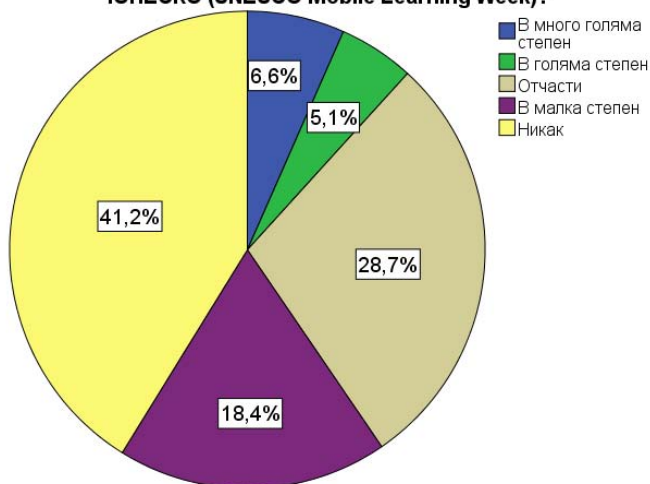

Фиг. 15. Информираност на респондентите относно национални стратегически документи и политики, подкрепящи развитието на дигиталните библиотеки, мобилните дигитални библиотеки и мобилното образование

Подобни тенденции се очертават и по отношение на информираността на младите хора относно международни инициативи като „Седмицата на мобилното образование“ на ЮНЕСКО (UNESCO Mobile Learning Week) – 59,6% не са запознати, 28,7% са отчасти запознати, а само 11,7% са добре информирани за целите и инициативите на този форум (вж. фиг. 16).

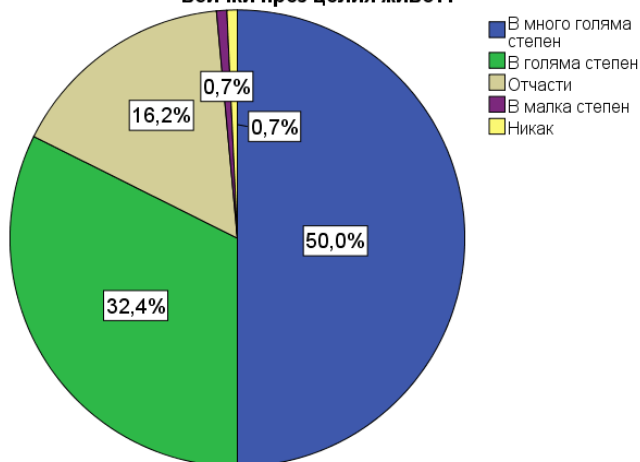
Налице е обаче подчертан консенсус между изследваните лица относно участието на библиотечните институции в постигането на достъп до образование и информация за всички през целия живот, включително чрез разпространението на мобилните дигитални библиотеки и мобилните форми на продължаващо обучение – 82,4% напълно подкрепят, 16,2% отчасти подкрепят и 1,4% не подкрепят подобни дейности (вж. фиг. 17).

Запознати ли сте със Седмицата на мобилното образование на ЮНЕСКО (UNESCO Mobile Learning Week)?

Фиг. 16. Информираност на респондентите относно „Седмицата на мобилното образование“ на ЮНЕСКО

Подкрепяте ли участието на библиотечните институции в постигането на достъп до образование и информация за всички през целия живот?

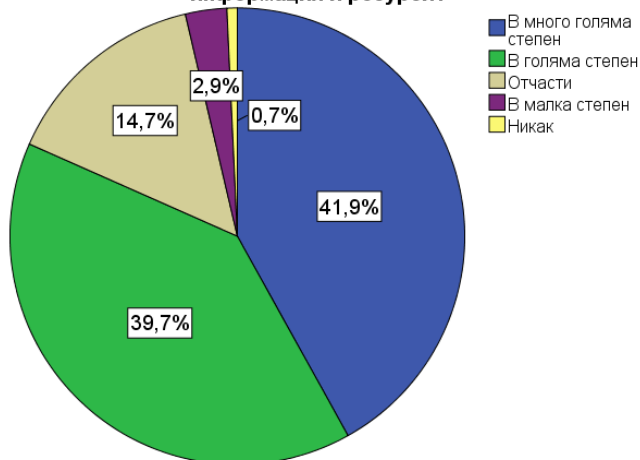

Фиг. 17. Подкрепа на респондентите за участието на библиотечните институции в постигането на достъп до образование и информация за всички през целия живот

Мнозинството от респондентите посочват също така, че създаването на информационен портал за мобилни форми на обучение

и информирани сред библиотечната общност и в образователните среди ще улесни достъпа до информация и ресурси за потребителите – 81,7%, като едва 14,7% отчасти споделят, или не споделят това мнение – 3,6% (вж. фиг. 18).

Създаването на информационен портал за мобилни форми на обучение и информирани ще улесни ли достъпа до информация и ресурси?

Фиг. 18. Разпределение на отговорите на въпроса „Създаването на информационен портал за мобилни форми на обучение и информирани ще улесни ли достъпа до информация и ресурси?“

Контент-анализът на свободните отговори разкрива, че сред ключовите функционалности и съдържание, които един информационен портал за мобилни библиотечни услуги трябва да притежава, за да бъде в полза на потребителите, са: лесен за боравене интерфейс, достатъчно ясни инструкции за навигация, богат обем от информация и материали, адекватна поддръжка и безплатен достъп до библиотечните приложения.

Основните изводи от реализираното научно изследване, направени след задълбочен анализ на получените данни, може да бъдат формулирани чрез следните заключения:

- използването на мобилни технологии от съвременните информационни потребители е изключително активно и широко застъпено;
- осигуряването на мобилно информационно, образователно и библиотечно обслужване е необходимият и адекватен отговор на актуалните читателски търсения и нужди;

- българските потребители се нуждаят от отговаряща на европейските и световните тенденции информационна среда, включваща дигитално и мобилно информационно осигуряване;

- въпреки че оценяват възможностите и добрите перспективи пред мобилните и дигиталните форми за осигуряване на информация и знание и подкрепят тяхната реализация и развитие, информационните потребители са недостатъчно информирани по тези въпроси и недостатъчно запознати със световните тенденции в тази посока;

- идентифицирана е необходимост от единен информационен интернет портал, който да обединява информацията по тези проблеми и да ги популяризира сред всички заинтересовани страни.

В обобщение на анализа на резултатите от реализираното анкетно проучване беше доказана тезата, че съвременните информационни потребители използват много активно мобилни устройства, особено мобилни телефони, в ежедневието си, но също така и за четене, обучение и търсене на информация. Въпреки това все още е слабо застъпена възможността за мобилно библиотечно обслужване и не е достатъчна информираността по тези въпроси. Отговорите на респондентите показват много позитивно отношение към въвеждането на мобилно информационно обслужване и изграждането на дигитални и мобилни дигитални библиотеки.

Резултатите от изследването доказват също така, че въвеждането на мобилните информационни технологии в съвременната образователна система среща много добро приемане сред потребителската общност и може да удовлетвори потребностите на учащите се в днешното глобално образователно и информационно пространство, ориентирано към индивидуалните нужди на всеки обучаем.

Същевременно мнението както на библиотечните специалисти, така и на информационните потребители е, че българското информационно пространство се нуждае от много по-активно създаване на възможности за дигитално и мобилно информационно осигуряване, съответстващо на европейските и световните тенденции за предоставяне на информационни и образователни ресурси. Библиотечната общност оценява приоритетите в потребителските търсения и е отворена към въвеждането на мобилно информационно обслужване и изграждането на дигитални и мобилни библиотеки, както и на мобилни образователни ресурси.

Но за да бъдат адекватно задоволени информационните потребности на българските читатели, за да функционират библиотечните ни институции в синхрон с европейските стандарти и тенденции, са необходими отговорна държавна политика и общонационални стратегии за развитие в посока интегриране на мобилните технологии в информационния и образователния сектор в страната.

Именно за постигането на тази цел са реализирани научно-изследователският проект със заглавие: „Информационен портал относно мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечни услуги и ресурси“, с Договор № КП-06-М35/2 от 18.12.2019 г., както и осъществените в негово изпълнение две анкетни проучвания на тема „Мобилни дигитални библиотеки и мобилно обучение“. Усилията на екипа, който ги реализира, целят да подчертаят ключовото значение на мобилните технологии в съвременните информационни и образователни подходи и да допринесат за популяризирането на тези теми сред научната общност, сред библиотечно-информационните експерти и сред информационните потребители, за да достигне българската библиотечно-информационна система европейските и световните стандарти.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Библиотеките са съпътствали човечеството през цялото му историческо развитие. И не само са го съпътствали, но и винаги са били най-високо ценени, уважавани и пазени. Още по-важно е, че ценностите, с които хората са свързвали книжовните съкровищници, са запазени непроменени и днес. И сега мисията на библиотеките е да свързват хората със знанието, с информацията, с едни от най-великите достижения на човешкия дух и по този начин да ги вдъхновяват да променят живота си, да се развиват и усъвършенстват, променяйки по този начин и света, в който живеем. Промяната е неизбежна. А пътищата и подходите за нейната реализация са много. Но важното е, търсейки верния път, да не загубим изконните истини и ценности.

Стремещът към знание и усъвършенстване днес е по-жив и ценен от всякога. Знанията и информацията са основен ресурс за развитието не само на световната икономика, но и на всяка друга сфера от обществения живот. Библиотеките са тук, пазещи и предаващи това знание, световната памет на човечеството. И няма по-нормално нещо от това, заедно с потребителите си, заедно със средата, в която функционират, да се развиват и усъвършенстват и те, запазвайки традиционните ценности.

Днес изключително важна роля за развитието на Европа, за нейния интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж имат иновациите, качественото образование, високите постижения в областта на научните изследвания, като успоредно с това се акцентира върху използването в максимална степен на информационните и комуникационните технологии. Всяка от тези области се преплита много тясно с функциите и ролята на библиотеките, те са институциите, които могат активно да повлияят за ефективните трансформации, търсени от европейското общество. Резултат от усилията на Европа за интелигентно и устойчиво развитие, за усвояване на потенциала на информационните и комуникационните технологии, за промяна в сферата на знанията, науката и културно-историческото наследство е създаването на дигитални и мобилни дигитални библиотеки.

Фокусът при съвременното удовлетворяване на информаци-

онните нужди на изследователи, практики и обучаващи се е изместен към дигиталните форми за предоставяне на качествена, разнообразна и бързо достъпна информация. Общата визия и споделените усилия информационните доставчици в световен мащаб да осигурят и поддържат дигитален и мобилен достъп до своите информационни ресурси, са адекватен отговор на съвременната информационна, образователна и научна действителност, характеризираща се с изключително бързо технологично развитие, предлагащо множество иновативни възможности, с нов тип информационни потребители, търсещи най-бързия и лесен достъп до качествени ресурси отвсякъде и по всяко време, с множество все по-добре развити източници на информация, създаващи силно конкурентна информационна среда. Комбинирането на информацията с новите цифрови технологии подобрява нейното откриване, споделяне и управление.

Мобилните дигитални библиотеки и мобилното образование имат важно значение за качествено задоволяване на читателските потребности в условията на дигиталната ера. Те подкрепят личностното развитие и осигуряват достъп до информация и знание за всички съобразно техните специфични нужди и предпочитания, а именно това търсят информационните потребители днес. Мобилният достъп до библиотечни ресурси и услуги допринася за по-доброто и пълноценно функциониране на различните информационни, образователни, научни, социални и културни инициативи на библиотеките в съвременното глобализирано и мрежово свързано общество.

Библиотечните институции ще продължат да съпътстват човечеството в неговото развитие и напред, ще продължат да опазват и предават на идните поколения знанието, информацията и достиженията на човешкия дух, ще продължат да възпитават децата ни независимо какъв формат ще имат документалните носители. Библиотеките ще бъдат с нас!

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. **Александрова**, Красимира. Библиографията в контекста на съвременната информационна парадигма: Черти на формирането. София: За буквите – О писменехъ, 2015. 296 с.
2. **Александрова**, Красимира. Управление на обществена библиотека в информационна среда: Успешни практики и перспективи в България. София: За буквите – О писменехъ, 2013. 209 с.
3. **Библиотечно-информационен център (БИЦ) на ХТМУ** [онлайн], 2021. Достъпно от: <https://uctm.edu/bg/home/library>.
4. **Библиотечно-информационен център (БИЦ) на Университета по библиотекознание и информационни технологии** [онлайн], 2021. Достъпно от: <https://bic.unibit.bg/bg/za-bibliotekata/novini/5-bic-unibit-digitalna-biblioteka>.
5. **Българска книга**. Енциклопедия. Съст. А. Гергова. София – Москва: Пенсофт, 2004. 506 с.
6. **Василева**, Румелина. Управление на електронните ресурси в библиотеките. София: За буквите – О писменехъ, 2014. 222 с.
7. **Володин**, Б. Ф. Всемирная история библиотек. Санкт-Петербург: Професия, 2002. 352 с.
8. **Върбанова-Денчева**, Кристина. Виртуалните библиотеки и образованието – трансформации и иновации. – В: *Трудове* на СВУБИТ, Т. 2, 2003, с. 143 – 152.
9. **Върбанова-Денчева**, Кристина. Дигитална конверсия и функционална трансформация на библиотеките. София: За буквите – О писменехъ, 2009. 386 с.
10. **Върбанова-Денчева**, Кристина. Мобилно обучение и трансформации в образователния процес. Национална конференция „Образованието в информационното общество“ [онлайн], 2021. Достъпно от: <http://sci-gems.math.bas.bg/jspui/bitstream/10525/1512/1/adis-october-2006-148p-153p.pdf>.
11. **Върбанова-Денчева**, Кристина. Новият модел на писмените комуникации в европейското информационно пространство. – В: *Трудове* на СВУБИТ, Т. 5, 2006, с. 95 – 101.
12. **Геймън**, Нийл. Защо бъдещето ни зависи от библиотеките, четенето и мечтите, 2013 [онлайн], 2021. Достъпно от: <http://prilivi.eu/2013/10/neil-gaiman/>.

13. **Гендина, Н. И.** Информационна подготовка и медиаобразование в России и странах СНГ: Проблемы формирования информационной культуры личности и продвижения идей информационной и медиаграмотности. Saarbrucken: Lambert Academic Publishing, 2012. 186 с.
14. **Гендина, Н. И., Н. И. Колкова, Г. А. Стародубова, И. Л. Скипор.** Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях. Учеб.-метод. пос. Москва: Шк. б-ка, 2003. 296 с. [онлайн], 2003. Достъпно от: http://www.ifapcom.ru/files/publications/inf_clt_lib.pdf.
15. **Георгиева-Лазарова, Стоянка, Лъчезар Лазаров.** Аудиовизуални и информационни технологии в обучението. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2010. 228 с.
16. **Гергова, А.** Книгознание. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1995. 271 с.
17. **Глухов, Алексей.** Съдбата на древните библиотеки. София: Наука и изкуство, 1984. 143 с.
18. **Граматика БГ** [онлайн], 2021. Достъпно от: <https://gramatika-bg.com/>.
19. **Грашкина-Минчева, Ваня, Анета Дончева, Александър Димчев.** Насоки за развитие на обществената библиотека: Ръководство за библиотечни мениджъри. София: ББИА, 2009. 126 с. [онлайн], 2021. Достъпно от: http://elearn.uni-sofia.bg/pluginfile.php/24017/mod_page/content/40/Publications/Alexander_Dimchev/AD_Nasoki_za_razvitie_na_obshchestvenata_biblioteka.pdf.
20. **Да преобразим** нашия свят: Програма 2030 за устойчиво развитие [онлайн], 2021. Достъпно от: https://www.unicef.bg/assets/PDFs/WWL/Transforming_our_world_BG.pdf.
21. **Денчев, С., И. Павлова.** Роля на дигиталните библиотеки в университетска информационна среда. – В: *Годишник* на секция „Информатика“, Съюз на учените в България, Том 2, 2009, с. 56 – 60.
22. **Денчев, Стоян, Димитър Христозов.** Информирание и информационно брокерство. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2012. 384 с.
23. **Денчев, Стоян, Ирена Петева.** Библиотеки и публичен достъп до информация. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2006. 311 с.
24. **Денчев, Стоян.** Актуални въпроси на приложението на информационните и комуникационните технологии в образова-

- нието по културно наследство. Социализация на културното наследство. София: За буквите – О писменехъ, 2017. 100 с.
25. **Джордан**, Джай. Дигитални фондове, електронно обучение и библиотеки. – В: *Библиосфера – електронно списание за услугите, ресурсите и технологиите в библиотечно-информационното пространство*, 2004, № 5 [онлайн], 2020. Достъпно от: <http://bibliosphere.eu/?p=1008>.
 26. **Дигитална** библиотека на Нов български университет [онлайн], 2021. Достъпно от: <https://www.nbu.bg/bg/library/elektronni-resursi/digitalna-biblioteka>.
 27. **Дигитална** библиотека на СУ „Св. Климент Охридски“ [онлайн], 2021. Достъпно от: <http://lib.sudigital.org/?ln=bg>.
 28. **Дигитална** библиотека на Химикотехнологичен и металургичен университет [онлайн], 2021. Достъпно от <http://193.30.228.154/elib/dsweb/HomePage>.
 29. **Дигиталното** настояще и бъдеще: Икономически, културни, образователни, правни и технологични въздействия = Digital Present and Future: Economic, Cultural, Educational, Legal and Technological Impacts. Сборник с научни доклади от научна конференция с международно участие, 9 – 10 април 2013 г., София. Съст. Румелина Василева, Силвия Станчева. Науч. ред. Иванка Янкова. София: За буквите – О писменехъ, 2013. 312 с.
 30. **Димов**, Петър. Електронно обучение чрез Интернет. София: Сиела, 2004. 140 с.
 31. **Димчев**, Ал. Глобална информационна инфраструктура. Роль и мисия на библиотеките в променящия се свят. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2014. 479 с.
 32. **Европа 2020**. Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж [онлайн], 2021. Достъпно от: http://ec.europa.eu/europe2020/index_bg.htm.
 33. **Европейска** комисия [онлайн], 2021. Достъпно от: http://ec.europa.eu/index_bg.htm.
 34. **Ефтимова**, Събина. Библиотеката като социален институт. – В: *Младите в науката – инвестиция в бъдещето*. Сборник с доклади от международна научна конференция, София – Пловдив, 18 – 20.10.2013 г. София: За буквите – О писменехъ, 2014, с. 441 – 449.
 35. **Ефтимова**, Събина. Библиотерапия: Теория и практика. Учебник. София: За буквите – О писменехъ, 2015. 195 с.
 36. **Ефтимова**, Събина. Зараждане на библиотерапията. – В:

- Книгата* – нашето по-мислено настояще. Сборник с доклади от форума „Дни на книгата и авторското право в УниБИТ“, София, 23 – 25 април 2013 г. София: За буквите – О писменехъ, 2013, с. 115 – 124.
37. **Загоров**, Васил. Българската книга (1878 – 1912). От възрожденския идеал до комерсиализацията. София: За буквите – О писменехъ, 2014. 246 с.
 38. **Закон** за обществените библиотеки. – В: *Държавен вестник*, бр. 42, 2009 [онлайн], 2021. Достъпно от: <http://www.lex.bg/bg/laws/doc/2135636021>.
 39. **Игнатова**, Елена. Университетски библиотечни трансформации. Монография. София: За буквите – О писменехъ, 2015. 290 с.
 40. **Интернет**: възможности, компетенции, безопасност. Методическо пособие для работников системы общего образования. Москва: Центр книжной культуры Гутенберг, 2013. 165 с.
 41. **ИФЛА**. Секция по образование и обучение. Насоки за професионални библиотечно-информационни образователни програми. Превод на български език от оригинала Таня Тодорова. Ред. Тереза Тренчева. София: За буквите – О писменехъ, 2013. 16 с.
 42. **Кириллова**, Наталья Б. Медиа среда российской модернизации. Москва: Акад. Проект, 2005. 400 с.
 43. **Ковачева**, Евгения. Хоризонти на електронното обучение. София: Деметра, 2013. 101 с.
 44. **Мазур**, З. Ф., Н. З. **Мазур**, А. М. **Цапенко**. Инновационный менеджмент: Интеллектуальная собственность в образовании. Москва: ИИЦ Роспатента, 2005. 91 с.
 45. **Младенова**, Мария. Библиотекознанието в България от 1878 до 1944. София, За буквите – О писменехъ, 2007. 316 с.
 46. **Мобилна** версия на i-Lib в Столична библиотека [онлайн], 2021. Достъпно от: <https://primasoft.bg/page/posts/mobilna-versija-na-i-lib-v-stolichna-biblioteka-25.php?p=20>.
 47. **Мобилна** версия на сайта на Библиотеката на Нов български университет [онлайн], 2020. Достъпно от: <http://libguides.nbu.bg/mobile/1496>.
 48. **Мобилно** приложение показва историческите пластове на София [онлайн], 2021. Достъпно от: <https://www.cross.bg/sofiya-istoricheski-serdika-1410076.html#.YVCxkzFBxPY>.
 49. **На гребена** на вълните или настигнати от прилива: Да се ориентираме в променящата се информационна среда. Изво-

- ди от Доклада на ИФЛА за основните насоки на развитие. – В: *ББИА онлайн*, брой 6, 2013 [онлайн], 2021. Достъпно от: http://trends.ifla.org/files/trends/assets/ifla_trend_report_bul.pdf.
50. **Нанкова**, Мариела. Взаимодействията между обществената библиотека и обществените организации в условията на информационното общество. – В: *Библиотечният и културен мениджмънт и информационно-комуникационните технологии*. Сборник с научни доклади и съобщения от научна конференция с международно участие, 3 – 4 септември 2011 г., Бургас. Съст. И. Янкова, Т. Тодорова. София: За буквите – О писменехъ, 2011, с. 115 – 125.
51. **Нанкова**, Мариела. Как да привлечем обществени и неправителствени организации като партньори на библиотеките в програмите по информационна грамотност. – В: *Информационната грамотност – модели за обучение и добри практики*. Сборник с научни доклади и съобщения от научен семинар с международно участие, 18 – 19 октомври 2012 г., УБ на ИУ, Варна. Съст. Т. Тодорова, Д. Стойкова. София: За буквите – О писменехъ, 2012, с. 278 – 285.
52. **Наредба** за съхраняването, опазването и разпореждането с документи от библиотечния фонд. [Наредба № 3 от 18 ноември 2014, Министерство на културата]. – В: *Държавен вестник*, бр. 98, 2014, с. 25 – 32.
53. **Народна** библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив [онлайн], 2021. Достъпно от: <https://libplovdiv.com/index.php/bg/2009-09-04-11-40-35>.
54. **Народна** библиотека „П. Р. Славейков“ – Велико Търново [онлайн], 2021. Достъпно от: <http://www.libraryvt.com>.
55. **Насоки** на ИФЛА за обществената библиотека. Ред. Кристи Кунц, Барбара Губин. София: ББИА, 2011 [онлайн], 2021. Достъпно от: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/series/147-bg.pdf>.
56. **Научен** електронен архив на Нов български университет [онлайн], 2021. Достъпно от: <http://eprints.nbu.bg/>.
57. **Национален** статистически институт. Библиотеки през 2020 г. по вид [онлайн], 2021. Достъпно от: <https://www.nsi.bg/bg/content/3607>.
58. **Национална** библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ [онлайн], 2021. Достъпно от: <http://www.nationallibrary.bg/>.
59. **Национална** научна програма „Културно-историческо нас-

- ледство, национална памет и обществено развитие“ [онлайн], 2021. Достъпно от: <https://kinnpor.uni-sofia.bg/>.
60. **Национална** програма за ускорено развитие на информационното общество в Република България 2008 – 2010 г. [онлайн], 2021. Достъпно от: <http://strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=484>.
 61. **Национална** стратегия за учене през целия живот за периода 2014 – 2020 година [онлайн], 2021. Достъпно от: http://www.mon.bg/news-home/2013/14-01-08_strategy_LLL.html.
 62. **Национална** стратегия и Програма за опазване и достъп до книжовното културно наследство. Проект, изработен от ББИА, София, 2013 [онлайн], 2021. Достъпно от: http://www.lib.bg/publish/BBIA/strategia_opazvane.pdf.
 63. **Невидимата** Сердика: Безплатно приложение за мобилни телефони [онлайн], 2021. Достъпно от: <http://invisibleserdica.org/index.php/bg/>.
 64. **Николаева**, Силвия. Неформално образование: Философии, теории, практики. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2015. 263 с.
 65. **Николов**, Р. Глобалният кампус. София: Авангард Прима, 2009. 266 с.
 66. **Образование** лиц с ограниченными возможностями в контексте программы ЮНЕСКО „Образование для всех“: Опыт России: Аналит. обзор. Под ред. Г. А. Бордовского. Санкт-Петербург: РГПУ им. А. И. Герцена, 2007. 81 с.
 67. **Основи** качества вебсайтов в сфере культуры. Справочник. Под ред. V раб. гр. Проекта MINERVA „Определение потребностей пользователей, содержания и критериев качества веб-приложений в сфере культуры“. Москва, 2006. 61 с. [онлайн], 2021. Достъпно от: <http://www.ifap.ru/library/book127.pdf>.
 68. **Павлова**, Иванка. Дигитални библиотеки и достъп до информационни ресурси. Защита на дигитални колекции. София: За буквите – О писменехъ, 2007. 221 с.
 69. **Парижкова**, Любомира. Комуникацията като инструмент в управлението на знания. – В: *Библиотечният* и културен мениджмънт и информационно-комуникационните технологии. Сборник с научни доклади и съобщения от научна конференция с международно участие, 3 – 4 септември 2011 г., Бургас. Съст. И. Янкова, Т. Тодорова. София: За буквите – О писменехъ, 2011, с. 99 – 107.

70. **Петева, Ирена, Стоян Денчев.** Е-управление. Култура на информационна прозрачност. София: За буквите – О писменехъ, 2017. 300 с.
71. **План** за действие в областта на цифровото образование (2021 – 2027 г.) [онлайн], 2021. Достъпно от: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-action-plan_bg.
72. **Препоръка** на Съвета на Европа от 22 май 2018 година относно ключовите компетентности за учене през целия живот (текст от значение за ЕИП) (2018/С 189/01) [онлайн], 2021. Достъпно от: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)).
73. **Програма** в областта на цифровите технологии за Европа (Digital Agenda for Europe). Европейска комисия [онлайн], 2021. Достъпно от: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-200_bg.htm.
74. **Проект** на Стратегията за развитие на българската култура (2019 – 2029) [онлайн], 2021. Достъпно от: http://mc.government.bg/files/5495_Strategy_culture_.pdf.
75. **Пускане** в експлоатация на интегрирана библиотечна система e-Lib/i-Lib [онлайн], 2021. Достъпно от: <https://primasoft.bg/page/bg/proekti/proekti.php?projectID=31>.
76. **Регионална** библиотека „Априлов – Палаузов“ – Габрово [онлайн], 2021. Достъпно от: <http://m.libgabrovo.com/page/bg/nachalo.php>.
77. **Регионална** библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна [онлайн], 2021. Достъпно от: <http://www.libvar.bg/projects/digitalcollection/>.
78. **Регионална** библиотека „Проф. Боян Пенев“ – град Разград [онлайн], 2021. Достъпно от: <https://www.librz.org/digital-collection>.
79. **Регионална** библиотека „Христо Смирненски“ – Хасково [онлайн], 2021. Достъпно от: <https://library-haskovo.org>.
80. **Ролята** на иновационните образователни технологии и дидактически модели за адаптиране на образователната система към дигиталното поколение (из опита на Русенския университет). Под общата редакция на Ангел Смиркаров. Русе: Изд. Русенски университет, 2017. 124 с.
81. **Ролята** на иновационните образователни технологии и дидактически модели за адаптиране на образователната система към дигиталното поколение (из опита на Русенския уни-

- верситет). Под общата редакция на Ангел Смрикаров. Русе: Изд. Русенски университет, 2016. 92 с.
82. **Сипила**, Синика. Библиотеките: приобщаване и равенство. – В: *Култура*, 25 (2731), 5 юли 2013 [онлайн], 2021. Достъпно от: http://www.kultura.bg/bg/print_article/view/21155.
 83. **Смрикаров**, А. Национална програма за създаване на виртуално образователно пространство. Основни резултати и предстоящи задачи. 2009 [онлайн], 2021. Достъпно от: <http://www.bvu-bg.eu/sem/sem8/ASmrikarov.pdf>.
 84. **Состояние** исследований по проблемам информационного общества. Информационное издание. Санкт-Петербург, 2004, 96 с. [онлайн], 2020. Достъпно от: <http://www.ifar.ru/library/book094.pdf>.
 85. **Стандарт** за библиотечно-информационно обслужване [онлайн], 2021. Достъпно от: http://mc.government.bg/images/Site/Standart_biblio.pdf.
 86. **Стойкова**, Добринка. Значение на ранната информационна грамотност. Опитът на САЩ. – В: *Информационната грамотност – модели за обучение и добри практики: Сборник с научни доклади и съобщения от научен семинар с международно участие*, 18 – 19 октомври 2012 г., УБ на ИУ, Варна. Съст. Т. Тодорова, Д. Стойкова. София: За буквите – О писменехъ, 2012, с. 124 – 138.
 87. **Столична** библиотека [онлайн], 2021. Достъпно от: https://www.libsofia.bg/about_library/1/istoriya.
 88. **Стратегическа** рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030) [онлайн], 2021. Достъпно от: <https://www.mon.bg/bg/143>.
 89. **Стратегия** за ефективно прилагане на информационни и комуникационни технологии в образованието и науката на Република България (2014 – 2020) [онлайн], 2021. Достъпно от: <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?Id=904>.
 90. **Стратегия** за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 – 2030 [онлайн], 2021. Достъпно от: <https://www.mon.bg/bg/143>.
 91. **Тодорова**, Радостина и др. Пътят към зелена библиотека. – В: *Доклади от XXII Национална конференция на ББИА*, София, 7 – 8 юни 2012 г. София: ББИА, 2012, с. 47 – 53.
 92. **Тодорова**, Таня, Тереза **Тренчева**. Съпоставително проучване на авторскоправната компетентност на специалистите от

- библиотечния и културния сектор в четири страни: Рефлексия в българската академична и професионална среда. – В: *Интернет* либерализацията – предизвикателства и добри практики пред интелектуалната собственост. Сборник с доклади от Четвърти международен научен семинар с международно участие, 26 – 27.04.2016 г. София: За буквите – О писменехъ, 2016, с. 271 – 284.
93. **Тодорова**, Тая. Авторско право за библиотекари. Представяне на ресурсите на eIFL. – В: *Книгата* – нашето посмислено настояще. Сборник с доклади от форума „Дни на книгата и авторското право“. София: За буквите – о писменехъ, 2013, с. 147 – 151.
94. **Тодорова**, Тая. Авторскоправна политика на библиотечните и културните институции – проектна концепция. – В: *Интелектуалната собственост в университетите* – Творчество: следващото поколение. Сборник с доклади от научен семинар, София; Благоевград, 25 – 26 април 2013. София: За буквите – О писменехъ, 2013, с. 99 – 112.
95. **Тодорова**, Тая. Библиотечни политики. София: Авангард Прима, 2010. 190 с.
96. **Тодорова**, Тая. Интеграционни процеси в библиотечно-информационната сфера. София: За буквите – О писменехъ, 2014. 278 с.
97. **Тодорова**, Тая. Списание „Български книжици“ (1858 – 1862) на прага на новото време. С база данни на компакт-диск. София: За буквите – О писменехъ, 2010. 308 с.
98. **Тотков**, Георги. Увод в е-обучението. Под редакцията на Георги Тотков. Пловдив: Ракурси, 2014. 696 с.
99. **Тренчева**, Т. Европейски подход в развитието на интелектуалната собственост на информационното общество в дигиталната ера. – В: *Библиотечният и културен мениджмънт и информационно-комуникационните технологии*. Сборник с научни доклади и съобщения от научна конференция с международно участие, 3 – 4 септември 2011 г., Бургас. Съст. И. Янкова, Т. Тодорова. София: За буквите – О писменехъ, 2011, с. 220 – 227.
100. **Тренчева**, Т. Отвореният достъп до научна информация. София: За буквите – О писменехъ, 2013. 204 с.

101. **Тренчева**, Тереза. Интегриране на обучението по интелектуална собственост в университетска информационна среда. София: За буквите – О писменехъ, 2020. 382 с.
102. **Тренчева**, Тереза. Интелектуалната собственост в Интернет. Учебно помагало. София: За буквите – О писменехъ, 2014. 260 с.
103. **Тупаров**, Георги, Даниела **Дурева**. Електронно обучение. Технологии и модели. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“, 2008. 128 с.
104. **Увод** в е-обучението: 1. Ред. Георги Тотков. Пловдив: Ракурс, 2014. 696 с.
105. **Уча.се** [онлайн], 2021. Достъпно от: <https://ucha.se/>.
106. **Уча.се** вече има мобилно приложение! [онлайн], 2021. Достъпно от: <http://ucha.se/motiviramse/video-urocite-na-mobilni-ustroistva/>.
107. **Федоров**, А. В. Медиапедагози и теоретици медиакulturы зарубежных стран. Энциклопедический справочник. Москва: Изд-во МОО Информация для всех, 2011. 54 с.
108. **Формирование** и сохранение культурного наследия в информационном обществе. Санкт-Петербург: ЮНЕСКО, 2004. 112 с.
109. **Харизанова**, Оля. Библиотеките и мрежовото общество: Ефекти и трансформации. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2010. 288 с.
110. **Харизанова**, Оля. Българските библиотеки и информационното общество. Готовност за интегриране в обществото на знанието. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2007. 179 с.
111. **Цветкова**, Елисавета. Международната асоциация за мобилно обучение и идеи за сътрудничество с български партньори. – В: *Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век. XIV национална научна конференция с международно участие*, София, 1 ноември 2016 г. София: За буквите – О писменехъ, 2017, с. 85 – 92.
112. **Цветкова**, Елисавета. Мястото на библиотеките в глобалните цели за устойчиво развитие. – В: *Съвременни измерения на европейското образователно и научно пространство. Сборник с доклади в условията на COVID-19. Том 8: Научен сборник с доклади от четиринадесети международен виртуален пътуващ семинар на УниБИТ*. София: За буквите – О писменехъ, 2020, с. 50 – 55.

113. **Шийдър**, Дона. Библиотеките в обществото: Да преобразим нашия свят. – В: *ББИА онлайн*, 2017, Год. VII, бр. 3, с. 3 – 7.
114. **Шлыкова**, О. В. Култура мултимедиа. Уч. пособие для студ. МГУКИ. Москва: Фаир-Пресс, 2004. 415 с.
115. **Янкова**, Иванка. Българското възраждане като културен процес. – В: *Библиотечни дискурси*. Юбилеен сборник, посветен на 60-годишнината на Ал. Дипчикова. София, НБКМ, 2006, с. 185 – 192.
116. **Янкова**, Иванка. Модерната библиотека: Мястото на университетската библиотека в съвременното образование. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2004. 137 с.
117. **Abdallah**, N., O. **Abdallah**, O. **Bohra**. Factors Affecting Mobile Learning Acceptance in Higher Education: An Empirical Study. – In: *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, 2021, Vol. 12, Issue 4, pp. 664 – 671.
118. **About** the UNESCO-Fazheng project [online], 2019. Available from: <https://en.unesco.org/themes/ict-education/mobile-learning/fazheng/about>.
119. **Afacan**, Adanır, G., G. **Muhametjanova**. University Students' acceptance of Mobile Learning: A Comparative Study in Turkey and Kyrgyzstan. – In: *Education and Information Technologies*, 2021, Vol. 26, Issue 5, pp. 6163 – 6181.
120. **Alfaresi**, S. H., K. **Hone**. The Intention to Use Mobile Digital Library Technology: A Focus Group Study in the United Arab Emirates. – In: *International Journal of Mobile Human Computer Interaction*, 2015, Vol. 7, Issue 2, pp. 23 – 42.
121. **Al-Faresi**, S., N. **Patel**. The Design of an Adoption and Acceptance Framework for Mobile Digital Library Services. International Conference on Information Society, i-Society, 2012, pp. 216 – 224.
122. **Ally**, Mohamed. Mobile Learning. Transforming the Delivery of Education and Training [online], 2019. Available from: http://www.aupress.ca/books/120155/ebook/99Z_Mohamed_Ally_2009.
123. **Alsharida**, R. A., M. M. **Hamood**, M. **Al-Emran**. Mobile Learning Adoption: A Systematic Review of the Technology Acceptance Model from 2017 to 2020. – In: *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 2021, Vol. 16, Issue 5, pp. 147 – 162.

124. **Artificial** Intelligence and Inclusion Programme [online], 2021. Available from: <https://en.unesco.org/sites/default/files/mlw2020-programme-en.pdf>.
125. **Aziz, S., R. Kadel, D. B. Guruge, K. Paudel, V. Karagiannidis.** Mobile Learning Approaches and its Impact on Student's Education – a Survey. – In: *International Journal of Information and Education Technology*, 2021, Vol. 11, Issue 9, pp. 429 – 435.
126. **Best** practices in mobile learning. UNESCO-Fazheng project case studies [online], 2019. Available from: <https://en.unesco.org/themes/ict-education/mobile-learning/fazheng/case-studies>.
127. **Best** practices in mobile learning: 7 innovative case studies [online], 2019. Available from: <https://en.unesco.org/news/best-practices-mobile-learning-7-innovative-case-studies>.
128. **Boyinbode, O., T. Fatoke.** Context-aware Recommender System for Adaptive Ubiquitous Learning. – In: *International Journal of Mobile Learning and Organisation*, 2021, Vol. 15, Issue 4, pp. 409 – 426.
129. **Bulgarian** Portal for Open Science [online], 2021. Available from: <https://bpos.bg/>.
130. **Çakmak, Tolga, Nevzat Özel, Muharrem Yılmazc.** Evaluation of the Open Course Ware Initiatives within the Scope of Digital Literacy Skills: Turkish Open Course Ware Consortium Case [online], 2019. Available from: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.06.014>.
131. **Clark, Richard, Clark Quinn.** Painless Mobile Learning Application Development for Multiple Platforms, 2009. [online], 2021. Available from: <http://www.elearningguild.com/showFile.cfm?id=3673>.
132. **Cochrane, Thomas.** A Summary and Critique of M-Learning Research and Practice. – In: *Handbook of Mobile Learning* [online], 2021. Available from: <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780203118764.ch3>.
133. **Concept** Note: Mobile Learning Week [online], 2014. Available from: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/ICT/pdf/draft-conceptnote_MLW2014_new-slogan.pdf.
134. **Connecting** Classrooms through Global Learning [online], 2021. Available from: <https://connecting-classrooms.britishcouncil.org/>.
135. **Connolly, C., R. Hijón-Neira, S. Ó. Grádaigh.** Mobile Learning to Support Computational Thinking in Initial Teacher Education: A Case Study. – In: *International Journal of Mobile*

- and Blended Learning*, 2021, Vol. 13, Issue 1, pp. 49 – 62.
136. **Coursera** [online], 2021. Available from: <https://www.coursera.org/>.
 137. **Crompton**, Helen, John **Traxler**. *Mobile Learning and Higher Education: Challenges in Context*. New York, 2017. 222 p. [online], 2021. Available from: <https://doi.org/10.4324/9781315296739>.
 138. **Denchev**, S., E. **Tsvetkova**, I. **Peteva**. Benefits for Libraries from the Inclusion of Mobile Technologies in Library Activities. – In: *EDULEARN21 Proceedings: 13-th International Conference on Education and New Learning Technologies*, 5 – 6 July, 2021, Palma, Mallorca, Spain. Ed. By L. Gómez Chova, A. López Martínez, I. Candel Torres. Palma: IATED Academy, 2021, pp. 3100 – 3106.
 139. **Denchev**, S., T. **Trencheva**, E. **Zdravkova**. Intellectual Property and Media Culture in Higher Education. – In: *Conference Proceedings: 13th International Technology, Education and Development Conference*, 11 – 13 March 2019. Valencia: IATED Academy, 2019, pp. 5814 – 5819.
 140. **Denchev**, Stoyan, Irena **Peteva**, Elisaveta **Tsvetkova**. Mobile Access to Information Services and Resources: the Library Experience. – In: *EDULEARN19 Proceedings: 11th International Conference on Education and New Learning Technologies*, 1 – 3 July, 2019, Palma, Mallorca, Spain. Ed. by L. Gómez Chova, A. López Martínez, I. Candel Torres. Palma: IATED Academy, 2019, p. 2974 – 2980.
 141. **Denchev**, Stoyan, Elisaveta **Tsvetkova**, Irena **Peteva**. The Role of Libraries in Contemporary Information Environment. – In: *INTED2019 Proceedings: 13th International Technology, Education and Development Conference*, 11 – 13 March, 2019, Valencia, SPAIN. Ed. by L. Gómez Chova, A. López Martínez, I. Candel Torres. Valencia: IATED Academy, 2019, pp. 2849 – 2855.
 142. **Digital Public Library of America** [online], 2021. Available from: <http://dp.la/>.
 143. **Education 2030**. Incheon Declaration: Towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all [online], 2018. Available from: <http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/incheon-framework-for-action-en.pdf>.
 144. **Eftimova**, S., E. **Savova**. Management of Innovation Processes on the University Library. – In: **EDULearn18: 10-th International Conference on Education and New Learning Techno-**

- logies. Palma, Spain, 2 – 4 July 2018. Palma: IATED Academy, 2018, pp. 5713 –5717.
145. **Elsevier** [online], 2021. Available from: <https://www.elsevier.com/authors/tools-and-resources/highlights>.
146. **Encyclopedia Britannica** [online], 2018. Available from: <https://www.britannica.com/topic/library>.
147. **Erasmus** Intensive Program “Library, Information and Cultural Heritage Management – Academic Summer School” (2011 – 2013). Textbook. Compl. by Tania Todorova. Copy editors and coordination by R. Vasileva, E. Tsvetkova, D. Dimitrova. Sofia: Za bukвите – O pismeneh, 2013, CD-ROM.
148. **Europeana** [online], 2021. Available from: <https://www.europeana.eu/portal/en>.
149. **Europeana** collections [online], 2021. Available from: https://classic.europeana.eu/portal/bg?utm_source=new-website&utm_medium=button.
150. **Europeana** profesional. Content. Facts and Figures [online], 2021. Available from: <http://www.pro.europeana.eu/web/guest/content>.
151. **Futures** for Higher Education and ICT: Changes Due to the Use of Open Content [online], 2021. Available from: <http://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214745.pdf>.
152. **Garcia-Chicangana, D. S., O. S. López-Erazo, C. González, J. Muñoz, J. A. Jiménez-Builes**. Context-aware Ubiquitous and Mobile Learning Systems: Research Gaps and Challenges. – In: *International Journal of Technology Enhanced Learning*, 2021, Vol. 13, Issue 3, pp. 309 – 324.
153. **Garvanova, M., E. Tsvetkova**. The Vision of Library Specialists Regarding Mobile Digital Libraries and Mobile Learning. – In: *ICERI2021* Proceedings: 14th International Conference of Education, Research and Innovation, 8 – 9 November, 2021, Spain. Ed. By L. Gómez Chova, A. López Martínez, I. Candel Torres. Spain: IATED Academy, 2021, pp. 1848 – 1853.
154. **Garvanova, M., E. Tsvetkova**. Mobile Digital Libraries and Mobile Learning – an Answer to the Modern Demand of Information Users. – In: *ICERI2021* Proceedings: 14th International Conference of Education, Research and Innovation, 8 – 9 November, 2021, Spain. Ed. By L. Gómez Chova, A. López Martínez, I. Candel Torres. Spain: IATED Academy, 2021, pp. 2024 – 2029.

155. **Green** Paper on Copyright in the Knowledge Economy. 16.07.2008. COM/2008466/3 [online], 2021. Available from: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/copyright-info/copyright-info_en.htm.
156. **GSMA's** Mobile Education [online], 2021. Available from: <https://www.gsma.com/mpoweryouth/education/>.
157. **Hahn**, J. Diverse Mobile Users: The Development of Library Experts. – In: *Reference Services Review*, 2019, Vol. 47, Issue 1, pp. 6 – 20.
158. **Hahn**, J. Mobile Learning for the Twenty-first Century Librarian. – In: *Reference Services Review*, 2008, Vol. 36, Issue 3, pp. 272 – 288.
159. **Hahn**, J., M. **Twidale**, A. **Gutierrez**, R. **Farivar**. Methods for Applied Mobile Digital Library Research: A Framework for Extensible Wayfinding Systems. – In: *Reference Librarian*, 2011, Vol. 52, Issue 1, pp. 106 – 116.
160. **Høivik**, J. Mobile Digital Library in the National Library of Norway. – In: *Library Hi Tech News*, 2011, Vol. 28, Issue 2, pp. 1 – 85.
161. **IamLearn** [online], 2021. Available from: <https://www.iamlearn.org/about-iamlearn/>.
162. **IamLearning**: Mobilizing and Supporting Educator Practice [online], 2021. Available from: <https://drive.google.com/file/d/0B9ufnp3wjEnbRnFVeGdtbzJpSjQ/view>.
163. **IEEE** Xplore Mobile Digital Library [online], 2021. Available from: <http://ieeexplore.ieee.org/mobile/about.html>.
164. **IFLA** Professional Report No. 123 Mobile Library Guidelines. – In: *International Federation of Library Association and Institutions (IFLA)*. Hague. 09.04.2012. [online], 2021. Available from: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/123.pdf>.
165. **IFLA** Strategic Plan 2016 – 2021 [online], 2021. Available from: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/gb/strategic-plan/2016-2021.pdf>.
166. **IFLA** Strategy 2019 – 2024 [online], 2021. Available from: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/gb/strategic-plan/ifla-strategy-2019-2024-en.pdf>.
167. **IFLA/UNESCO** Public Library Manifesto [online], 2021. Available from: <https://www.ifla.org/publications/iflaunesco-public-library-manifesto-1994>.
168. **International** Association for Mobile Learning [online], 2021. Available from: <https://www.iamlearn.org/>.

169. **International** Journal of Mobile and Blended Learning [online], 2021. Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/International_Journal_of_Mobile_and_Blended_Learning.
170. **International** Telecommunication Union [online], 2021. Available from: <http://www.itu.int/ITU-D/ict/facts/2011/material/ICTFactsFigures2011.pdf>.
171. **Keengwe**, Jared. Handbook of Research on Digital Content, Mobile Learning, and Technology Integration Models in Teacher Education. United States, 2017. 474 p. DOI10.4018/978-1-5225-2953-8.
172. **Khan** Academy – Nonprofit Educational Organization [online], 2021. Available from: <https://bg.khanacademy.org/>.
173. **Knjižnice** Grada Zagreba [online], 2019. Available from: <http://www.kgz.hr/default.aspx?id=229>.
174. **Kroski**, Ellyssa. On the Move with the Mobile Web: Libraries and Mobile Technologies [online], 2020. Available from: http://eprints.rclis.org/12463/1/mobile_web_ltr.pdf.
175. **Libraries** and implementation of the UN 2030 Agenda [online], 2018. Available from: <http://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/libraries-un-2030-agenda-toolkit.pdf>.
176. **Library** of Congress [online], 2021. Available from: <http://www.loc.gov/>.
177. **Library** Service Helps 22 Homeless People Find Work [online], 2021. Available from: <http://www.eifl.net/zagreb-city-libraries-croatia>>.
178. **Library** Success: A Best Practices Wiki [online], 2021. Available from: <http://www.libsuccess.org/index.php?title=M-Libraries>.
179. **Literacy** for all remains an elusive goal, new UNESCO data shows [online], 2021. Available from: <https://en.unesco.org/news/literacy-all-remains-elusive-goal-new-unesco-data-shows>.
180. **Liu**, L., **X. Su**, U. **Akram**, M. **Abrar**. The User Acceptance Behavior to Mobile Digital Libraries. – In: *International Journal of Enterprise Information Systems*, 2020, Vol. 16, Issue 2, pp. 38 – 53.
181. **Mobile** Learning Portal [online], 2020. Available from: <http://www.mobilelearningportal.org/node/2167>.
182. **Mobile** Learning Week 2011 [online], 2001. Available from: <http://www.unesco.org/new/en/unesco/themes/icts/m4ed/unesco-mobile-learning-week/mlw/>.

183. **Mobile Learning Week 2013** [online], 2020. Available from: <https://wayback.archive-it.org/10611/20170507053451/http://www.unesco.org/new/en/unesco/themes/icts/m4ed/unesco-mobile-learning-week/>.
184. **Mobile Learning Week 2014** [online], 2021. Available from: <http://www.unesco.org/new/en/unesco/themes/icts/m4ed/unesco-mobile-learning-week-2014/>.
185. **Mobile Learning Week 2015** [online], 2021. Available from: <https://en.unesco.org/events/mobile-learning-week-2015>.
186. **Mobile Learning Week 2017** [online], 2021. Available from: <https://en.unesco.org/events/mobile-learning-week-2017>.
187. **Mobile Learning Week 2018** [online], 2021. Available from: <https://en.unesco.org/mlw/2018>.
188. **Mobile Learning Week 2019** [online], 2020. Available from: <https://en.unesco.org/mlw/2019>.
189. **Mobile Learning Week 2020** [online], 2021. Available from: <https://en.unesco.org/mlw>
190. **Mobile Public Library** [online], 2021. Available from: <https://mobilepl.worldcat.org/whatis/local/default.jsp>.
191. **MOBILearn** [online], 2021. Available from: <https://www.mobilelearn.africa/about>.
192. **Moya, S., M. Camacho**. Identifying the Key Success Factors for the Adoption of Mobile Learning. – In: *Education and Information Technologies*, 2021, Vol. 26, Issue 4, pp. 3917 – 3945.
193. **Mystery at the Museum** [online], 2021. Available from: <https://web.mit.edu/mitstep/ar/matm.html>.
194. **New Frontiers of Digital Access**. The development and delivery of Virtual Reading Rooms and Virtual Teaching Spaces Amongst Collection-holding Institutions [online], 2021. Available from: <https://www.rluk.ac.uk/wp-content/uploads/2021/07/RLUK-VRR-and-VTS-report.pdf>.
195. **Nicholas, David, David Clark, Ian Rowlands, Hamid R. Jamali**. Information on the Go: A Case Study of European Mobile Users. – In: *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 2013, Vol. 64, Issue 7, pp. 1311 – 1322.
196. **Nichter, S**. Does Mode of Access Make a Difference? Mobile Learning and Online Student Engagement. – In: *Online Learning Journal*, 2021, Vol. 25, Issue 3, pp. 5 – 17.

197. **Nikolov, R., I. Yankova, T. Todorova, E. Kovatcheva.** New Paradigm in Libraries and Learning. – In: *UNESCO IITE and UNESCO ASPnet International Conference “ICT and Quality of Education: UNESCO ASPnet On the Way Towards a School of the Future”*, Academy of Management “TISBI”, Kazan, April 26 – 27. Kazan: Academy of Management “TISBI”, 2011, pp. 48 – 57.
198. **Nokia** Mobile Learning for Mathematics [online], 2021. Available from: <https://www.cominit.com/content/nokia-mobile-learning-mathematics>.
199. **Online** Computer Library Center – OCLC [online], 2021. Available from: <http://www.oclc.org/en-US/about.html>.
200. **Peteva, I., S. Denchev, E. Tsvetkova.** Mobile Technologies in Support of Education and Library Provision. – In: *ICERI2020 Proceedings: 13th International Conference of Education, Research and Innovation*, 9 – 10 November, 2020, Spain. Ed. by L. Gómez Chova, A. López Martínez, I. Candel Torres. Spain: IATED Academy, 2020, pp. 2423 – 2430.
201. **Programme** of the First UNESCO Symposium on Mobile Learning (Provisional) [online], 2021. Available from: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/ICT/pdf/UNESCO%20MLW_PROVISIONAL%20Programme.pdf.
202. **Project** Mobilise [online], 2020. Available from: <https://mobiliseproject.com/>.
203. **ProQuest** Goes Mobile [online], 2021. Available from: <https://about.proquest.com/en/news/2012/ProQuest-Goes-Mobile/>.
204. **Qu, J.** Research on Mobile Learning in a Teaching Information Service System Based on a Big Data Driven Environment. – In: *Education and Information Technologies*, 2021, Vol. 26, Issue 5, pp. 6183 – 6201.
205. **Radhakrishnan, M.** Personalized Mobile Learning and Course Recommendation System. – In: *International Journal of Mobile and Blended Learning*, 2021, Vol. 13, Issue 1, pp. 38 – 48.
206. **Rafique, H., R. Alroobaea, B. A. Munawar, M. Krichen, S. Rubaiee, A. K. Bashir.** Do Digital Students Show an Inclination Toward Continuous Use of Academic Library Applications? A Case Study. – In: *Journal of Academic Librarianship*, 2021, Vol. 47, Issue 2, [online], 2021. Available from: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102298>.

207. **Rajasingham**, Lalita. Will Mobile Learning Bring a Paradigm Shift in Higher Education? [online], 2021. Available from: <http://www.readcube.com/articles/10.1155/2011/528495>.
208. **Sholikah**, M., D. **Harsono**. Enhancing Student Involvement Based on Adoption Mobile Learning Innovation as Interactive Multimedia. – In: *International Journal of Interactive Mobile Technologies*, 2021, Vol. 15, Issue 8, pp. 101 – 118.
209. **Summary** Report and Action Agenda. Thematyc Working Group 2: Advancing mobile learning in formal and informal settings [online], 2021. Available from: http://www.edusummit.nl/fileadmin/contentelementen/kennisnet/EDUSummit/Documenten/2013/TWG2_Summary_report.pdf.
210. **Sustaining** Mobile Learning: Theory, Research and Practice. Edited by Ng Wan, Therese M. Cumming. London, 2015. 258 p. Available from: <https://doi.org/10.4324/9781315766553>.
211. **Teacher** Development with Mobile Technologies Project [online], 2021. Available from: <https://www.comminit.com/content/teacher-development-mobile-technologies-project>.
212. **The Future** of Mobile Learning. Implications for Policy Makers and Planners [online], 2021. Available from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002196/219637E.pdf>.
213. **The Futures** of Learning 3: What Kind of Pedagogies for the 21st Century? Education Research and Foresight. Working Papers. UNESCO. 17.01.2018. [online], 2019. Available from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002431/243126E.pdf>.
214. **The Telegraph**. Google Glass Will Sends Sounds Straight Through Your Skull [online], 2021. Available from: <http://www.businessinsider.com/google-glass-skull-sound-2013-2>.
215. **Todorova**, T., M. **Garvanova**, M. **Peteva**, V. **Avramova**. Comparative Findings from Data Literacy Survey in three Bulgarian Universities. – In: *EDULEARN19* Conference Proceedings: 11th International Conference on Education and New Learning Technologies, 1 – 3 July 2019, Palma, Mallorca, Spain. Spain: IATED Academy, 2021, pp. 932 – 940.
216. **Todorova**, T., M. **Garvanova**. Research Data Management Practices of Bulgarian University Researchers: Survey Findings. – In: *EDULEARN21* Conference Proceedings: 13th International Conference on Education and New Learning Technologies, 5 – 6 July 2021, Palma, Mallorca, Spain, Virtual Conference, pp. 3823 – 3827.

217. **Transforming** our world: The 2030 agenda for sustainable development [online], 2021. Available from: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>.
218. **Traxler, J.** Context as Text in Mobile Digital Literacy: A European University Perspective [online], 2021. Available from: http://ceur-ws.org/Vol-955/papers/paper_42.pdf.
219. **Traxler, J.** Current State of Mobile Learning. – In: *Mobile Learning. Transforming the Delivery of Education and Training* [online], 2021. Available from: http://www.aupress.ca/books/120155/ebook/99Z_Mohamed_Ally_2009_MobileLearning.pdf.
220. **Traxler, J.** Mobile Learning – Starting in the Right Place, Going in the Right Direction? – In: *International Journal of Mobile and Blended Learning*, 2011, Vol. 3, Issue 1, pp. 57 – 67.
221. **Traxler, J.** mLearn 2008: the Text and the Context. – In: *International Journal of Mobile and Blended Learning*, 2009, Vol. 1. No. 2, pp. i – iv.
222. **Traxler, J., Agnes Kukulska-Hulme.** Mobile Learning: The Next Generation. Edited by John Traxler, Agnes Kukulska-Hulme. New York, 2015. 250 p. [online], 2021. Available from: <https://doi.org/10.4324/9780203076095>.
223. **Trencheva, T., E. Zdravkova-Velichkova.** Intellectual Property Management in Digitization and Digital Preservation of Cultural Heritage. – In: *Conference Proceedings EDULEARN19: 11th International Conference on Education and New Learning Technologies*, 1 – 3 July 2019, Palma, Mallorca, Spain. Spain: IATED Academy, 2019, pp. 6082 – 6087.
224. **Trencheva, T., E. Zdravkova-Velichkova.** The EU Copyright Directive – a New Paradigm in the Media Ecosystem. – In: *Conference Proceedings: 5th Scientific Conference – Contemporary Strategies and Innovations in the Knowledge Management*, 26 – 30 August 2019, Geneva, Switzerland. За буквите – О писменех, 2019, pp. 177 – 189.
225. **Trencheva, T., S. Denchev, E. Zdravkova.** The Media Industry and Intellectual Property Integration: Abstraction or Reality. – In: *Conference Proceedings: 17th International Conference of e-Society*, 11 – 13 April, 2019, Utrecht, The Netherlands. Utrecht: IADIS Press, 2019, pp. 14 – 20.

226. **Trencheva**, Tereza, T. **Todorova**. Open Access to Scientific Information: Comparative study in DOAJ. – In: *Library Management Journal*, 2014, Vol. 35, 4/5, pp. 364 – 374.
227. **Tretyakova**, N., A. **Lyzhin**, E. **Chubarkova**, M. **Uandykova**, M. **Lukiyanova**. Mobile-Learning Platform for the Development of Entrepreneurial Competences of the Students. – In: *International Journal of Interactive Mobile Technologies*, 2021, Vol. 15, Issue 9, pp. 118 – 135.
228. **Tsvetkova**, E. A Bibliographical Overview of Information Sources in the Field of Mobile Learning and Mobile Digital Libraries. – In: *EDULEARN21 Proceedings: 13-th International Conference on Education and New Learning Technologies*, 5 – 6 July, 2021, Palma, Mallorca, Spain. Ed. By L. Gómez Chova, A. López Martínez, I. Candel Torres. Palma: IATED Academy, 2021, pp. 5002 – 5011.
229. **Tsvetkova**, E. Organizations – Leaders in the Promotion of Mobile Learning. – In: *INTED2021 Proceedings: 15th International Technology, Education and Development Conference*, 8 – 9 March, 2021, Spain. Ed. By L. Gómez Chova, A. López Martínez, I. Candel Torres. Spain: IATED Academy, 2021, pp. 8888 – 8895.
230. **Tsvetkova**, E., I. **Peteva**, S. **Denchev**. E-lending: the Benefits and Opportunities for Libraries. – In: *INTED2020 Proceedings: 14th International Technology, Education and Development Conference*, 2 – 4 March, 2020, Valencia, Spain. Ed. by L. Gómez Chova, A. López Martínez, I. Candel Torres. Valencia: IATED Academy, 2020, pp. 5418 – 5422.
231. **Tsvetkova**, E., I. **Peteva**, S. **Denchev**. Information Portal for Promoting Projects for Mobile Learning. – In: *INTED2021 Proceedings: 15th International Technology, Education and Development Conference*, 8 – 9 March, 2021, Spain. Ed. By L. Gómez Chova, A. López Martínez, I. Candel Torres. Spain: IATED Academy, 2021, pp. 9300 – 9305.
232. **UN Women** co-hosts Mobile Learning Week 2015 [online], 2021. Available from: <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2015/02/un-women-cohosts-mobile-learning-week-2015>.
233. **UNESCO**. Digital Libraries in Education, Science and Culture. Analytical survey. – In: *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*. Paris. [online], 2017. Available from: <http://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214660.pdf>.

234. **UNESCO**. Education for All Global Monitoring Report 2010. – In: *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*. Paris [online], 2021. Available from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001866/186606E.pdf>.
235. **UNESCO**. Mobile Learning and Policies. Key Issues to Consider [online], 2018. Available from: http://www.unesco.org/new/en/unesco/themes/ficts/single-view/news/mobile_learning_and_policies_key_issues_to_consider/#.UvZcQbS1E2M.
236. **UNESCO**. Mobile Learning for teachers. Global themes. – In: *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*. Paris [online], 2017. Available from: URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002164/216452E.pdf>.
237. **UNESCO**. Mobile Learning Week 2013: Scratching the Surface [online], 2019. Available from: <https://ela-newsportal.com/unesco-mobile-learning-week-2013-scratching-the-surface/>.
238. **UNESCO**. Mobile Learning Week 2016: Innovation for Quality Education [online], 2021. Available from: <https://en.unesco.org/news/unesco-mobile-learning-week-2016-innovation-quality-education>.
239. **UNESCO**. Mobile Learning Week Report [online], 2021. Available from: <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/ICT/pdf/UNESCO%20MLW%20report%20final%2019jan.pdf>.
240. **UNESCO**. Turning on Mobile Learning. Global Themes [online], 2021. Available from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002164/216451E.pdf>.
241. **Villar, L. B. E., L. L. Herrero, G. Á. López, E. P. Gil**. Characterization of Educational Best Practices: UNESCO and the Mobile Learning Paradigm. – In: *Digital Education Review*, 2021, Issue 39, pp. 336 – 355.
242. **Wang, X., M. Yang, J. Li, N. Wang**. Factors of Mobile Library user Behavioral Intention from the Perspective of Information Ecology. – In: *Electronic Library*, 2018, Vol. 36, Issue 4, pp. 705 – 720.
243. **Web of Science™** [online], 2021. Available from: <https://clarivate.com/webofsciencgroup/about-us/>.
244. **weSPOTProject** [online], 2021. Available from: <https://sites.google.com/view/wespot/pilots>.
245. **World Digital Library** [online], 2021. Available from: <http://www.worlddigitallibrary.org>.
246. **World Summit on the Information Society Forum 2013** [online], 2021. Available from: <http://www.itu.int/wsis/implementation/2013/forum/>.

247. **WorldCat** Mobile Web Beta [online], 2015. Available from: <http://worldcatmobile.org/?site=www>.
248. **Yoon**, H. Y. User Acceptance of Mobile Library Applications in Academic Libraries: An Application of the Technology Acceptance Model. – In: *Journal of Academic Librarianship*, 2016, Vol. 42, Issue 6, pp. 687 – 693.
249. **Zdravkova**, E. Media Literacy as a Key Competency for the Safe and Effective Use of Media Acknowledgements. – In: *Conference Proceedings ICERI 2019: 12th International Conference on Education, Research and Innovation*, 11 – 13 November 2019, Seville, Spain. Spain: IATED Academy, 2019, pp. 7467 – 7473.
250. **Zha**, X., **J. Zhang**, **L. Li**, **H. Yang**. Exploring the Adoption of Digital Libraries in the Mobile Context: The effect of Psychological Factors and Mobile Context Factors. – In: *Information Development*, 2016, Vol. 32, Issue 4, pp. 1155 – 1167.
251. **Zha**, X., **J. Zhang**, **Y. Yan**. Comparing Digital Libraries in the Web and Mobile Contexts from the Perspective of the Digital Divide. – In: *Journal of Librarianship and Information Science*, 2015, Vol. 47, Issue 4, pp. 330 – 340.
252. **Zheng**, L., **R. Liu**, **X. Zhang**. Effects of an Interest-driven Creation Approach on Students' mobile Learning Performance and Creativity in Learning Science in a Science Museum. – In: *Journal of Computers in Education*, 2021, Vol. 8, Issue 2, pp. 159 – 182.

ПРИЛОЖЕНИЯ

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Анкетно проучване на тема „Мобилни дигитални библиотеки и мобилно обучение“, проведено сред библиотечни специалисти

Уважаеми колеги,

Университетът по библиотекознание и информационни технологии провежда анкетно проучване, което цели да изследва нагласите сред библиотечните специалисти към мобилните дигитални библиотеки и мобилното образование. Въпросникът е разработен в рамките на научноизследователски проект „Информационен портал относно мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечни услуги и ресурс“, договор № КП-06-М35/2 от 18.12.2019 г. към ФНИ на МОН с ръководител гл. ас. д-р Елисавета Цветкова.

Изследването е напълно анонимно, като попълването на въпросите ще Ви отнеме не повече от 10 – 15 минути. Вашето отношение и мнение са изключително важни за нашата дейност, свързана с анализ на мобилните форми на обучение и информирание сред библиотечната общност и образователните среди.

Предварително Ви благодарим за отзивчивостта и съпричастността!

ЧАСТ 1. Мобилни дигитални библиотеки и мобилно обслужване на читателите

1. Осъществява ли Вашата библиотека мобилно обслужване на читатели под някаква форма?

Възможен е повече от един отговор.

- Да, с библиобус
- Да, чрез мобилно приложение
- Да, чрез мобилна версия на сайта на библиотеката и онлайн услуги
- Друго (моля, посочете)
- Не

2. Предлага ли Вашата библиотека някоя от следните услуги, достъпни чрез мобилни устройства?

Възможен е повече от един отговор.

- Търсене в библиографската база данни на библиотеката
- Търсене в електронни бази данни и получаване на пълния текст на документа
- Есемес обслужване: информация за наличност на книга, съобщение при изтичане на срока за ползване, презаписване чрез есемес, информация за работно време, есемес списък на заети заглавия и др.
- Мобилна инструкция за ползването на ресурси и услуги – в аудио-, видео- или текстов формат
- Мобилна разходка в библиотеката – в аудио- или видео-формат
- Мобилен достъп до пълния текст на библиотечни документи
- Друго (моля, посочете)
- Библиотеката не предлага мобилно обслужване на читателите.

3. Одобрявате ли създаването на дигитални библиотеки?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

4. Одобрявате ли създаването на мобилни дигитални библиотеки?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

5. Според Вас достатъчно популярни и достъпни ли са мобилните услуги на българските библиотеки за потребителите?

- Да
- Не
- Не мога да преценя.

6. Смятате ли, че се използват пълноценно възможностите на съвременните дигитални технологии в дейността на българските библиотеки?

- Да
- Не
- Не мога да преценя.

7. Смятате ли, че е нужно разширяване на мобилните и информационните услуги, предлагани от българските библиотеки?

- Да
- Не
- Не мога да преценя.

8. Има ли изградена и представена в интернет пространството дигитална колекция на Вашата библиотека?

- Да
- Не
- Не съм запознат(а).

8а. Ако отговорът е Да – моля, посочете наименованието на библиотеката Ви, колекциите и интернет адрес.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

9. Изграждате ли в момента дигитална колекция, която все още не е представена в интернет пространството?

- Да
- Не
- Не съм запознат(а).

10. Представена ли е дигиталната Ви колекция чрез специална мобилна версия в интернет пространството?

- Да
- Не
- Не съм запознат(а).

11. Ползвате ли в дейността на Вашата библиотека чуждестранни мобилни дигитални библиотеки?

- Да
- Не
- Не съм запознат(а).

12. Ползвате ли в дейността на Вашата библиотека български мобилни дигитални библиотеки?

- Да
- Не
- Не съм запознат(а).

ЧАСТ 2. Мобилно образование и обучение през целия живот

13. Запознати ли сте с идеите за мобилно образование?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

14. Подкрепяте ли включването на информационните и комуникационните технологии в образователния процес?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

15. Подкрепяте ли включването на мобилни устройства в образователния процес?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

16. Одобрявате ли използването на мобилни устройства във формалното образование?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

17. Одобрявате ли използването на мобилни устройства в неформалното образование?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

ЧАСТ 3. Политики за мобилно информационно обслужване и мобилно образование

18. Запознати ли сте с национални стратегически документи и политики, подкрепящи развитието на дигитални библиотеки, мобилни дигитални библиотеки и мобилно образование?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

19. Подкрепяте ли участието на библиотечните институции в постигането на достъп до образование и информация за всички през целия живот, включително чрез разпространението на мобилните дигитални библиотеки и мобилните форми на продължаващо обучение?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

20. Запознати ли сте със „Седмицата на мобилното образование“ на ЮНЕСКО (UNESCO Mobile Learning Week)?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

21. Споделяте ли целите на „Седмицата на мобилното образование на ЮНЕСКО“ (UNESCO Mobile Learning Week)?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак
- Не съм запознат(а).

22. Смятате ли, че създаването на информационен портал за мобилни форми на обучение и информиране сред библиотечната общност и в образователните среди ще улесни достъпа до информация и ресурси за потребителите?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти

- В малка степен
- Никак

23. Според Вас какви функционалности и съдържание трябва да притежава един информационен портал за мобилни библиотечни услуги, за да е в полза на потребителите?

Дайте свободен отговор на въпроса.

.....

.....

.....

.....

24. По-долу са представени 5 твърдения. Като използвате 5-степенна скала, където 1 – напълно съгласен/на, а 5 – напълно несъгласен/на, оценете степента на съгласие с всяко от тях.

Напълно съгласен/на	Доста съгласен/на	Нито съгласен/на, нито несъгласен/на	Доста несъгласен/на	Напълно несъгласен/на
1	2	3	4	5

1. Мобилното обучение и мобилният достъп до библиотечни услуги и ресурси насърчават четенето, информационната грамотност и дигиталната компетентност сред младите генерации.
2. Новите информационни технологии предоставят нови, допълнителни възможности за библиотеките да инициират различни актуални посоки на развитие и да повишат социалния си статус и обществен престиж в съвременното информационно общество.
3. Чрез мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечни услуги и ресурси библиотечните институции активно участват в съхраняването и социализацията на националното и световното културно-историческо наследство.
4. Приложението на съвременните информационни и комуникационни технологии отговаря на актуалните информационни потребности и предизвикателства и затвърждава ключовата роля на библиотеката като културна, образователна, духовно-нравствена и възпитателна институция.
5. Мобилните образователни и библиотечни услуги са ефективен начин за достъп до ресурси и информация в кризисни ситуации, както при случая с COVID-19.

25. Какво според Вас трябва да се направи, за да се внедрят, популяризират и подобрят мобилните услуги в българските библиотеки и да се постигнат европейските стандарти?

Дайте свободен отговор на въпроса.

.....
.....
.....
.....
.....

ЧАСТ 4. Демографска информация

26. Вие сте:

- Мъж
- Жена
- Друго (моля, посочете)

27. Вашата възраст в години е (моля, посочете):

.....

28. Най-високата образователна степен, която притежавате, е:

- Бакалавър
- Магистър
- Доктор
- Друго (моля, посочете)

29. Местоживееене:

- София
- Областен град
- Друг град
- Село

30. Вашата специалност е от областта на:

- Библиотечно-информационни науки
- Филология
- История

- Архивистика и документалистика
- Културно-историческо наследство
- Информационни и комуникационни технологии
- Друго (моля, посочете)

31. Вие работите в:

- Националната библиотека
- Университетска библиотека
- Научна библиотека
- Регионална библиотека
- Читалищна библиотека
- Друго (моля, посочете)

32. Каква е длъжността, която заемате в нея?

- Директор, Заместник-директор
- Ръководител на отдел или звено
- Библиотекар
- Технически сътрудник
- Друго (моля, посочете)

33. Вашият трудов стаж в тази и/или сродна институция е:

- По-малко от 1 година
- 1 – 5 години
- 6 – 10 години
- 11 – 15 години
- 16 – 20 години
- Повече от 20 години

Благодарим Ви за отделеното време и отзивчивостта!

ПРИЛОЖЕНИЕ 2

Анкетно проучване на тема „Мобилни дигитални библиотеки и мобилно обучение“, проведено сред информационни потребители

Уважаеми студенти,

Университетът по библиотекознание и информационни технологии провежда анкетно проучване, което цели да изследва нагласите на младите хора към мобилните дигитални библиотеки и мобилното образование сред потребители на мобилни услуги. Анкетната карта е разработена в рамките на научноизследователски проект „Информационен портал относно мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечни услуги и ресурси“ с КП-06-М35/2 от 18.12.2019 г. към ФНИ на МОН с ръководител гл. ас. д-р Елисавета Цветкова.

Изследването е напълно анонимно, като попълването на въпросника ще Ви отнеме не повече от 10 – 15 минути. Вашето отношение и мнение са изключително важни за нашата дейност, свързана с анализ на мобилните форми на обучение и информиране сред библиотечната общност и образователните среди.

Предварително Ви благодарим за отзивчивостта и съпричастността!

ЧАСТ 1. Мобилни устройства, приложения и мобилни дигитални библиотеки

1. Какви мобилни устройства ползвате в ежедневието си?

Възможен е повече от един отговор.

- Телефон
- Лаптоп
- Таблет
- iPad
- iPhone
- Електронен четец
- Друго (моля, посочете)

2. Ползвате ли мобилно устройство (телефон, таблет, iPad, iPhone, електронен четец) за четене на художествена литература?

- Да
- Не

3. Одобрявате ли създаването на дигитални библиотеки?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

4. Одобрявате ли създаването на мобилни дигитални библиотеки?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

5. Запознати ли сте със съществуването на мобилни дигитални библиотеки по света?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

6. Запознати ли сте със съществуването на мобилни дигитални библиотеки в България?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

7. Използвали ли сте мобилно обслужване на читатели под някаква форма?

Възможен е повече от един отговор.

- Да, с библиобус
- Да, чрез мобилно приложение
- Да, чрез мобилна версия на сайта на библиотеката и он-лайн услуги
- Друго (моля, посочете)
- Не

8. Коя от следните библиотечни услуги, достъпни чрез мобилни устройства, сте използвали?

Възможен е повече от един отговор.

- Търсене в библиографска база данни на библиотеката
- Търсене в електронни бази данни и получаване на пълния текст на документа
- Есемес обслужване: информация за наличност на книга, съобщение при изтичане на срока за ползване, презаписване чрез есемес, информация за работно време, есемес списък на заети заглавия и др.
- Мобилна инструкция за ползването на ресурси и услуги – в аудио-, видео- или текстов формат
- Мобилна разходка в библиотеката – в аудио- или видео-формат
- Мобилен достъп до пълния текст на библиотечни документи
- Друго (моля, посочете)
- Не съм използвал(а).

9. Според Вас достатъчно популярни и достъпни ли са мобилните услуги на българските библиотеки за потребителите?

- Да
- Не
- Не мога да преценя.

10. Смятате ли, че се използват пълноценно възможностите на съвременните дигитални технологии в дейността на българските библиотеки?

- Да

- Не
- Не мога да преценя.

11. Смятате ли, че е нужно разширяване на мобилните и информационните услуги, предлагани от българските библиотеки?

- Да
- Не
- Не мога да преценя.

12. До каква степен сте удовлетворени като потребители от качеството и възможностите на предлаганите мобилни услуги в българските библиотеки?

- Напълно удовлетворен/на
- Като цяло удовлетворен/на
- Нито удовлетворен/на, нито неудовлетворен/на
- Като цяло неудовлетворен/на
- Напълно неудовлетворен/на

13. По-долу са представени 5 твърдения. Като използвате 5-степенна скала, където 1 – напълно съгласен/на, а 5 – напълно несъгласен/на, оценете степента на съгласие с всяко от тях.

Напълно съгласен/на	Доста съгласен/на	Нито съгласен/на, нито несъгласен/на	Доста несъгласен/на	Напълно несъгласен/на
1	2	3	4	5

1. Мобилното обучение и мобилният достъп до библиотечни услуги и ресурси насърчават четенето, информационната грамотност и дигиталната компетентност сред младите генерации.
2. Новите информационни технологии предоставят нови, допълнителни възможности за библиотеките да инициират различни актуални посоки на развитие и да повишат социалния си статус и обществен престиж в съвременното информационно общество.
3. Чрез мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечни услуги и ресурси библиотечните институции активно участват в съхраняването и социализацията на националното и световното културно-историческо наследство.

4. Приложението на съвременните информационни и комуникационни технологии отговаря на актуалните информационни потребности и предизвикателства и затвърждава ключовата роля на библиотеката като културна, образователна, духовно-нравствена и възпитателна институция.
5. Мобилните образователни и библиотечни услуги са ефективен начин за достъп до ресурси и информация в кризисни ситуации, както при случая с COVID-19.

14. Какво според Вас трябва да се направи, за да се внедрят, популяризират и подобрят мобилните услуги в българските библиотеки и да се постигнат европейските стандарти?

Дайте свободен отговор на въпроса.

.....

.....

.....

.....

.....

15. Специалисти от какви професионални области трябва да работят в библиотеките, за да се подобрят качеството и възможностите на мобилните услуги за потребителите?

Възможен е повече от един отговор.

- Библиотечно-информационни науки
- Информационни и комуникационни технологии
- Филология
- Маркетинг
- Връзки с обществеността
- Културно-историческо наследство
- История, архивистика и документалистика
- Друго (моля, посочете)

ЧАСТ 2. Мобилно образование и обучение през целия живот

16. Запознати ли сте с идеите за мобилно обучение?

- В много голяма степен

- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

17. Подкрепяте ли включването на информационните и комуникационните технологии в образователния процес?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

18. Подкрепяте ли включването на мобилни устройства в образователния процес?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

19. Одобрявате ли използването на мобилни устройства във формалното образование?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

20. Одобрявате ли използването на мобилни устройства в неформалното образование?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

ЧАСТ 3. Политики за мобилно информационно обслужване и мобилно образование

21. Запознати ли сте с национални стратегически документи и политики, подкрепящи развитието на дигитални библиотеки, мобилни дигитални библиотеки и мобилно образование?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

22. Подкрепяте ли участието на библиотечните институции в постигането на достъп до образование и информация за всички през целия живот, включително чрез разпространението на мобилните дигитални библиотеки и мобилните форми на продължаващо обучение?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

23. Запознати ли сте със „Седмицата на мобилното образование“ на ЮНЕСКО (UNESCO Mobile Learning Week)?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

24. Споделяте ли целите на „Седмицата на мобилното образование на ЮНЕСКО“ (UNESCO Mobile Learning Week)?

- В много голяма степен
- В голяма степен

- Отчасти
- В малка степен
- Никак

25. Смятате ли, че създаването на информационен портал за мобилни форми на обучение и информиране сред библиотечната общност и в образователните среди ще улесни достъпа до информация и ресурси за потребителите?

- В много голяма степен
- В голяма степен
- Отчасти
- В малка степен
- Никак

26. Според Вас какви функционалности и съдържание трябва да притежава един информационен портал за мобилни библиотечни услуги, за да е в полза на потребителите?

Дайте свободен отговор на въпроса.

.....

.....

.....

.....

.....

ЧАСТ 4. Демографска информация

27. Вие сте:

- Мъж
- Жена
- Друго (моля, посочете)

28. Вашата възраст е:

- 18 – 25 г.
- 26 – 29 г.
- 30 – 39 г.
- 40 – 50 г.
- Над 50 г.

29. Вашето образование е:

- Средно
- Средно специално
- Висше
- Друго (моля, посочете)

30. Местоживеене:

- София
- Областен град
- Друг град
- Село

31. Вашата степен на обучение е:

- ОКС „бакалавър“
- ОКС „магистър“
- Научна и образователна степен „доктор“

32. Вие се обучавате във:

- Факултет „Библиотекознание и културно наследство“ (ФБКН)
- Факултет „Информационни науки“ (ФИН)

Благодарим Ви за отзивчивостта и сътрудничеството!

РЕЦЕНЗИЯ
на монографията „Информация, библиотеки, образование.
Приложение на съвременните мобилни технологии“
с автор д-р Елисавета Цветкова

Актуални тенденции и предизвикателства
пред библиотечната институция

Динамиката на промяна в съвременната информационна среда изисква непрекъснато усъвършенстване на библиотеките като социални институции. Трансформацията на цялостната визия за същността и ролята на библиотечната институция наложи тя да се превърне в активен участник в информационните и образователните процеси във всички обществени слоеве. За да изпълнява своите функции, библиотеката трябва не само да се възползва от постиженията на технологиите, но и да бъде двигател за тяхното широко използване в ежедневието на нейните потребителите. Непрекъснатият процес на изследване на потребителските нужди и на нивото на информационната култура е в основата на реализацията и промяната на всички услуги и начина на предлагането им от библиотеката.

Няма да сбъркаме, ако кажем – днес мобилните технологии са до такава степен имплементирани в нашето ежедневие, че не е възможно библиотеката да реализира своята мисия, без активно да използва възможностите, които те предоставят.

Всички тези въпроси са обект на изследователските търсения на автора на настоящата монография – д-р Елисавета Цветкова. Основната теза в монографията се обединява около широк кръг проблеми, наложили трансформацията в библиотеките и в тяхната роля за информационното и образователното осигуряване на обществото. Авторът изследва различни аспекти на приложението на информационните и комуникационните технологии за реализацията на мисията на съвременните библиотеки и поставя акцента върху широкия спектър от възможности, които мобилните технологии предоставят. Анализирайки в национален и международен план добрите практики и основополагащите политики и документи, авторът защитава тезата, че мобилният достъп до библиотечни услуги и ресурси разширява и обогатява възможностите на библиотеките да реализират своите задачи и цели за все

по-широко и пълноценно задоволяване на читателските потребности в съвременното мрежово общество. Нещо повече, авторът разглежда иновативните технологии и практики, които допринасят за нарастващата роля на библиотеките като част от образователния процес и ученето през целия живот. Направеният анализ показва същността на съвременната библиотека като отворена система. Като такава, тя е подложена на активното влияние на външната среда. Основната функция на библиотеката днес се реализира чрез съвкупност от съставляващи функции, а именно спрямо потребителите на информационните ресурси и услуги, които предоставя. Изследвайки библиотеката като система – съставна част от съвременната образователна среда, д-р Цветкова се фокусира върху промяната, която произтича от широкото приложение на мобилните технологии и води до трансформация на услугите, до увеличаване на ресурсите и на потока от потребители.

С настоящото научно изследване авторът доказва още веднъж тезата, че за да отговори на променената реалност, библиотеката трябва да излезе от традиционните рамки. Реализацията ѝ, съобразена с изменените условия на външната среда, предполага съществена промяна на дейностите и методите за осъществяването им и подход, насочен към цялостното препроектиране на процесите.

Съвсем естествено се налага изводът, направен от автора: „Именно библиотеките са едни от институциите, които могат да създават и подпомагат информационно грамотни личности“.

Представеното за рецензиране монографично изследване на тема „Информация, библиотеки, образование. Приложение на съвременните мобилни технологии“ се базира на традиционни и съвременни изследователски методи, които пряко се основават на изследване на случаи, анализ на резултати от научноизследователски проекти и синтез на знания с практическо приложение. Като научно изследване в областта на библиотечно-информационните науки, считам, че то допринася за обогатяването на съвременните аспекти на библиотечната теория и практика и формулира насоки за развитие на библиотеките като част от информационното и образователното пространство.

Проф. дн. Ирена Петева

РЕЦЕНЗИЯ

на монографията „Информация, библиотеки, образование.
Приложение на съвременните мобилни технологии“
с автор д-р Елисавета Цветкова

Пътят към информационно осигуряване на съвременните библиотеки

Монографията на гл. ас. д-р Елисавета Цветкова „Информация, библиотеки, образование. Приложение на съвременните мобилни технологии“ представя цялостна визия за аспектите на библиотечно-информационното осигуряване от зората на човешката цивилизация до съвременната библиотека в качеството ѝ на информационен център на бъдещето.

На вниманието на научната общественост е представен труд, посветен на съвременните мобилни технологии в контекста на информационните трансформации на ХХІ век. Изследваният емпиричен материал е систематизиран и обобщен на базата на добри примери за библиотечно-информационни политики за мобилно осигуряване в Европа и САЩ.

Интересът към изследваната проблематика за авторката на монографията е разбираем, защото, като изследовател и библиотекар, тя е един от съвременните участници в изграждането на модерната инфосфера. Тя подхожда към темата многостранно и задълбочено, като умело обединява в единна информационна картина многообразни факти и явления. Изложението е емоционално и очевидно водено от осъзнатата експресивност на натрупания в годините професионален опит.

Приложението на съвременните мобилни технологии е основен **обект** в монографията, като акцентът е върху прилагането на библиотечно-информационното образователно осигуряване чрез мобилни технологии. **Предметът** на изложението е във фокуса на модерните и нестандартни решения в библиотечната практика. **Методиката** на изследването е ориентирана към описание и сравнително изучаване на образователните политики за постигане на дигитално библиотечно и информационно осигуряване на потребителите.

Както и в досегашните си научни търсения („Библиотеките днес и утре: Съвременната библиотека като реавтоматизиран сис-

темен проект“), Елисавета Цветкова се придържа към философския подход за проектиране на бъдещето чрез надграждане върху миналото. Тя оригинално структурира и разгръща изследваната проблематика, изграждайки цялостен текст от шест глави, взаимосвързани на емпирично ниво:

- Глава 1. Библиотеките като информационни и образователни центрове в миналото и днес;
- Глава 2. Същност и основни характеристики на традиционните, дигиталните и мобилните дигитални библиотеки;
- Глава 3. Световен опит в прилагането на библиотечно-информационно и образователно осигуряване чрез мобилни технологии (Европа, САЩ);
- Глава 4. Библиотечно, информационно и образователно осигуряване в България („И ний сме дали нещо на светът...“, Иван Вазов);
- Глава 5. Съвременните мобилни технологии и обучението;
- Глава 6. Научноизследователски проект „Информационен портал относно мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечни услуги и ресурси.

В съответствие с емпиричното ниво на изследването, в шестте оси системно е представена обсъжданата проблематика.

В Глава 1 *„Библиотеките като информационни и образователни центрове в миналото и днес“*, наред с характеристиката на мисията и значението на библиотеките от зората на човешката цивилизация, се акцентира върху настоящето и съвременната информационна среда, както и върху стратегиите на ИФЛА за устойчиво развитие 2030 на библиотечните институции. Както пише авторката: „В информационното общество достъпът до информация и знания е основно човешко право, а информационните и комуникационните технологии създават възможности за свободното им използване“, и на тази основа тя развива връзката между модерните библиотеки и информационно-знаниевата среда на XXI век.

Чрез Глава 2 *„Същност и основни характеристики на традиционните, дигиталните и мобилните дигитални библиотеки“* получават описание чертите на конвенционалната библиотека, дигиталните библиотеки и мобилните библиотеки. Безспорно създаването на дигитална библиотечна среда е продължителен процес на събиране, класифициране, концептуализиране и използване на информацията, който се осъществява паралелно с

бързите темпове на развитие на технологиите и съпътстващите ги иновации. Анализът на авторката е фокусиран в контекста на образователното и информационното осигуряване на потребителите, като изводът ѝ е, че „в съвременното информационно общество дигиталните и мобилните дигитални библиотеки се превръщат в основна съставна единица в колективната памет на културната, образователната и научната среда“.

Посредством *Глава 3 „Световен опит в прилагането на библиотечно-информационно и образователно осигуряване чрез мобилни технологии (Европа, САЩ)“* д-р Елисавета Цветкова формулира и очертава общите тенденции в образователните и културните европейски политики, които пряко рефлектират и върху библиотечно-информационните институции, като анализира два основни документа – „Европа 2020. Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж“ и „Програма в областта на цифровите технологии за Европа (Digital Agenda for Europe)“. В общия контекст на европейските политики са представени иновационни подходи в организацията и управлението на Градската библиотека в Загреб и Столичната библиотека в София. Детайлно и задълбочено е развита темата за политиките за мобилно информационно осигуряване в САЩ.

Чрез *Глава 4 „Библиотечно, информационно и образователно осигуряване в България („И ний сме дали нещо на светът...“, Иван Вазов)“* получават описание законодателните документи, регламентиращи дейността на българските библиотеки. Акцентирано е върху развитието на информационна компетентност във връзка с дигиталното осигуряване на библиотеките и приложенията на мобилни образователни форми.

В *Глава 5 „Съвременните мобилни технологии и обучението“* се изследват модели за приложение на мобилни образователни политики. Мобилното обучение (m-learning) е дефинирано според вижданията на различни школи и експерти. За най-пълно и точно определение д-р Е. Цветкова приема формулировката на първата „Седмица на мобилното образование“ на ЮНЕСКО, проведена в периода 12 – 16 декември 2011 г. в Париж, в централата на ЮНЕСКО. Представени са двата най-разпространени модела за мобилно обучение в училищата – програмите One-to-one, при които всеки ученик е обезпечен с лично устройство, без да са необходими разходи от страна на обучаемите или техните семейства, и инициативите Bring Your Own Device (BYOD), при които се разчи-

та на собствено устройство или на субсидирано такова от училищата за обучаващите се. Анализирани са реализирани проекти и инициативи от последното десетилетие за популяризиране на прилагането на мобилното обучение.

В последната Глава 6 „Научноизследователски проект „Информационен портал относно мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечни услуги и ресурси“ е представен проект, ръководен от д-р Е. Цветкова с Договор № КП-06-М35/2 от 18.12.2019 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на МОН. Специфичните цели на проекта са свързани с научни изследвания, които, от една страна, да стимулират научния потенциал и развитието на постдокторанти, докторанти и студенти, а от друга, да популяризират мобилните форми на обучение и информирание сред библиотечната общност чрез подобрен достъп до дигиталните колекции на културните институции в страната. Разработеният информационен портал е с приносен характер по отношение на възможността хора в неравностойно положение да получават равен достъп до информация, знания, библиотечни услуги и обекти на културното наследство. С проведените анкетни проучвания на тема „Мобилни дигитални библиотеки и мобилно обучение“ са анализирани както потребностите на ползвателите на информация по отношение на библиотечните услуги, така и визията на библиотечните специалисти.

В *Заклучението* на монографията се стига до извода, че обществените библиотеки са на границата между традиционното и дигиталното мобилно обслужване. Този статус е показан като реален и креативен. Задавайки си въпроса „Какво е бъдещето?“ авторката, като изследовател от ново поколение, отговаря, че бъдещите проявления на мобилните технологии са трудно предвидими – факт, който тя възприема като предизвикателство за позитивна промяна и възможност за текущо изследване на промените.

Доц. д-р Красимира Александрова

РЕЦЕНЗИЯ
на монография „Информация, библиотеки, образование.
Приложение на съвременните мобилни технологии“
с автор д-р Елисавета Цветкова

*Библиотеки, мобилни технологии,
информационна екосистема*

Запознавам се с изданието: Цветкова, Елисавета. Информация, библиотеки, образование. Приложение на съвременните мобилни технологии. София: За буквите – О писменехъ, 2021.

Научната монография се вписва в протичащите дискусии за бъдещето на библиотеките, на информационната екосистема, на библиотечно-информационната теория и практика. Текста възприемам като български глас, разговарящ с международните експерти – визионери, които Международната федерация на библиотечните асоциации (ИФЛА) привлича от 2013 г. и до днес в непрекъсваем диалог. Тези анализи и прогнози се обективират в публикувания през 2013 г. „Доклад за основните насоки за развитие на информационното общество“ на ИФЛА (IFLA Trend Report) и последващите му актуализации през 2018, 2019 и 2021 г. [1 – 4].

През 2021 г. актуализираният доклад представя идентифицирани от вдъхновяващи библиотечни лидери 20 политически, икономически, социални, културни и технологични тенденции, които влияят на библиотечно-информационния сектор и на общностите, които той обслужва. Втората тенденция, която се откроява през 2021 г., е озаглавена „Виртуалното е тук, за да остане“ („Virtual is here to stay“), седмата е „Мобилната популация“ („A Mobile Population“), дванадесетата интерпретира преобразеното търсене на информация („Search Transformed“), петнадесетата очертава тенденцията към глобална колекция („A single, global collection“) и т.н.

Монографията на Е. Цветкова е структурирана в шест глави, увод и заключение, използвана литература. Изложението обхваща следните основни теми: Библиотеките като информационни и образователни центрове в миналото и днес; Същност и основни характеристики на традиционните, дигиталните и мобилните дигитални библиотеки; Световен опит в прилагането на библиотечно-информационно и образователно осигуряване чрез мобилни технологии (Европа, САЩ); Библиотечно-информационно и образователно осигуряване в България; Съвременните мобилни технологии и

обучението; Научноизследователски проект „Информационен портал относно мобилно обучение и мобилен достъп до библиотечни ресурси и услуги“. Интересни находки дава анализът на данни, получени от емпиричното проучване на отношението на българските библиотечни специалисти към мобилните дигитални библиотеки и мобилното образование и присъствието на тези форми в българското библиотечно-информационно осигуряване.

Насоките на световната организация ИФЛА и на поканените експерти трябва да бъдат тълкувани и осмисляни, като все повече академичната общност по библиотечно-информационни науки и информационните специалисти трябва да стават съпричастни към случването на прогнозираните тенденции по позитивен начин за обществото. Възприемам книгата на Е. Цветкова като част от този развиващ се разговор и от ценен комплекс от ресурси, с който библиотекарите получават вдъхновяващи стратегически насоки за бъдещето.

Изданието обогатява учебното съдържание на преподаваните от д-р Цветкова: задължителна дисциплина „Мобилни библиотеки и образование“ и избираема дисциплина „Дигитални ресурси за хуманитарните и социалните науки“, в ОКС „бакалавър“ на специалността „Библиотечен и информационен мениджмънт“ в Университета по библиотекознание и информационни технологии. Книгата ще се посрещне с интерес от професионалистите от практиката, от изследователи, от широк кръг заинтригувани от проблематиката читатели.

Успех на монографията!

Проф. д.н. Таня Тодорова

Литература

1. **IFLA** Trend report 2018 update. IFLA – official website, 2018. <https://trends.ifla.org/update-2018>.

2. **IFLA** Trend report 2019 update. IFLA – official website, 2019. <https://trends.ifla.org/files/trends/assets/documents/ifla_trend_report_2019.pdf.

3. **IFLA** Trend Report 2021 Update: 20 political, economic, social, cultural and technological trends to shape the future of our field and the communities we serve, as identified by emerging library leaders. [Published on 06.01.2022, pdf], Available from: <https://www.ifla.org/news/ifla-trend-report-2021-update-released/>.

4. **Riding** the Waves or Caught in the Tide? [online]: Insights from IFLA Trend report <<https://trends.ifla.org/insights-document>>.

Елисавета Цветкова

**ИНФОРМАЦИЯ, БИБЛИОТЕКИ, ОБРАЗОВАНИЕ.
ПРИЛОЖЕНИЕ НА СЪВРЕМЕННИТЕ
МОБИЛНИ ТЕХНОЛОГИИ**

Монография

Българска
Първо издание

Научен редактор
Проф. д.ик.н. Стоян Денчев

Научни рецензенти
Проф. д.н. Ирена Петева
Доц. д-р Красимира Александрова,
Проф. д.н. Таня Тодорова

Редактор и коректор
Д-р Жана Ганчева

Дизайн на корицата
Д-р Ралица Йотова

Предпечат и печат
БПС ООД
Формат 70/100/16
Печатни коли 21

Академично издателство „За буквите – О писменехъ“
София, 2022

ISBN 978-619-185-548-3

Д-р Елисавета Цветкова завършва специалност „Библиотечно-информационни науки“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (1990). Доктор е по научната специалност „Книгознание, библиотекознание, библиография“ в професионално направление 3.5. „Обществени комуникации и информационни науки“ (2015).

Към момента е преподавател в катедра „Библиотечен мениджмънт и архивистика“ и е заместник-директор на Библиотечно-информационния център в Университета по библиотекознание и информационни технологии. Ръководител е на Експертната група „Библиотечни науки“ при Университетската младежка академия за управление на знания към УниБИТ.

Изследователските интереси на д-р Цветкова са в областта на: дигиталните библиотеки; мобилните дигитални библиотеки; ИКТ в образованието; мобилното обучение; библиотечните и информационните науки; авторското право и библиотеките.

Автор е на научната студия „Libraries Today and Tomorrow. The Contemporary Library as a Reautomated System Project“ (2018) и на повече от 55 научни статии, представени на научни форуми в страната и чужбина и публикувани в специализирани издания.

Член е на American Library Association, на International Association for Mobile Learning и на Българската библиотечно-информационна асоциация.

9 786191 855483